

116036827

การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนทุ่งม่าน ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า
จังหวัดเชียงราย

โดย
นางสาวเพ็ญรุ่ง สุริยกานต์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร
ปีการศึกษา 2553
ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

**COMMUNITY - BASED ARCHAEOLOGICAL RESOURCE MANAGEMENT AT
TUNG MAHN, WIENG KALONG, CHIANG RAI PROVINCE**

**By
Penrung Suriyakan**

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree
MASTER OF ARTS
Program of Cultural Resource Management
Graduate School
SILPAKORN UNIVERSITY
2010**

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร อนุมัติให้วิทยานิพนธ์เรื่อง " การจัดการทรัพยากร
ทางโบราณคดีของชุมชนทุ่งม่าน ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย " เสนอโดย
นางสาวเพ็ญรุ่ง สุริยกานต์ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

๗๘

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปานใจ ธารทัศน์วงศ์)

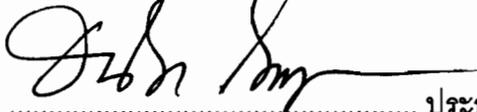
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ 16 เดือน กันยายน พ.ศ. 2553

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

รองศาสตราจารย์สายันต์ ไพรชาญจิตร์

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.ธนิช เลิศชาญฤทธิ)

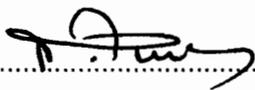
16, 7, 2553

..... กรรมการ

(อาจารย์พิสิฐ เจริญวงศ์)

16, 07, 53

..... กรรมการ

(รองศาสตราจารย์สายันต์ ไพรชาญจิตร์)

๑๖ / ๙.๙. ๒๕๕๓

51112217 : สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม

คำสำคัญ : การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชน

เพ็ญรุ่ง สุริยกานต์ : การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนทุ่งม่าน ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย. อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : รศ.สายันต์ ไพเราะญจิตร. 266 หน้า.

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของคนในชุมชนทุ่งม่าน ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า ตั้งแต่ พ.ศ. 2520 – 2552 โดยศึกษาเก็บข้อมูลจากผู้จัดการที่เป็นคนในชุมชนทุ่งม่าน 2 กลุ่ม คือกลุ่มศิลปินสืบสานภูมิปัญญาโบราณในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง และกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและโบราณคดี ป่าแม่เฮี้ยว เวียงกาหลง โดยใช้แนวความคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม เป็นแนวทางในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร และความคิดเห็นของผู้จัดการในชุมชน แล้วนำมาวิเคราะห์หารูปแบบของการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในแต่ละครั้ง

การวิจัยพบว่าการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนทุ่งม่านมีวิธิตั้ง และกระบวนการจัดการที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทในแต่ละช่วงเวลา ผู้จัดการกลุ่มศิลปินสืบสานภูมิปัญญาโบราณในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง มีวิธิตั้งและวิธีการจัดการ 2 รูปแบบ คือในช่วง พ.ศ.2525-ก่อน พ.ศ.2530 มีกระแสความต้องการสะสมโบราณวัตถุเวียงกาหลงจากภายนอก พ้องกับความยากจนและความไม่รู้ทำให้ผู้จัดการคิดว่าตนเองไม่ใช่เจ้าของเตาและโบราณวัตถุเวียงกาหลงซึ่งมีคุณค่าเชิงมูลค่าเพียงอย่างเดียว เกิดรูปแบบการจัดการแบบขุดหาโบราณวัตถุขาย (พ.ศ.2525-2528) ทำให้ผู้จัดการได้รายได้ตอบแทน แต่ไม่ยั่งยืนเพราะทรัพยากรถูกทำลาย ในช่วง พ.ศ.2530-ปัจจุบัน วิธิตั้งมีความเปลี่ยนแปลงเป็นมองว่าทรัพยากรเป็นสมบัติของตนเองและชุมชน รู้สึกผูกพันและเห็นคุณค่าที่หลากหลาย เกิดการจัดการเพื่อใช้ประโยชน์ไปพร้อมๆกับการอนุรักษ์ความดั้งเดิม คือการรื้อฟื้นภูมิปัญญาโบราณเพื่อผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่เหมือนโบราณวัตถุจำหน่ายตอบสนองความต้องการโบราณวัตถุเวียงกาหลง ตั้งแต่ พ.ศ.2530 ถึงปัจจุบัน และการจัดการอนุรักษ์เตาเวียงกาหลง ใน พ.ศ.2550 ถึงปัจจุบัน เนื่องจากได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักวิชาการภายนอก ทำให้ผู้จัดการสามารถอนุรักษ์เตาโบราณ และใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน

ผู้จัดการที่อยู่ในกลุ่มอนุรักษ์ มีวิธิตั้งและดำเนินการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี 2 รูปแบบ พ.ศ.2428-2549 ผู้จัดการมีวิธิตั้งว่าทรัพยากรไม่มีเจ้าของ มีคุณค่าเชิงมูลค่า ทำให้เกิดการขุดหาโบราณวัตถุขาย เพราะไม่รู้คุณค่าของทรัพยากรและกระแสความต้องการสะสมและศึกษาโบราณวัตถุเวียงกาหลงของคนนอก ผลการจัดการทำให้เกิดความตระหนักถึงคุณค่า และได้เรียนรู้ว่าการขุดหาโบราณวัตถุเป็นการทำประโยชน์ที่ไม่ยั่งยืนเช่นเดียวกับผู้จัดการกลุ่มแรก ดังนั้นเมื่อกลุ่มได้รับแนวความคิดเรื่องการจัดการทรัพยากรเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว จากนักวิชาการจากภายนอก ตั้งแต่ พ.ศ.2549 ทำให้เกิดการจัดการอนุรักษ์เตาเวียงกาหลง เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน ตั้งแต่ พ.ศ.2550 จนถึงปัจจุบัน

สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีการศึกษา 2553

ลายมือชื่อนักศึกษา.....*เพ็ญรุ่ง สุริยกานต์*.....

ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์*[ลายมือ]*.....

51112217 : MAJOR : CULTURAL RESOURCE MANAGEMENT
KEY WORD : COMMUNITY - BASED ARCHAEOLOGICAL RESOURCE MANAGEMENT
PENRUNG SURIYAKAN : COMMUNITY - BASED ARCHAEOLOGICAL RESOURCE
MANAGEMENT AT TUNG MAHN, WIENG KALONG, CHIANG RAI PROVINCE. THESIS
ADVISOR : ASST.PROF.SAYAN PRAICHARNJIT. 266 pp.

This study is aimed to assess and understand the community-based management process of archaeological resource at Wiang Kalong ceramic kiln site operating by peoples of Ban Thung Mahn during 1977-2009. Populations to be studied are (1) ceramic artisans who success in creation and production modern Wiang Kalong ceramics, and (2) people group for the preservation and conservation of natural and archaeological resource in Mae Hiew watershed.

The study resulting that during the period of 1982-1987, Wiang Kalong ceramic artisans earned their living by looting archaeological sites for saleable objects. Since 1983 to present they have gradually changed their concepts and practices to preserve archaeological resource in for the purpose of maintaining ceramic history. They also faked ancient Wiang Kalong ceramics far antique collectors and now they success in creating and producing modern Wiang Kalong ceramics.

Key persons of the conservation group were also ceramic looters at early period. They earn their living by growing rice and orchard plantation without any ceramic making. They later on realized that looting archaeological sites and selling ancient ceramic objects would not sustain their living, so they stop looting and try to preserve kiln sites located in their orchard land in association with the preservation of natural forest.

Program of Cultural Resource Management Graduate School, Silpakorn University Academic Year 2010

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้ด้วยความช่วยเหลือสนับสนุนของบุคคลสำคัญในชีวิตของผู้ศึกษาในหลายด้าน ซึ่งสมควรได้รับความขอบคุณอย่างจริงใจ

ขอขอบคุณโครงการฟื้นฟูความสามารถของชุมชนในการจัดการพิพิธภัณฑสถาน โบราณคดีที่ชุมชนบ้านบัว จังหวัดพะเยา และมูลนิธิกรุงเทพประกันภัย โดยคุณชัย โสภณพนิช ที่ได้สนับสนุนเงินทุนวิจัย ทำให้ผู้ศึกษาสามารถเดินทางไปศึกษาหาความรู้ได้ไกลถึงจังหวัดเชียงราย

ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะญัตติ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่มองเห็น เชื้อมั่น และคอยให้คำแนะนำที่มีค่าแก่ผู้ศึกษาตลอด ขอขอบคุณอาจารย์พิสิฐ เจริญวงศ์ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และรองศาสตราจารย์ธนิช เลิศชาญฤทธิ์ ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ที่ได้ให้คำแนะนำที่มีประโยชน์หลายประการและทำให้ผู้ศึกษาเกิดความเข้าใจต่องานชิ้นนี้มากยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณอาจารย์ในหลักสูตรการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมทุกท่านที่ไม่เพียงแต่ให้ความรู้แต่ยังได้ให้การอบรมสั่งสอนด้วยความเมตตาของครูที่แท้จริงมาโดยตลอด รวมถึงสร้างแรงบันดาลใจในการพัฒนาตนเองเพื่อทำประโยชน์ต่อผู้อื่นและตัวเองต่อไป

ขอบคุณบรรดาพ่อ แม่ พี่ น้องที่ชุมชนทุ่งม่าน ตำบลเวียงกาหลง จังหวัดเชียงรายทุกท่าน ที่ไม่เพียงเป็นอาจารย์ภาคสนามของผู้ศึกษา แต่ยังเป็นผู้พิทักษ์เตาเวียงกาหลง และโบราณวัตถุ จนก่อให้เกิดโอกาสสำหรับผู้ที่สนใจอีกมากมายได้เข้าไปเรียนรู้และชื่นชมมรดกทางวัฒนธรรมที่เต็มเปี่ยมด้วยคุณค่านี้ ซึ่งนับเป็นวิทยาทานที่ยิ่งใหญ่

ขอบคุณครอบครัว ทั้งแม่คนเก่ง ที่ให้ ดูแล และสอนชีวิตลูกมาตลอด 25 ปี ซึ่งและดี ที่เชื้อมั่นในตัวเรา และให้ความเชื่อมั่นว่าไม่ว่าอะไรจะเกิดขึ้นเราจะมีกันและกันเสมอ

ขอบคุณเพื่อนๆ พี่ๆ การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมรุ่น 1 ทุกคนที่ทำให้การเรียนปริญญาโทครั้งนี้เป็นประสบการณ์ที่มีค่าและสนุกสนาน

ขอขอบคุณทุกๆ คน ทุกๆ สรรพสิ่งที่ไม่อาจเอ่ยนามถึงหมดแต่ได้มีส่วนร่วมประกอบสร้างชีวิตของผู้ศึกษา และทำให้มีความหวังที่จะใช้ชีวิตให้เป็นประโยชน์ต่อไป

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ณ
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	13
ประโยชน์ที่ได้รับ	13
ขอบเขตของการศึกษา.....	14
แหล่งข้อมูล.....	14
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	16
ความหมายของวัฒนธรรม	16
ความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม	19
ความหมายของทรัพยากรโบราณคดี	25
คุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมและทรัพยากรโบราณคดี	29
แนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม รวมถึงทรัพยากรทางโบราณคดี.....	32
วิธีการ หรือกระบวนการในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม	39
บทบาทของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี	46
เป้าหมายของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม	49
การจัดการแหล่งเตาเวียงกาหลง จังหวัดเชียงราย	50
สรุปชุดความคิดที่ใช้ในการศึกษา	66
3 ระเบียบวิธีการศึกษา	69
ลักษณะของการศึกษา.....	69
การเลือกพื้นที่ในการศึกษา	70
กลุ่มประชากรที่ศึกษา	70
วิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูล	71

บทที่	หน้า
เครื่องมือ และวิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูล	73
แนวคำถามประกอบการศึกษาภาคสนาม	73
วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล	77
4 แหล่งเตาเวียงกาหลง และโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้อง	78
เตาเวียงกาหลง	79
โบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลง	87
ความรู้เกี่ยวกับแหล่งเตาเวียงกาหลง	99
5 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	106
การจัดการของนายศรี ลิมเนตร	107
การจัดการของนายทัน ธิจิตต์	157
การจัดการของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและโบราณคดี ป่าแม่เสียวฯ	181
6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	211
สรุปผลการวิจัย	211
อภิปรายผล	214
ข้อเสนอแนะ	242
บรรณานุกรม	248
ประวัติผู้วิจัย	253

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	แผนภูมิแสดงรูปแบบการจัดการแหล่งเตาเวียงกาหลง พ.ศ. 2520 – 2552	9
2	แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของวัฒนธรรมส่วนที่มองเห็น และที่มองไม่เห็น	18
3	แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ของกระบวนการ ในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี	45
4	แผนภูมิแสดงจำนวนของวรรณกรรมที่พบในแต่ละช่วงเวลา	62
5	ชุดความคิดที่ใช้ในการศึกษา	68
6	แผนที่ที่ตั้งกลุ่มเตา ในแหล่งเตาเวียงกาหลง – วั่งเหนือ สํารวจโดยนักวิชาการ	80
7	เตาห้วยลึกหมายเลขหนึ่ง	82
8	เตาป่าหยมพ้อเยือน	84
9	เตาแม่เฮี้ยว เสาแก้ว (เตาบน)	85
10	เตาแม่เฮี้ยว เสาแก้ว (เตาล่าง)	86
11	เตาทุ่งม่าน พ้อทา.....	87
12	งานเวียงกาหลงรูปแบบต่างๆ.....	88
13	งานเวียงกาหลงทรงระฆัง ทรงกรวย และแบบมีเชิงสูง	88
14	ไหเวียงกาหลงปากสั้นม้วนกลมอยู่ที่ป่าภาชนะ แบบผายออก และไหที่มีปากสองชั้น.....	89
15	กระปุกเวียงกาหลงรูปแบบต่างๆ.....	89
16	แจกันเวียงกาหลงขนาดต่างๆ.....	90
17	ภาพผลิตภัณฑ์อื่นจากเตาเวียงกาหลง เช่น ตุ๊กตารูปสัตว์ และตัวหมากruk ...	90
18	ที่รูปแบบต่างๆ ที่ใช้ในการเผาเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง	91
19	ไห และงาน จากเตาเวียงกาหลงซึ่งมีการตกแต่งด้วยลายพรรณพฤกษา.....	93
20	งาน เขียนลายดอกไม้ ลายก้านขดและกลีบบัว หรือชุดลายจักรวาล	93
21	ขวดปากบาน ลายจักรวาล หรือลายช่อดอกไม้คล้ายนกกา.....	94

ภาพที่		หน้า
22	แจกันปากบาน และจานเขียนลายกิลเลน ลายจุด และพรรณพฤกษา บนพื้นขาวได้เคลือบใส	94
23	จาน และแจกันซึ่งมีการตกแต่งด้วยลายรูปสัตว์	95
24	จานเวียงกาหลงซึ่งตกแต่งผิวด้วยลายที่เป็นนามธรรม (ชุดลายจักรวาล)	96
25	เครื่องถ้วยขาวเวียงกาหลง รูปทรงต่างๆ	97
26	เครื่องถ้วยเคลือบสีเขียว	98
27	ไห และชามเคลือบสีน้ำตาล และน้ำตาลเข้ม	99
28	พ่อศรี ลีมเนตร	108
29	แผนที่แสดงพื้นที่ขุดหาโบราณวัตถุของลุงศรี ลีมเนตร	114
30	ห้วยผีหลอก	115
31	พื้นที่บริเวณห้วยผีหลอก ซึ่งลุงศรีใช้เป็นพื้นที่ทำการเกษตร	115
32	การเปรียบเทียบผลิตภัณฑ์เวียงกาหลงรุ่นสองของพ่อศรี และโบราณวัตถุเวียงกาหลง	123
33	การเปรียบเทียบผลิตภัณฑ์เวียงกาหลงรุ่นสองของพ่อศรี และโบราณวัตถุเวียงกาหลง	124
34	การเปรียบเทียบผลิตภัณฑ์เวียงกาหลงรุ่นสองของพ่อศรี และโบราณวัตถุเวียงกาหลง	125
35	การเปรียบเทียบผลิตภัณฑ์เวียงกาหลงรุ่นสองของพ่อศรี และโบราณวัตถุเวียงกาหลง	125
36	เตาก่อด้วยดินเหนียวของพ่อศรี ลีมเนตร	127
37	เตาแก๊สที่ลุงศรีใช้ในการเผาผลิตภัณฑ์เวียงกาหลงรุ่นสอง	129
38	แผ่นพับประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์เวียงกาหลงของพ่อศรี	134
39	ประกาศนียบัตรผลิตภัณฑ์ดีเด่นระดับสี่ดาว ภาคเหนือ ประจำปี พ.ศ.2546 สุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ของพ่อศรี ลีมเนตร	135
40	ประกาศเกียรติคุณเชิดชูเกียรติของพ่อศรี ลีมเนตร ในการเป็นผู้อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นประจำปี พ.ศ.2549 และบัตร ประจำตัวอาสาพิทักษ์ภูมิปัญญาไทย กรมทรัพย์สินทางปัญญา	136

ภาพที่		หน้า
41	การชูดัชนีศึกษาเตาป่าหุยมพ่อเยื่อน	140
42	การเข้าร่วมชูดัชนีเตาแม่เหี้ยวเสาแก้ว และเตาทุงม่านพ้อทาของพ่อศรี ลิ่มเนตร.....	141
43	กิจกรรมบวชเตาทุงม่าน พ้อทา.....	143
44	ภาพศูนย์ศึกษาโบราณคดีเครื่องเคลือบดินเผาเวียงกาหลงบ้านทุ่งม่าน เตาพ้อทา ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงกาหลง จังหวัดเชียงราย	151
45	พ้ออุ้ยทา ถาดูย เจ้าของ และผู้พิทักษ์รักษาเตาทุงม่าน พ้อทา ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณบ้านพักอาศัยของตนเอง.....	152
46	หลังคาคลุมเตาทุงม่านพ้อทา	153
47	พัฒนาการ การจัดการของนายศรี ลิ่มเนตร ตั้งแต่ พ.ศ. 2525 -2552	154
48	พ้อทัน ธิจิตตั้ง	157
49	แผนที่แสดงการกระจายตัวของกลุ่มเตาเวียงกาหลง โดยพ้อทัน ธิจิตตั้ง	164
50	การเปรียบเทียบโบราณวัตถุเวียงกาหลงโบราณกับผลิตภัณฑ์ของพ้อทัน.....	167
51	ผลิตภัณฑ์แบบร่วมสมัยของพ้อทัน	168
52	ภาชนะดินเผารูปทรงแก้วแบบร่วมสมัยของพ้อทัน	168
53	งานร่วมสมัยประเภทแก้วน้ำที่มีฝา และไม่มีฝาปิด.....	169
54	รอยสัญลักษณ์บนชิ้นส่วนโบราณวัตถุจากแหล่งเตาเวียงกาหลง.....	171
55	ภาพแสดงคุณค่า และอัตลักษณ์ผลิตภัณฑ์ของพ้อทัน	172
56	ประกาศนียบัตรแสดงผลภัณฑ์ของกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาของพ้อทัน ได้รับการคัดสรรให้เป็นผลิตภัณฑ์ดีเด่นประจำตำบล ระดับ 4 ดาว ในปี พ.ศ.2546.....	178
57	ภาพเกียรติบัตรรางวัล ของกลุ่มเครื่องเคลือบดินเผาเวียงกาหลงชนะเลิศ ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมดีเด่นประเภทเครื่องปั้นดินเผา ของจังหวัดเชียงราย พ.ศ. 2551.....	179

ภาพที่	หน้า
58	<p>เกียรติบัตรจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ</p> <p> แสดงว่านายทัน ธิจิตตั้ง เป็นผู้มีผลงานผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมดีเด่น</p> <p> ระดับจังหวัดประเภทเครื่องปั้นดินเผาโครงการผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมดีเด่น</p> <p> ประจำปี 2551 และโล่รางวัลแสดงถึงการเป็นผู้ร่วมอนุรักษ์</p> <p> และพัฒนาผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม ให้เกิดคุณค่า และมูลค่าต่อเศรษฐกิจ</p> <p> และสังคมไทย ถ่ายเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2552 180</p>
59	การจัดการของนายทัน ธิจิตตั้ง ตั้งแต่ พ.ศ. 2526 – 2552..... 181
60	พื้นที่ซูดหาโบราณวัตถุของชาวบ้านในกลุ่มอนุรักษ์..... 185
61	การขุดค้นเตาห้วยป่าหยม พ่อเยื่อน..... 195
62	<p>การขุดค้นเตาแม่เสียว เสาแก้ว และนายเสาแก้ว ศรีหล้า เจ้าของที่ทำกิน</p> <p> บริเวณเตาโบราณ 196</p>
63	<p>การขุดค้นศึกษาเตาทุงม่าน พ่อทา ตั้งอยู่ที่ หมู่ 3 บ้านตุงม่าน</p> <p> ในบริเวณบ้านของพ่ออู๊ยกา ถาดู๊ยก ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2551 197</p>
64	แผนที่วัฒนธรรมของชุมชนตุงม่าน 198
65	การสำรวจเตาโบราณ และวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวตุงม่าน 198
66	กระบวนการพิพิธภัณฑของชุมชนตุงม่าน..... 199
67	พิธีบวงสรวงเตาทุงม่านพ่อทา เตาแม่เสียวเสาแก้ว และเตาห้วยป่าหยมพ่อเยื่อน .. 200
68	<p>หลังคาคลุมเตาห้วยป่าหยม พ่อเยื่อน สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์</p> <p> ซึ่งสร้างขึ้นโดยใช้งบประมาณของมูลนิธิกรุงเทพประกันภัย 202</p>
69	หลังคาคลุมเตาแม่เสียว เสาแก้ว และเตาทุงม่าน พ่อทา..... 205
70	<p>พัฒนาการการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ</p> <p> และโบราณคดี ป่าแม่เสียว ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2528 - 2552..... 205</p>
71	วิธีคิดในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของคนในชุมชนตุงม่าน..... 222
72	<p>กระบวนการสร้างความรู้เรื่องทรัพยากร และวิธีการจัดการ</p> <p> ทรัพยากรทางโบราณคดี ของชาวบ้านตุงม่าน 226</p>
73	<p>ความสัมพันธ์ของกระบวนการจัดการ</p> <p> ทรัพยากรทางโบราณคดีของชาวบ้านตุงม่าน 227</p>

ภาพที่		หน้า
74	รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนทุ่งม่าน.....	232
75	พื้นที่บริเวณห้วยป่าหยม น้ำแม่เฮี้ยว และน้ำแม่ลาว.....	249

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทรัพยากรทางโบราณคดี คือทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทจับต้องมองเห็นได้ ทั้งสถานที่ทำกิจกรรมลักษณะต่างๆ ของมนุษย์ในอดีต คือ แหล่งโบราณคดี สิ่งก่อสร้างจากฝีมือมนุษย์ รวมไปถึงสถานที่ทางธรรมชาติที่มนุษย์ทำการดัดแปลงต่อเติมเพื่อใช้ประโยชน์ ทั้งประเภทที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มและที่แยกอยู่โดดๆ มีขนาดใหญ่เคลื่อนย้ายไม่ได้ หรือเคลื่อนย้ายได้ยากคือ โบราณสถาน หรืออนุสรณ์สถาน และวัตถุ สิ่งของต่างๆ ที่มนุษย์เป็นผู้ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อตอบสนองเป้าหมายในการดำรงชีวิตด้านต่างๆ คือ โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ซึ่งความเป็นวัตถุที่สามารถจับต้องมองเห็นได้นี้ยังแฝงไว้ด้วยส่วนที่เป็นนามธรรม ซึ่งถูกวิเคราะห์และตีความโดยผู้คนในปัจจุบัน ได้แก่ ภูมิปัญญา ซึ่งหมายถึงระบบความรู้ ความเชื่อ ความสามารถ ทางพฤติกรรม หรือทักษะในการแก้ปัญหาของมนุษย์ ในการจัดการระบบความสัมพันธ์ กับสิ่งที่มนุษย์อยู่ร่วมด้วย ทั้งมนุษย์ด้วยกันเอง ธรรมชาติกายภาพ และสิ่งเหนือธรรมชาติให้มีความสมดุล ซึ่งเป็นเหตุที่ทำให้ผู้คนในอดีตสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุดังกล่าวขึ้นมา

ในด้านเวลาทรัพยากรทางโบราณคดีเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทมรดกจากวัฒนธรรมของมนุษย์ในอดีต มีความเก่าแก่ แต่ไม่อาจกำหนดได้แน่นอนว่าเก่าแก่แค่ไหน คือ บางอย่างอาจจะมีความเก่าแก่ย้อนไปนับหมื่น นับแสนปี แต่บางอย่างก็อาจจะมีอายุเพียงไม่กี่สิบปีก็ได้ บางอย่างอาจถูกทิ้งร้าง ไม่มีการใช้งานโดยคนในปัจจุบัน หรืออาจถูกใช้เป็นทรัพยากรเพื่อตอบสนองเป้าประสงค์ในการดำรงชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันด้วย

แม้ว่าทรัพยากรทางโบราณคดีจะไม่ได้ถูกผู้คนในปัจจุบันสร้างขึ้นแต่ก็มีความสัมพันธ์กับคนในปัจจุบัน เพราะเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า หรือมีคุณประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนปัจจุบันทั้งในแง่ของวัตถุ และจิตใจ สามารถพัฒนามาใช้สร้างรายได้ สร้างความภาคภูมิใจ

ในการเป็นเจ้าของและผู้จัดการ เป็นสื่อในการถ่ายทอดเรื่องราวในอดีต หรือใช้ในการศึกษาเชิงวิชาการประวัติศาสตร์ และโบราณคดี ชาติพันธุ์วิทยา และศิลปะ เป็นต้น

ในประเทศไทยมีการดำเนินการจัดการซึ่งหมายถึงการดำเนินการใดๆ เพื่อให้ประโยชน์จากคุณค่าต่างๆ ของทรัพยากรทางวัฒนธรรมประเภทนี้อยู่เสมอโดยบุคคลกลุ่มต่างๆ ในสังคมที่ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับทรัพยากรมารุ่นแล้วรุ่นเล่า เช่น การใช้ประโยชน์จากโบราณสถานเป็นที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวให้ความมั่นคงทางจิตใจ ทำให้เกิดความผูกพัน ห่วงแหน คอยดูแลรักษา ซ่อมแซม ตามภูมิความรู้ของตนเอง แต่เมื่อภาครัฐเปลี่ยนวิธีคิดเรื่องคุณค่าของทรัพยากรทางโบราณใหม่ เป็นการเน้นความสำคัญของทรัพยากรในฐานะที่เป็นเครื่องยืนยันความเจริญรุ่งเรืองของประเทศ มีการใช้อำนาจรัฐออกประกาศจัดการตรวจรักษาของโบราณตั้งแต่วันที่ 17 มกราคม พ.ศ. 2466 จนกระทั่งพัฒนามาเป็นพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 (สายันต์ ไพรชาญจิตร 2547: 37-38) เพื่อเป็นเครื่องมือสำคัญในการให้รัฐกลางเป็นผู้ควบคุมจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี ที่ถูกนิยามว่าเป็นทรัพย์ของแผ่นดิน หรือเป็นสมบัติของชาติความสัมพันธ์ของผู้คนปัจจุบันกับทรัพยากรซึ่งกำเนิดจากวัฒนธรรมในอดีตก็เปลี่ยนแปลงไป

ภายใต้พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2535 ทรัพยากรทางโบราณคดีถูกบริหารจัดการในลักษณะของการฟื้นฟู บูรณะ ทำนุ บำรุงและสงวนรักษา ไว้เป็นเครื่องยืนยันความเจริญรุ่งเรืองของบ้านเมืองที่มีมายาวนานตั้งแต่อดีต แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้ประชาชนทั่วไปเกิดความห่างเหินกับทรัพยากรเนื่องจากวิธีการจัดการบางรูปแบบ เช่น การกำหนดอาณาเขตของทรัพยากร เพื่อไม่ให้บุคคลทั่วไปเข้ามารุกล้ำใช้ประโยชน์เองโดยไม่ได้รับอนุญาตเป็นหนังสือ จากอธิบดีกรมศิลปากร การกำหนดไม่ให้ดำเนินการใดๆ รวมถึงการซ่อมแซมอนุรักษ์ทรัพยากรในกรณีที่ทรัพยากรเกิดความชำรุดเสียหาย เป็นการกีดกันการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการใช้ประโยชน์และดูแลรักษาทรัพยากร ที่กลายเป็นหน้าที่ของหน่วยงานราชการ และผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญทางวิชาการ

ได้แก่ หน่วยงานที่ทำหน้าที่ปฏิบัติการอนุรักษ์ และทำนุบำรุงรักษาทรัพยากรทางโบราณคดี คือ สำนักโบราณคดี สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม รวมถึง สถาบันการศึกษาเฉพาะทางที่จัดการศึกษาวิชาโบราณคดี ซึ่งเป็นคนกลุ่มเล็กๆ ในสังคมไทย เท่านั้น ส่งผลให้หน่วยงานดังกล่าว ไม่สามารถบริหารจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีที่มีอยู่เป็นจำนวนมากเป็นไปอย่างไม่ทั่วถึงเนื่องจากขาดความร่วมมือร่วมของภาคประชาชน ในการเรียนรู้ทำความเข้าใจความหมายและคุณค่า รวมถึงวิธีการจัดการที่มีความเหมาะสมยั่งยืน (สายันต์ ไพเราะญจิตร 2547: 36)

อย่างไรก็ตามในช่วงเวลาประมาณ ปี พ.ศ.2540 เป็นต้นมา เริ่มปรากฏให้เห็นความเปลี่ยนแปลงแนวความคิดในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในประเทศไทย พบว่าเกิดโครงการวิจัยและจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีร่วมกัน ระหว่างนักวิชาการโบราณคดี หรือหน่วยงานที่มีอำนาจหน้าที่ในการจัดการดูแลทรัพยากร กับประชาชนในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ หลายโครงการ เช่น โครงการวิจัยแหล่งเตาเมืองน่านบ้านบ่อสวก ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการทำงานโบราณคดีด้วยแนวคิดโบราณคดีชุมชน ในปี พ.ศ.2542 (สายันต์ ไพเราะญจิตร 2542) เพื่อทดลองจัดการความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนท้องถิ่นกับทรัพยากรทางโบราณคดีใหม่จากที่ชาวบ้านเคยเป็นแต่เพียงผู้ชม มาเป็นผู้ร่วมงานตามความสนใจ และเรียนรู้คุณค่าและความหมายของทรัพยากรในกระบวนการทำงานโบราณคดี โครงการขุดค้นแหล่งโบราณคดีหนองราชวัตร ต.หนองราชวัตร อ.หนองหญ้าไซ จ.สุพรรณบุรี ใน พ.ศ.2546 ซึ่งเป็นการทำงานโบราณคดีร่วมกันของนักโบราณคดี จากกรมศิลปากร และชาวบ้านหนองราชวัตร ทั้งการขุดค้นศึกษาแหล่งโบราณคดี และการลงเงินทุนสนับสนุน โดยมีแนวคิดที่งานอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ไม่ใช่ภารกิจของกรมศิลปากรเพียงฝ่ายเดียว ชุมชนท้องถิ่น ทั้งภาครัฐและเอกชน (ยุวดี วัชรางกูร 2553)การดำเนินการสำรวจและขุดค้นศึกษาแหล่งเตาพะเยา ที่บ้านบัว อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ซึ่งเริ่มต้นขึ้นใน ปี พ.ศ.2548 (สายันต์ ไพเราะญจิตร 2551) ร่วมกันระหว่างชาวบ้านในรูปของประชาคมบ้านบัวและนักวิชาการโบราณคดี ตอบสนองความต้องการที่จะสร้างแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมของชุมชนเอง โครงการโบราณคดีชุมชนบ้านนาตอง พ.ศ.2549 (2553) ซึ่งเป็นความร่วมมือระหว่างศูนย์ภูมิภาคโบราณคดีและวิจิตรศิลป์แห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (สปปาฟา) และชุมชนบ้านนาตอง ในการศึกษาและขุดค้นแหล่งโบราณคดี รวมถึงดูแลรักษา อนุรักษ์ และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีโดยชุมชนเอง เป็นต้น

ปรากฏการณ์การดำเนินการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีรูปแบบที่แตกต่างไปจากเดิมนี้นอกจากจะแสดงถึงการปรับเปลี่ยนแนวความคิดของหน่วยงานราชการ หรือนักวิชาการที่มีความเชี่ยวชาญทางวิชาการโบราณคดีที่เคยเป็นผู้ผูกขาดการจัดการทรัพยากร โดยเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วม และศักยภาพของภาคประชาชนในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีด้วยตนเองแล้ว ยังสะท้อนถึงความต้องการ หรือความสนใจของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ในการรวมตัวกันเพื่อจัดการใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ทรัพยากรทางโบราณคดีด้วยตนเองที่มีแนวโน้มที่จะเพิ่มมากขึ้น ควบคู่ไปกับกระแสความต้องการพัฒนาแหล่งโบราณคดีเป็นแหล่งท่องเที่ยว ปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นสิ่งนักวิชาการ รวมไปถึงหน่วยงานราชการที่มีหน้าที่ในการจัดการดังกล่าว ต้องให้ความสนใจเพื่อใช้ประโยชน์จากความตระหนักในความสำคัญ และความสนใจที่จะดำเนินการจัดการด้วยตนเองของชุมชน แก้ปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมที่เคยเป็นมา และพยายามแสวงหาหนทางดำเนินการจัดการให้มีความเหมาะสมและยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับสิทธิของชุมชนในการจัดการดูแลรักษา พื้นฟู และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางโบราณคดี ซึ่งเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทหนึ่ง ตามที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตราที่ 46 และ ฉบับพ.ศ. 2550 มาตราที่ 66 ซึ่งระบุไว้ว่า บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิ์อนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญา ศิลปะ หรือวัฒนธรรมอันดีงามของท้องถิ่น และของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ บำรุง รักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน (คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ 2551: 38) และพระราชบัญญัติกำหนดแผน และขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งหมายถึง องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์การบริหารส่วนตำบล กรุงเทพมหานคร เมืองพัทยา และอื่นๆ มีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบบริการสาธารณะ ซึ่งรวมไปถึงหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ในมาตรา 16 ได้กล่าวถึงอำนาจ และหน้าที่ของเทศบาล เมืองพัทยา และองค์การบริหารส่วนตำบล ให้มีอำนาจหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในเขตรับผิดชอบของตนเอง กล่าวคือ การบำรุงรักษาจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น ตามที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้ยังมีส่วนที่เกี่ยวข้อง ซึ่งอาจเป็นช่องทางให้จัดการทรัพยากรวัฒนธรรมด้วย

ตนเอง ได้แก่ การจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง การจัดให้มีและบำรุงรักษาสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของราษฎรในการพัฒนาท้องถิ่น หรือส่งเสริมกิจกรรมอื่นที่เป็นผลประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น และในมาตรา 17 ตราขึ้นภายใต้บังคับของมาตรา 16 กล่าวถึงอำนาจ และหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนจังหวัด ซึ่งในส่วหนึ่ง คืออำนาจและหน้าที่ในการให้การสนับสนุน ส่งเสริม และควบคุม องค์การบริหารส่วนตำบล และประชาชน ในการดำเนินการเพื่อสาธารณประโยชน์ และประสานงานให้การดำเนินการราบรื่น พร้อมกับมีอำนาจ และหน้าที่ ในการจัดการทรัพยากร วัฒนธรรมด้วย เช่น การส่งเสริมจารีตประเพณี และวัฒนธรรม อันดีงามของท้องถิ่น รวมถึงการจัดให้มีพิพิธภัณฑ์และหอจดหมายเหตุ ให้มีความเป็นไปได้ และเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

ชุมชนทุ่งม่านในทางภูมิศาสตร์การปกครอง หมายถึงชุมชนที่ประกอบไปด้วย หมู่บ้าน 3 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านทุ่งม่าน หมู่ 3 บ้านทุ่งม่านเหนือ หมู่ 13 และบ้านทุ่งรวงทอง หมู่ 11 ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย โดยตั้งอยู่บริเวณสองฟากฝั่งแม่น้ำลาว ที่ไหลจากดอยนางแก้ว ลงสู่แม่น้ำกก ในทางประวัติศาสตร์ ชุมชนทุ่งม่าน ชุมชนทุ่งม่านเป็นชุมชนทางวัฒนธรรมที่มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ด้วยความเป็นเครือญาติ และความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ประกอบไปด้วยชาวไทย ที่อพยพมาจากจังหวัดต่างๆ ในบริเวณภาคเหนือของประเทศไทย ไม่น้อยกว่า 100 ปีมาแล้ว ได้แก่ กลุ่มที่นำโดยพ่อนานใจวงศ์ จากจังหวัดเชียงใหม่ กลุ่มของพระยาสิทธิยศ อพยพมาจากบ้านทุ่งม่านใต้ จังหวัดลำปาง และนำชื่อหมู่บ้านมาเป็นชื่อหมู่บ้านในปัจจุบัน และมีการสร้างวัดบุญโยง(ทุ่งม่าน) เป็นศูนย์กลางของชุมชน และเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นหนึ่งเดียวกันในทางวัฒนธรรม

ชุมชนทุ่งม่านเป็นที่ตั้งของแหล่งเตาเวียงกาหลง ซึ่งมีอายุสมัยอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-24 การศึกษาทางโบราณคดีได้ให้ข้อมูลว่า แหล่งเตาเวียงกาหลง เป็นแหล่งโบราณคดีประเภทแหล่งนี้ เป็นแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาเนื้อแกร่งชนิดเคลือบ ด้วยเตาเผาแบบล้านนา ซึ่งมีหลักการในการเผาผลิตภัณฑ์โดยการระบายความร้อนผ่านผลิตภัณฑ์ เคียงขึ้นในตัวโครงสร้างเตา ซึ่งก่อด้วยดินเหนียว และที่ดินเหนียวปั้นเป็นก้อนคล้ายอิฐ สอดประสานด้วยดินเหนียว โดยตัวเตาตั้งอยู่บนเนินดินใกล้กับลำน้ำหลายสายที่ไหลผ่านชุมชน และที่ทำกินของชาวบ้านทุ่งม่านในปัจจุบัน

ผลิตภัณฑ์ที่ได้จากเตาเวียงกาหลงเป็นเครื่องปั้นดินเผาเป็นภาชนะพวก จาน ชาม ไห กระปุก ขวดรูปทรงต่างๆ โถ พวกตุ๊กตารูปสัตว์ และพระพุทธรูป(กรมศิลปากร 2533: 46) ที่มีความสวยงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวได้แก่ เครื่องปั้นดินเผาชนิดเขียนลายดำ เป็นลวดลายบนพื้นขาว ได้เคลือบ และเครื่องปั้นดินเผาชนิดที่ทำลายด้วยการชุบขีด เคลือบด้วยเคลือบสีต่างๆ ทั้งแบบเคลือบใส เคลือบสีเขียว และสีน้ำตาล ซึ่งแสดงถึงการนับถือศาสนาพุทธ และความเคารพและนิยมในธรรมชาติ ซึ่งถูกผลิตโดยกลุ่มคนที่ใช้อักษรไท

เมื่อพิจารณาประวัติการจัดการกับแหล่งเตาเวียงกาหลง ทำให้เห็นว่าแหล่งเตาที่ตั้งอยู่ในชุมชนเป็นทรัพยากรทางโบราณคดีที่มีคุณค่า และมีความสำคัญต่อชุมชนท้องถิ่น รวมถึงวงวิชาการศึกษาเครื่องปั้นดินเผาไทยของนักวิชาการโบราณคดีและประวัติศาสตร์ทั้งไทยและต่างชาติเป็นอย่างมาก โดยพบว่ามีการดำเนินการจัดการที่มีความแตกต่างกันอย่างน้อย 4 รูปแบบ ตามความแตกต่างของผู้จัดการ เป้าหมาย และวิธีการจัดการดังนี้

รูปแบบแรก เป็นการจัดการโดยนักวิชาการ เริ่มขึ้นตั้งแต่มีการค้นพบ และเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับแหล่งเตาเวียงกาหลงผ่านงานวิชาการโบราณคดี โดยพระยานครพระราม (สวัสดิ์ มหากาย) ในปี พ.ศ. 2467 (นครพระราม 2483) หลายสิบปีต่อมามีการเข้าไปสำรวจ และขุดค้นแหล่งเตาโดยหน่วยศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่ ในปีพ.ศ. 2515 2522 และ 2525 รวมถึงการศึกษาเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงโดย จอห์น ชอร์ ในช่วงเวลาประมาณ พ.ศ.2524 - พ.ศ. 2531 (Shaw 1981; Shaw 1987; จอห์น ชอร์ 2531) โดยมีเป้าหมายและวิธีการจัดการเพื่อศึกษาหาความรู้เรื่องวัฒนธรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผาโบราณ

การจัดการรูปแบบที่สองเป็นการจัดการโดยชาวบ้านชุมชนทุ่งม่าน ซึ่งมีลักษณะเป็นการจัดการที่แยกกันจัดการ โดยบุคคล ในลักษณะของการขุดหา ขาย และซื้อโบราณวัตถุ จากแหล่งเตาเวียงกาหลง ร่วมกับนักสะสมเครื่องปั้นดินเผาซึ่งเป็นคนจากภายนอกชุมชน หรือครอบครัว ควบคู่ไปกับการจัดการของนักวิชาการในรูปแบบแรก ซึ่งมีการกล่าวถึงปรากฏการณ์ดังกล่าวโดยนักวิชาการโบราณคดีจากกรมศิลปากร (สำนักศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่) ซึ่งเข้าไปสำรวจ และขุดศึกษาแหล่งเตาเวียงกาหลง ในปี พ.ศ. 2525 ว่าแหล่งเตาในบริเวณบ้านทุ่งม่าน เรื่อยไป

จนถึงบ้านสันมะเค็ด ตามริมฝั่งแม่น้ำลาว เป็นระยะทางกว่า 6 กิโลเมตร ได้ถูกทำลายลงเป็นจำนวนมากจากการขุดหาโบราณวัตถุชาย (สายันต์ ไพเราะญจิตรี และคณะ 2533: 41)

การจัดการรูปแบบที่สามเป็นการจัดการโดยประชาชนในอีกรูปแบบหนึ่ง ได้แก่การผลิตโบราณวัตถุเลียนแบบโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลง โดยเป็นการจัดการโดยหน่วยจัดการที่เป็นปัจเจกบุคคล หรือหน่วยครอบครัวเช่นเดียวกับแบบแรก จากการสำรวจข้อมูลพบว่าในชุมชนทุ่งม่านมีชาวบ้านที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาในลักษณะนี้อยู่สองราย ได้แก่การผลิตของสล่าทัน ธิจิตต์ และนายศรี สีมเนตร ซึ่งเริ่มดำเนินการเมื่อราวปี พ.ศ.2526 (สิริรัตน์ โอภาพ 2552) โดยในช่วงเวลานั้นมีการกล่าวถึงการจัดการในรูปแบบนี้ว่าเป็นการทำของเลียนแบบของโบราณ และจำหน่ายเป็นโบราณวัตถุ (ปวิวรรต ธรรมปริชากร ใน สุมิตร ปิติพัฒน์ 2544 : 3-16) และที่น่าสนใจคือการจัดการในรูปแบบดังกล่าวยังคงดำเนินมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน แต่ได้เปลี่ยนเป็นการจำหน่ายในลักษณะของงานหัตถกรรมพื้นบ้าน หรือผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมที่ผลิตขึ้นในปัจจุบันแทน โดยได้รับการยอมรับจากทางการให้เป็นผู้ผลิตผลิตภัณฑ์ประจำตำบล หรือ OTOP รวมถึงได้รับการยอมรับในหมู่ลูกค้าเป็นอย่างดี (ธนิษฐา แดนศิลป์ 2546: 116-117)

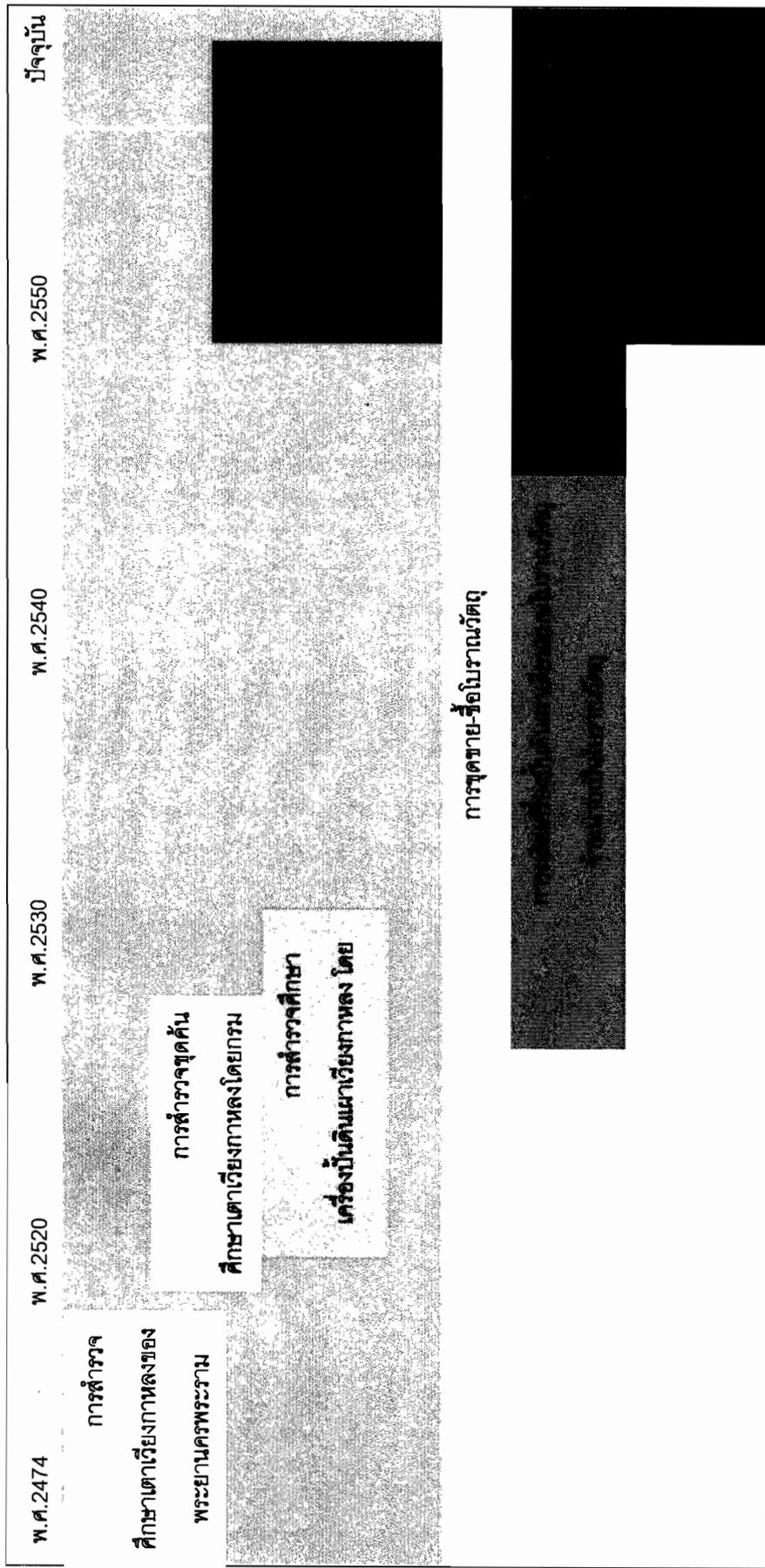
การจัดการในรูปแบบที่สี่ เป็นการจัดการร่วมกันระหว่างนักวิชาการ และคนในชุมชนทุ่งม่านในปัจจุบัน นำโดยกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและโบราณคดี ป่าแม่เหี้ยว เวียงกาหลง ดำเนินการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในชุมชนทุ่งม่าน และในพื้นที่ทำกิน ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวง จังหวัดลำปาง ร่วมกับคนนอกชุมชน ภายใต้แนวคิดโบราณคดีชุมชนต่อเนื่องกัน 2 โครงการ โครงการแรกเป็นการจัดการร่วมกับรองศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะญจิตรี ที่จัดกิจกรรมขุดค้น และสำรวจเตาเผาโบราณร่วมกับคนในชุมชนในเดือนเมษายน ถึง พฤษภาคม ปี พ.ศ.2551 และตามมาด้วยการจัดกิจกรรมจัดการทรัพยากรโบราณคดีไปพร้อมกับทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ของชุมชน เพื่อสร้างพิพิธภัณฑสถานร่วมกันระหว่างคนในชุมชนทุ่งม่าน และนักศึกษาคณะโบราณคดี ในโครงการโบราณคดีอาสา ในระหว่างปี พ.ศ.2551-2552

ปรากฏการณ์ดังกล่าวทำให้เห็นถึงความหลากหลายของผู้จัดการ วิธีคิด วิธีการจัดการที่เกิดขึ้นกับแหล่งเตาเวียงกาหลง โดยมีทั้งผู้จัดการจากหน่วยงานรัฐส่วนกลาง นักวิชาการ และคน

อื่นๆ ซึ่งเป็นผู้จัดการภายนอกชุมชน และการจัดการของประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ที่อาศัยอยู่ร่วมกับทรัพยากร ซึ่งจัดการควบคู่กันไป

เมื่อพิจารณาไปที่การจัดการแหล่งเตาเวียงกาหลงในแต่ละช่วงเวลา ที่ดำเนินการโดยคนในชุมชนทุ่งม่านจะเห็นว่าคนในชุมชน ได้ดำเนินการจัดการทรัพยากรควบคู่ไปกับการจัดการโดยหน่วยงานของรัฐ และนักวิชาการจากภายนอก มาโดยตลอด ด้วยวิธีการของตนเอง โดยการจัดการนั้นมีความหลากหลายทั้งในแง่ของผู้ที่ทำการจัดการ ที่มีลักษณะเป็นการจัดการโดยปัจเจกบุคคล หรือเป็นหน่วยครอบครัว และชาวบ้านที่รวมตัวกันหลายครอบครัวเป็นกลุ่ม และเชื่อมโยงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อดำเนินการ ซึ่งเป็นการจัดการในระดับของชุมชน รวมถึงมีความหลากหลายในแง่ของวิธีคิดและวิธีการในการจัดการ ทั้งการจัดการกับเตาเผาโบราณ (ในด้านกายภาพ) โดยตรง และการจัดการฟื้นฟูภูมิปัญญา และอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับวัตถุเครื่องถ้วยชามโบราณ และนำมาสร้างเป็นของใหม่ และในแง่ของผลการจัดการก็มีทั้งที่ทำให้เกิดการทำลาย และอนุรักษ์ทรัพยากร ซึ่งสรุปได้ว่าชาวทุ่งม่านดำเนินการจัดการกับแหล่งเตาและโบราณวัตถุเวียงกาหลง แตกต่างกัน 4 รูปแบบด้วยกัน คือ การขุดหาโบราณวัตถุขายให้กับนักสะสม ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบโบราณวัตถุจำหน่ายเป็นโบราณวัตถุ ในช่วงเวลา ประมาณ พ.ศ.2520 – 2540 และการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงจำหน่ายเป็นผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมร่วมสมัย และการจัดการอนุรักษ์เตาและโบราณวัตถุเวียงกาหลง ในช่วงประมาณ พ.ศ.2549 เป็นต้นมา

โดยการจัดการของชุมชนในแต่ละช่วงเวลา อาจสรุปได้ดังแผนภูมิ

ภาพที่ 1 รูปแบบการจัดการแหล่งเตาเวียงกาหลง ในช่วงประมาณ พ.ศ. 2474 ถึง พ.ศ. 2552

- การจัดการโดยคนนอกชุมชน
- การจัดการโดยคนในชุมชนทุ่งมาน

การจัดการแหล่งเตาเวียงกาหลง โดยคนในชุมชนทุ่งม่าน เป็นปรากฏการณ์ที่มีความซับซ้อน โดยมีการจัดการควบคู่พร้อมกับการจัดการของนักวิชาการ และเจ้าหน้าที่ของรัฐ โดยผู้นำในการจัดการแหล่งเตาเวียงกาหลงในชุมชนทุ่งม่าน ได้แก่ กลุ่มศิลปินผู้ฟื้นฟูภูมิปัญญาในการผลิตเครื่องเคลือบเลียนแบบของโบราณ และกลุ่มชาวบ้านที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและโบราณคดี ป่าแม่ น้ำเหียว นั้น มีวิธีคิด และรูปแบบการจัดการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ในช่วงเวลาต่างๆ กลุ่มศิลปิน ที่เริ่มต้นจากการชูดโบราณวัตถุขาย ได้หันมาฟื้นฟูภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงขึ้นมาใหม่ และเข้ามามีส่วนร่วมในการเป็นมาจัดการการอนุรักษ์แหล่งเตาโบราณในที่สุด และกลุ่มอนุรักษ์ฯ ก็เปลี่ยนวิธีการจัดการจากการชูดโบราณวัตถุไปขาย กลายมาเป็นนักอนุรักษ์ทรัพยากร ซึ่งก่อให้เกิดผล และผลกระทบโดยตรงต่อทรัพยากร และผู้จัดการด้วยตนเอง

จากปรากฏการณ์การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของคนในชุมชนทุ่งม่านที่กล่าวมา จะเห็นว่าเป็นตัวอย่างที่น่าสนใจของการที่คนในชุมชนมีความตระหนักถึงความสำคัญ และคุณค่าของทรัพยากรมาโดยตลอด และพยายามที่จะหาวิธีการที่เหมาะสมในการใช้ประโยชน์ รวมไปถึงการอนุรักษ์ให้ทรัพยากรอยู่กับคนในชุมชนอย่างเกื้อกูลและยั่งยืน แต่อย่างไรก็ตาม กว่าที่ชุมชนจะค้นพบวิธีการจัดการที่ไม่เบียดเบียนทรัพยากร คนในชุมชนก็เคยลงมือหาประโยชน์จากทรัพยากรโดยไม่คำนึงถึงคุณค่าอื่น นอกจากมูลค่าของทรัพยากรมาก่อนจนถูกโจมตีว่าเป็นผู้ทำลายทรัพยากรเสียเอง ประสบการณ์การจัดการจากผู้ที่ถูกกล่าวหาว่าเป็นผู้ทำลายทรัพยากรทางโบราณคดี จนกระทั่งกลายมาเป็นผู้พิทักษ์รักษา จึงเป็นบทเรียนอันมีคุณค่าอย่างยิ่งในการทบทวนอันจะนำมาซึ่งแนวทางในการดำเนินการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี ร่วมกับชุมชนด้วยความเข้าใจ รวมถึงสามารถหาวิธีการที่เหมาะสมในการจัดการเพื่อป้องกันปัญหา และทำให้ชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางโบราณคดีควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรได้

นอกความน่าสนใจในเชิงวิชาการการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมแล้ว ชุมชนทุ่งม่านยังมีความสำคัญต่อผู้ศึกษาเป็นอย่างมาก เนื่องจาก ผู้ศึกษาได้มีโอกาสเข้าไปร่วมเรียนรู้การจัดการทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ และทรัพยากรทางโบราณคดีกับคนในชุมชน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2551-2552 เริ่มจากการติดตามรองศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะญจิตร ไปที่ชุมชนทุ่งม่าน เพื่อชูดศึกษา

เตาเวียงกาหลง 3 แห่ง ซึ่งตั้งอยู่ในที่อยู่อาศัย และที่ทำกินของชาวบ้าน ร่วมกับชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ และต่อมาจึงได้เป็นผู้รับผิดชอบโครงการโบราณคดีอาสา ชักชวนนักศึกษาจากคณะโบราณคดี ไปร่วมศึกษาเรียนรู้แหล่งเตาเวียงกาหลงและโบราณวัตถุ วัฒนธรรมชุมชนของชาวทุ่งม่าน และเรียนรู้วิธีการจัดการร่วมกันด้วยวิธีการสำรวจทางโบราณคดี และกระบวนการพิพิธภัณฑ์ ทำให้ผู้ศึกษามีความคุ้นเคยกับชาวบ้านในชุมชนทุ่งม่าน และที่สำคัญคือการทำงานร่วมกับคนในชุมชน อยู่เป็นเวลาเกือบปี ทำให้ได้แง่คิดที่น่าสนใจกับผู้ศึกษามากมาย โดยเฉพาะเรื่องของความสัมพันธ์กว่า 30 ปี ระหว่างคนปัจจุบัน กับทรัพยากรทางโบราณคดี ซึ่งไม่ใช่ทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนโดยตรง ชาวบ้านได้ดำเนินการจัดการกับเตา และโบราณวัตถุเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันของตัวเอง ในการจัดการนั้นบางรูปแบบได้ก่อให้เกิดเป็นความรู้สึกผิดเมื่อต้องเล่าให้คนนอกเช่นผู้ศึกษาฟัง แต่บางรูปแบบก็ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจ บางรูปแบบเรียบง่าย แต่บางรูปแบบก็มีความยุ่งยากซับซ้อน เกิดจากการทุ่มเทพลังกาย และปัญญาอยู่เป็นเวลานานกว่าจะประสบความสำเร็จ แต่โดยรวมแล้วสิ่งเหล่านี้คือประสบการณ์การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีที่ยาวนาน เป็นเสมือนชุมชนทรัพยากรความรู้ที่มีคุณค่าแก่การเรียนรู้ทบทวน เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้ศึกษา และคนในชุมชนทุ่งม่านเป็นอย่างยิ่ง

โดยผู้จัดการทั้งสองกลุ่ม ซึ่งร่วมจัดการทรัพยากรมาโดยตลอดตั้งแต่ช่วงแรกน่าเป็นกุญแจสำคัญ ในการให้ความกระจ่างแก่ภาพอันคลุมเครือ ของการจัดการแหล่งเตาเวียงกาหลงในชุมชนทุ่งม่าน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะปรากฏการณ์ของการจัดการโดยคนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งมีชีวิตอยู่ร่วมกับทรัพยากร ซึ่งจะได้รับ และส่งผลกระทบจากการจัดการทรัพยากรโดยตรง ในประเด็นข้อสงสัยใน ดังนี้

ประเด็นบริบทที่ทำให้เกิดการจัดการ เกิดคำถามว่า มีปัจจัยใดบ้าง ที่ส่งผลต่อวิถีคิด และรูปแบบของการจัดการที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละช่วงเวลา คือในช่วงเวลา 20 ปี จาก พ.ศ. 2520-2540 และช่วง พ.ศ.2540-2550 ต่อเนื่องมาถึงพ.ศ.2552 เกิดอะไรขึ้น จึงทำให้ชาวทุ่งม่านได้แก่ กลุ่มศิลปินผลิตเครื่องเคลือบเลียนแบบของโบราณ และกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และโบราณคดีลุ่มแม่น้ำเฮียว เปลี่ยนวิถีคิด และรูปแบบในการจัดการเตาเวียงกาหลง

ประเด็นเรื่องวิธีคิดในการจัดการ ปรากฏการณ์ดังกล่าว ทำให้เกิดคำถามว่าเพราะเหตุใด ชาวชุมชนทุ่งม่านทั้งสองกลุ่ม จึงดำเนินการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี คือแหล่งเตาเวียงกาหลงในรูปแบบที่แตกต่างกัน หรือรูปแบบการจัดการที่แตกต่างกันนั้นมีที่มาจากวิธีคิดอย่างไร เช่น มองเห็นคุณค่าด้านใดของทรัพยากร และมีเป้าหมายในการจัดการอย่างไรบ้าง เป็นต้น

ในเรื่องวิธีการ หรือกระบวนการจัดการทรัพยากร มีคำถามว่ารูปแบบของการจัดการที่มองเห็นจากรวบรวมกรรมนั้นมีรายละเอียดอย่างไร มีขั้นตอนอย่างไรบ้าง

ในด้านผลของการจัดการ คำถามคือ การจัดการในแต่ละรูปแบบก่อให้เกิดผลได้ และผลต่อเนื่องทั้งต่อตัวทรัพยากร และผู้จัดการ รวมไปถึงสังคมภายนอกอย่างไรบ้าง

โดยในการศึกษาจะแบ่งประเด็นในการศึกษาออกเป็น 2 ช่วงเวลาใหญ่ ดังที่กล่าวมาข้างต้น ได้แก่ การจัดการช่วงแรก อยู่ในช่วงเวลาประมาณ พ.ศ.2520-2540 เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ยังสามารถเก็บข้อมูลได้ และเป็นช่วงเวลาที่มีการจัดการทรัพยากรอย่างเข้มข้น ทั้งการจัดการโดยนักวิชาการ และการจัดการโดยประชาชน

ช่วงที่สอง อยู่ในช่วงเวลาประมาณหลัง พ.ศ. 2540 – ปัจจุบัน ซึ่งประกอบไปด้วยการจัดการแบบการทำธุรกิจบนฐานทรัพยากร กล่าวคือการผลิตเครื่องเคลือบดินเผาเลียนแบบของโบราณ ขายเป็นผลิตภัณฑ์ประจำท้องถิ่นของพ่อทัน ธิจิตตัง และพ่อศรี ลิ่มเนตร และการจัดการด้วยกระบวนการโบราณคดีชุมชน และโบราณคดีอาสา ซึ่งเป็นการจัดการร่วมกันของนักวิชาการ นักศึกษา และชาวทุ่งม่านที่มีแนวคิดการจัดการเชิงอนุรักษ์

ผู้ศึกษาเชื่อว่าการศึกษารจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี แหล่งเตาเวียงกาหลงในประเด็นต่างๆ จากกลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการจัดการมาโดยตลอด ดังที่กล่าวมาแล้วนี้ จะนำไปสู่ความเข้าใจลักษณะ การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในชุมชนทุ่งม่าน ซึ่งจะสะท้อนภาพหนึ่งของการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในประเทศไทย และน่าจะทำให้เห็นแนวทางในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี ที่ไม่สามารถแยก หรือตัดขาดออกจากชุมชนท้องถิ่นได้ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการจัดการแหล่งโบราณคดีเตาเวียงกาหลง ในชุมชนทุ่งม่าน ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ตั้งแต่ช่วงประมาณปีพุทธศักราช 2520 จนถึงปัจจุบัน ในประเด็นต่างๆ ได้แก่

- 2.1 บริบทหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดการจัดการ ที่มีรูปแบบ หรือวิธีการที่แตกต่างกัน
- 2.2 วิธีคิดของผู้จัดการในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีแต่ละกลุ่ม และในการจัดการแต่ละครั้ง
- 2.3 รูปแบบ หรือวิธีการของการจัดการแต่ละแนวคิด
- 2.4 ผลได้ และผลต่อเนื่องของการจัดการแหล่งเตาเผาเวียงกาหลงแต่ละครั้ง รวมถึงพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของการจัดการทั้งหมดในภาพรวม

3. ประโยชน์ที่ได้รับ

3.1 ทำให้เกิดความเข้าใจการดำเนินการจัดการแหล่งเตาเวียงกาหลง และโบราณวัตถุของชุมชนทุ่งม่าน ทั้งที่จัดการด้วยตนเอง และร่วมมือกับคนอื่น ๆ ได้แก่ คนในชุมชนด้วยตนเอง และคนนอกชุมชน ในช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ.2520-2552 ในประเด็นต่างๆ ได้แก่

- 3.1.1 บริบทที่ทำให้เกิดวิธีคิด และการดำเนินการจัดการ
- 3.1.2 วิธีคิดของการจัดการ
- 3.1.3 กระบวนการจัดการ
- 3.1.4 ผลของการจัดการ ทั้งผลได้ (Output) และผลต่อเนื่องหรือผลกระทบ (Impact) ที่เกิดขึ้นกับทั้งทรัพยากร และตัวผู้จัดการเอง

3.2 ทำให้มองเห็นแนวทางการที่ควรจะเป็นสำหรับจัดการแหล่งโบราณคดี จากบทเรียนของการจัดการแหล่งเตาเวียงกาหลงในชุมชนทุ่งม่าน และสะท้อนภาพการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี ที่ไม่อาจตัดขาดจากชุมชนท้องถิ่นในแหล่งอื่นๆ

4. ขอบเขตของการศึกษา

4.1 ขอบเขตเชิงเนื้อหาในการศึกษา เป็นการศึกษาการจัดการแหล่งโบราณคดีเตาเวียงกาหลง ของชุมชนทุ่งม่าน ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ตั้งแต่ช่วงประมาณปีพุทธศักราช 2520 จนถึงปัจจุบัน ในประเด็นต่างๆ ได้แก่ วิธีคิดของผู้จัดการในการ

จัดการทรัพยากรทางโบราณคดีแต่ละครั้ง บริบทหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดการจัดการ ที่มีรูปแบบ หรือวิธีการที่แตกต่างกัน ศึกษารูปแบบ หรือวิธีการของการจัดการแต่ละแนวคิด ผลได้ และผลต่อเนื่องของการจัดการแหล่งเตาเผาเวียงกาหลงแต่ละครั้ง รวมถึงพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของการจัดการทั้งหมดในภาพรวม

4.2 ขอบเขตเชิงพื้นที่ เป็นการศึกษาการจัดการทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี คือแหล่งเตาเวียงกาหลง ในชุมชนทุ่งม่าน ซึ่งประกอบไปด้วยหมู่บ้านทุ่งม่าน หมู่ 3 บ้านทุ่งรวงทอง หมู่ 11 และบ้านทุ่งม่านเหนือ หมู่ 13 ซึ่งตั้งอยู่ในตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย และพื้นที่ทำกินของกลุ่มอนุรักษ์ฯ ซึ่งตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวง จังหวัดลำปาง

4.3 ขอบเขตเชิงเวลา ศึกษาการจัดการทรัพยากรตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2520 ถึงปัจจุบัน ซึ่งประกอบไปด้วยการ 2 ช่วงเวลา ได้แก่

ช่วงแรก คือช่วงเวลาประมาณ พ.ศ.2520-2540 มีการจัดการโดยคนในชุมชน 2 รูปแบบ ได้แก่ การลักลอบขุดโบราณวัตถุขาย การผลิตเครื่องเคลือบเลียนแบบของโบราณขายเป็นโบราณวัตถุ

ช่วงที่สอง คือช่วงเวลาประมาณ พ.ศ. 2540 ถึงปัจจุบัน มีการจัดการสองรูปแบบ ได้แก่ การทำธุรกิจบนพื้นฐานทรัพยากร คือ การผลิตเครื่องเคลือบเลียนแบบของโบราณ จำหน่ายเป็นผลิตภัณฑ์ประจำตำบลหรือท้องถิ่น และการย้อนกลับมาจัดการอนุรักษ์เตาเผาโบราณ ของพ่อตัน ธิจิตตั้ง และพ่อศรี สีมเนตร การจัดการร่วมกันของชาวทุ่งม่าน กับนักวิชาการ นักศึกษาทางโบราณคดี ด้วยวิธีการทางโบราณคดีชุมชน คือ การขุดค้นศึกษาเตาเผาโบราณ ซึ่งนำโดยตรง ศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะญจิตร ในปี พ.ศ. 2551 และการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมร่วมกับชุมชนของนักศึกษาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ในโครงการโบราณคดีอาสา ในปี พ.ศ.2551-2552

5. แหล่งข้อมูล

ในการศึกษาครั้งนี้จะเป็นการศึกษาข้อมูลการจัดการแหล่งเตาเวียงกาหลง จากชาวทุ่งม่าน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มศิลปินผลิตเครื่องเคลือบเลียนแบบของโบราณ และกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติและโบราณคดี กลุ่มแม่น้ำเสียว ซึ่งมีส่วนร่วมในการทรัพยากรมาโดยตลอด ได้แก่

5.1 เก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ประเภทต่างๆ เช่น หนังสือ วารสาร สารสนเทศ เป็นต้น

5.2 ข้อมูลจากกลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการจัดการกลุ่มต่างๆ ได้แก่

5.2.1 กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และโบราณคดี ลุ่มแม่น้ำเหียว เป็นตัวแทนของชาวทุ่งม่านที่เคยทำธุรกิจบนฐานทรัพยากรด้วยการชุดไปขาย ชาวทุ่งม่านที่เปลี่ยนแปลงวิธีคิดในการจัดการมาเป็นการจัดการเชิงพัฒนาและอนุรักษ์ และเป็นผู้จัดการที่จัดการกับทรัพยากรที่มีลักษณะจับต้องได้ คือเตาเผาโบราณโดยตรง

5.2.2 กลุ่มศิลปินผลิตเครื่องเคลือบดินเผาเลียนแบบของโบราณ เป็นตัวแทนของชาวทุ่งม่านที่ทำธุรกิจบนฐานทรัพยากร โดยทำการจัดการเพื่อใช้ประโยชน์กับลักษณะที่เป็นนามธรรมของทรัพยากร ได้แก่การรื้อฟื้นภูมิปัญญาโบราณมาผลิตเป็นทรัพยากรใหม่ขายเป็นโบราณวัตถุ ขายเป็นสินค้าศิลปหัตถกรรมของท้องถิ่น จนกระทั่งย้อนกลับมาอนุรักษ์เตาเผาโบราณอีกครั้ง

พ.ศ.
๒/๑๒
๒๕๕๓
๐๐๓

บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

ในบทนี้จะเป็นการทบทวนความรู้จากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยประกอบไปด้วยเนื้อหาสองส่วน ได้แก่ เนื้อหาที่เป็นแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับทรัพยากร และการจัดการทรัพยากร วัฒนธรรม เพื่อจะทำความเข้าใจถึงความหมาย และคุณค่า ความสำคัญของการจัดการทรัพยากร วัฒนธรรมโดยเฉพาะทรัพยากรทางโบราณคดี แนวคิดในการจัดการ และเป้าหมายของการจัดการ เพื่อจะใช้เป็นกรอบความคิดในการศึกษาการจัดการของชุมชนทุ่งม่าน และส่วนที่สองเป็นการทบทวนประวัติการจัดการในพื้นที่ๆ จะทำการศึกษา ซึ่งทำให้คุณค่า และความสำคัญ ของทรัพยากรทางโบราณคดีในชุมชน คือแหล่งเตาเวียงกาหลง การจัดการตั้งแต่ประมาณ พุทธศักราช 2480 จนถึงปัจจุบัน และประเด็นปัญหาของการจัดการ ซึ่งมีความน่าสนใจนำไปสู่คำถามของการวิจัย

1. แนวคิดและทฤษฎี

1.1 ความหมายของวัฒนธรรม ในวงวิชาการศึกษาวัฒนธรรมไทยมีการสร้าง หรือใช้ความหมายของวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลาย ตามความเชื่อ และความเปลี่ยนแปลงทางสังคม ในส่วนนี้จะพูดถึงความหมาย และลักษณะของวัฒนธรรม ซึ่งเป็นฐานของความเข้าใจ ความหมายและลักษณะของทรัพยากรวัฒนธรรม และทรัพยากรทางโบราณคดีต่อไป ดังนั้นจึงจะพิจารณาวัฒนธรรมในเชิงองค์ประกอบ (component approach) ซึ่งมีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้หลายรูปแบบตามความสนใจ และการตีความของแต่ละท่าน ได้แก่

เอ็ดเวิร์ด ไทเลอร์ (Edward Tylor) นิยามว่าวัฒนธรรมคือส่วนทั้งหมดที่ซับซ้อน ประกอบไปด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปวิทยาการ ศีลธรรมจรรยาขนบธรรมเนียมประเพณี อุปนิสัย และความสามารถใดๆ ที่มนุษย์ได้มาจากการเป็นสมาชิกของสังคม

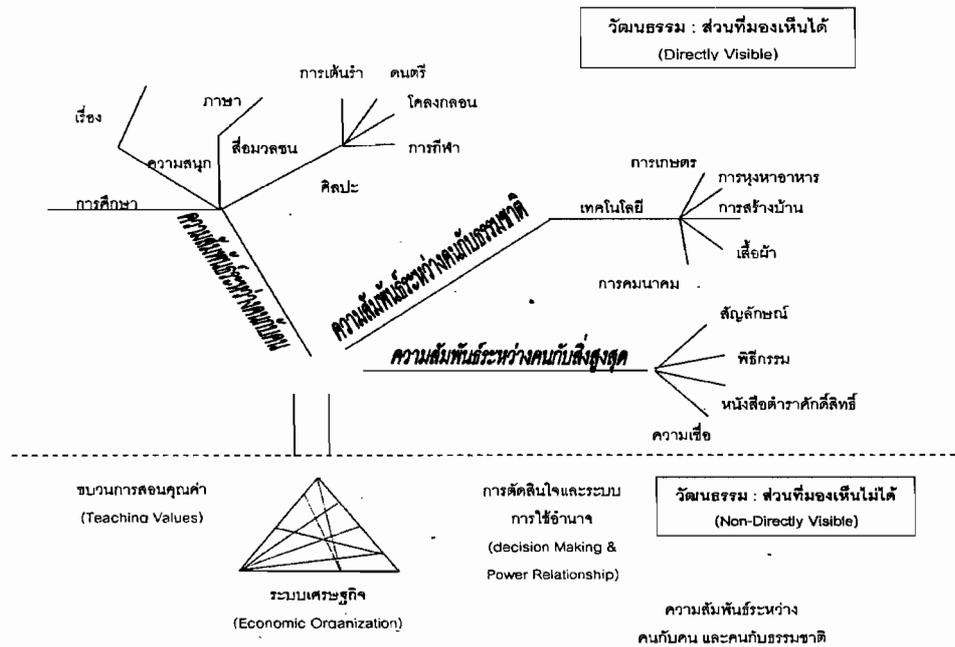
เลสลี ไวท์ (Leslie White) นิยามว่าวัฒนธรรมคือ การรวมอย่างมีระเบียบของปรากฏการณ์ต่างๆ เช่น การกระทำ (แบบแผนพฤติกรรม) วัตถุ (เครื่องมือเครื่องใช้) ความคิด และความรู้สึก (ความเชื่อ ความรู้ ค่านิยม และเจตคติ) ที่ต้องอาศัยการใช้สัญลักษณ์อันเป็นสื่อของข่าวสารที่สังคมร่วมกันกำหนดความหมายให้

วัฒนธรรมแบ่งออกเป็น 3 ระบบย่อย คือระบบเทคนิค(Technological system) คือ วิธีการ และเครื่องมือที่มนุษย์ใช้เพื่อให้ได้พลังงานมาใช้ในการดำรงชีวิต และปรับปรุงบำรุงรักษาวัฒนธรรม ระบบสังคมวิทยา (Sociological system) คือระบบความสัมพันธ์ของคนในสังคม และระบบอุดมการณ์ (Ideological system) คือ ระบบความคิด ความเชื่อของคนในสังคม

พระยาอนุมานราชธน (2515: 110-111 อ้างใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2551 : 5) ให้ความหมายของคำว่าวัฒนธรรมว่า เป็นสิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงปรับปรุงหรือผลิตสร้างขึ้นเพื่อความงอกงามในวิถีชีวิตของส่วนรวม หรือวิถีชีวิตของมนุษย์ในส่วนรวมที่ถ่ายทอดกันได้ เอาแบบอย่างกันได้ มีสองระดับ คือ วัฒนธรรมทางวัตถุ ซึ่งเกี่ยวกับการครองชีพ และวัฒนธรรมทางจิตใจ ซึ่งเกี่ยวกับปัญญา ความคิด และคติความเชื่อ ความเจริญงอกงามทางจิตใจ รวมถึงนิสัยใจคอของคนในสังคม (ซึ่งมีรูปแบบเดียวกัน - ผู้ศึกษา) สิ่งต่างๆเหล่านี้ เป็นรากเหง้าของสังคม และแม้ว่าในสังคมจะมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ตามความแตกต่างของกลุ่มคนในสังคม เช่น วัฒนธรรมหลวง และวัฒนธรรมชาวบ้าน ก็ไม่มีความขัดแย้งกัน วัฒนธรรมที่ว่านี้มีความเปลี่ยนแปลงก็จริงแต่เกิดจากปัจจัยภายในเท่านั้นจึงสามารถดำรงอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง

กาญจนา แก้วเทพ (2538) เสนอว่า วัฒนธรรม คือส่วนรวมของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันเป็นชุมชน โดยเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 2 ส่วนที่แยกจากกันไม่ออก คือ ส่วนที่มองเห็นได้ (visible part) ซึ่งสามารถรับรู้ได้เลยโดยไม่ต้องมีการวิเคราะห์ ดีความ ปรากฏต่อสายตาของเราโดยตรง คือวัตถุ คำพูด แบบแผน เช่น การศึกษา สื่อมวลชน ภาษา กีฬา การหุงหาอาหาร เสื้อผ้า พิธีกรรม และส่วนที่มองไม่เห็น (invisible part) เป็นส่วนที่ไม่สามารถรับรู้ได้โดยตรงต้องอาศัยการวิเคราะห์ จึงจะเข้าใจได้ ได้แก่ ความหมาย เหตุปัจจัย แก่น และเนื้อหาของวัฒนธรรม โดยถ้าเปรียบกับส่วน

ต่างๆ ของต้นไม้ส่วนที่มองเห็นได้ คือ ส่วนของลำต้น ใบ ดอก ผล และส่วนที่มองไม่เห็นก็คือรากที่อยู่ใต้ดิน ดังแผนภูมิ

ภาพที่ 2 แสดงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบวัฒนธรรมส่วนที่มองเห็นได้ และมองเห็นไม่ได้ ที่มา : จากกาญจนา แก้วเทพ, การพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชน โดยถือมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (กรุงเทพฯ : สภาคาทอโลกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา, 2538), 24.

স্যันต์ ไพรชาญจิตร ให้คำนิยามความหมายของวัฒนธรรมคล้ายคลึงกับความหมายก่อนหน้า โดยคิดว่ามีลักษณะเป็นองค์รวม มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้คนที่รวมตัวกันเป็นสังคม หรือชุมชน หรือกลุ่มชาติพันธุ์ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆ ทั้งคน ธรรมชาติ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จนเกิดการจัดระบบความสัมพันธ์นั้นให้มีความสมดุล เพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืนและเกื้อกูลกัน (ได้ประโยชน์ไปพร้อมกัน)

โดยคิดว่ากลไกสำคัญที่จะทำให้เกิดสภาวะที่สมดุลนั้นได้คือ ภูมิปัญญา (Wisdom) และศิลปวัฒนธรรม (Expressive culture)

ภูมิปัญญา เป็นเรื่องระบบความรู้ ความเชื่อ ความสามารถ ทางพฤติกรรม หรือทักษะในการแก้ปัญหาของมนุษย์ ในการจัดการระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติกายภาพ และสิ่งเหนือธรรมชาติ เกิดขึ้นมาจากกระบวนการเรียนรู้จากสิ่งอื่น และคนอื่น

ศิลปะการแสดงออก ใช้ในการจัดการอารมณ์และความรู้สึกในการอยู่ร่วมกับสิ่งต่างๆ ให้อยู่ในสภาวะที่มีสุนทรีย์ หรืองดงามอยู่เสมอ

จากการพิจารณาวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นองค์ประกอบของสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคมมนุษย์ เพื่อเป้าหมายในการดำรงชีวิตที่ต้องอยู่ร่วมกับมนุษย์คนอื่น ธรรมชาติกายภาพ และสิ่งเหนือธรรมชาติ ทำให้สามารถกำหนดความหมาย และลักษณะของวัฒนธรรมได้ว่า คือสิ่งต่างๆ ได้แก่ ภูมิปัญญา ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ความสัมพันธ์ของคนในสังคม อุดมการณ์ ความหมายหรือเนื้อหาของสิ่งต่างๆ ที่มนุษย์เป็นผู้นิยาม รวมถึงคำพูด ศิลปะการแสดงออก ศีลธรรมจรรยาขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรม เทคโนโลยี วิทยาการต่างๆ แบบแผน เช่น การศึกษา สื่อมวลชน ภาษา กีฬา การหุงหาอาหาร ข้าวของเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน ฯลฯ ซึ่งแบ่งออกเป็นส่วน (Part) ที่แตกต่างกัน คือ ส่วนที่เป็นวัตถุ และมองเห็น หรือรับรู้ได้โดยตรง ได้แก่ คำพูด เครื่องมือเครื่องใช้ แบบแผนของสิ่งต่างๆ เช่น ภาษา ประเพณี ศิลปะการแสดงออก เป็นต้น และส่วนที่ไม่สามารถมองเห็นได้ด้วยตา ความหมาย และเนื้อหาของสิ่งที่มนุษย์เป็นผู้นิยามขึ้นมา และภูมิปัญญา ได้แก่ ความรู้ ความเชื่อ ความสามารถ ทางพฤติกรรม หรือทักษะในการแก้ปัญหาของมนุษย์ หรืออยู่ร่วมกับสิ่งอื่น และคนอื่น ซึ่งวัฒนธรรมทั้งสองส่วนมีความเกี่ยวพันกันอย่างแยกไม่ออก

1.2 ความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม

การทบทวนพบว่า คำว่าทรัพยากรวัฒนธรรม (Cultural resources) และการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม (Cultural resources management: CRM) เป็นคำที่ถูกคิดค้นขึ้นโดยนักโบราณคดี รวมไปถึงนักประวัติศาสตร์ ในช่วงคริสต์ทศวรรษที่ 1970 ด้วยแนวคิดเดียวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (King 1998: 5) โดยมีที่มาที่ไปจากความต้องการในการอนุรักษ์ หรือสงวนรักษาอาคาร หรือโครงสร้างทางสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์หลังจากสงครามกลางเมือง ของนักวิชาการอเมริกันในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 นำไปสู่การเขียนกฎหมายเพื่อการ

อนุรักษ์วัตถุโบราณขององค์กรที่ทำการจัดการในเวลาต่อมา (ได้แก่ The Smithsonian Institute, The War Department และ Secretary of the Interior เป็นต้น) คือ The Antique Act of 1906 ซึ่งห้ามไม่ให้ มีการลักลอบขุดหาโบราณวัตถุจากที่ดินสาธารณะโดยปราศจากการได้รับอนุญาตจากองค์กรเหล่านั้นเสียก่อน และหลังจากนั้นจึงเกิดองค์กรที่มีบทบาทอย่างมากในการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรทางโบราณคดีในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง คือ National Park Service (NPS) ทำหน้าที่ในการสงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรม โดยเฉพาะการจัดการในรูปแบบของการศึกษาเพื่อบันทึกความรู้เกี่ยวกับแหล่งโบราณคดีที่ถูกทำลายโดยโครงการก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐาน เช่น เขื่อน อ่างเก็บน้ำ และถนนหนทาง ของสังคมอเมริกัน เช่นโครงการ River Basin Survey Program รวมไปถึงการร่างกฎหมายเช่น Reservoir Salvage Act ในปี ค.ศ. 1960 เป็นต้น และในที่สุดในคริสต์ทศวรรษที่ 1970 จึงมีการคิดค้นคำว่าการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม (Cultural Resources Management) ขึ้นมาในใช้ในการอธิบายการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรทางโบราณคดี จากความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคมที่กล่าวมา (King 1998: 13-18)

ด้วยบริบทเช่นนี้ทำให้การนิยามความหมายทรัพยากรวัฒนธรรมในช่วงแรกเริ่ม มีความหมายที่จำกัด คือหมายถึงทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ในความหมายของสิ่ง ที่ต้องมีการศึกษาหาความรู้ และอนุรักษ์ไม่ถูกทำลายจากความเปลี่ยนแปลงของสังคม และต่อมา จึงได้ขยายขอบเขตกว้างขวางขึ้นจนมีความหมายถึงวัฒนธรรมของมนุษย์ทุกสังคมทุกยุคทุกสมัย ซึ่งนอกจากมีการจัดการในรูปแบบของการอนุรักษ์ยังสามารถประยุกต์ใช้ประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนปัจจุบันได้ด้วย

1.2.1 ทรัพยากรวัฒนธรรมในความหมายที่เป็นทรัพยากรทางโบราณคดี

ทรัพยากรวัฒนธรรมมีหมายความถึงวัตถุ สิ่งของ สถานที่ ภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรม และสิ่งต่างๆ ที่เกี่ยวกับอดีต หรือประวัติศาสตร์ คือทรัพยากรโบราณคดี (Archaeological heritage) และถูกใช้ในความหมายเดียวกันกับคำศัพท์อื่นๆ เช่น ทรัพย์สินทางวัฒนธรรม (Historic property) หรือทรัพย์สินที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ ที่ระบุไว้ในกฎหมายในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของประเทศสหรัฐอเมริกาที่มีชื่อว่า National

Historic Preservation Act of 1966 (King 1942: 6) และคำว่ารอดกวัฒนธรรม (Cultural heritage) เป็นต้น

ในอนุสัญญาว่าด้วยการคุ้มครองมรดกทางวัฒนธรรม และธรรมชาติ พ.ศ.2514 (Convention Concerning the Protection of the World cultural and Natural Heritage 1972) ได้ให้ความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม เกี่ยวกับมรดกทางวัฒนธรรม (Culture heritage) ประกอบไปด้วย

อนุสรณ์สถาน (Monuments) ซึ่งหมายถึงผลงานทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม องค์ประกอบ หรือโครงสร้างของสภาพแวดล้อมทางโบราณคดี จารึก ถ้ำที่อยู่อาศัย และองค์ประกอบซึ่งเป็นร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์ในอดีต ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่น เป็นสากลในทางประวัติศาสตร์ และวิทยาศาสตร์

กลุ่มอาคาร (Groups of buildings) หมายถึงกลุ่มของอาคาร หรือ สิ่งก่อสร้าง ที่เชื่อมต่อกัน หรือแยกจากกัน ซึ่งลักษณะทางสถาปัตยกรรม หรือความเป็นเอกลักษณ์ หรือลักษณะของภูมิทัศน์ มีคุณค่าโดดเด่น เป็นสากลในทางประวัติศาสตร์ และวิทยาศาสตร์

แหล่ง (Sites) หมายถึงผลงาน หรือความสอดประสานของผลงาน และ ธรรมชาติและมนุษย์ และพื้นที่ซึ่งประกอบด้วยแหล่งโบราณคดี ซึ่งมีคุณค่าโดดเด่น เป็นสากล ในทางประวัติศาสตร์ สุนทรียศาสตร์ ชาติพันธุ์วิทยา หรือมุมมองทางมานุษยวิทยา

โดยรวมแล้วทรัพยากรวัฒนธรรมในช่วงคริสต์ทศวรรษที่ 1970- ตอนต้น 1980 หมายถึง วัฒนธรรมประเภทที่เป็นวัตถุ หรือจับต้องมองเห็นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัตถุ ประเภทสิ่งก่อสร้าง หรือสถานที่ทำกิจกรรมของมนุษย์ในอดีต ซึ่งมีคุณค่าในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับ ความเป็นอยู่ของมนุษย์ในแต่ละยุคสมัย และอัจฉริยภาพในการคิดสร้างสรรค์ในศาสตร์ต่างๆ และการดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติของมนุษย์

1.2.2 ทรัพยากรวัฒนธรรมในความหมายของวัฒนธรรมของมนุษย์ทุกยุคสมัย

แม้ว่าแรกเริ่มทรัพยากรวัฒนธรรมจะถูกเชื่อมโยงถึงวัตถุทางโบราณคดี และสิ่งก่อสร้างทางประวัติศาสตร์ แต่ต่อมาความหมายได้ขยายขอบเขตออกไปสู่วัฒนธรรม

ประเภทอื่นที่ไม่ใช่วัตถุด้วย โดยมีผู้ให้ความหมายว่าทรัพยากรวัฒนธรรมมีความหมายเดียวกับวัฒนธรรมของมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย(วัฒนธรรมของมนุษย์ในอดีตและปัจจุบัน) รวมไปถึงมองว่าเป็นสิ่งที่คนปัจจุบันสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ ไม่ใช่เป็นแค่ของเก่าโบราณที่หลงเหลือมาจนถึงปัจจุบัน หมดยุคที่การใช้สอยแล้ว ได้แก่

โรมัส เอฟ คิง (King 2000: 12) ได้ระบุถึงทรัพยากรวัฒนธรรม หรือ Cultural resource ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ประเภทย่อย ดังนี้

ทรัพยากรที่จับต้องเป็นรูปธรรม หรือทรัพยากรที่มีลักษณะเป็นกายภาพ ได้แก่ ทรัพย์สินทางประวัติศาสตร์ (Historic properties) โบราณวัตถุ สิ่งประดิษฐ์ (Artifacts) เอกสารโบราณ (document/archives) สิ่งแวดล้อมทางกายภาพที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม

ทรัพยากรที่เป็นนามธรรม ได้แก่ ทรัพยากรที่เป็นนามธรรม (non-physical resources) ได้แก่ แบบแผนวิถีดำรงชีวิต แบบแผนพฤติกรรม ขนบธรรมเนียม/วิถีประชา ค่านิยม ความเชื่อ ศาสนา แบบแผนของปฏิสัมพันธ์ในสังคม รูปแบบสถาบัน /องค์กร

นอกจากนี้ยังกล่าวว่าทรัพยากรวัฒนธรรมมีความซับซ้อน เป็นเหมือนชิ้นส่วนที่พัวพันกันอยู่ของสิ่งต่างๆ (things) สถาบัน(institution) คุณค่า(values) ความเชื่อ (beliefs) การรับรู้ หรือมโนทัศน์(perceptions) ธรรมเนียม(customs) และประเพณี(tradition) สัญลักษณ์(symbols) รวมไปถึงโครงสร้างทางสังคม ดังนั้นจึงเป็นมากกว่าเรื่องโบราณคดี หรือประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และคติชนวิทยา (King 1998 : 8-9)

นอกจากทรัพยากรวัฒนธรรมแต่ละประเภทจะแตกต่างกันด้วยลักษณะที่เป็นวัตถุทางวัฒนธรรม และวัฒนธรรมที่เป็นนามธรรมแล้ว ยังมีความแตกต่างกันในแง่ของยุคสมัย กล่าวคือมีทั้งวัฒนธรรมที่ตกทอดมาจากอดีต และที่ถูกสร้างสรรค์และกำลังใช้งานอยู่ในปัจจุบันด้วย สอดคล้องกับที่

พิสิฐ เจริญวงศ์ (2542 อ้างถึงใน สายันต์ ไพเราะญจิตร 2550 : 13) กล่าวว่า ทรัพยากรมีทั้งประเภทที่เป็นมรดกจากอดีต (Heritages) ทั้งวัฒนธรรมที่สิ้นสุดลงแล้วในอดีตที่ตกทอดมาถึงคนรุ่นปัจจุบัน และวัฒนธรรมสิ่งที่ถูกสร้างสรรค์ใหม่ (Creations) และมีทั้งประเภทที่เป็นวัฒนธรรมทางวัตถุ (material culture) ได้แก่ สิ่งก่อสร้าง สถานที่ หรือแหล่ง และภูมิทัศน์ทาง

วัฒนธรรม วัฒนธรรมที่ยังดำรงอยู่ (Living cultures) และวัฒนธรรมการแสดงออก (expressive culture) เช่นดนตรี งานฝีมือ ศิลปะ วรรณคดี ประเพณีบอกเล่า และภาษา ซึ่งต่อเนื่องจากอดีตและปัจจุบันไปสู่อนาคต เป็นหน่วยชีวิตที่สามารถวิวัฒนาการไปได้เรื่อยๆ

นอกจากนักวิชาการด้านการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม และนักวิชาการโบราณคดี ซึ่งเป็นผู้ให้คำนิยามคำว่าทรัพยากรวัฒนธรรมแล้ว การให้คำนิยามขยายออกไปสู่นักวิชาการด้านการพัฒนาชุมชน/สังคมด้วย ได้แก่

รองศาสตราจารย์สายันต์ ไพรัชญาจิตร นักวิชาการโบราณคดีซึ่งใช้วิธีวิทยาทางวิชาการโบราณคดีเป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพของผู้คนในชุมชนท้องถิ่น ได้ให้ความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม ว่าหมายถึง ส่วนประกอบของระบบวัฒนธรรมทั้งหมดในสังคมมนุษย์ ทั้งที่เป็นวัตถุจับต้องมองเห็นได้ (Tangible) และที่จับต้องไม่ได้ (Intangible) ทั้งที่เป็นความหมาย ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ บรรทัดฐานทางสังคม จินตนาการ ความรู้สึกนึกคิด และศิลปะการแสดงออกแขนงต่างๆ ซึ่งถ้าแบ่งประเภทตามความสัมพันธ์กับเวลา ก็จะมีทรัพยากรประเภทที่เป็นมรดกหลงเหลือจากอดีต และที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาในปัจจุบัน หรือของใหม่ที่ยังถูกใช้งานอยู่ รวมไปถึงอาจมีการนำวัฒนธรรมที่ถูกสร้างขึ้นในอดีตมาเป็นทรัพยากรของคนปัจจุบัน

นอกจากนี้ยังเสนอว่าทรัพยากรจากอดีตและปัจจุบันนั้นมีความสัมพันธ์กัน และแยกที่จะแยกแยะว่าวัฒนธรรมใดเป็นของอดีต หรือของปัจจุบันเนื่องจากห้วงเวลาที่เรียกว่าปัจจุบันนั้นจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นอดีตอยู่เสมอ และเพราะเป็นวัฒนธรรมจึงปรากฏอยู่ทุกที่ๆ มนุษย์อยู่ หรือเคยอยู่อาศัย ซึ่งมักไม่ได้มีแค่เพียงทรัพยากรของยุคสมัยใดสมัยหนึ่ง โดยเหตุที่เป็นทรัพยากรเนื่องจากมีคุณประโยชน์ใช้สอย (ตอบสนองความต้องการของมนุษย์) ในด้านต่างๆ เช่น ศาสนาและความเชื่อ การเมือง เศรษฐกิจ การแพทย์ วิทยาศาสตร์ ฯลฯ นอกจากนี้ทรัพยากรหนึ่งๆ ยังมีทั้งส่วนที่จับต้องได้ (Tangible forms) และส่วนที่จับต้องไม่ได้ (Intangible forms) อยู่ด้วยกัน ทรัพยากรดังกล่าวแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ซึ่งพบในชุมชนทั่วไป ได้แก่ ทรัพยากรโบราณคดี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะวัฒนธรรม หรือวัฒนธรรมการแสดงออกแขนงต่างๆ

เสรี พงศ์พิศ (2544 : 44-46) ประธานมูลนิธิหมู่บ้าน และผู้อำนวยการสถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน ได้กล่าวถึงทรัพยากรวัฒนธรรม ในความหมายเดียวกับ มรดกทางวัฒนธรรม(โดยเฉพาะของชุมชนท้องถิ่น) ว่านอกจากโบราณวัตถุ เครื่องใช้สอยเก่าแก่(ซึ่งเป็นวัตถุที่ตกทอดมาจากวัฒนธรรมในอดีต) และศิลปะการแสดงออก เช่นดนตรี และการฟ้อนรำแล้ว ยังหมายความถึงวิถีชีวิต หรือวัฒนธรรมพื้นบ้าน(วัฒนธรรมของประชาชน) ทั้งหมดที่รวมเอาระบบคุณค่า และทัศนะของผู้คนในชุมชนไว้ และไม่ใช่แค่สิ่งที่ควรถูกอนุรักษ์ หรือบันทึกข้อมูลเพื่อไม่ให้สูญหายหรือไม่ให้ถูกลืม แต่ควรถูกนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนปัจจุบันจริงๆ ทั้งในแง่ของรายได้ ความภาคภูมิใจ (ในการเป็นเจ้าของและผู้จัดการ) ซึ่งจะทำให้เกิดการเพิ่มคุณค่าให้กับวัฒนธรรมนั้น เพราะถูกทำให้มีชีวิต มีพลัง จากการถูกใช้งานจริงภายใต้บริบทของสังคมและชุมชน

คำว่าทรัพยากรวัฒนธรรม (Cultural resources) ในปัจจุบันเป็นคำที่ถูกใช้ในความหมายเดียวกับคำศัพท์อีกหลายคำ เช่น ทรัพย์สินทางวัฒนธรรม (Cultural properties) มรดกทางวัฒนธรรม (Cultural heritage) ซึ่งผู้ศึกษาคิดว่ามีความหมายถึงวัฒนธรรมทั้งหมดของมนุษย์ทุกยุค ทุกสมัย ทั้งอดีตและปัจจุบัน ในทุกสังคม หรือชุมชนท้องถิ่น

ในการศึกษาคำนี้ผู้ศึกษาจะใช้ความหมายของทรัพยากรที่กว้างที่สุด เพื่อให้สอดคล้องกับการตีความของกลุ่มผู้จัดการที่จะทำการศึกษาซึ่งเป็นประชาชน หรือชาวบ้าน ซึ่งไม่ได้มีฐานคิดอยู่ในแนวคิดใดแนวคิดหนึ่ง ซึ่งมองได้ว่าทรัพยากรวัฒนธรรมมีความหมายใน 3 มิติ ได้แก่

ในด้านรูปร่าง ลักษณะ ทรัพยากรวัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมของมนุษย์ ที่รวมตัวกันเป็นชุมชน หรือสังคม ซึ่งมีทั้งวัฒนธรรมที่จับต้องมองเห็นได้ ได้แก่ศิลปะการแสดงออกในแขนงต่างๆ และวัตถุทางวัฒนธรรม รวมถึงแบบแผนวัฒนธรรมที่มองเห็นได้ เช่น ภาษา ประเพณี พิธีกรรม เป็นต้น และวัฒนธรรมที่ไม่สามารถจับต้องมองเห็น หรือรับรู้ได้โดยตรง ได้แก่ ภูมิปัญญา ซึ่งหมายถึงระบบความรู้ ความเชื่อ ความสามารถ ทางพฤติกรรม หรือทักษะในการแก้ปัญหาของมนุษย์ ในการจัดการระบบความสัมพันธ์ กับสิ่งที่มนุษย์อยู่ร่วมด้วย ทั้งมนุษย์ด้วยกันเอง ธรรมชาติกายภาพ และสิ่งเหนือธรรมชาติ และความหมาย เหตุปัจจัย แก่น และเนื้อหาของ

วัฒนธรรมที่มนุษย์เป็นผู้สร้างขึ้นมา โดยทรัพยากรวัฒนธรรมหนึ่งๆ จะมีทั้งส่วนที่จับต้องได้ และจับต้องไม่ได้แยกกันไม่ออก

เมื่อพิจารณาในด้านเวลาของทรัพยากร อาจแบ่งทรัพยากรอย่างกว้างได้ เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมจากอดีต และทรัพยากรวัฒนธรรมในปัจจุบัน เนื่องจากทรัพยากรเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาจึงมีอยู่ในทุกสถานที่ ซึ่งมนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ หรือเคยดำรงชีวิตอยู่ ทำให้สถานที่หนึ่งอาจมีทรัพยากรอยู่หลายยุคหลายสมัย ทั้งทรัพยากรที่ถูกสร้างขึ้นโดยคนในอดีต และตกทอดหรือถูกทิ้งข้ามผ่านกาลเวลามาจนถึงสังคมปัจจุบัน ที่เรียกว่า มรดกทางวัฒนธรรม (cultural heritages) และทรัพยากรที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ในยุคปัจจุบัน (creation/ vital resources) ซึ่งเป็นการยากที่จะแยกแยะทรัพยากรจากอดีตและปัจจุบันออกจากกันอย่างเด็ดขาด เนื่องจากปัจจุบันจะเปลี่ยนแปลงไปเป็นอดีตอยู่เสมอ ขณะที่คนปัจจุบันอาจจะนำมรดกจากอดีตมาใช้เพื่อตอบสนองเป้าหมายของตนเองจนกลายเป็นทรัพยากรในปัจจุบันไป

ในด้านความสัมพันธ์กับคนปัจจุบัน ทรัพยากรวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ควรนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพของคนปัจจุบันในด้านต่างๆ ได้จริง ไม่ใช่แค่เพียงเก็บรักษาไว้ ไม่ให้สูญหายหรือถูกลืมเลือน

1.3 ความหมายของทรัพยากรทางโบราณคดี

ในส่วนของความหมายของทรัพยากรทางโบราณคดีนั้น ได้มีการนิยามไว้โดยสถาบันที่ทำการจัดการทรัพยากรประเภทนี้ ด้วยหลักเกณฑ์ที่แตกต่างกัน เช่น

ในพระราชบัญญัติเพื่อการปกป้องทรัพยากรทางโบราณคดี พ.ศ.2522 (Archaeological Resources Protection Act of 1979) นิยามความหมายของทรัพยากรทางโบราณคดี (Archaeological Resources) ว่ามีความหมายถึงวัตถุ ซากหลงเหลือของวัตถุใดๆ ก็ตามของวิถีชีวิต หรือกิจกรรมของมนุษย์ในอดีต ซึ่งมีความน่าสนใจในทางโบราณคดี ซึ่งมาอายุเก่าแก่ตั้งแต่ 100 ปีขึ้นไป ได้แก่ ภาชนะดินเผา เครื่องสาน ขวด อารูธ เครื่องมือ โครงสร้าง หรือส่วนของโครงสร้าง หลุมเสา ศิลปะถ้ำ แหล่งตัดหิน ลวดลายแกะสลัก สุสาน โครงกระดูกมนุษย์ หรือส่วนหรือชิ้นส่วนของสิ่งของที่มีมาก่อนอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้น

ในการนิยามความหมายของทรัพยากรโบราณคดีของหลายสถาบัน ไม่ได้ให้อายุเป็นเกณฑ์ในการจำแนกทรัพยากรประเภทนี้ออกจากประเภทอื่น แต่ใช้เกณฑ์อื่น ได้แก่ การเป็นสถานที่ หรือวัตถุทางวัฒนธรรมในอดีต ซึ่งมีคุณประโยชน์หรือคุณค่าในการให้ข้อมูลความรู้ในทางวิชาการประวัติศาสตร์ ศิลปะ และโบราณคดีได้ โดยไม่ได้กำหนดว่าต้องมีอายุเก่าแก่เท่าใดชัดเจน เช่น

กฎบัตรเพื่อการปกป้องคุ้มครองและการจัดการมรดกทางโบราณคดี ค.ศ. 1990 (Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage 1990)(2009) ซึ่งจัดทำ โดยคณะกรรมการระหว่างประเทศเพื่อการจัดการมรดกทางโบราณคดี (ICAHM) และได้รับความเห็นชอบจากการประชุมสามัญของสภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ ครั้งที่ 9 ณ เมืองโลซานน์ ในปี ค.ศ. 1990 ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า “มรดกทางโบราณคดี” ว่าเป็นส่วนของมรดกที่เป็นวัตถุ ที่ให้ข้อมูลเบื้องต้นตามวิธีการทางโบราณคดี ประกอบด้วยร่องรอยทั้งหมดที่แสดงถึงความมีอยู่ของมนุษย์และรวมทั้งสถานที่ๆ เกี่ยวข้องกับการแสดงออกของกิจกรรมของมนุษย์ในลักษณะต่างๆ ทั้งโครงสร้างหรือซากที่ถูกทิ้งไว้ (โบราณสถาน) ที่อยู่ใต้ดินและใต้น้ำ และโบราณวัตถุที่อาจเคลื่อนย้ายได้ซึ่งเป็นส่วนประกอบของแหล่งโบราณสถานนั้น

ในพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2535) (กรมศิลปากร 2544 : 10) ซึ่งเป็นกฎหมายในการจัดการทรัพยากรโบราณคดีของประเทศไทย ได้ให้ความหมายของทรัพยากรทางโบราณคดีที่ทำการจัดการ ได้แก่

โบราณสถาน มีความหมายถึง อสังหาริมทรัพย์ซึ่งโดยอายุ หรือโดยคุณลักษณะของการก่อสร้าง หรือโดยหลักฐานเกี่ยวกับอสังหาริมทรัพย์นั้น ซึ่งรวมถึงสถานที่ซึ่งเป็นแหล่งโบราณคดี แหล่งประวัติศาสตร์ และอุทยานประวัติศาสตร์มีคุณค่าหรือเป็นประโยชน์ในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี

โบราณวัตถุ หมายถึง สสังหาริมทรัพย์ที่เป็นของโบราณ ไม่ว่าจะเป็สิ่งประดิษฐ์หรือที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หรือเป็นส่วนหนึ่งส่วนใดของโบราณสถาน ซากมนุษย์หรือซากสัตว์ซึ่ง

โดยอายุ หรือลักษณะของการประดิษฐ์ หรือโดยหลักฐานที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับประวัติของสังหาริมทรัพย์ นั้นเป็นประโยชน์ หรือมีคุณค่าในทางศิลปะ ประวัติศาสตร์ หรือโบราณคดี

ศิลปวัตถุ หมายถึง สิ่งที่ทำด้วยฝีมืออย่างประณีต และมีคุณค่าสูงในทางศิลปะ

รองศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะญจิตรี (2550 : 29-32) ได้เสนอความหมายของ ทรัพยากรโบราณคดี ซึ่งเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมที่ตกทอดมาจากอดีต ทั้งที่เป็นสถานที่ วัตถุ สิ่งของต่างๆ ซึ่งอาจมีความเก่าตั้งแต่เมื่อวานย้อนไปก็ได้ ขึ้นอยู่กับความหมาย และความสำคัญของ วัตถุชิ้นๆ ว่ามีคุณค่าและความสำคัญต่อคนปัจจุบันในระดับปัจเจก ชุมชน และสังคมมาก น้อยเพียงใด นอกจากนี้ทรัพยากรทางโบราณคดียังมีคุณค่าเช่นเดียวกับที่ระบุไว้ใน พระราชบัญญัติในพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติ พ.ศ.2504 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2535 คือมีอายุ หรือลักษณะของการถูกสร้างขึ้น หรือมี หลักฐานที่เกี่ยวข้องที่มีประโยชน์ หรือคุณค่าในเชิงประวัติศาสตร์ ศิลปะ โบราณคดี โดยแบ่งกลุ่ม ทรัพยากรทางโบราณคดีออกเป็น 3 กลุ่มคล้ายกับในพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติของกรมศิลปากร คือ

แหล่งโบราณคดี (archaeological sites) หมายถึงสถานที่ซึ่งพบหลักฐานของการ เข้าไปทำกิจกรรมในการดำรงชีวิตรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งของ มนุษย์ ทั้งชั่วคราวและถาวร ซึ่ง อาจจะมีสิ่งก่อสร้างหรือไม่ก็ได้ ทั้งที่อยู่บนบก และใต้น้ำทั้งในห้วย หนอง คลอง บึง แม่น้ำ และ ทะเล เช่น พื้นที่สำหรับการทำมาหากิน เช่นแหล่งทำการเกษตร ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ พื้นที่ในการ แสวงหาทรัพยากรธรรมชาติในสมัยโบราณ เช่นเหมืองแร่ หลุมดัก-จับสัตว์ป่า ย่านตลาด แหล่ง โบราณคดีเรือจม เป็นต้น พื้นที่ซึ่งถูกใช้ในการประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้ เช่น แหล่งถลุงโลหะ ป่อ เกลือ แหล่งผลิตเครื่องมือหิน แหล่งผลิตลูกบิด แหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น พื้นที่สำหรับ ประกอบพิธีกรรม เช่น สุสานฝังศพ แหล่งภาพเขียนสี พื้นที่สำหรับการอยู่อาศัย เช่น ถ้ำและเพิงผา

โบราณสถาน หรืออนุสรณ์สถาน (ancient structures/monuments) หมายถึง สิ่งก่อสร้างฝีมือมนุษย์ด้วยวัสดุต่างๆ ทั้งหิน อิฐ ดินเผาไฟ ดินเหนียว ไม้ประเภทต่างๆ สถานที่ทาง ธรรมชาติ ที่มนุษย์ดัดแปลง หรือก่อสร้างเพิ่มเติมเพื่อใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตด้านต่างๆ เช่น เป็นที่อยู่อาศัย ที่ประกอบพิธีกรรม เช่น สุสาน วัด โบสถ์ มัสยิด ศาลเจ้า ศาลผี รวมไปถึงป่าช้า ต้น

โพธิ์ศักดิ์สิทธิ์ ที่ทำมาหากิน (การเกษตร หัตถกรรม การค้าขาย เป็นต้น) สถานที่สำหรับการรักษาพยาบาล คุก เป็นต้น รวมไปถึงสิ่งก่อสร้าง เช่น บ่อน้ำ สะพาน ถนนหนทาง เสาชิงช้า ซึ่งไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้

วัตถุโบราณ หรือโบราณวัตถุ (ancient objects) หมายถึง วัตถุ สิ่งของ เครื่องมือ เครื่องใช้ ที่เกิดจากการประดิษฐ์ด้วยฝีมือคน หรือเกิดจากการดัดแปลงจากวัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และภูมิปัญญาความรู้ของคนแต่ละยุคสมัย เพื่อตอบสนองเป้าหมายในการดำรงชีวิตในมิติต่างๆ ทำให้มีการประดิษฐ์เครื่องมือเครื่องใช้หลายประเภท ได้แก่ เครื่องมือเครื่องใช้ที่เกี่ยวกับด้านเศรษฐกิจและการทำมาหากิน เครื่องมือเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย การแพทย์ เกี่ยวกับเสื้อผ้า การศึกษา พิธีกรรมและความเชื่อ เรื่องศิลปะ การคมนาคมขนส่ง อาวุธ การนันทนาการ เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ทั้งที่มีอายุเพียงไม่กี่ปี หรือไม่กี่เดือนที่ผ่านมา ไปจนถึงที่มีความเก่าแก่มากๆ

ซึ่งเมื่อพิจารณาดูก็จะพบว่า แม้ว่าการนิยามความหมายของทรัพยากรทางโบราณคดี มักกล่าวถึงลักษณะของทรัพยากรที่เป็นวัตถุ จำต้องมองเห็นได้เป็นหลัก แต่ก็ต้องมีลักษณะที่เป็นนามธรรม(ไม่สามารถมองเห็น หรือรับรู้ได้โดยตรงต้องอาศัยการวิเคราะห์ ตีความ โดยคนปัจจุบัน) คือคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมเองจากวิธีการที่วัตถุนั้นถูกสร้างขึ้นมา หรือจากหลักฐานที่เกี่ยวข้อง โดยทรัพยากรเป็นสิ่งส่งสารเรื่องวัฒนธรรมในอดีต คือมีคุณค่าในเชิงวิชาการ ประวัติศาสตร์และโบราณคดี และมีความเป็นศิลปวัตถุ ถูกประดิษฐ์ขึ้นอย่างประณีต มีคุณค่าในเชิงศิลปะ นอกจากนี้ยังมีคุณค่าต่อสังคมหรือคนในสังคม(มีความสัมพันธ์กับคนปัจจุบัน) ตั้งแต่ระดับปัจเจก ชุมชน และสังคมภาพรวม โดยความเก่าแก่ของวัตถุหรือสถานที่นั้นๆ อาจจะไม่มีความแน่นอนหรือถูกกำหนดตายตัว

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาจะกล่าวถึงการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี ที่มีความหมายถึงทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทจำต้องมองเห็นได้ ทั้งสถานที่ทำกิจกรรมลักษณะต่างๆ ของมนุษย์ในอดีต คือ แหล่งโบราณคดี สิ่งก่อสร้างจากฝีมือมนุษย์ รวมไปถึงสถานที่ทางธรรมชาติที่มนุษย์ทำการดัดแปลงต่อเติมเพื่อใช้ประโยชน์ ทั้งประเภทที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่มและที่แยกอยู่โดดๆ มีขนาดใหญ่เคลื่อนย้ายไม่ได้ หรือเคลื่อนย้ายได้ยากคือ โบราณสถาน หรืออนุสรณ์สถาน

และวัตถุ สิ่งของต่างๆ ที่มนุษย์เป็นผู้ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อตอบสนองเป้าหมายในการดำรงชีวิตด้านต่างๆ คือ โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ

ส่วนที่เป็นนามธรรมของทรัพยากรทางโบราณคดี เป็นสิ่งที่ถูกวิเคราะห์และตีความโดยผู้คนในปัจจุบัน ได้แก่ ภูมิปัญญา ซึ่งหมายถึงระบบความรู้ ความเชื่อ ความสามารถทางพฤติกรรม หรือทักษะในการแก้ปัญหาของมนุษย์ ในการจัดการระบบความสัมพันธ์ กับสิ่งที่มนุษย์อยู่ร่วมด้วย ทั้งมนุษย์ด้วยกันเอง ธรรมชาติกายภาพ และสิ่งเหนือธรรมชาติให้มีความสมดุล คือสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างเกื้อกูลกันของคนในอดีต ซึ่งเป็นเหตุให้มีการสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุที่กล่าวถึงข้างต้นขึ้นมา รวมไปถึงความหมาย ของสัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่ในส่วนที่เป็นวัตถุของทรัพยากรด้วย โดยเนื้อหาสาระของวัฒนธรรมในอดีตเช่นนี้มีคุณค่าในเชิงวิชาการ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ชาติพันธุ์วิทยา และศิลปะ เป็นต้น

ในมิติเวลา ทรัพยากรทางโบราณคดีเป็นทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทมรดกจากวัฒนธรรมของมนุษย์ในอดีต มีความเก่าแก่ แต่ไม่อาจกำหนดได้แน่นอนว่าเก่าแก่แค่ไหน อาจถูกทิ้งร้าง ไม่มีการใช้งานโดยคนในปัจจุบัน หรืออาจถูกใช้เป็นทรัพยากรเพื่อตอบสนองเป้าหมายในการดำรงชีวิตของคนในสังคมปัจจุบันด้วย

ด้านความสัมพันธ์กับคนในปัจจุบัน ทรัพยากรทางโบราณคดีเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า หรือมีคุณประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนปัจจุบันทั้งในแง่ของรายได้ และความภาคภูมิใจ (ในการเป็นเจ้าของและผู้จัดการ)

การให้ความหมายแก่ทรัพยากรวัฒนธรรม และทรัพยากรทางโบราณคดีนั้นมีความเกี่ยวข้องกับการนิยามคุณค่าของทรัพยากร ซึ่งนำไปสู่การตั้งเป้าหมายซึ่งเป็นวิธีคิดของการดำเนินการจัดการ

1.4 คุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมและทรัพยากรโบราณคดี

จากการทบทวนพบว่าการให้คำอธิบายเรื่องคุณค่าทรัพยากรวัฒนธรรมซึ่งรวมไปถึงทรัพยากรโบราณคดี ที่มีความแตกต่างกัน 2 รูปแบบ ตามลักษณะการใช้ประโยชน์ซึ่งสัมพันธ์กับการถูกสร้างขึ้นของทรัพยากร คือ คุณค่าในเชิงวัฒนธรรม หรือคุณค่าในวัฒนธรรมดั้งเดิมของทรัพยากร และคุณค่าในเชิงสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย ซึ่งเป็นลักษณะของการประยุกต์ใช้

ประโยชน์จากคุณค่าประการแรกของทรัพยากรมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อผู้คนในปัจจุบันในด้านหรือแง่มุมต่างๆ ดังนี้

องค์กรระหว่างประเทศ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ได้แก่ องค์กร ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) องค์กร ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property) ซึ่งอยู่ภายใต้ร่มขององค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) หรือยูเนสโก (UNESCO) (อ้างถึงใน ธิก เลิศชาญฤทธิ์ 2550) ได้กำหนด หรือให้คำอธิบายถึงคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรม ในการพิจารณาให้เป็นมรดกโลกว่ามีสองกลุ่มใหญ่ ได้แก่

คุณค่ากลุ่มแรก คือคุณค่าทางวัฒนธรรม (Cultural values) ได้แก่ คุณค่าเชิงอัตลักษณ์ หรือคุณค่าในเชิงจิตวิญญาณ เป็นคุณค่าในฐานะที่เป็นสิ่งย้ำเตือนความทรงจำ และสำนึกทางวัฒนธรรมของกลุ่มสังคมหนึ่งๆ คุณค่าเชิงศิลปะ หรือเทคนิค เป็นคุณค่าที่เกิดจากวิธีการ หรือภูมิปัญญาที่สร้างทรัพยากรนั้นๆ ขึ้นมา ในวัฒนธรรมดั้งเดิมของมัน และคุณค่าเชิงจำนวนที่หายาก เนื่องจากไม่สามารถผลิตขึ้นใหม่ทดแทนได้ในปัจจุบัน

กลุ่มที่สองคือคุณค่าในเชิงเศรษฐกิจและสังคมร่วมสมัย (Contemporary socio-economic values) หมายถึงคุณค่าในด้านต่างๆ ที่ทำให้คนในสังคมปัจจุบันสามารถใช้ประโยชน์ทรัพยากรได้ เช่น คุณค่าเชิงเศรษฐกิจ คุณค่าเชิงหน้าที่ที่ใช่สอย คุณค่าเชิงการศึกษา คุณค่าเชิงการเมือง เป็นต้น

กฎบัตรระหว่างประเทศเพื่อการอนุรักษ์และบูรณะโบราณสถานและแหล่งที่ตั้ง (The Venice Charter 1964) กฎบัตรเวนิซ เมืองเวนิซ พฤษภาคม พ.ศ. 2507 (ค.ศ. 1964) สะท้อนให้เห็นแนวคิดด้านคุณค่าของทรัพยากรทางโบราณคดี ประเภทโบราณสถานว่า มีคุณค่าในการเป็นสิ่งแสดงเรื่องราว หรือเป็นอนุสรณ์แห่งความทรงจำในอดีต คุณค่าในการแสดงคุณค่าแห่งมนุษยชาติ และความเป็นเอกภาพของมนุษย์ คุณค่าในการเป็นมรดกตกทอด และเป็นสมบัติของส่วนรวมของสาธารณะชน และคุณค่าในด้านความเป็นของแท้ดั้งเดิม ดังจะเห็นได้จากข้อความในกฎบัตรที่ว่า

“โบราณสถานที่ตกทอดกันมาหลายชั่วอายุคนนั้นเปี่ยมด้วยเรื่องราวจากอดีตและคงอยู่มาจนถึงวันนี้เป็นพยานหลักฐานของประเพณีอันเก่าแก่ที่เคยมีมา ประชาชนในปัจจุบันได้มีความสำนึกในเอกภาพของคุณค่าแห่งมนุษยชาติ และมองโบราณสถานในฐานะที่เป็นมรดกของส่วนรวม จึงเป็นที่ยอมรับถึงความรับผิดชอบร่วมกันในอันที่จะปกป้องมรดกเหล่านี้ไว้ให้อนุชนรุ่นต่อไป นับเป็นหน้าที่ของเราที่จะมอบมรดกเหล่านี้โดยคงไว้ซึ่งความเป็นของแท้ดั้งเดิม” (2009)

กฎบัตรเพื่อการปกป้องคุ้มครองและการจัดการมรดกทางโบราณคดี ค.ศ. 1990 (Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage 1990) จัดทำโดยคณะกรรมการระหว่างประเทศเพื่อการจัดการมรดกทางโบราณคดี (ICAHM) และได้รับความเห็นชอบจากการประชุมสามัญของสภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ ครั้งที่ 9 ณ เมืองโลซานน์ ในปี ค.ศ. 1990 (2009) สะท้อนให้เห็นคุณค่าของมรดกทางโบราณคดี ในการเป็นสิ่งบ่งชี้รากฐานทางสังคม และวัฒนธรรม ด้วยการให้ข้อมูลความรู้ และความเข้าใจในต้นกำเนิดและพัฒนาการของสังคมมนุษย์ (คุณค่าทางวิชาการ และการเป็นอนุสรณ์แห่งความทรงจำของวัฒนธรรมในอดีต)

หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล (2547 อ้างถึงใน สายันต์ ไพเราะญจิตร 2550: 24) นักวิชาการโบราณคดีคนสำคัญของประเทศไทย เสนอว่า ทรัพยากรโบราณคดีมีคุณค่า หรือคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ ได้แก่ คุณค่าให้ข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชาติ โดยเป็นเครื่องยืนยันความจริงที่นักวิชาการโบราณคดีทำการศึกษา คุณค่าในการปลูกจิตสำนึกในการรักษาชาติบ้านเมือง โดยเป็นอนุสรณ์ความทรงจำ ให้ระลึกถึงความยิ่งใหญ่ของบรรพบุรุษ และชาติบ้านเมือง และคุณค่าในการธำรงความเป็นชาติพันธุ์ โดยเป็นอัตลักษณ์ของชาติ

ศาสตราจารย์เกียรติคุณวิลเลียม ดี โลเป้ แห่ง Washington State University (Lipe 1984 : 2-10 อ้างใน สายันต์ ไพเราะญจิตร 2550: 25) เสนอว่า คุณค่าของทรัพยากรมีอยู่ 4 ประการ ได้แก่ คุณค่าในการแสดงนัยแห่งอดีต คือเป็นอนุสรณ์ความทรงจำเชิงประจักษ์ ที่ยืนยันเรื่องราวที่เกิดขึ้นในอดีต คุณค่าในทางวิชาการ ผ่านการศึกษาวิจัย โดยเป็นทั้งข้อมูล และประเด็นในการเรียนรู้อดีตคุณค่าในด้านความงาม และการเป็นแรงบันดาลใจ และจรรโลงใจ และคุณค่าทางเศรษฐศาสตร์

จะเห็นว่ามีการให้คำอธิบายถึงคุณค่าของทรัพยากรที่แตกต่างกัน หรือให้ความสำคัญกับคุณสมบัติในด้านต่างๆ ของทรัพยากรไม่เท่ากัน เหตุที่ทรัพยากรทางโบราณคดีชนิดเดียวกันมีคุณค่าที่แตกต่างกันไปหลายด้านเช่นนี้ รองศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะชญจิตร ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่าเป็นผลมาจากการที่ไม่มีวัตถุประสงค์ทางวัฒนธรรมใด ที่จะมีคุณค่าฝังติดตัวตามธรรมชาติ หากแต่มนุษย์นั่นเองที่เป็นผู้ให้คุณค่า หรือความหมายกับสิ่งต่างๆ เหล่านี้ สายันต์ (ไพเราะชญจิตร 2550 : 19) คุณค่าที่แตกต่างกันเช่นนี้จึงอาจมีที่มาจากวิธีคิดของแต่ละท่าน หรือแต่ละองค์กรที่เป็นผู้ให้คุณค่านั้นๆ และการให้คุณค่า หรือการเห็นความสำคัญของคุณค่าทรัพยากรที่แตกต่างกันเช่นนี้จะนำไปสู่วิธีการ หรือกระบวนการที่แตกต่างกันดังจะได้อธิบายต่อไป

จากการนิยามคุณค่า และความสำคัญของทรัพยากรทางโบราณคดีโดยนักวิชาการอนุรักษ์ และนักโบราณคดี นักวิชาการจัดการ องค์กรที่มีบทบาทในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม พบว่าทรัพยากรวัฒนธรรม และทรัพยากรทางโบราณคดีมีคุณค่า เชิงวัฒนธรรมต่อผู้คนในสังคมร่วมสมัยในหลายด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ การเมือง การศึกษา ด้านศิลปะ รวมไปถึงด้านความมั่นคงของสังคม ชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์ ชาติ หรือแม้แต่ของมนุษยชาติโดยรวม โดยที่มาหรือจุดกำเนิดของคุณค่า คุณประโยชน์ หรือความสำคัญของทรัพยากร โดยเฉพาะทรัพยากรทางโบราณคดีมาจากส่วนที่เป็นวัตถุ และส่วนที่เป็นนามธรรม ไม่สามารถจับต้องได้ ได้แก่ ภูมิปัญญา ความรู้ ความเชื่อ ความหมายทางวัฒนธรรม หน้าที่การใช้งาน ซึ่งถูกสร้างขึ้นในวัฒนธรรมดั้งเดิม หรือวัฒนธรรมในอดีต ทำให้คุณค่าร่วมสมัยของทรัพยากรทางโบราณคดี มีความสัมพันธ์กับความเป็นของแท้ และความดั้งเดิมทางวัฒนธรรมของทรัพยากรอย่างแยกไม่ออก

1.5 แนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม รวมถึงทรัพยากรทางโบราณคดี

แนวคิดในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในประเทศไทยมีอยู่หลายแนวคิด ซึ่งผู้ศึกษาคิดว่าความแตกต่างของแต่ละแนวคิดขึ้นอยู่กับการให้ความสำคัญกับคุณค่าในแต่ละด้าน หรือระดับคุณค่าที่ผู้จัดการเป็นผู้ประเมิน ซึ่งอาจจะเปลี่ยนแปลงแนวความคิดของตนเองไปตามยุคสมัย หรือลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมเช่นเดียวกับแนวคิด หรือทฤษฎีในศาสตร์ต่างๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงโดยสัมพันธ์กับสภาพสังคมวัฒนธรรม โดยแนวคิดที่แตกต่างกันก็นำไปสู่แบบ

แผน หรือวิธีการจัดการที่แตกต่างกัน จากการทบทวนพบว่าตั้งแต่อดีตจนถึงในปัจจุบัน แนวคิดเรื่องการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี มีความเปลี่ยนแปลง และแตกต่างกัน สองแนวคิดด้วยกัน โดยแนวคิดกลุ่มแรก เป็นแนวคิดที่มีที่มาจากนักวิชาการโบราณคดี และนักวิชาการอนุรักษ์ ซึ่งพบเห็นแนวคิดนี้ได้จากกฎบัตร หรือบรรทัดฐานขององค์กรจัดการมรดกทางวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งจะเน้นการจัดการที่มีความหมายถึงการอนุรักษ์ และปกป้องความดั้งเดิมในเชิงวัฒนธรรมของทรัพยากรทางโบราณคดีอย่างเคร่งครัด เพื่อเป็นการปกป้องทรัพยากรจากการพัฒนาของสังคมปัจจุบัน สอดคล้องกับการให้ความหมายของทรัพยากรวัฒนธรรม ว่าหมายถึงทรัพยากรทางโบราณคดีเท่านั้น และแนวคิดกลุ่มที่สอง เป็นแนวคิดที่ขยายขอบเขตของการจัดการที่หมายถึงการปกป้อง การอนุรักษ์สภาพ หรือรักษาความดั้งเดิมของทรัพยากร มาเห็นความสำคัญของคุณค่าในสังคมร่วมสมัยมากยิ่งขึ้น กล่าวคือเป็นแนวคิดที่อยู่บนรากฐานของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของผู้คนในปัจจุบันเป็นสำคัญ ทั้งนี้พบว่าในปัจจุบันยังมีการใช้แนวคิดทั้งสองกลุ่ม ในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมและทรัพยากรทางโบราณคดี

1.5.1 แนวคิดของการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของนักโบราณคดี และนักวิชาการอนุรักษ์

กฎบัตรเวนิซ เมืองเวนิซ พฤษภาคม พ.ศ. 2507 (ค.ศ. 1964) กล่าวถึงการจัดการ (ของคนปัจจุบัน) โบราณสถาน และแหล่งที่ตั้งในลักษณะของการอนุรักษ์นั้นมองว่าทรัพยากร คือมรดกทางวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าของมนุษยชาติ ทั้งในเชิงศิลปะ และประวัติศาสตร์ คุณค่าของทรัพยากรอยู่ที่ความดั้งเดิมเป็นของแท้ ดังนั้นแม้ว่าคนในปัจจุบันจะสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้ แต่วิธีการที่เหมาะสมในการใช้ประโยชน์คือการส่งมอบมรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นของแท้ดั้งเดิมให้กับคนรุ่นหลัง ด้วยการคุ้มครองทั้งลักษณะทางศิลปกรรม และความหมายทางประวัติศาสตร์ และหากจะมีการนำไปใช้ประโยชน์เพื่อตอบสนองความต้องการของคนในปัจจุบัน ก็จะต้องให้การคุ้มครองทรัพยากร และไม่ควรถูกก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อตัวทรัพยากร โดยเฉพาะลักษณะทางกายภาพของทรัพยากร

กฎบัตรเพื่อการปกป้องคุ้มครองและการจัดการ มรดกทางโบราณคดี ค.ศ. 1990 (Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage

1990) กล่าวถึงการจัดการ ซึ่งเป็นการปกป้องคุ้มครองและการจัดการที่เหมาะสม เพื่อให้ นักโบราณคดีและผู้ทรงคุณวุฒิอื่น ๆ สามารถศึกษา และตีความมรดกทางโบราณคดีได้เพื่อประโยชน์ ของคนในรุ่นปัจจุบันและในอนาคต เนื่องจากทรัพยากรทางโบราณคดีเป็นทรัพยากรที่มีความ เปราะบาง และไม่สามารถสร้างขึ้นมาใหม่ทดแทนได้ จึงต้องมีการจัดการเพื่อให้เกิดความเสียหาย ต่อทรัพยากรน้อยที่สุด

จะเห็นว่าความหมายของการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของนัก โบราณคดี และนักวิชาการด้านการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมนั้น เป็นการจัดการที่เน้น ความสำคัญของความดั้งเดิม และความเป็นของแท้ของทรัพยากรเป็นอย่างมาก และมีนัยยะของ การตัดขาดจากผู้จัดการกลุ่มอื่นที่มีความคิดเห็นแตกต่างกันออกไป โดยเฉพาะกลุ่มผู้จัดการที่ ต้องการให้ประโยชน์จากทรัพยากร ภายใต้ระบบคุณค่าของสังคมร่วมสมัย

1.5.2 แนวคิดของการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในฐานะทรัพยากร วัฒนธรรมประเภทหนึ่งของผู้คนในปัจจุบัน

ธนิท เลิศชาญฤทธิ์ ได้สรุปว่า การจัดการทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็น ทรัพยากรธรรมชาติ หรือวัฒนธรรม ก็คือศาสตร์ และศิลป์แห่งการดำเนินการเกี่ยวกับบางสิ่ง บางอย่างที่มีอยู่แล้วให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์ปัจจุบันและอนาคต

สายันต์ ไพเราะชญจิตร (2550 : 111-128) ได้แบ่งแนวคิด และแบบ แผนการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในประเทศไทยออกเป็น 4 แนวทาง ซึ่งประกอบไปด้วยการ จัดการของทั้งนักวิชาการ หน่วยงานรัฐส่วนกลางที่มีสิทธิอำนาจในการจัดการทรัพยากรทาง โบราณคดี รวมไปถึงแนวคิดการจัดการของประชาชน โดยเฉพาะประชาชนที่รวมตัวกันเป็นชุมชน ท้องถิ่นได้แก่

แนวคิดและแนวทางปฏิบัติในการจัดการทรัพยากรโบราณคดีของ หน่วยงานรัฐ ที่มาของแนวคิดเป็นผลจากสภาวะของสังคมไทย ที่มีความเสี่ยงอันเนื่องมาจากลัทธิ ล่าอาณานิคม ทรัพยากรวัฒนธรรม อันได้แก่ทรัพยากรทางโบราณคดีถูกมองว่าเป็นเครื่องมือใน การรับมือกับสถานการณ์ดังกล่าวเนื่องจากมีคุณค่าในการแสดงนัยอดีตที่มีอารยะธรรมของ ประเทศ มีการมองว่าเป็นสมบัติชาติ ก่อให้เกิดวิธีการจัดการตามพระราชบัญญัติโบราณสถาน

โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2475 ต่อเนื่องมาถึง ฉบับ พ.ศ.2504 ซึ่งมีขั้นตอนการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม 5 ขั้นตอนได้แก่ การศึกษาและประเมินค่า การประกาศขึ้นทะเบียนบัญชีทรัพยากรที่สำคัญ การซ่อมแซมรักษา และการประเมินการจัดการ การจัดการที่กล่าวมานั้นมีลักษณะรวมศูนย์ คือ เป็นหน้าที่ หรือเป็นสิทธิ์ของเจ้าหน้าที่ของรัฐที่จะเข้าไปจัดการแต่ฝ่ายเดียว และแม้ว่าแนวคิดการเป็นเครื่องมือในการสร้างความนิยม หรือสำนึกความเป็นชาติ จะเริ่มเสื่อมคลายลงเมื่อกาลเวลาล่วงเลยไป ในขณะที่แนวคิดเรื่องคุณค่าทางวิชาการ ตามมาด้วยการให้ความสำคัญกับคุณค่าในเชิงเศรษฐศาสตร์ ที่ทำให้มีการจัดการทรัพยากรในรูปแบบอุทยานโบราณคดี และอุทยานประวัติศาสตร์ให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวจะมาแรงขึ้น แต่วิธีการจัดการแบบรวมศูนย์ก็ยังเป็นแนวทางที่หน่วยงานรัฐส่วนใหญ่ยังคงยึดถือปฏิบัติอยู่

แนวคิดและแนวปฏิบัติการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีที่สอนในสถาบันการศึกษา เป็นแนวคิดการจัดการเชิงอนุรักษ์ โดยมีศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัททิศ ดิศกุล (พ.ศ. 2466-2546) เป็นผู้ให้แนวคิดที่ทรัพยากรวัฒนธรรมมีคุณค่าในฐานะที่เป็นอัตลักษณ์ และให้ข้อมูลวิชาการในระดับชาติ มีวิธีการจัดการ คือ การรักษาไว้เป็นมรดกให้ลูกหลาน ซึ่งจะได้รู้สึกภูมิใจในบรรพบุรุษของตนเอง แต่ก็สามารถปรับเปลี่ยน หรือปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัยได้ และการจัดการควรกระทำร่วมกันระหว่างหน่วยงานราชการอย่างกรมศิลปากร ชุมชนท้องถิ่นที่อยู่ร่วมกับทรัพยากรวัฒนธรรมอยู่แล้ว และบุคคลที่มีความสนใจสะสมทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่อให้ผู้อื่นเข้ามาใช้ประโยชน์ด้วย เช่น การทำพิพิธภัณฑสถานเอกชน เป็นต้น

แนวคิดและแบบแผนการจัดการทรัพยากรโบราณคดีในการพัฒนาชุมชน เป็นแนวคิดที่มองว่าทรัพยากรวัฒนธรรมว่ามีคุณค่าในการสร้างอัตลักษณ์ทางสังคม หรือคุณค่าในฐานะที่เป็นพื้นที่ความทรงจำร่วมกันของคนในสังคม โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่น และเป็นภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมในท่ามกลางกระแสการพัฒนาแบบสมัยใหม่ นิยม ที่ทำให้ชุมชนมีความอ่อนแอ และทรัพยากรวัฒนธรรมถูกมองข้ามและถูกทำลายลงในที่สุด แนวคิดนี้เชื่อว่า การจัดการที่ดีควรเป็นการจัดการที่เปิดโอกาสให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการ เพื่อให้เกิดความผูกพัน ความรัก และความภูมิใจทั้งในทรัพยากรวัฒนธรรม และชุมชนของตนเอง ทำให้เกิดการดูแลรักษาทรัพยากร และเป็นการฟื้นฟูความรู้สึกรักถิ่นฐานของตนเองด้วย

แนวคิดเรื่องสิทธิชุมชน กับการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี ที่จริงแล้ว เป็นทั้งแนวคิด และสถานการณ์ในการจัดการทรัพยากรในปัจจุบันของประเทศไทย เมื่อคนในชุมชนได้เริ่มตระหนักถึงสิทธิของตนเองในการที่จะเข้าไปจัดการกับทรัพยากรในชุมชนของตนเอง โดยที่รัฐเองก็เริ่มยอมรับดังจะเห็นว่ามีกรกล่าวถึงสิทธิของชุมชนในการมีส่วนร่วมในการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืนที่ปรากฏอยู่ในกฎหมายของประเทศไทย ตั้งแต่กฎหมายรัฐธรรมนูญ 2550 และกฎหมายกระจายอำนาจ

แนวคิดโบราณคดีชุมชน เป็นแนวคิดในการจัดการทรัพยากรโบราณคดี ที่เป็นผลพวงของทุกแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น โดยมีลักษณะเป็นการจัดการที่ให้ความสำคัญกับ ทรัพยากร การพัฒนาคน(ชุมชน) รวมถึงสิทธิในการจัดการทรัพยากรของประชาชน โดยเฉพาะที่อยู่ร่วมกับทรัพยากร

แนวคิดมีที่มาของปัญหาสองประการที่มีความเกี่ยวพันกันอยู่ อย่างแรก ได้แก่ปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่กลายเป็นกระแสหลักของการพัฒนาของโลก และของประเทศไทย ที่เรียกว่า กระแสทันสมัยนิยม อันส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างรวดเร็ว เนื่องจากเป็นการสร้างค่านิยมทางวัฒนธรรมแบบความทันสมัยแบบสังคมตะวันตก จนกระทั่งทำให้คนในท้องถิ่นละทิ้ง ละเลยคุณค่า หรือความสำคัญของทรัพยากรประวัติศาสตร์ และโบราณคดีของท้องถิ่นตนเอง ซึ่งก็คือการละเลยวัฒนธรรมของตัวเอง ซึ่งส่งผลให้ชุมชนอ่อนแอลง เพราะขาดภูมิคุ้มกันทางวัฒนธรรม ซึ่งหมายถึงระบบความสัมพันธ์ที่สมดุลขององค์ประกอบต่างๆ ในสังคมตนเอง

ปัญหาอีกประการ เป็นตัวเสริมให้วิกฤตการณ์ทางวัฒนธรรมยิ่งเลวร้ายลง เนื่องจากในการทำงานโบราณคดี ซึ่งเป็นงานจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทมรดกทางวัฒนธรรมที่ถูกผูกขาดโดยหน่วยงานของรัฐ หรือแวดวงวิชาการ ส่งผลให้การจัดการทรัพยากรทำได้ไม่ทั่วถึง และทำให้เกิดการตัดขาดระหว่างคนในท้องถิ่น หรือในชุมชน ซึ่งอยู่ร่วมกับแหล่ง ทรัพยากร ทำให้ทรัพยากรไม่สามารถถูกใช้ประโยชน์ในทางวัฒนธรรม คือทำให้วัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็งขึ้นมาได้แล้ว ยังทำให้เกิดความขัดแย้งในรูปแบบต่างๆ อันเนื่องมาจากความเข้าใจคุณค่าของทรัพยากรที่แตกต่างกัน อันนำไปสู่วิธีการจัดการที่แตกต่างกัน ซึ่งมีความเป็นไปได้สูงว่าแต่ละ

ฝ่าย(ชาวบ้านและรัฐหรือนักวิชาการ) จะไม่พอใจ หรือรับรูปแบบการจัดการของอีกฝ่ายไม่ได้ จนกระทั่งในปัจจุบัน ชุมชน หรือท้องถิ่นเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากร รวมไปถึงสิทธิในการจัดการของตนเอง

โบราณคดีชุมชน ถูกพัฒนาขึ้นมาโดยอยู่บนฐานความคิดของการนำเอากระบวนการทำงานทางโบราณคดีและการอนุรักษ์เชิงพัฒนา มาผสมผสานกับแนวคิดและปรัชญาการพัฒนาชุมชน คือการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ควบคู่ไปกับการพัฒนาคนในชุมชน ให้สามารถจัดการทรัพยากรประวัติศาสตร์และโบราณคดีได้ด้วยตนเองได้ ในรูปแบบที่ได้รับการยอมรับ ทั้งยังสามารถร่วมจัดการกับนักโบราณคดี หรือนักวิชาการโบราณคดีได้ด้วย ดังนั้นวิธีการที่เหมาะสมเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย จึงต้องสร้างโอกาส และส่งเสริมให้คนในชุมชน ซึ่งอยู่ร่วมกับทรัพยากร มา ร่วมเรียนรู้ หรือทำงานร่วมกันในแนวระนาบ เน้นการประสานความร่วมมือร่วมใจ ที่จะจัดการด้วยวิธีการทางโบราณคดี รวมถึงร่วมกันคิดหาวิธีการจัดการไปพร้อมๆ กับนักโบราณคดี หรือนักวิชาการ นักวิชาการต้องรับฟังความคิดเห็นของชุมชนมากขึ้น และเปลี่ยนบทบาทของตนเองไปเป็นที่ปรึกษาทางวิชาการ และเทคนิควิทยา รวมถึงเป็นผู้ให้ความรู้ หรือหาทางสร้างความสามารถให้กับชุมชน จนสามารถทำงานได้ในระดับหนึ่ง และในการที่จะทำให้เกิดความสำเร็จ ทั้งชุมชน และนักโบราณคดี และนักวิชาการต้องมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติ และสร้างจิตสำนึกในเรื่องของความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรร่วมกัน และเป็นการจัดการที่โปร่งใส ไม่มีผลประโยชน์ซ่อนเร้น เพื่อให้การจัดการ เป็นจัดการทรัพยากรที่ยั่งยืนทั้งทรัพยากร และคนที่เป็นผู้จัดการ ซึ่งมีชุมชนที่อยู่ร่วมกับทรัพยากรเป็นหลักในการจัดการ

แนวทางการปฏิบัติงาน หรือแนวทางการจัดการทรัพยากรโบราณคดีที่มีลักษณะเป็นการศึกษาวิจัยควบคู่กับการพัฒนา (Research and development) คือเป็นกระบวนการศึกษาวิจัยควบคู่กับการพัฒนาชุมชน (Research and development) การทำงานจึงเป็นการสร้างความรู้แบบมีส่วนร่วม (Participative approach) ที่เปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิชาการโบราณคดี นักวิชาการอนุรักษ์ นักวิชาการท้องถิ่น และชาวบ้านที่สนใจทั่วไป ทุกขั้นตอน หรือมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยความรู้ที่กล่าวถึงนี้ ได้แก่ความรู้เรื่องวัฒนธรรมในอดีต และวิธีการจัดการกับทรัพยากรวัฒนธรรมที่ตกทอดมาจากอดีตด้วยวิธีการทาง

โบราณคดี ไม่ว่าจะเป็นการ สํารวจ ขุดค้น หรือการตีความ ความหมายทางวัฒนธรรมของ ทรัพยากรเหล่านั้น ดังนั้นการเรียนรู้จึงต้องเป็นการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติจริง (Learning by doing) และเชื่อมโยงความรู้ที่ได้กับระบบวัฒนธรรมในปัจจุบัน เพื่อให้คนในปัจจุบันเรียนรู้จาก อดีตได้ ในการจัดการกับอดีตในแนวคิดนี้จึงต้องยึดหลักองค์รวม (Holistic approach) ในทาง วัฒนธรรม คือ ตระหนักว่าวัฒนธรรมคือระบบความสัมพันธ์ทั้งภายในสังคมมนุษย์ด้วยกันเอง และ สิ่งอื่น ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต รวมไปถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การศึกษาอดีตในแนวทางโบราณคดีชุมชนจึง เป็นการศึกษาค้นคว้าในทุกมิติทางวัฒนธรรม เพื่อเป้าหมายในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมที่สมดุล (ระบบความสัมพันธ์ที่สมดุล) เป็นกระบวนการทำงานที่สร้างความสุข และความประทับใจในอดีต ของชุมชนร่วมกัน เพราะการทำงานทำให้เกิดทัศนคติที่ดี และความรู้สึกห่วงแหนทรัพยากร ใน ฐานะที่เป็นสมบัติร่วมของชุมชน

เนื่องจากการทำงานที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนหลายกลุ่ม ที่มี ประสบการณ์และความคิด ความเชื่อถือที่แตกต่างกัน จึงต้องเป็นการทำงานที่ยอมรับในความ แตกต่าง (Multi-cultural) ทั้งทางวัฒนธรรม และความคิด ไม่ยึดติดตายตัว (Dynamic approach) คือไม่ยึดถือว่าแนวคิดของตนเองเท่านั้นที่ถูกต้อง แต่ต้องรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น และ สามารถปรับเปลี่ยนแผนงานได้ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ร่วมกันนำ คือเปิดโอกาสให้คน ที่สนใจเข้ามามีส่วนร่วมมากที่สุด

จะเห็นว่าแนวคิดกลุ่มที่สอง ซึ่งมองว่าทรัพยากรวัฒนธรรม ประเภทต่างๆ รวมไปถึงทรัพยากรทางโบราณคดี เป็นทรัพยากรของคนในปัจจุบัน ทำให้มองเห็นว่าการจัดการ ทรัพยากรทางโบราณคดีนั้นไม่ได้เป็นเพียงการจัดการเพื่ออนุรักษ์ดั้งเดิมของทรัพยากรเท่านั้น แต่ ยังเป็นการจัดการเพื่อใช้ประโยชน์ภายใต้คุณค่าของสังคมร่วมสมัยด้วย

ดังนั้นเพื่อให้สามารถเข้าใจวิถีคิดของผู้จัดการทุกกลุ่ม ซึ่งมีความ แตกต่างกันไป ในการศึกษาในครั้งนี้ผู้ศึกษาจึงใช้แนวคิดกลุ่มที่สองมาเป็นแนวความคิดใน การศึกษา ซึ่งทำให้สามารถสรุปได้ว่า การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีนั้น หมายถึงดำเนินการ ใดๆ เพื่อใช้ประโยชน์จากคุณค่าด้านต่างๆ ตั้งแต่ความดั้งเดิม ความเป็นของแท้ของทรัพยากร ทั้ง คุณค่าในเชิงวัฒนธรรมดั้งเดิม และคุณค่าในสังคมร่วมสมัย และการจัดการเพื่อปกป้อง อนุรักษ์

ดั้งเดิม หรือความเป็นของแท้ของทรัพยากร และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรไว้รวมไปถึงเพื่อตอบสนองความต้องการของคนปัจจุบัน หรือผู้จัดการในปัจจุบัน ในด้านต่างๆ เช่น เศรษฐกิจ การอ้างชาติพันธุ์ การพัฒนาชุมชน ประเทศชาติ และการเมือง โดยในการจัดการนั้นประกอบไปด้วยชุดของการดำเนินการต่อทรัพยากรดังต่อไปนี้

1.6 **วิธีการ หรือกระบวนการในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม จากวิธีคิดเรื่อง**
การจัดการทรัพยากรที่หลากหลาย นำมาสู่วิธีการจัดการที่แตกต่าง ดังต่อไปนี้

รองศาสตราจารย์ ดร. ธนิก เลิศชาญฤทธ์ (2550) กล่าวว่าวิธีการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม โดยเฉพาะทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมจากอดีต การจัดการมีเป้าหมาย เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากร เพื่อการวางแผนและป้องกัน ไม่ให้เกิดการทำลายทรัพยากร เพื่อการอนุรักษ์ไม่ให้เสื่อมสภาพก่อนเวลาอันสมควร และเพื่อให้สาธารณชนได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างเท่าเทียม ในการให้การศึกษาเกี่ยวกับอดีต ซึ่งจะทำให้ผู้ศึกษานั้นย้อนกลับมาตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรในที่สุด มีกระบวนการจัดการ 3 กระบวนการ ดังนี้

การประเมินความสำคัญของทรัพยากร (Assessing significance) ซึ่งอยู่บนพื้นฐานของการตีความคุณค่าในด้านต่างๆ ของทรัพยากร โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนของผู้เชี่ยวชาญในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับทรัพยากร และผู้ที่อยู่ร่วมกับทรัพยากร

การวางแผนการจัดการ (Planning for management) ตามความสำคัญของทรัพยากรที่ประเมินไว้ในตอนต้น เป็นยุทธวิธีทั้งหมดที่จะดำเนินการจัดการ ซึ่งอาจแบ่งออกเป็นระยะ

การกำหนดรายการจัดการ (Management program) ตามการประเมินความสำคัญ และแผนที่วางไว้

นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงกระบวนการจัดการที่นำเสนอโดยผู้เชี่ยวชาญการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมท่านอื่น ซึ่งมีกระบวนการในการจัดการ 5 ขั้นตอนด้วยกัน ได้แก่

การจัดทำบัญชีรายชื่อแหล่งทรัพยากร (Resource inventory) ซึ่งหมายถึงการระบุชนิด หรือประเภท การประเมินและจัดลำดับคุณค่า และความสำคัญ ของแหล่งทรัพยากร รวม

ไปถึงการเก็บข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับทรัพยากร เช่น สภาพ ปริมาณ สถานภาพของการจัดการในปัจจุบัน เป็นต้น

การประเมินทรัพยากร (Resource assessment) ว่ามีคุณค่า หรือความสำคัญในแง่ใด เท่าไรบ้าง เพื่อที่จะวางแผนการจัดการ ซึ่งขั้นตอนนี้มีความสำคัญมาก ควรจะปราศจากอคติ และมีหลักเกณฑ์ในการประเมินที่โปร่งใส เพื่อการวางแผนในการจัดการ และการตีความความหมายของทรัพยากรที่ถูกต้อง

การระบุผลกระทบและข้อขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม (Identification of potential impact and resource management conflicts) ได้แก่ ผลกระทบที่มากกระทบกับตัวทรัพยากรอันเนื่องมาจากการจัดการ และผลกระทบของการจัดการต่อสังคม หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของกลุ่มต่างๆ ทั้งนี้เพื่อให้สามารถคาดการณ์ถึงปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในการจัดการและสามารถเตรียมการป้องกันไว้ได้

การทำงาน และปรึกษาหารือ ร่วมกับชุมชน และผู้คนอื่น (Consultation with indigenous people and other groups) ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนการดำเนินการจัดการทรัพยากรที่ควรจะให้เปิดให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากร

การพัฒนารายการสำหรับปกป้องทรัพยากร (การอนุรักษ์ การรักษาสภาพ และคุณค่าดั้งเดิมของทรัพยากร) การเข้าถึง และการให้ความรู้แก่สาธารณะ

สายันต์ ไพรชาญจิตร (2550: 212) ได้เสนอวิธีการ หรือกระบวนการจัดการทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ที่มีลักษณะเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันแต่ไม่จำเป็นต้องทำขั้นตอนใดก่อนหรือหลัง โดยแต่ละขั้นตอนจะมีเป้าหมาย และวิธีการที่จะนำไปสู่เป้าหมายของการจัดการในภาพรวม ได้แก่

การศึกษาวิจัย หรือสร้างความรู้เรื่องทรัพยากร (Archaeological resources research) มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดความรู้ที่แท้จริงเกี่ยวกับทรัพยากร ทั้งในเชิงคุณภาพ ได้แก่ความรู้ทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของทรัพยากร คือความหมายทางวัฒนธรรม หรือประโยชน์ใช้สอยของทรัพยากรในอดีต หรือในยุคสมัยที่ทรัพยากรถูกสร้างขึ้น (การวิจัยในแง่มุมนี้จะทำให้ผู้จัดการได้เข้าใจว่าทรัพยากรถูกสร้างขึ้นมาในยุคสมัยใด และมีหน้าที่ในการใช้งานอย่างไร และในเชิง

ปริมาณ คือ การสร้างความรู้ว่าทรัพยากรมีกี่ประเภท มีจำนวนเท่าไร มีสภาพอย่างไร เป็นต้น และเมื่อมีความเข้าใจทรัพยากรแล้ว ก็จะทำให้มองเห็นรูปแบบที่เหมาะสม ที่จะนำมาจัดการทรัพยากรด้วย ดังนั้นการวิจัยจึงเป็นการสร้างความรู้ทั้งเรื่องทรัพยากร และรูปแบบการจัดการ โดยเฉพาะแนวคิดโบราณคดีชุมชน ที่ต้องการให้ชุมชนได้รับประโยชน์จากการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม เสนอว่าการวิจัยหรือสร้างความรู้ ควรเป็นการวิจัยร่วมกันของชาวบ้าน หรือชุมชนท้องถิ่นที่อยู่ร่วมหรือเป็นเจ้าของทรัพยากร โดยมีนักวิชาการ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือนักวิชาการควรเป็นผู้ผลักดัน เป็นที่ปรึกษา เป็นพี่เลี้ยง หรือส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นทำการวิจัยทรัพยากรของตนเอง

การประเมินคุณค่าและศักยภาพทรัพยากร (Archaeological resources valuing & appraisal) มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้จัดการได้คิดใคร่ครวญว่าทรัพยากรมีคุณค่าในด้านใดบ้าง มากหรือน้อยเพื่อช่วยในการตัดสินใจว่าจะทำการจัดการหรือไม่ และควรจัดการในรูปแบบใดจึงจะเกิดประโยชน์อย่างยิ่งยืนต่อชุมชนท้องถิ่น สังคม และประเทศชาติโดยรวม เช่น จะต้องอนุรักษ์หรือพัฒนา ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น หรือทั้งอนุรักษ์และพัฒนา นอกจากนี้กระบวนการประเมินคุณค่า และศักยภาพของทรัพยากรยังทำให้ผู้ที่ทำการจัดการได้ข้อมูลสำหรับทำเป็นฐานข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรเพื่อใช้ในการจัดการต่อไปได้อีกด้วย โดยวิธีการในการประเมินนั้นจะต้องเป็นการประเมินอย่างมีส่วนร่วม

ผู้ศึกษาคิดว่าขั้นตอนของการศึกษาวิจัย และการประเมินคุณค่าและศักยภาพของทรัพยากรนั้น อาจจะเรียกรวมกันได้ว่าเป็นการทำ ความเข้าใจทรัพยากร ซึ่งจะนำไปสู่การวางแผนจัดการทรัพยากรต่อไป

การอนุรักษ์ทรัพยากร (Archaeological resources conservation and utilization) หมายถึงการคงไว้ซึ่งสภาพทางกายภาพและคุณค่าของทรัพยากรทางโบราณคดี โดยมีเป้าหมายเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน

แนวคิดโบราณคดีชุมชนคิดว่าเทคนิคที่ใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรควรเป็นเทคนิคที่มีความเหมาะสมตามสภาพแวดล้อม(ทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรม) ของทรัพยากรแต่ละประเภทแต่ละแห่ง เช่น การเสริมสร้างความแข็งแรงของสิ่งก่อสร้าง หรือวัตถุ การบูรณะ การจำลอง ทำ

เทียม ถอดพิมพ์ การสร้างใหม่ การจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ การสร้างข้อบังคับ กฎเกณฑ์ หรือข้อปฏิบัติต่าง เป็นต้น

การคุ้มครองป้องกันทรัพยากร (Archaeological resources protection by enforcement) หรือการใช้กฎเกณฑ์ ข้อปฏิบัติ ข้อบัญญัติ ในการควบคุมและปกป้องทรัพยากรในกรณีที่มีความจำเป็น

การจัดการความรู้ (Archaeological resources – based knowledge management) หรือการสื่อความหมายให้กับคนในชุมชน และผู้สนใจอื่นได้เรียนรู้ และเข้าใจด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การจัดทำพิพิธภัณฑ์ พิพิธภัณฑ์หลุมจัดแสดง หรือการสื่อความหมายด้วยสื่อประเภทต่างๆ เช่น เอกสาร หนังสือ เป็นต้น

การฟื้นฟู ผลิตซ้ำ สร้างสรรค์ทรัพยากรขึ้นมาใหม่ (Archaeological resources revitalization/ reproduction) หมายถึงการสร้าง ความหมาย คุณค่า และกำหนดบทบาท และหน้าที่ใหม่ให้กับทรัพยากร คือเอามาปรับปรุงและพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ในบทบาทใหม่ (re-functioning)

ธุรกิจ วิสาหกิจบนฐานทรัพยากร (Archaeological resources – based business)

การสร้างเครือข่ายขยายกัลยาณมิตร (Archaeological resources – networking and friend-making) มีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการจัดการ

จากกระบวนการจัดการได้แก่ การบริรักษ์ (หรืออนุรักษ์ทรัพยากร?) การคุ้มครองปกป้องทรัพยากร การฟื้นฟู ผลิตซ้ำ สร้างสรรค์ทรัพยากรขึ้นมาใหม่ การทำธุรกิจบนฐานทรัพยากร และการสร้างเครือข่ายขยายกัลยาณมิตร เป็นการดำเนินการจัดการกับทรัพยากรที่อาจแบ่งออกตามเป้าหมายของการจัดการ ได้แก่ การจัดการเพื่อปกป้องอนุรักษ์ หรือรักษาคุณค่า หรือความหมายทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของทรัพยากร ได้แก่การบริรักษ์(หรืออนุรักษ์ทรัพยากร?) การคุ้มครองปกป้องทรัพยากร การดำเนินการพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ทรัพยากรในคุณค่าของสังคมปัจจุบัน ได้แก่ การฟื้นฟู ผลิตซ้ำ สร้างสรรค์ทรัพยากรขึ้นมาใหม่ และการทำธุรกิจบนฐาน

ทรัพยากร และการบำรุงรักษาสภาพ หรือปรับปรุงการจัดการให้มีประสิทธิภาพและใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน ได้แก่ การสร้างเครือข่ายขยายกัลป์ญาณมิตร

จะเห็นว่ากระบวนการจัดการ หรือวิธีการจัดการหลายๆ วิธี อาจมีเป้าหมายเหมือนกัน คืออาจจะเป็นการใช้ประโยชน์ทรัพยากรภายใต้คุณค่าของสังคมปัจจุบัน ในขณะที่เดียวกันก็เป็นอาจเป็นวิธีการที่ส่งผลให้มีการปกป้องความดั้งเดิมเชิงวัฒนธรรมของทรัพยากรทั้งในแง่ของกายภาพ และความหมายได้ เช่น การจัดแสดงในรูปแบบพิพิธภัณฑ์อาจเป็นได้ทั้งการบริการ การจัดการความรู้ การฟื้นฟูทรัพยากร รวมไปถึงการทำธุรกิจบนพื้นฐานของทรัพยากรก็ได้ (หรือเป้าหมายบางอย่างอาจใช้วิธีการที่เหมือนกัน เช่นการหารายได้จากการทรัพยากรที่เรียกว่าเป็นการทำธุรกิจบนฐานทรัพยากรอาจใช้ทั้งการฟื้นฟู ผลิตซ้ำ สร้างใหม่ รวมถึงการอนุรักษ์ เป็นต้น) และกระบวนการจัดการหนึ่งๆ อาจเป็นเป้าหมายของการจัดการอีกกระบวนการหนึ่งก็ได้ เพราะฉะนั้นในการดำเนินการจัดการครั้งหนึ่งอาจจะเป็นการดำเนินการตามกระบวนการต่างๆ ไปพร้อมกัน ทั้งวิจัยทรัพยากรและการจัดการ ควบคู่ไปกับการจัดการพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ และเพื่ออนุรักษ์ปกป้องทรัพยากร

จากการทบทวนทำให้สรุปได้ว่าขั้นตอนในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอน หรือกระบวนการหลัก ได้แก่

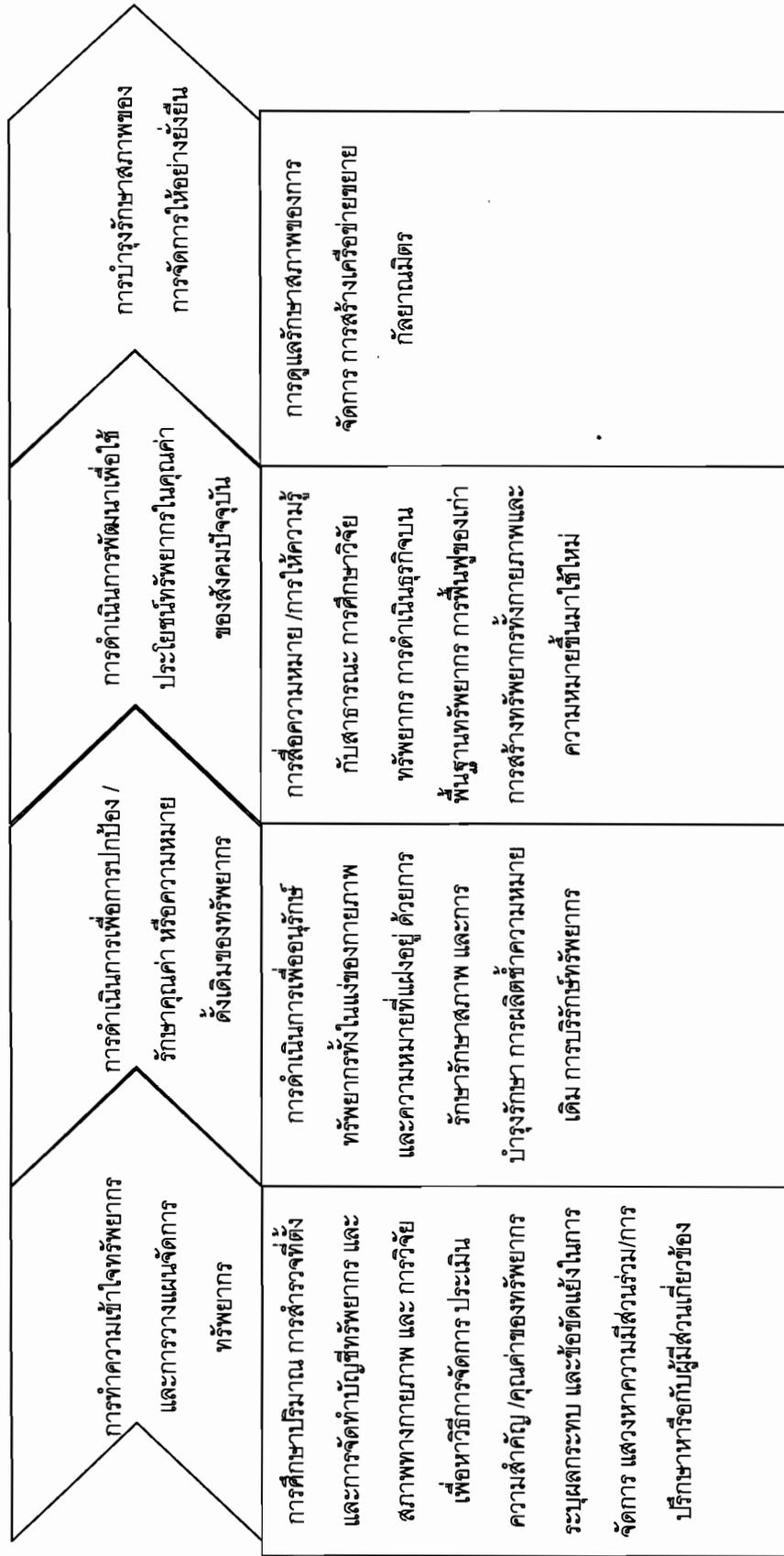
การทำความเข้าใจทรัพยากร และการวางแผนจัดการทรัพยากร การระบุ หรือเลือกทรัพยากรที่จะมาจัดการ หรือขั้นตอนของการตัดสินใจ ซึ่งอาจประกอบไปด้วยกิจกรรม เช่น การศึกษาวิจัยทรัพยากร ได้แก่ การสำรวจและการจัดทำบัญชีทรัพยากร การศึกษาปริมาณ ที่ตั้ง และสภาพทางกายภาพ และ การวิจัยเพื่อหาวิธีการจัดการ การประเมินความสำคัญ คุณค่า และศักยภาพของทรัพยากร การระบุผลกระทบ และข้อขัดแย้งในการจัดการ การแสวงหาความมีส่วนร่วม หรือการปรึกษาร่วมกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง การวางแผนทางในการจัดการด้านต่างๆ

การดำเนินการเพื่อการปกป้อง หรือรักษาลักษณะ หรือความหมายดั้งเดิมทางวัฒนธรรมของทรัพยากร ได้แก่ การดำเนินเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรทั้งในแง่ของกายภาพ และความหมายที่แฝงอยู่ ด้วยเทคนิคต่างๆ หรือการบริการทรัพยากร รวมไปถึงการคุ้มครองปกป้องทรัพยากรด้วยการใช้กฎ ข้อบังคับ ข้อบัญญัติชนิดต่างๆ

การดำเนินการพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ทรัพยากรในคุณค่าของสังคมปัจจุบัน ในด้านต่างๆ เช่น การสื่อความหมาย หรือการให้ความรู้กับสาธารณะ การศึกษาวิจัยทรัพยากร การดำเนินธุรกิจบนพื้นฐานทรัพยากรในรูปแบบต่างๆ การฟื้นฟู ผลิตซ้ำ สร้างสรรค์ทรัพยากรขึ้นมาใหม่ด้วยวัตถุประสงค์ของการจัดการ เป็นต้น

การบำรุงรักษาสภาพของการจัดการให้มีประสิทธิภาพ และให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน ได้แก่ การดูแลรักษาสภาพของการจัดการ การสร้างเครือข่ายขยายกัลยาณมิตร เป็นต้น

โดยกระบวนการดังกล่าว (สรุปได้ดังแผนภูมิ) เป็นแนวทางในการเก็บข้อมูล แต่ไม่ได้หมายความว่าในความเป็นจริงจะเกิดกระบวนการครบตามทฤษฎี หรืออาจพบว่ามีแตกต่างในรายละเอียดของกระบวนการก็เป็นได้ ซึ่งอาจทำให้เกิดผลของการจัดการที่แตกต่างกันไป

ภาพที่ 3 แสดงความสัมพันธ์ของกระบวนการในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี

1.7 บทบาทของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี

ทรัพยากรทางโบราณคดี ได้แก่ แหล่งโบราณคดี โบราณสถาน โบราณวัตถุ เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อสังคมไทยอีกประเภทหนึ่ง นอกจากทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งถูกผูกขาดการจัดการทั้งอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์อย่างเป็นทางการ โดยหน่วยงานของรัฐส่วนกลาง ได้แก่ กรมศิลปากร มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่เนื่องจากแหล่งทรัพยากรกระจายตัวอยู่ในชุมชนท้องถิ่นทั่วไป ทำให้กรมศิลปากรไม่สามารถผูกขาดการจัดการทรัพยากรได้อย่างแท้จริง และมีความสัมพันธ์กับผู้คนในชุมชนท้องถิ่น ซึ่งใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับทรัพยากรอย่างแยกไม่ออก

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ชุมชนท้องถิ่นมีบทบาทในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในท้องถิ่นของตนเองควบคู่ไปกับการจัดการของหน่วยงานรัฐ และกลุ่มผู้จัดการจากภายนอกชุมชนอยู่ตลอดเวลา โดยลักษณะของการจัดการมีความแตกต่างกัน คือ มีทั้งการจัดการซึ่งมีที่มาจากความต้องการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของชาวบ้านโดยตรง ซึ่งทำให้เกิดการใช้ประโยชน์จากคุณค่าด้านต่างๆ ของทรัพยากร ได้แก่ การใช้ประโยชน์ในเชิงศาสนา และความเชื่อ ซึ่งก่อให้เกิดการร่วมกันดูแลรักษา และซ่อมแซมด้วยภูมิปัญญาของตนเอง (สายันต์ ไพรชาญจิตรี 2546 : 4) การใช้ประโยชน์เชิงเศรษฐกิจตั้งแต่การลักลอบขุดโบราณวัตถุ การซื้อ-ขายโบราณวัตถุ ไปจนถึงการใช้ทรัพยากรเป็นฐานในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งสังคมทุกภาคส่วนให้ความสำคัญมากขึ้นเรื่อยๆ รวมไปถึงการร่วมกันจัดการทรัพยากรในเชิงอนุรักษ์ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน และสร้างความชอบธรรมในการใช้ประโยชน์ และจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง เช่นกรณี โบราณคดีชุมชนที่จังหวัดน่าน ใน พ.ศ.2542-2547 โบราณคดีชุมชนที่บ้านบัว จังหวัดพะเยา พ.ศ.2548 และการจัดการแหล่งเตาแม่ น้ำน้อย วัดพระปรารค์ จังหวัดสิงห์บุรี พ.ศ. 2549 (สายันต์ ไพรชาญจิตรี 2550 : 222-270) เป็นต้น

ในบทความเรื่อง ทรัพยากรบุคคลที่ถูกมองข้าม 1-2 พิสิฐ เจริญวงศ์ (2537) ได้เสนอให้เห็นว่า วัด (พระ) เป็นสถาบัน หรือองค์กรทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนนั้น สามารถเป็นได้ทั้งนักอนุรักษ์ และผู้ทำลายทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งมีทั้งวัดเก่า (โบราณสถาน) และโบราณวัตถุเนื่องในศาสนาที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก หลายยุคสมัย เช่น คัมภีร์หลักธรรม ตู้พระธรรม ฯลฯ ทั้งโดยตั้งใจ และรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เนื่องจากการจัดการที่ผิดพลาดของเจ้าหน้าที่รัฐส่วนกลาง ที่ละเลยที่จะให้ความรู้ หรือไม่ให้ความสำคัญกับผู้นำของชุมชนท้องถิ่น เช่น วัดทำให้เกิดปัญหา

เช่น พระในวัดไม่รู้ว่าในวัดของตนเองมีทรัพยากรอะไรบ้าง หรือมีคุณค่าเท่าไร ทำให้มีการใช้งานผิดประเภท และเป็นการทำลายทรัพยากร ปัญหาของการจัดการที่แยกเอาผู้คนในชุมชนออกจากทรัพยากร ทำให้ไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นเจ้าของทรัพยากร เกิดการทอดธุระ หรือทำลายของเก่า เพื่อสร้างของใหม่ที่เป็นของตนเอง และสร้างคนที่มีความเห็นตรงข้าม หรือเกิดการต่อต้าน แทนที่จะสร้างเครือข่ายร่วมจัดการ เพื่อช่วยกันดูแลทรัพยากร เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีการจัดการที่เกิดจากการผลักดันของคนภายนอก เช่น

การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัดน่านแสดงถึงการดำเนินการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี รวมถึงทรัพยากรวัฒนธรรมอื่นๆ ของชาวบ้านใน บ้านสวกพัฒนา บ้านนาสาว บ้านป่าคา และบ้านดอนศิรี อำเภอเมือง จังหวัดน่าน ที่มีหน่วยจัดการในระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชนเดียว และหน่วยจัดการที่ประกอบไปด้วยคนหลายชุมชนนั้นมีที่มาจากความพร้อมของชาวบ้าน ได้แก่การมีทัศนคติที่ดีต่อการจัดการทรัพยากรในเชิงอนุรักษ์ การมีความรู้ และมีสำนึกเรื่องวัฒนธรรมของตนเอง และความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่เข้มแข็ง และการมีส่วนร่วมในกระบวนการโบราณคดีชุมชน ซึ่งเป็นการจัดการที่นักวิชาการโบราณคดีเปิด หรือสร้างโอกาสให้คนในชุมชนเข้าร่วมการจัดการโดยตลอดทุกขั้นตอน รวมถึงการจัดกิจกรรมเพื่อกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างไม่เป็นทางการ ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและความต้องการของชาวบ้านในชุมชนอย่างค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งส่งผลให้ผู้จัดการในระดับต่างๆ สามารถบริหารจัดการด้วยตนเองต่อจากกิจกรรมของนักวิชาการในรูปแบบของตนเอง ได้แก่ การดูแลรักษาและบริหารจัดการ การพัฒนาบุคคลากรเพิ่มเติม เช่นจัดวิทยากรและอาสาสมัครช่วยดูแล และอธิบายนำชม รวมถึงการปรับปรุงพัฒนาการรูปแบบจัดการที่มีอยู่เดิมอย่างต่อเนื่อง (สายันต์ ไพเราะญจิตรี 2548 : 261-262)

เพื่อให้เข้าใจที่มาที่ไป วิธีคิด และรูปแบบของการจัดการทรัพยากรโดยชุมชนท้องถิ่น เราอาจเปรียบเทียบความสัมพันธ์ของมนุษย์กับทรัพยากรวัฒนธรรม ว่าคล้ายกับความสัมพันธ์ของมนุษย์โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่น กับทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งจะพอทำให้เห็นที่มาที่ไป รวมถึงลักษณะของการจัดการทรัพยากรโดยประชาชนชน หรือชุมชนท้องถิ่น

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544 : 205-230) ได้กล่าวถึงกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนท้องถิ่นในปัจจุบัน ว่ามีที่มาจาก ปัจจัยหลายประการ

ไม่ว่าจะเป็นภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ การแข่งขัน และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรทางธรรมชาติ อันเนื่องมาจากการผูกขาดการจัดการโดยรัฐ ที่พยายามจะใช้ประโยชน์ ไปพร้อมกับการอนุรักษ์เพื่อให้ใช้ประโยชน์ได้ยาวนาน แต่ก็ไม่สามารถจัดการดูแลได้อย่างทั่วถึง ซ้ำยังก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรม หรือความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงทรัพยากร โดยคนท้องถิ่นถูกกีดกันออกจากการมีส่วนร่วมในการจัดการ ทั้งยังถูกกล่าวหาว่าเป็นต้นเหตุของการทำลายทรัพยากรด้วย ทั้งที่เป็นเพียงปลายเหตุเท่านั้นเนื่องมาจากภาวะที่บีบคั้นดังกล่าว

ในขณะที่ชุมชนมีความต้องการในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร แต่กลับถูกเบียดขับออกจากการจัดการเพื่อใช้ประโยชน์ หรือเกิดภาวะที่ชุมชนไม่อาจเข้าถึงทรัพยากรได้ ทำให้ต้องหาวิธีการเพื่อที่จะเข้าถึง เพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรดังที่ควรจะเป็นด้วยวิธีการต่างๆ ซึ่งบางรูปแบบก็อาจจะเป็นวิธีการที่ไม่ยั่งยืน เช่นกรณีการขายที่ดินในพื้นที่อนุรักษ์ การแผ้วถางพื้นที่ป่าหรือบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำกิน เป็นต้น รวมไปถึงการคิดวิธีการจัดการในรูปแบบที่สร้างความชอบธรรมในการจัดการ และใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบการเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิในการจัดการ หรือการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร การเคลื่อนไหวต่อต้านโครงการพัฒนาของรัฐหรือเอกชน ที่คาดว่าจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และการรวมตัวกันของชุมชนท้องถิ่นเพื่อจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง เป็นต้น

จะเห็นว่าสาเหตุของการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติของชุมชนท้องถิ่นมีสาเหตุหรือที่มาจากหลายปัจจัย ได้แก่ สภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมในแต่ละช่วงเวลา วิธีการจัดการของผู้จัดการอื่นๆ และความขัดแย้งของผู้จัดการด้วยกันเอง ทั้งภายในชุมชนท้องถิ่นเอง และภายนอก ซึ่งมีที่มาจากความไม่เท่าเทียมกันในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร รวมถึงการขาดการมีส่วนร่วมหาทางออก

สาเหตุเหล่านี้ได้ส่งผลให้ชุมชนท้องถิ่นคิดหาวิธีการเข้าถึงและร่วมจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง ซึ่งเป็นปฏิกริยาตอบโต้ และต่อรองกับพลังอำนาจต่างๆ ในสังคม ที่แผ่เข้ามาจัดการกับทรัพยากรในท้องถิ่น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเข้าถึงประโยชน์ และ/ หรือสร้างความชอบธรรมในการจัดการเพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืนและเป็นธรรม

1.8 เป้าหมายของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม โดยเฉพาะทรัพยากรทางโบราณคดี

จากการทบทวนแนวคิดในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมพบว่า เป้าหมาย หรืออุดมคติของการจัดการทรัพยากรนั้น มีความสัมพันธ์กับมุมมองในเรื่องคุณค่า และความคาดหวังว่าจะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในด้านใด อย่างไรบ้าง

ธนิก เลิศชาญฤทธิ์ (2550) เสนอว่าเป้าหมายของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมคือการค้นหา การรักษา และการใช้คุณค่าและความหมายของทรัพยากรให้ตอบสนองความต้องการของสังคม ชุมชน และความเป็นมนุษย์โดยแบ่งออกเป็น 4 ข้อได้แก่ เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรวัฒนธรรมสำหรับการวางแผนปกป้องทรัพยากร เพื่อปกป้องทรัพยากรวัฒนธรรมและทำให้เกิดประโยชน์ตามความเหมาะสม ด้วยการอนุรักษ์ และสงวนรักษา เพื่อให้ประชาชนหรือสาธารณชน นักวิจัย นักเรียน นักศึกษา ฯลฯ สามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมได้อย่างเท่าเทียม เพื่อใช้ทรัพยากรวัฒนธรรมในการให้การศึกษาเกี่ยวกับอดีต และให้เราได้ตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมเองด้วย

สรุปได้ว่าการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมนั้นมีเป้าหมายเพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ทรัพยากรได้อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน ซึ่งเป็นแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ โดยการใช้ประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ นั้นย่อมขึ้นอยู่กับมุมมองเรื่องคุณค่าของผู้จัดการ ซึ่งถ้าย้อนกลับไปพิจารณาแนวคิดในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี ที่ได้กล่าวถึงมาก่อนหน้า จะเห็นว่าแต่ละแนวคิดมีมุมมองเรื่องการใช้ประโยชน์ หรือคุณค่าของทรัพยากรที่แตกต่างกัน นำไปสู่การวางเป้าหมายในการจัดการที่แตกต่างกันดังนี้

แนวคิดการจัดการทรัพยากรของรัฐ มีเป้าหมายในการใช้ทรัพยากรเพื่อเป็นเครื่องมือสร้างสำนึกร่วมของคนในชาติ เป็นทรัพยากรในการศึกษาหาความรู้ทางวิชาการ รวมถึงบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ

แนวคิดของนักวิชาการ และอาจารย์ในสถาบันการศึกษา ซึ่งมีเป้าหมายในการจัดการเพื่อใช้ทรัพยากรเป็นเครื่องมือสืบสาน ผลิตซ้ำอัตลักษณ์ของชาติ และเป็นข้อมูลในการศึกษาค้นคว้า

แนวคิดการจัดการในงานพัฒนาชุมชน ก็มีเป้าหมายในการจัดการเพื่อใช้ทรัพยากรเป็นเครื่องมือสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมจากความรู้สึกร่วมกัน ความรัก และความภูมิใจในทรัพยากรและชุมชนของตนเอง

แนวคิดสิทธิชุมชนในการจัดการ มีเป้าหมายในการจัดการเพื่อให้ชุมชนที่อยู่ร่วมกับทรัพยากรมาแต่เดิม สามารถเข้าถึงทรัพยากรได้ โดยเป็นการจัดการเพื่อต่อรองเชิงอำนาจกับผู้จัดการอื่นในสังคม ที่มีอำนาจในการควบคุมทรัพยากรมากกว่า เพื่อให้สามารถใช้ทรัพยากรด้วยวิธีการของตนเองอย่างยั่งยืน

2. การจัดการแหล่งเตาเวียงกาหลง จังหวัดเชียงราย

การทบทวนในส่วนนี้เพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับการจัดการแหล่งเตาเวียงกาหลง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ว่ามีการจัดการมาตั้งแต่เมื่อไร โดยใคร การจัดการนั้นมีรูปแบบอย่างไร และผลของการจัดการเป็นอย่างไรบ้าง โดยยึดเอาความหมายของการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมที่หมายถึงการกระทำใดๆ เพื่อใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากร ด้วยวิธีคิด วิธีการ และก่อให้เกิดผลของการจัดการที่แตกต่างกัน เป็นข้อมูลสำคัญในการให้ความกระจ่างในแง่ของบริบทที่ส่งผลต่อแนวคิดและวิธีการจัดการแหล่งเตาเวียงกาหลง และโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้อง โดยคนในชุมชนทุ่งม่าน เนื่องจากทำให้เห็นว่าคนนอกชุมชน มีความสนใจ และเข้าไปจัดการกับทรัพยากรในชุมชน ที่น่าจะส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนทุ่งม่านอย่างไรบ้าง การจัดการนั้นเกี่ยวข้องกับชุมชนอย่างไร ในแต่ละช่วงเวลารูปแบบของการจัดการเหมือนหรือต่างกันอย่างไร มีปริมาณวรรณกรรมซึ่งแสดงความสนใจของคนนอกว่ามากน้อยแตกต่างกันอย่างไร

จากวรรณกรรมประเภทต่างๆ พบว่ามีการจัดการกับแหล่งเตาเวียงกาหลง ตั้งแต่ประมาณช่วงปีพุทธศักราช 2427 – 2480 จนกระทั่งถึงปัจจุบัน หรือเป็นเวลากว่า 70 ปีมาแล้ว และมีการจัดการที่สำคัญหลายครั้งที่เกิดขึ้นในชุมชนทุ่งม่าน โดยสามารถร่องรอยการจัดการดังกล่าวตามที่พบในวรรณกรรมเรียงตามลำดับเวลา ที่อาจไม่ได้เป็นเวลาที่มีการจัดการที่แน่นอนได้ดังนี้

พ.ศ. 2427 ชื่อเวียงกาหลง ปรากฏขึ้นในหนังสือเรื่องเครื่องถ้วยไทย ของพระยานครพระราม (สวัสดิ์ มหาากาย) (2480) กล่าวถึงการใช้แหล่งเตาเวียงกาหลง และโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้อง เป็นเครื่องมือสำคัญในการทำความเข้าใจวัฒนธรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของดินแดนบริเวณประเทศไทย โดยเฉพาะบริเวณภาคเหนือ ท่านได้ดำเนินการจัดการทรัพยากร เพื่อศึกษาหาความรู้

ด้วยการสำรวจ และขุดตรวจเพื่อเก็บหลักฐานมาวิเคราะห์ ทั้งหลักฐานที่อยู่ติดที่ในชั้นดินทางวัฒนธรรม และที่ไม่ได้อยู่ติดที่แล้ว ทั้งจากแหล่งโบราณคดี และที่มีผู้เก็บไว้ก่อนหน้า โดยได้สำรวจเตาในหมู่บ้านทุ่งม่าน ซึ่งแต่เดิมชื่อว่าบ้านข้าวหวาย หรือสะพานหวาย ตำบลหัวฝาย ซึ่งเป็นเขตติดต่อกับอำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง ซึ่งก็คือชุมชนทุ่งม่านในปัจจุบัน ร่วมกับการตรวจสอบและตีความหลักฐานด้วยหลักฐานเอกสาร เช่นพงศาวดาร เป็นต้น

ผลของการจัดการของท่านทำให้ท่านพบข้อค้นพบต่างๆ ที่นำไปสู่ข้อสันนิษฐานเรื่องวัฒนธรรมการผลิตเครื่องถ้วยที่น่าสนใจหลายประการ ได้แก่ การใช้แหล่งเตาเวียงกาหลงในการกำหนดอายุแหล่งโบราณคดีอื่น เช่น เมืองเชียงแสน ซึ่งมีการค้นพบว่ามีการใช้เครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงว่ามีอายุสมัยอยู่ในช่วงหลังจากเมืองร้างที่มีเตาเผาผลิตเครื่องถ้วยเวียงกาหลง เนื่องจากพบเมืองโบราณที่กำแพงเมืองก่อด้วยดิน รวมถึงการพบผลิตภัณฑ์จากเตาเวียงกาหลงในเมืองโบราณเช่น เมืองพระประโทน จังหวัดนครปฐม พระปรางค์วัดมหาธาตุ จังหวัดลพบุรี และเมืองโบราณพงตึก จังหวัดกาญจนบุรี (พระยานครพระราม 2480: 21-22) โดยอายุสมัยของการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของเตาเวียงกาหลงนั้นอยู่ในช่วง พุทธศตวรรษที่ 12-20 ซึ่งจะถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิต สู่แหล่งผลิตคือเตาสุโขทัยในตอนต้น พุทธศตวรรษที่ 20 (พระยานครพระราม 2480: 38)

นอกจากนี้ยังสรุปได้ว่าในบริเวณประเทศไทยในปัจจุบัน มีการผลิตเครื่องเคลือบมาก่อนที่จะรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากจีน โดยเทคโนโลยีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงนั้นท่านได้ศึกษาเครื่องปั้นดินเผา ในแง่มุมต่างๆ ได้แก่ เนื้อดิน วิธีการปั้น รูปทรง น้ำยาเคลือบ ลวดลาย และวิธีเผา(พระยานครพระราม 2480: 10) พบว่าผลิตภัณฑ์ผลิตจากเตาที่ก่อด้วยอิฐ ทรงประทุน ที่ดูเหมือนกระดองเต่า บนพื้นที่ราบ (พระยานครพระราม 2480 : 16) เผาด้วยไฟครึ่งไฟแก่กับไฟอ่อน มีการทาน้ำยาทาพื้น (slip) น้ำยาเคลือบผิวใส (glaze) น้ำยาชุบชั้น น้ำยาเขียน (สีที่ใช้เขียนลวดลาย-ผู้ศึกษา) รวมถึงการตกแต่งผิวด้วยการชุบขีดเป็นเส้นลงกับพื้นผิวภาชนะ

20 กว่าปีต่อมา ใน พ.ศ.2522 โครงการสำรวจขุดค้นด้วยขามเวียงกาหลง ตำบลหัวฝาย อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย (กรมศิลปากร 2522 : 1-16) เป็นการดำเนินการจัดการแหล่งเตาเวียงกาหลง ในบริเวณบ้านป่าसान ตำบลหัวฝาย อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย และเตาในบริเวณห้วยทราย อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ด้วยวิธีการขุดค้น และยังมีการสำรวจแหล่งเตาที่แม่แจ้ว ทุ่งหีดที่อยู่ติดกับทุ่งพร้าว อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง เพื่อทำการศึกษาแหล่งเตา ใน

เรื่องรูปแบบเทคโนโลยีการสร้างเตาเวียงกาหลง เปรียบเทียบกับแหล่งอื่นๆ ในภาคเหนือ รวมถึงทำการศึกษารูปแบบของเมืองโบราณเวียงกาหลง

การศึกษาแหล่งเตาทำให้ได้ความรู้เกี่ยวกับรูปแบบของเตาที่บ้านนายคำ แก้ว แก้วพลิก ที่บ้านป่าล้าน และเตาที่ห้วยทราย วังเหนือ มีลักษณะเป็นเตาก่อด้วยอิฐ สอดด้วยดินดีสนในทาด้วยน้ำเคลือบ มีลักษณะเป็นเตาแบบระบายความร้อนผ่านเฉียง (Cross-draught) ลักษณะการก่ออิฐก่อตามแนวนอนขึ้นจนถึงระดับโค้งรูปประทุนจึงเริ่มเรียงอิฐเป็นแนวโค้ง มีขนาดเล็กกว่าเตาสุโขทัย เตาจะตั้งอยู่บริเวณริมห้วยหรือบริเวณใกล้ลำน้ำ เพื่อให้สามารถหาวัตถุดิบในการผลิตได้ง่าย ทั้งดินสำหรับปั้น และน้ำ

ผลิตภัณฑ์จะตกแต่งด้วยการเขียนลวดลายสีดำบนพื้นสีขาว รูปแบบต่างๆ ได้แก่ ลายกา ลายดอกไม้ ลายขุด (Excising) เคลือบด้วยน้ำเคลือบใส สีเขียวอ่อน สีเขียวอมฟ้า สีน้ำตาล มีความแตกต่างกับแหล่งเตาสุโขทัย เตาปายางศรีสังขาลย์ เตาสันกำแพง ที่เนื้อดิน รูปแบบลวดลาย และลักษณะการเคลือบ โดยผลิตภัณฑ์มีทั้งภาชนะดินเผารูปทรงต่างๆ และตุ๊กตาดินเผารูปสัตว์ นอกจากนี้ยังพบอุปกรณ์ที่ใช้ช่วยเผาผลิตภัณฑ์ได้แก่ กี่ทรงกระบอก ลักษณะคล้ายหลอดด้าย และกึ่งบน้ำอ้อยเป็นรูปกลมหนา รูปหลังเตา

นอกจากการพรรณนาถึงหลักฐานเชิงประจักษ์แล้ว ท้ายที่สุดการศึกษาครั้งนี้ได้เสนอว่าเตาเวียงกาหลงแต่ละแห่งจะผลิต ผลิตภัณฑ์ที่ลักษณะเป็นของตนเอง แต่ยังไม่สามารถจะเสนอค่าอายุที่แน่นอนของวัฒนธรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของแหล่งเตาเวียงกาหลงที่แน่นอนได้ แต่ได้เสนอว่าค่าอายุที่พระยานครพระรามได้เสนอไว้ไม่น่าเชื่อถือ (กรมศิลปากร 2522: 16)

ในวรรณกรรมชิ้นนี้ยังสะท้อนให้เห็นว่าก่อนที่จะถูกนักโบราณคดีเข้ามาจัดการนั้น เตาโบราณซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่อยู่อาศัย และที่ทำกิน(ไร่ นา) ของชาวบ้านในบริเวณนั้นถูกจัดการไปก่อนหน้านั้นแล้ว ได้แก่การลักลอบขุดหาโบราณวัตถุ โดยบางแห่งก็มีชาวต่างชาติเข้ามาขุดหาโบราณวัตถุ(กรมศิลปากร 2522: 13) นอกจากนี้ยังมีการทำลายโดยการทุบปล่อง และหลังคาเตาทิ้งเพื่อปรับพื้นที่สร้างเป็นที่อยู่อาศัย เป็นต้น

พ.ศ. 2523 หนังสือเครื่องถ้วยและเตาเผาในภาคเหนือ (พ่ายัพ บุญมาก 2523) กล่าวถึงแหล่งเตาเวียงกาหลง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเครื่องถ้วยโบราณในภาคเหนือ ซึ่ง

ตั้งอยู่ในพื้นที่ บ้านสันมะเค็ด บ้านทุ่งม่าน บ้านป่าसान อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย และ บ้านทุ่งฮั่ว อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง

จากการสำรวจและชูดค้นทางวิชาการโบราณคดี ทำให้ได้ความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรในเรื่องของอายุสมัย และเทคโนโลยีสมัยโบราณ ซึ่งได้แก่รูปแบบ และวิธีการผลิตเครื่องเคลือบ ซึ่งเป็นภาชนะที่มีลักษณะเด่นอยู่กับการเขียนลวดลายสีดำ ด้วยพู่กัน ลายพันธุ์พฤกษาและรูปสัตว์ ที่เป็นนก หรือกา และเคลือบด้วยน้ำยาเคลือบใส เนื้อภาชนะมีสีขาว และบาง มีหลายรูปทรง เช่น ถ้วย จาน ชาม คนโท กระปุก ไห เป็นต้น เตาที่ใช้เผาทำด้วยอิฐ เช่นเดียวกับที่อำเภอพาน และสุโขทัย โดยเตาเผาจะตั้งอยู่ตามลำน้ำ เช่นลำน้ำลาว

พ.ศ.2525 มีวรรณกรรมที่แสดงถึงการจัดการเตาเผาโบราณในกลุ่มเตาเวียงกาหลง คือ รายงานการชูดค้น และการศึกษาเตาเผาห้วยลึก หมายเลข 1 อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ปีที่ 1 เล่ม 1 (กรมศิลปากร 2525) ซึ่งเป็นรายงานการจัดการโดยนักโบราณคดี ในโครงการโบราณคดี ภาคเหนือ ของกรมศิลปากรเช่นเดียวกับการจัดการสองครั้งก่อนหน้า โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทรัพยากรเพิ่มเติม โดยเฉพาะเรื่องของเตาเผา ที่แต่เดิมมีผู้สนใจศึกษาเพียงแค่โบราณวัตถุ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์จากเตา และโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องอื่นๆ รวมถึงคาดหวังว่าการศึกษาทรัพยากรอย่างเป็นระบบจะทำให้เกิดความเข้าใจถึงคุณค่าของทรัพยากรที่แท้จริงได้ และนำไปสู่การให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์แหล่งเตาโบราณของประชาชน รวมถึงเป็นการจัดการเพื่อการพัฒนาแหล่งเตาเป็นแหล่งศึกษาหาความรู้ด้วย

ผลของการจัดการทำให้ได้ข้อมูลทางโบราณคดี เกี่ยวกับแหล่งเตาเวียงกาหลง และวังเหนือเพิ่มเติม จากการศึกษาแหล่งเตาห้วยลึกหมายเลข 1 ในเขตอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ซึ่งตั้งอยู่บริเวณเชิงดอยริมฝั่งลำห้วยลึก ในด้านผลิตภัณฑ์พบว่า มีทั้งแบบเคลือบและไม่เคลือบ โดยแบบเคลือบแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่เขียนลายสีดำบนพื้นสีขาวนวลใต้เคลือบใส และแบบที่เคลือบสีเดียว ได้แก่ สีน้ำตาลแดง เคลือบใส และเคลือบสีเขียวอมรกต

ลักษณะของเตาเผาเป็นเตารูปทรงคล้ายประทุนคว่ำ ภายในประกอบไปด้วยพื้นที่ใส่เชื้อเพลิงสำหรับเผาผลิตภัณฑ์ ที่วางผลิตภัณฑ์ และปล่องระบายความร้อน โดยตัวเตาจะมีความลาดเอียงจากปล่องลงมาถึงช่องใส่ไฟ เพื่อให้ความร้อนระบายผ่านภาชนะที่ทำการเผา

นอกจากการพรรณนาหลักฐานเชิงประจักษ์ที่คล้ายกับการศึกษาครั้งก่อน จะมีความแตกต่างกันเล็กน้อยตรงการตีความ เช่นการแบ่งกลุ่มผลิตภัณฑ์ สีสันทของผลิตภัณฑ์ ความหมายของลวดลาย เป็นต้น การศึกษาครั้งนี้มีการสันนิษฐานว่าการสร้างเตาห้วยลึกหมายเลข 1 แตกต่างจากเตาที่บ้านป่าล้าน และห้วยทรายที่ถูกศึกษาไปก่อนหน้านี้ซึ่งก่อด้วยอิฐ แต่การสร้างเกิดจากการขุดเจาะเข้าไปในเนินจอมปลวก แล้วเอาดินเหนียวผสมทรายหยาบก่ออัดเป็นผนังทับดินจอมปลวกด้านใน ถมพื้นเตาด้วยซากเตาเก่า ปรับพื้นที่ได้ระนาบเฉียงจากปล่อง และอาจมีการเผาผนังด้านให้สุก และทาน้ำเคลือบเพื่อความแข็งแรง และป้องกันน้ำชะลงในเตาได้

เช่นเดียวกับวรรณกรรมก่อนหน้า ได้มีการให้ข้อมูลว่าก่อนหน้ากว่าสิบปี มีการซื้อ การจ้างชาวบ้านที่อยู่อาศัยบริเวณแหล่งโบราณคดีขุดหาโบราณวัตถุ เพื่อนำไปเป็นสมบัติส่วนตัวอย่างผิดกฎหมาย โดยพ่อค้าของเก่า นักสะสมโบราณวัตถุ รวมไปถึงนักวิชาการบางพวก บางคน(กรมศิลปากร 2525 : 2) อย่างไรก็ตามในรายงานดังกล่าวไม่ได้กล่าวถึงเป้าหมายในการทำให้เกิดความเข้าใจเรื่องคุณค่าของเตาโบราณ และความคิดในการอนุรักษ์ทรัพยากรให้กับชาวบ้านทั่วไป ว่าโครงการจัดการทำได้สำเร็จหรือไม่

พ.ศ. 2530 มีการตีพิมพ์บทความในวารสารสยามสมาคมเรื่อง Potters Marks and Other Writing on Northern Thailand or Lan Na Ceramics เขียนโดยนายจอห์น ซี ชอว์ (J.C. Shaw) และ ฮานส์ เพนธ์ (Hans Penth) (1987 : 229-248) แสดงให้เห็นการศึกษาที่ให้ความสนใจโบราณวัตถุจากแหล่งเตาล้านนา โดยเฉพาะจากแหล่งเตาเวียงกาหลงที่สำคัญอีกชิ้นหนึ่ง

วรรณกรรมกล่าวถึงชิ้นส่วนเครื่องปั้นดินเผาที่มีรอยการทำสัญลักษณ์ (Marks) การเขียนตัวอักษร และวลี หรือคำสั้นๆ ที่ถูกพบโดยบังเอิญของชาวบ้าน (เป็นการพบโดยบังเอิญที่ทำให้ให้นักวิชาการท่านนี้มีโบราณวัตถุที่มีรอยสัญลักษณ์มาศึกษาเป็นจำนวนมาก) เมื่อหลายปีที่ผ่านมา โดยพบมากที่สุดจากแหล่งเตาเวียงกาหลง ซึ่งถูกศึกษาในด้านรูปแบบ และความหมายของการทำสัญลักษณ์ลงบนผลิตภัณฑ์ รวมถึงอุปกรณ์ในการช่วยเผาผลิตภัณฑ์

สัญลักษณ์ จะถูกเขียน หรือขีดขีดลงบนบริเวณฐานของเครื่องปั้นดินเผาที่ไม่มีการเคลือบ หรือบนอุปกรณ์ช่วยเผา หรือที่ หรืออุปกรณ์สำหรับตั้งผลิตภัณฑ์อื่น

รูปแบบของสัญลักษณ์มีทั้งที่เป็นตัวอักษรเดี่ยว วลีสั้นๆ หรือคำสมบูรณ์ 1 คำ หรือชื่อ โดยลักษณะเช่นนี้จะพบที่เตาเวียงกาหลงที่บริเวณป่าหุยม (ที่ทำกินของชาวทุ่งม่าน) และป่าดง

และยังมีการทำสัญลักษณ์โดยการขูดขีดเป็นรูปร่างๆ เช่น กากบาท และวงกลม อีกด้วย รวมถึงมีถึงมีบางชิ้นที่มีการเขียนเป็นวลีบนฐาน หรือพื้นผิวด้านนอกได้เคลือบ

เขาได้สันนิษฐานว่าการทำรอยสัญลักษณ์นี้เป็นเพราะคนที่นำภาชนะเข้าเตาเผา หรือคนเผา เป็นคนละคนกับผู้ผลิต หรือเป็นกิจการที่แยกส่วนกัน อาจมีช่างปั้นหลายรายที่นำผลิตภัณฑ์มาเผาในเตาเดียวกัน เพื่อป้องกันความสับสน จึงต้องมีการทำสัญลักษณ์เอาไว้ โดยอุปกรณ์ที่ใช้ในการทำสัญลักษณ์ก็คือออกไซด์ของเหล็ก ซึ่งใช้ในการเขียนลวดลายสีดำที่ภาชนะนั่นเอง

นอกจากนี้ยังได้เสนอด้วยว่าการพบตราประทับ (Seals) ที่แหล่งเตาเวียงกาหลง หรือเตากาหลงนั้น ไม่ได้หมายความว่าการผลิตเครื่องปั้นดินเผาจะถูกควบคุมโดยกษัตริย์ เหมือนดังที่มีการเอกสารโบราณสมัยอยุธยาได้กล่าวถึงการที่กษัตริย์พระราชทานตราประทับให้เป็นเครื่องหมายประจำการผลิตแต่ละเจ้า (La Loubere 1693, 71 อ้างใน Shaw 1987, 239) เนื่องจากลักษณะของการทำสัญลักษณ์นั้นเป็นไปอย่างไร้แบบแผน แสดงถึงการทำธุรกิจแบบเสรี (free enterprise) และแหล่งเตาไม่ได้ถูกจัดระเบียบแต่มีลักษณะกระจายตัวกว้างขวาง

อย่างไรก็ตามรอยสัญลักษณ์รูปแบบต่างๆ นี้ทำเขาสรุปได้ว่าผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาโดยเฉพาะที่แหล่งเตากาหลง เป็นผู้รู้หนังสือ และใช้ภาษาได้อย่างคล่องแคล่ว และไม่ใช่ว่าชาวจีน

พ.ศ. 2531 มีหนังสือระบุถึงผลการศึกษาเครื่องปั้นดินเผาได้แก่

เครื่องปั้นดินเผาไทย (จอห์น ซอร์ว 2531 : 55-59) เป็นการพยายามในการนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาแหล่งเตามาอธิบายลักษณะทางวัฒนธรรมในสมัยล้านนา โดยกล่าวถึงเตาเผาเวียงกาหลงซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาเครื่องปั้นดินเผาในภาคเหนือตอนบน และเครื่องปั้นดินเผาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นโครงการศึกษาที่ได้รับการสนับสนุนจากภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ และโครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อศึกษาเครื่องปั้นดินเผาจากชิ้นส่วนเครื่องปั้นดินเผาที่พบในประเทศไทย เพื่อที่จะเข้าใจประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ และสังคมไทย ตลอดจนปลูกฝังความสำนึกถึงความสำคัญของอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาและลวดลาย และศิลปะที่พบในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา(จอห์น ซอร์ว 2531 : คำนำ) โดยเครื่องเคลือบเวียงกาหลง ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัว ทั้งลวดลายและเทคนิคการผลิต และเผา ว่าเป็นส่วนหนึ่งในการให้ข้อมูลเครื่องปั้นดินเผาในยุคต่างๆ ที่พบในประเทศไทย ซึ่งสามารถใช้ในการอ้างอิงอายุสมัยของแหล่งโบราณคดีอื่นที่พบเครื่องเคลือบชนิดนี้

ในหนังสือได้กล่าวถึงเป้าหมายของการผลิตว่าเป็นการผลิตว่าเป็นการผลิตเพื่อใช้ในท้องถิ่นไม่ใช่เพื่อการส่งออก เนื่องจากเตาเผามีขนาดเล็ก โดยลักษณะการใช้งานมีทั้งที่ใช้ในกิจกรรมทางศาสนา และเป็นของใช้ที่จำเป็นต่อชีวิตประจำวันของพวกชนชั้นสูง และพระสงฆ์ รวมถึงคนทั่วไป นอกจากนี้ยังพบผลิตภัณฑ์ในพื้นที่สูง ในจังหวัดตาก ซึ่งอาจหมายความว่ามีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรกับท้องถิ่นอื่นซึ่งมีทรัพยากรที่แตกต่างกัน เช่นนำไปแลกเปลี่ยนของป่า จากพื้นที่สูง รวมถึงท้องถิ่นที่สามารถผลิตข้าว และเกลือได้ เป็นต้น

ผู้เขียนได้นำเสนอข้อมูลจากการศึกษาแหล่งเตาที่ทำให้มองเห็นความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ และมนุษย์ด้วยกันที่อยู่ในสังคมอื่น ผ่านการตีความเรื่องเหตุผลในการเลือกทำเลสำหรับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาซึ่งมีความเหมาะสมในแง่ต่างๆ ได้แก่ การที่แหล่งเตาตั้งอยู่ในบริเวณที่มีแหล่งดินที่มีคุณลักษณะเหมาะสมในการผลิตเครื่องเคลือบดินเผาเนื้อแกร่ง โดยเป็นดินสีขาวที่มีคุณภาพคล้ายดินกาลิน มีความเหนียวและมีความยืดหยุ่น มีปรากฏธรรมชาติ โดยตั้งอยู่ตามสันเขากระหว่างเวียงป่าเป้า-วังเหนือ ซึ่งแยกลำปางออกจากเชียงใหม่ มีแม่น้ำหลายสายไหลผ่าน และมีเส้นทางเดินระหว่างภูเขาติดต่อกันหมด ทั้งทางตะวันออกถึงตะวันตก เพื่อไปถึงพะเยา และเชียงใหม่ จึงเป็นพื้นที่ที่มีเส้นทางโยงใยติดต่อกับเมืองอื่นได้สะดวก แต่ก็ไม่ได้อยู่บนเส้นทางเดินทัพพม่า หรืออยุธยา นอกจากนี้ยังมีภูมิประเทศที่อุดมสมบูรณ์ กล่าวโดยสรุปคือ เป็นพื้นที่ซึ่งทำให้ชุมชนเลี้ยงตนเองได้(ด้วยทรัพยากรในท้องถิ่น) มีความปลอดภัย และติดต่อกับสังคมอื่นได้สะดวก

นอกจากนี้ยังได้เสนอว่ากลุ่มเตาเวียงกาหลงเป็นกลุ่มเดียวกับกลุ่มเตาวังเหนือ จังหวัดลำปาง ซึ่งจากการสำรวจพบเตาเผาประมาณ 200 กว่าแห่ง ในเขตอำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย และอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง เรียงรายอยู่ตามลำน้ำลาว ได้แก่ กลุ่มเตาในหมู่บ้านทุ่งม่าน สันมะเค็ด ไปจนถึงป่าเหมือด ใกล้กับอำเภอเวียงป่าเป้า ลำน้ำทางด้านทิศตะวันตก ได้แก่ กลุ่มเตาป่าล้าน และทิศตะวันออกของแม่น้ำลาว ได้แก่ กลุ่มเตาป่าเหว ป่าหยม ป่าดงสันกู่ ห้วยเผา ห้วยทราย เป็นต้น

การศึกษาวิจัยได้ให้ข้อมูลทางวิชาการโบราณคดี ทั้งในด้านอายุสมัย เทคโนโลยีสมัยโบราณ ได้แก่ การประดิษฐ์เตาเผา ซึ่งมีทั้งเทคนิคการก่อหรือชุดโพรงเข้าไปในดิ่งสูง การก่อเตาขึ้นโดยใช้ไม้ไผ่ก่อเป็นโครงรูปโค้ง และใช้ดินเหนียวหุ้มทับ และก่อด้วยอิฐที่ยังไม่เผาไฟ หรือดินก้อน

การศึกษาแบ่งลักษณะของผลิตภัณฑ์ออกเป็น 6 กลุ่มได้แก่ กลุ่มแรกชนิดเขียน ลวดลายดำใต้เคลือบ กลุ่มที่สอง ได้แก่กลุ่มเตาป่าหุยมชนิดเขียนลวดลายสีดำใต้เคลือบ ซึ่งเป็น เครื่องเคลือบที่หนัก และมีเนื้อหยาบกว่ากลุ่มแรก และน้ำเคลือบคุณภาพที่ไม่ค่อยดีนักเมื่อเทียบกับกลุ่มแรก กลุ่มที่สามได้แก่กลุ่มเตาป่าดงชนิดเซลาดอน กลุ่มที่สี่คือกลุ่มเตาวงเหนื่อ ซึ่งเป็น ภาชนะพวกจาน ชามขนาดใหญ่ รวมถึงแจกันขนาดเล็ก กลุ่มที่ห้า คือเครื่องปั้นดินเผาชนิดเคลือบสี น้ำตาล และกลุ่มที่หก พบในบ้านทุ่งม่าน คือเครื่องเคลือบสีเขียวอมรกต ซึ่งน้ำเคลือบมีส่วนผสมของ ตะกั่วและทองแดง เผาในอุณหภูมิต่ำ

วรรณกรรมนี้แสดงถึงการจัดการในรูปแบบของการศึกษาวิจัยทรัพยากร ด้วยวิธีการทาง โบราณคดีโดยเฉพาะการสำรวจ และการตีความหลักฐาน และข้อมูลที่มีผู้ศึกษาไว้ก่อนแล้ว โดยมี แนวคิดว่าทรัพยากรโบราณคดีมีคุณค่าในการให้ข้อมูลทางวิชาการเรื่องวัฒนธรรมในอดีต ทั้งใน ระดับชุมชนท้องถิ่น ระดับประเทศ ไปจนถึงระดับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

พ.ศ. 2533 มีวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเตาเวียงกาหลง ได้แก่

แหล่งเตาล้านนา (สายันต์ ไพรชาญจิตร พาสุข ดิษยเดช และประทีป เพ็งตะโก 2533: 39-55) ระบุถึงข้อมูลทางวิชาการทางวิชาการโบราณคดีที่ได้จากการสำรวจ ขุดค้นแหล่งเตาเวียง กาหลง เพิ่มเติมในปี พ.ศ.2525 (สำรวจแหล่งเตาห้วยป่าหุยม บ้านโป่งอ้อ บ้านทุ่งม่าน และขุดซาก เตาที่ห้วยลึก และการขุดค้นศึกษาชั้นทับถมทางวัฒนธรรมในเขตกำแพงเมืองเวียงกาหลง) และการ ตีความข้อมูลเดิม ซึ่งได้จากการศึกษาในปี พ.ศ. 2515 และ 2522 ซึ่งมีที่ตั้งครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 10 ตารางกิโลเมตร ในบริเวณจังหวัดลำปางและเชียงราย คือห้วยป่าหุยม บ้านทุ่งม่าน แม่น้ำเหว บ้านโป่งอ้อ ห้วยลึก ห้วยทราย น้ำแม่แจ่ม สบแจ้ว ถึงทุ่งหีด ทุ่งพร้าว ริมแม่น้ำเหล่ายาว ในบริเวณ ห้วยหินฝน ไกลบ้านทุ่งฮั่ว และที่บ้านไม้เหนื่อ ตำบลแม่พริก อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ในเรื่อง เทคโนโลยีสมัยโบราณ ได้แก่ เทคโนโลยีการประดิษฐ์เตาเผา การเผา ซึ่งเตาทั้งหมดเป็นเตา ประเภทระบายความร้อนผ่าน ฉียงขึ้น (Cross-Draft Kiln) ทรงประทุน มี 2 ลักษณะ คือ เตา โครงสร้างผนังโยกยาดินเหนียว (In ground- slab kiln) ได้แก่ เตาบ้านไม้เหนื่อ และแหล่งเตาเวียง กาหลงที่ห้วยลึก และเตาในดินโครงสร้างก่ออิฐ (In ground brick kiln) ได้แก่ แหล่งเตาบ้านป่าล้าน เตาห้วยทราย แม่แจ้ว สบแจ้ว ทุ่งหีด ทุ่งพร้าว

รูปแบบของเครื่องเคลือบเวียงกาหลง ที่มีหลายรูปทรง เช่น จาน ชาม ไห กระปุก ขวด ปากบาน ขวดทรง น้ำเต้า โถมีฝาปิด แจกันตุ๊กตารูปสัตว์ พระพุทธรูปดินเผา ตัวหมากruk แบ่งภาชนะออกเป็น 4 กลุ่มตามเทคนิคการตกแต่ง เช่นน้ำเคลือบ และลวดลาย ได้แก่ ประเภทเขียนลายใต้เคลือบสีดำบนพื้นขาว ประเภทเคลือบใสไม่มีสี เคลือบเขียนเซลาดอน และเคลือบน้ำตาล โดยในการเผาผลิตภัณฑ์จะใช้อุปกรณ์ในการเผา ได้แก่ กี๋ทรงต่างๆ และกล่องดินหรือจี้

การศึกษาในครั้งนี้ได้ระบุดังการทำลายแหล่งเตาโบราณ ในบริเวณบ้านทุ่งม่าน ถึงสันมะเค็ดที่อยู่เหนือขึ้นไปด้วย

พ.ศ. 2544 ชื่อเวียงกาหลงปรากฏขึ้นอีกครั้ง ในวรรณกรรม ได้แก่

หนังสือเรื่อง มรดกเครื่องปั้นดินเผาไทย ตุ๊กตา และประติมากรรม (เจลีว ปิยะชน 2544) เสนอข้อมูลจากการศึกษาเครื่องปั้นดินเผาประเภทตุ๊กตา และประติมากรรมที่ผลิตจากแหล่งเตาต่างๆในประเทศไทย รวมถึงเตาเวียงกาหลง ที่ตนเองได้ทำการสะสมอย่างจริงจังราวปี พ.ศ.2539 โดยให้ข้อมูลว่าตุ๊กตารูปสัตว์จากเตาเวียงกาหลงนั้น มีลักษณะคล้ายคลึงกับที่ผลิตจากเตาศรีสขนาลัย และมีความสวยงามเนื่องจากพระดิษฐ์ขึ้นด้วยฝีมืออันประณีต ขึ้นรูปบาง มีเนื้อดินละเอียด มีน้ำหนักเบา เคลือบบางใส เหมือนแก้ว แต่กรานเป็นรอยละเอียด มีการตกแต่งด้วยลวดลายพันธุ์พฤกษา ลายกา และจุดประ

ประติมากรรม และตุ๊กตามีหลายรูปแบบ ได้แก่ พระพุทธรูป รูปสัตว์ต่างๆ เช่น นก ตัวด้วง ม้า ช้าง กบ หรือเขียด หมู ปลา รวมถึงรูปคน

เวียงกาหลงมหัศจรรย์เครื่องถ้วยล้านนา (ปวิวรรต ธรรมปริชากร 2544 : 3-16) เป็นผลจากการที่มีผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงเลียนแบบของโบราณแล้วนำมาแอบอ้างขายในราคาสูงเท่าของเก่า ซึ่งทำให้นักสะสมของเก่า “พลาด” ซื้อมาและเผยแพร่ข้อมูล ก่อให้เกิดการเข้าใจผิดอย่างกว้างขวาง หนังสือเล่มนี้จึงมีวัตถุประสงค์ในการนำเสนอข้อมูลพัฒนาการของเครื่องถ้วยเวียงกาหลงที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ รวมทั้งเป็นคู่มือให้นักสะสมของเก่า ซึ่ง “เป็นนักอนุรักษ์วัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ทั้งยังเป็นการแสดงถึงรสนิยมและสถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมอันสูงส่งของผู้เก็บรักษา” ด้วยการรวบรวม เรียบเรียง และตีความข้อมูลการศึกษาทางวิชาการ ซึ่งสามารถกำหนดอายุหลักฐานทางโบราณคดีว่าอยู่ในช่วง พุทธศตวรรษที่ 19-22 และความแตกต่างของข้อมูลเพียงแค่การแบ่งประเภทของเครื่องเคลือบ ความความแตกต่างของลักษณะการตกแต่ง

ซึ่งได้รับอิทธิพลจากเครื่องถ้วยจีน และอายุสมัย เป็น 5 ประเภท ได้แก่ ประเภทเขียนลายดำได้เคลือบ ซึ่งมีอายุตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 19-20 ประเภทเคลือบใส มีอายุช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 ประเภทเคลือบน้ำตาล ช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 ประเภทเคลือบเขียวทองแดง หรือตะกั่ว พุทธศตวรรษที่ 21-22 และ ประเภทเคลือบเขียวเซราดอน พุทธศตวรรษที่ 21-22

ที่สำคัญคือ วรรณกรรมชิ้นนี้ ได้กล่าวถึงการปรากฏขึ้นของเครื่องถ้วยรูปแบบคล้ายคลึงกับของโบราณจากเตาเวียงกาหลง ประมาณปี พ.ศ. 2534-2535 ในวงการค้าของเก่า โดยมีรูปแบบหลากหลาย เขียนด้วยลายสีดำบนพื้นขาวนวล มีลวดลายสวยงามซับซ้อน ซึ่งเมื่อตรวจสอบด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์แล้วจึงพบว่าเป็นของปลอม โดยผู้เขียนได้สันนิษฐานว่าเหตุที่มีการปลอมแปลงต้น เนื่องจากกรณีที่โบราณวัตถุจากแหล่งเตาเวียงกาหลง เป็นที่ต้องการของนักสะสม และพิพิธภัณฑสถานต่างๆ เพิ่มมากขึ้น ในขณะที่เครื่องปั้นดินเผาโบราณในตลาดลดลงเนื่องจากถูกซื้อไปหมด (มันแสดงให้เห็นความขัดแย้งกันเองของคุณค่า เช่น คุณค่าทางวิชาการ มันสนับสนุน หรือนักวิชาการเองเห็นคุณค่าในเรื่องความสุนทรีย์ หรือคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ ก่อให้เกิดมูลค่า หรือคุณค่าเชิงเศรษฐศาสตร์ และวิธีการในการลักลอบขายโบราณวัตถุเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน ซึ่งเป็นเรื่องผิดกฎหมาย สุดท้ายของแท้ ซึ่งมีคุณค่าในการให้ข้อมูลทางวิชาการได้ถูกทำลายลง ก่อให้เกิดการล้มตมุนหลอกลวง ปิดเบี่ยงข้อมูลอันเนื่องจากความเห็นแก่ตัวของผู้จัดการเอง)

ในเดือนต่อมา ในบทความเครื่องถ้วยเคลือบเวียงกาหลง ใครหลงใครหลอก (สุจิตต์ วงษ์เทศ 2544 : 10-16) ซึ่งแสดงความไม่เห็นด้วยกับการนำเอาโบราณวัตถุ ซึ่งควรจะเป็นสื่อในการให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเทคนิควิทยา ภูมิปัญญาของคนโบราณ ในดินแดนล้านนามาเป็นสมบัติดูเล่นส่วนตัว อันเนื่องมาจากกรณีการโด่งดังขึ้นมาของเวียงกาหลง อันเนื่องมาจากปรากฏการณ์ "ทำ (เครื่องเคลือบ-ผู้ศึกษา) ใหม่อย่างมีฝีมือ" มาขายด้วยราคาแพงเท่าของเก่า หรือคิดว่าปัญหานี้เกิดมาจากการจัดการที่ผิดพลาด ซึ่งทำให้ทรัพยากรถูกใช้อย่างไม่ยั่งยืนนั่นเอง

ในปี พ.ศ. 2546 ผลิตรัตน์จากแหล่งเตาเวียงกาหลง และของผลิตใหม่เลียนแบบโบราณวัตถุ ปรากฏขึ้นในนิตยสารประเภทสารคดีท่องเที่ยว ได้แก่

บทความเรื่อง หลงในเวียงกาหลง (ธนิษฐา แคนศิลป์ 2546: 116-117) เป็นลักษณะของคู่มือการซื้อของเก่า ไม่ให้ถูกลอก โดยการนำเสนอข้อมูลทางวิชาการโบราณคดีของเครื่องเคลือบเวียงกาหลง ซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวอันทำให้เครื่องเคลือบมีความโดดเด่น สวยงามที่สุดใน

เครื่องเคลือบล้านนา จนเป็นที่ต้องการของนักสะสมของเก่า ได้แก่ เนื้อดินที่ละเอียดบางเบา การเขียนลวดลาย และน้ำเคลือบ ที่มีลักษณะเฉพาะเป็น

ในบทความ เวียงกาหลง เครื่องปั้นดินเผาถิ่นล้านนา (ก๊กก๊ก 2546 : 170-171) นำเสนอการผลิตเครื่องเคลือบดินเผาเขียนแบบเครื่องเคลือบแหล่งเตาเวียงกาหลงโดยสล่าทัน ธิจิตต์ ซึ่งเป็นประธานกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง ในหมู่บ้านทุ่งมาน อำเภอยางป่าเป้า จังหวัดเชียงรายในฐานะที่เป็นงานหัตถกรรมพื้นบ้าน

สล่าทันได้ให้ข้อมูลว่าเหตุที่กลายเป็นผู้จัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ซึ่งมีรูปแบบของการทำธุรกิจบนพื้นฐานทรัพยากรดังที่เห็นในปัจจุบัน เนื่องจากการขาดของโบราณขายในชุมชน โดยมีกระบวนการตั้งแต่ การศึกษาค้นคว้าเครื่องเคลือบโบราณ เพื่อหาความรู้เรื่องการผลิตด้วยเทคโนโลยีโบราณ เช่น รูปแบบ การเขียนลายตกแต่ง ทั้งลวดลาย และสีที่ใช้ องค์ประกอบของน้ำเคลือบ วิธีการตาก การเคลือบ และการเผา จากนั้น ทดลองผลิต จนกระทั่งสามารถผลิตผลงานได้ใกล้เคียงของโบราณจริงๆ

หนังสือ พิพิธภัณฑสถานกรุงเทพประกันภัย (Bangkok Insurance Museum) ในปี พ.ศ. 2549 เป็นวรรณกรรมที่แสดงให้เห็นการสะสม และใช้ประโยชน์จากโบราณวัตถุจากแหล่งเตาเผาของเอกชน โดยเป็นวัตถุสะสม และถูกจัดแสดงส่วนหนึ่งของพิพิธภัณฑสถานที่แสดงโบราณวัตถุกว่า 1,000 ชิ้น ซึ่งก่อตั้งโดยคุณชัย ไสภณพนิช ที่เริ่มก่อตั้งพิพิธภัณฑสถานในปี พ.ศ. 2548 เนื่องจากเห็นว่าวัตถุเหล่านี้ เป็นศิลปวัตถุที่มีคุณค่า เนื่องจากแต่ละชิ้นมีประวัติความเป็นมา ทำให้สามารถบอก

เล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ โบราณคดี วิวัฒนาการทางสังคม วัฒนธรรมและความเจริญของมนุษย์ได้

ในปี พ.ศ. 2551 ในหนังสือ โบราณคดีอาสาที่แหล่งเตาเวียงกาหลง กล่าวถึง การชุดค้นศึกษาเตาเผาโบราณ ซึ่งนำโดยรองศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะญจิตร ในปี พ.ศ. 2551 เป็นการจัดการแหล่งโบราณคดีด้วยแนวคิดโบราณคดีชุมชน โดยการมีส่วนร่วมกัน ของคนในชุมชนทุ่งมาน รองศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะญจิตร และนักศึกษาอาสาสมัครจากคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร การทำงานในครั้งนั้นทำให้สามารถชุดค้นศึกษาเตาเผาเวียงกาหลงได้ 3 เตา ที่นอกจากจะได้ความรู้ทางวิชาการโบราณคดีแล้ว ยังทำให้เกิดประสบการณ์การทำงานร่วมกันระหว่างนักวิชาการ นักศึกษาโบราณคดี และชาวบ้านที่สนใจ และเป็นการถ่ายทอด

แนวคิดในการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดี ให้กับชาวทุ่งม่าน ที่สำคัญคือ ทำให้ชาวทุ่งม่านมองเห็นชัดเจนว่างานโบราณคดีเป็นอย่างไร และเป็นงานที่คนในชุมชนที่แม้ไม่ได้เป็นนักวิชาการก็ทำงานโบราณคดี ที่เรียกว่าการขุดค้นทางโบราณคดีได้ การทำงานครั้งนี้เป็นรากฐานของการจัดการของโครงการโบราณคดีอาสาในครั้งต่อมา

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมร่วมกับชุมชนของนักศึกษาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ในโครงการโบราณคดีอาสา ในปี พ.ศ.2551-2552 เป็นการจัดการภายใต้หลักคิดของการจัดการเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรควบคู่ไปกับการ พัฒนาคนในชุมชนให้มีความรู้ความเข้าใจทรัพยากร และการจัดการเชิงอนุรักษ์ พร้อมกับพัฒนาศักยภาพในการปฏิบัติงานจริงร่วมกับชุมชนของนักศึกษาโบราณคดี การจัดการในครั้งนั้น เป็นการจัดการให้เกิดพิพิธภัณฑ์ที่เล่าเรื่องราวของทรัพยากรทางโบราณคดี และทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชน ประกอบไปด้วยกิจกรรมในการจัดการได้แก่ การสำรวจศึกษาทรัพยากรเพื่อการประเมินคุณค่า และศักยภาพ และหาความรู้เพื่อการจัดแสดงในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ และการจัดการกับทรัพยากรเพื่อการจัดแสดง

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับแหล่งเตาเวียงกาหลงบางส่วน พบว่ามีการกล่าวถึงแหล่งเตาและโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องมาตั้งแต่ พ.ศ. 2427 โดยช่วงเวลาของวรรณกรรมของที่แสดงถึงการจัดการโดยคนนอกชุมชนดังกล่าวอาจแบ่งออกเป็น 4 ช่วงเวลาใหญ่ จากลักษณะของการจัดการที่แตกต่างกัน และตามความต่อเนื่องของวรรณกรรมที่สะท้อนการจัดการดังกล่าว ได้แก่

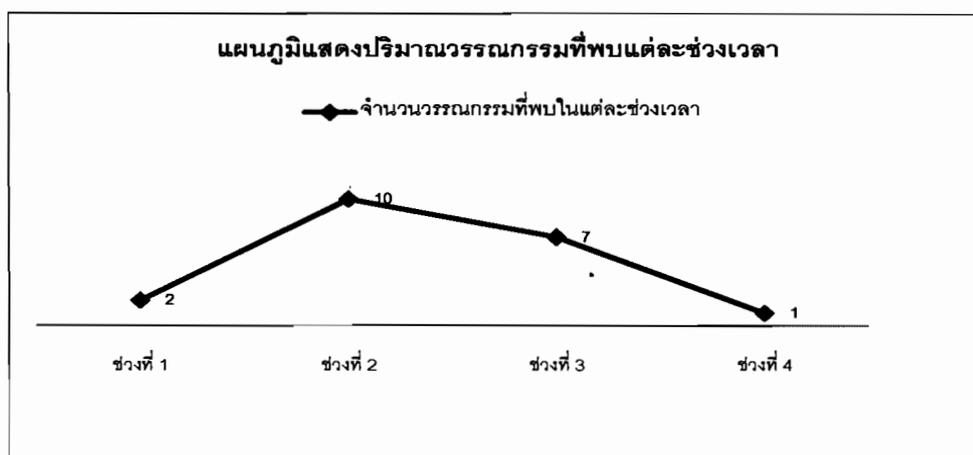
ช่วงที่ 1 คือช่วงเวลาก่อน พ.ศ. 2500 มีวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับแหล่งเตาเวียงกาหลงของพระยานครพระราม หรือสวัสดิ์ มหากายี ซึ่งเป็นผู้ค้นพบแหล่งทรัพยากรเป็นท่านแรก จำนวน 2 ชิ้น

ช่วงที่ 2 ได้แก่ช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ.2519 – 2531 พบวรรณกรรมที่แสดงถึงการทำการศึกษาทรัพยากรอย่างเจาะลึก จำนวน 10 ชิ้น โดยนักวิชาการจากภาคส่วนต่างๆ ได้แก่ จากกรมศิลปากร คือหน่วยศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่ และนักวิชาการที่ความสนใจเครื่องปั้นดินเผาท่านอื่น

ช่วงที่ 3 ได้แก่ช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2544 – 2549 มีวรรณที่กล่าวถึงทรัพยากร จำนวน 7 ชิ้น แต่วรรณกรรมส่วนใหญ่เป็นผลสะท้อนของการจัดการในช่วงที่ 2 และการจัดการมีรูปแบบที่หลากหลายมากกว่าการสร้างความรู้เรื่องทรัพยากร

ช่วงที่ 4 พบว่ามีวรรณกรรมเกี่ยวกับการจัดการเพียงเล่มเดียว ในปี 2552

จำนวนวรรณกรรมที่กล่าวถึงเตาและโบราณวัตถุเวียงกาหลงในแต่ละช่วงเวลาสรุปได้
ดังแผนภูมิที่ 4

ภาพที่ 4 แสดงจำนวนของวรรณกรรมที่พบในแต่ละช่วงเวลา

ในช่วงที่หนึ่ง พบว่ามีวรรณกรรม 2 ชิ้น ซึ่งถูกเขียนขึ้นเพื่อนำเสนอผลการจัดการของพระยานครพระราม (สวัสดี มหากาย) ซึ่งมีความสนใจจัดการเตาเวียงกาหลง หรือเตากาหลงที่เป็นผลมาจากกระแสการนิยมสะสมเครื่องสังคโลกไทย เพื่อศึกษาหาความรู้ของชาวต่างชาติ ทำให้เกิดการจัดการสองรูปแบบคือการอนุรักษ์ด้วยการเก็บรวบรวมโบราณวัตถุจากแหล่ง เพื่อนำไปศึกษาหาความรู้ และเผยแพร่ครั้งแรกในวารสารของสยามสมาคม ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการจัดการทรัพยากรโดยนักวิชาการจากสยามสมาคม

ช่วงที่สอง มีวรรณกรรมที่แสดงถึงการจัดการแหล่งเตา และโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่องเป็นเวลาประมาณ 10 กว่าปี ซึ่งแสดงให้เห็นถึงร่องรอยความสัมพันธ์ระหว่างนักวิชาการภายนอกกับคนในชุมชนชนที่อยู่ร่วมกับแหล่งโบราณคดี โดยผู้จัดการที่เป็นนักวิชาการกลุ่มต่างๆ ที่มีความแตกต่างกันอยู่ 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกเป็นเจ้าหน้าที่รัฐ คือนักวิชาการโบราณคดีจากกรมศิลปากร ซึ่งมีหน้าที่ในการจัดการ โดยเฉพาะการปกป้อง อนุรักษ์ทรัพยากรโดยตรง และนักวิชาการหรือผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องปั้นดินเผาในประเทศไทยท่านอื่นๆ ที่ถ้าจะจัดการทรัพยากรต้องขออนุญาตจากกลุ่มแรกก่อน โดยทั้งสองกลุ่มมีวิธีคิดของหรือแนวคิดเรื่องคุณค่าของทรัพยากร และแนวความคิดเรื่องวิธีการจัดการที่แตกต่างกันบางส่วน

กลุ่มแรกเป็นกลุ่มนักวิชาการที่แนวคิดเรื่องคุณค่าของทรัพยากรในการใช้ประโยชน์ในเชิงวิชาการโบราณคดี และประวัติศาสตร์ รวมถึงเป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองทาง

วัฒนธรรมของชาติไทย เนื่องจากเป็นวัตถุประสงค์ทางวัฒนธรรมในอดีตประเภทหนึ่ง ที่มีลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ได้แก่ การเขียนลวดลาย การเคลือบผิวผลิตภัณฑ์ และเทคโนโลยีการเผาที่มีความก้าวหน้า วิธีคิดเรื่องคุณค่า และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในรูปแบบที่พบในวรรณของนักวิชาการโบราณคดีจากสำนักศิลปากรที่ 4 เช่น ใน โครงการสำรวจขุดค้นด้วยขามเวียงกาหลง ตำบลหัวฝาย อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย (กรมศิลปากร 2522) รายงานการขุดแต่งและการศึกษาเตาเผาห้วยลึก หมายเลข 1 อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง (กรมศิลปากร 2525) รวมถึงเห็นความคิดเช่นนี้ได้ในวรรณกรรมที่เขียนโดยนักวิชาการประวัติศาสตร์ และโบราณคดีประเทศไทยอย่างสุจิตต์ วงษ์เทศ (2529)

ในจำนวนนี้มีแนวคิด และวิธีการจัดการกับทรัพยากรที่แตกต่างกันออกไป กล่าวคือมีทั้งการจัดการที่เกิดขึ้นในชุมชนจริงๆ และการจัดการที่เกิดขึ้นภายนอก ถึงแม้ว่าจะเพื่อเป็นการสร้างความรู้เรื่องทรัพยากร และอนุรักษ์ หรือปกป้องคุณค่าทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของทรัพยากรเหมือนกัน โดยกลุ่มนักวิชาการจากกรมศิลปากร ซึ่งมีพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และความรู้ทางวิชาการโบราณคดีเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการ มีวิธีการจัดการที่เน้นไปในการสร้างความรู้เรื่องทรัพยากรด้วยวิธีการทางโบราณคดี ไม่ว่าจะเป็นการสำรวจ ขุดค้นเตาเผาโบราณ เก็บหลักฐาน วิเคราะห์ตีความหลักฐาน บันทึกลง และเผยแพร่ข้อมูลอย่างเป็นทางการ ซึ่งถือว่าการจัดการในรูปแบบนี้น่าจะเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรไปในตัว เนื่องจากจะเป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้าน เกิดความภาคภูมิใจ และเกิดการจัดการเชิงอนุรักษ์ของท้องถิ่นต่อไป รวมถึงเป็นการทำให้เกิดความเข้าใจ และเป็นการชี้แนะให้ผู้ที่ทำลายทรัพยากร ซึ่งหมายความถึงผู้ที่ทำการขุดหาโบราณวัตถุขาย และการทำลายสภาพทางกายภาพของทรัพยากรเพื่อจุดประสงค์อื่น นอกจากการสร้างความรู้เกี่ยวกับทรัพยากร (กรมศิลปากร 2522 : 13 และ กรมศิลปากร 2525: 2) ให้เข้าใจถึงคุณค่าที่แท้จริง (คุณค่าทางวิชาการที่ได้กล่าวมาก่อน) และเข้าใจเหตุผลที่ว่าทำไมต้องอนุรักษ์ทรัพยากร

สรุปได้ว่าการจัดการโดยนักวิชาการจากกรมศิลปากรที่เข้าไปจัดการกับทรัพยากรที่ตั้งอยู่ในชุมชน และอาจนำไปสู่การถ่ายทอดวิธีคิดเรื่องคุณค่าของทรัพยากร รวมถึงวิธีการจัดการในเชิงอนุรักษ์แก่ชุมชนได้ แต่อย่างไรก็ตามในช่วงนี้ยังไม่มีจัดการของนักวิชาการกลุ่มนี้ที่เกิดขึ้นในชุมชนทุ่งม่าน ทำให้วิธีคิด และวิธีการจัดการดังกล่าวอาจจะไม่ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนทุ่งม่านโดยตรง ซึ่งสอดคล้องกับการให้ข้อมูลของชาวทุ่งม่านว่าเคยได้ยินข่าวการขุดค้น แต่ไม่ได้ให้ความสนใจมากนัก เพราะเป็นพื้นที่อื่น (นายโสภณ ก้อนแก้ว 2552)

กลุ่มที่สอง ได้แก่ นักวิชาการเรื่องเครื่องปั้นดินเผาในประเทศไทยหลายท่านทั้ง นักวิชาการชาวไทย และชาวต่างชาติ ได้แก่ Nelson Spinks (2519) จอห์น ซี ชอว์ (J.C. Shaw 1981, 1987; จอห์น ชอว์ 2531) และสุมิตร ปิติพัทธ์ (Sumitr Pitipat 1992) มีวิธีคิดเรื่องคุณค่า หรือการประโยชน์จากทรัพยากรเช่นเดียวกับกลุ่มแรก กล่าวคือ คิดว่าลักษณะเฉพาะตัวทั้งทาง กายภาพ และความหมายทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของเตาเผา และโบราณวัตถุเวียงกาหลง มีคุณค่า ในการให้ข้อมูลทางวิชาการเครื่องปั้นดินเผาในยุคต่างๆ ของประเทศไทย(จอห์น ชอว์ 2531: คำนำ) ในขณะที่เดียวกันสำหรับนักสะสมเครื่องปั้นดินเผาเหล่านี้เป็นเครื่องแสดงถึงรสนิยมและสถานภาพ ทางเศรษฐกิจ และสังคมอันสูงส่งของเขาด้วย ดังนั้นในขณะที่นักวิชาการกลุ่มที่ 2 ทำการศึกษา ทรัพยากรด้วยวิธีการทางโบราณคดี ทั้งการสำรวจ ขุดค้น การเก็บตัวอย่างทรัพยากร การวิเคราะห์ ดีความทรัพยากรในฐานะที่เป็นหลักฐานทางโบราณคดีเพื่อสร้างความรู้ให้ตนเอง สถาบันที่ตนเอง สังเกต รวมถึงสาธารณชนแล้ว ก็ได้มีการเก็บรวบรวมทรัพยากรเหล่านั้นไว้กับตัวเองเพื่อใช้ ประโยชน์ต่อไปด้วย โดยแม้ว่าจะขัดกับนักวิชาการกลุ่มแรก แต่นักวิชาการกลุ่มที่สองถือว่าการเก็บ รักษาทรัพยากรไว้ เท่ากับการเป็นนักอนุรักษ์วัฒนธรรมอย่างหนึ่ง

ในวรรณกรรมที่ตีพิมพ์ออกสู่สาธารณะของนักวิชาการกลุ่มนี้ที่แสดงถึงการให้ความสนใจ การศึกษาโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลง ได้แก่ การศึกษาเครื่องปั้นดินเผา(จอห์น ชอว์ 2531)จากชิ้นส่วนเครื่องปั้นดินเผาที่พบในประเทศไทย รวมทั้งจากเตาเวียงกาหลง โดยในส่วนนี้มี โบราณวัตถุที่พบจากชุมชนทุ่งม่านรวมอยู่ด้วย ใน Potters Marks and Other Writing on Northern Thai or Lan Na Ceramics (Shaw 1987) โดยนักวิชาการท่านเดียวกัน ที่ทำการศึกษารอยสัญลักษณ์บนเครื่องปั้นดินเผา และอุปกรณ์ช่วยเผาซึ่งปรากฏเป็นจำนวนมากในโบราณวัตถุ จากแหล่งเตาเวียงกาหลง รวมไปถึงแหล่งเตาที่ตั้งอยู่ในบริเวณต่างๆ ของชุมชนทุ่งม่าน และที่ทำ กินของคนในชุมชน ได้แก่ บริเวณบ้านทุ่งม่าน จังหวัดเชียงราย และห้วยป่าหุยม เขตอุทยาน แห่งชาติดอยหลวง จังหวัดลำปาง ซึ่งทำให้เห็นว่าวัตถุที่นำมาศึกษานั้น เป็นโบราณวัตถุที่ถูกรับ โดยชาวบ้าน (Shaw 1987: 249) เป็นต้น ดังนั้นนักวิชาการกลุ่มนี้จึงน่าจะมีความเกี่ยวข้องกับ ชุมชนทุ่งม่านมากกว่ากลุ่มแรก

สองกลุ่มมีวิธีคิดที่เป็นจุดร่วมกันคือเห็นว่าทรัพยากรมีคุณค่าในการให้ความรู้ทาง วิชาการประวัติศาสตร์และโบราณคดีของประเทศไทย และมีวิธีคิดในการจัดการกับทรัพยากรด้วย กระบวนการที่เรียกว่าการวิจัย หรือสร้างความรู้เรื่องทรัพยากรเหมือนกัน โดยไม่มีการวิจัยเรื่อง วิธีการจัดการที่เหมาะสม ทำให้แม้ว่าจะมีเป้าหมายในการศึกษาหาความรู้เรื่องทรัพยากร หรือ ต้องการอนุรักษ์ทรัพยากรเหมือนกัน แต่ต่างก็มีวิธีการจัดการที่แตกต่างกัน โดยกลุ่มแรกใช้วิธีการ

ทางวิชาการโบราณคดี ได้แก่ การสำรวจ ขุดค้น วิเคราะห์ ตีความความหมายของทรัพยากร จนกระทั่งนำไปสู่การนำเสนอความรู้สู่สาธารณชน นอกจากนี้ยังมีกฎหมาย คือพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ พ.ศ.2504 แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ.2535 ทำให้การสร้างความรู้นี้เป็นไปอย่างเป็นทางการ และมีความชอบธรรมตามกฎหมายและคิดว่าวิธีการเช่นนี้คือการอนุรักษ์ทรัพยากร(การศึกษาหาความรู้ด้วยกระบวนการทางโบราณคดี) ส่วนกลุ่มที่สองไม่ได้มีหน้าที่ตามกฎหมายในดำเนินการจัดการทรัพยากรในรูปแบบที่กลุ่มแรกทำ ในการศึกษาตามความสนใจตนเองใช้วิธีการสำรวจและเก็บรวบรวมทรัพยากรเพื่อนำมาศึกษา ทำให้ดูเหมือนว่าจะมีความสนใจที่โบราณวัตถุเป็นพิเศษ ในขณะที่เดียวกันนักวิชาการกลุ่มนี้ก็คิดด้วยว่าการเก็บรวบรวมทรัพยากรไว้เอง ก็เป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมอย่างหนึ่ง

วรรณกรรมช่วงที่สองสะท้อนให้เห็นความสนใจในการวิจัย หรือการสร้างความรู้เรื่องทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง โดยการจัดการที่น่าจะส่งผลกระทบต่อคนในชุมชนมากที่สุดเป็นการวิจัยทรัพยากรโดยกรมศิลปากร และนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญเรื่องเครื่องปั้นดินเผา และการจัดการที่น่าจะส่งผลกระทบต่อจัดการของคนในชุมชนทุ่งม่านมากที่สุดน่าจะเป็นการศึกษาโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลง รวมไปถึงทรัพยากรที่ตั้งอยู่ในชุมชนทุ่งม่าน โดยนักวิชาการ ที่ทำการศึกษาและสะสมโบราณวัตถุ ซึ่งมีผลงานตีพิมพ์ออกมาในช่วง พ.ศ. 2524-2531 ที่น่าจะทำการศึกษาและเก็บสะสมทรัพยากรมาก่อนหน้าแล้ว

วรรณกรรมในช่วงที่สาม หมายถึงวรรณกรรมที่ปรากฏขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. 2544-2549 มีวรรณกรรมรวมทั้งหมด 6 ชิ้น โดยจะเป็นเรื่องของการใช้ประโยชน์จากโบราณวัตถุที่ได้สะสมมาของเอกชน ผลพวงจากการจัดการในช่วงที่ 2

ผู้จัดการที่ปรากฏในวรรณกรรมมีทั้งนักวิชาการที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญเรื่องเครื่องปั้นดินเผาในประเทศไทย รวมถึงเอกชนที่มีความสนใจเครื่องปั้นดินเผาด้วย ที่ทำการศึกษาหาความรู้เรื่องทรัพยากร โดยวรรณกรรมแสดงให้เห็นถึงวิธีการศึกษาจากโบราณวัตถุที่ตนเองสะสมมา รวมถึงการนำโบราณวัตถุที่สะสมไว้มาจัดแสดงในรูปแบบพิพิธภัณฑ์

สิ่งที่น่าสนใจของวรรณกรรมในช่วงนี้คือ การสะท้อนให้เห็นถึงการเกิดขึ้นของการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลง ที่ถูกขายเป็นโบราณวัตถุ และเปลี่ยนมาเป็นสินค้าหัตถกรรม รวมถึงมีวรรณกรรมที่สะท้อนถึงความสนใจของคนนอกในการสะสมโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลง และความสนใจในการหาซื้อผลิตภัณฑ์เลียนแบบเป็นของฝากของที่ระลึก ซึ่งเป็นร่องรอยที่แสดงให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการของคนในชุมชนทุ่งม่าน ในการจัดการกับทรัพยากรทางโบราณคดีที่เขายู่ร่วมด้วย

3. สรุปชุดความคิดที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาการจัดการแหล่งเตาเวียงกาหลงซึ่งเป็นทรัพยากรทางโบราณคดี ที่มีคุณค่ามากทั้งในเชิงวัฒนธรรมดั้งเดิม และคุณค่าในสังคมร่วมสมัย ของคนในชุมชนทุ่งม่าน ตั้งแต่ พ.ศ.2520 จนถึงปัจจุบัน โดยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในครั้งนี้ หมายถึง ดำเนินการใดๆ เพื่อใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากร ทั้งคุณค่าในเชิงวัฒนธรรมดั้งเดิม และคุณค่าในสังคมร่วมสมัย และ/หรือมีทั้งการจัดการเพื่อปกป้อง อนุรักษ์คุณค่าดั้งเดิม หรือความเป็นของแท้ของทรัพยากร และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อตอบสนองของความต้องการของคนปัจจุบัน หรือผู้จัดการในปัจจุบัน ในด้านต่างๆ ตั้งแต่ด้านการศึกษา เศรษฐกิจ การพัฒนาและการเมือง เป็นต้น ทำให้วิธีการจัดการประกอบไปด้วยการคิดตัดสินใจ เลือกลง ประเมินคุณค่า ทรัพยากร การศึกษาเรียนรู้ทรัพยากรเพื่อใช้ประโยชน์ การดำเนินการเพื่อปกป้องคุณค่าทางวัฒนธรรมของทรัพยากร การดำเนินการเพื่อใช้ประโยชน์จากคุณค่าในสังคมปัจจุบัน และการดูแลรักษาสภาพของการจัดการให้มีความยั่งยืน

ในการศึกษา จะเก็บข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และกลุ่มผู้นำการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมในชุมชนทุ่งม่าน จำนวนสองกลุ่ม ซึ่งมีส่วนร่วมในการจัดการมาตั้งแต่ต้น จนถึงปัจจุบัน ได้แก่

กลุ่มศิลปินผลิตเครื่องถ้วยเลียนแบบของโบราณ ที่ร่วมการจัดการตั้งแต่การขุดโบราณวัตถุขายพ่อค้าคนกลาง และนักสะสมของเก่า ผลิตเครื่องเคลือบเลียนแบบของโบราณ แล้วขายเป็นโบราณวัตถุ ผลิตเลียนแบบขายเป็นสินค้าหัตถกรรมประจำท้องถิ่น และเป็นนักจัดการเชิงอนุรักษ์แหล่งเตาเผาในที่สุด

กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และโบราณคดีลุ่มแม่น้ำเหี้ยว ซึ่งเริ่มต้นจัดการแหล่งเตาเวียงกาหลงด้วยการขุดโบราณวัตถุไปขายเช่นเดียวกัน จนกระทั่งรวมตัวกันเพื่อจัดการเชิงอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแม่เหี้ยว และกลายมาเป็นนักอนุรักษ์แหล่งทรัพยากรทางโบราณคดีในที่สุด

การเก็บข้อมูลดังกล่าวเพื่อที่จะหาคำตอบในประเด็นการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ได้แก่

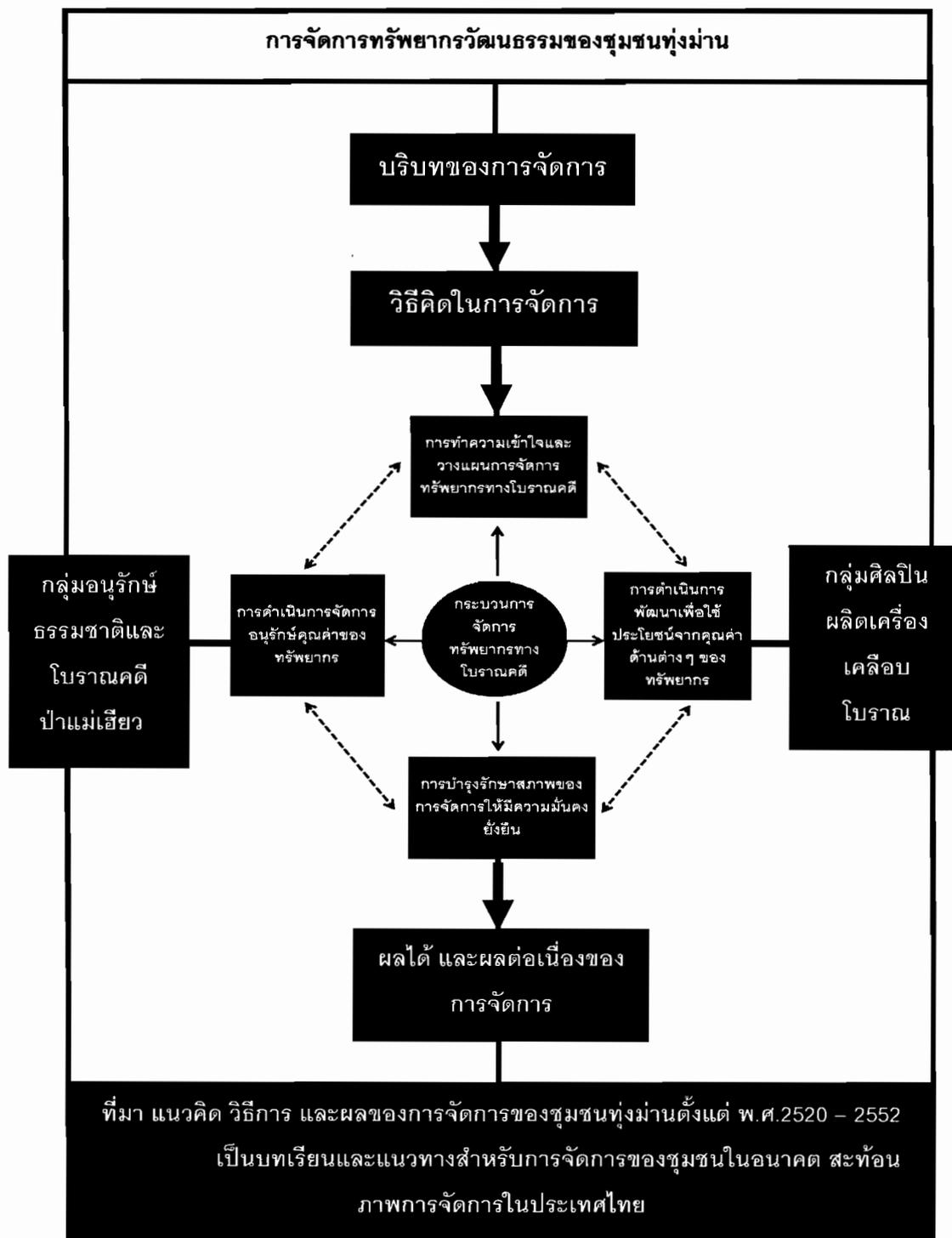
หาคำตอบว่า เพราะเหตุใดชาวทุ่งม่านจึงดำเนินการจัดการในรูปแบบหนึ่งๆ หรือเปลี่ยนวิธีคิดในการจัดการดังที่เห็นได้จากการทบทวน มีความเกี่ยวข้องกับบริบทต่างๆ เช่น สภาพสังคม-เศรษฐกิจ การจัดการของกลุ่มผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ หรือความขัดแย้งเรื่องการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรระหว่างผู้จัดการในชุมชนด้วยกัน หรือจากภายนอกชุมชน เป็นต้น หรือ ไม่อย่างไร

หาคำตอบว่าในแต่ละรูปแบบของการจัดการ ผู้จัดการแต่ละกลุ่มมีวิธีคิดในการจัดการ ได้แก่ มุมมองหรือการให้ความสำคัญกับคุณค่าของทรัพยากรทางโบราณคดี หรือแหล่งเตาเวียงกาหลง(คุณค่าในเชิงวัฒนธรรม หรือคุณค่าในสังคมร่วมสมัย) อย่างไร หรือมีความคาดหวังที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างไร (ภาพรวมแนวคิดการจัดการแต่ละครั้ง แต่ละกลุ่ม)

หาคำตอบว่าในการจัดการแต่ละครั้งนั้นมีวิธีการ หรือกระบวนการจัดการอย่างไร (ใครทำอะไร ที่ไหน เมื่อไร อย่างไร) เช่น มีการศึกษาทรัพยากรเพื่อที่จะจัดการอย่างไร มีการปกป้องคุณค่าทางวัฒนธรรม หรือใช้ประโยชน์ในคุณค่าของสังคมร่วมสมัย อย่างไร และมีการรักษาภาพของการจัดการนั้นให้มีความยั่งยืนหรือไม่ อย่างไร

หาคำตอบว่าการจัดการแต่ละครั้งได้ก่อให้เกิดผลได้และผลต่อเนื้อที่ต่อทรัพยากร และตัวผู้จัดการเองอย่างไรบ้าง

โดยข้อมูลการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชาวทุ่งม่านดังกล่าว จะทำให้เกิดความเข้าใจถึงที่มาที่ไป หรือบริบทของการจัดการ วิธีคิด วิธีการหรือกระบวนการ และผลของการจัดการแหล่งเตาเวียงกาหลง ตั้งแต่พุทธศักราช 2520 ถึงปัจจุบัน และเป็นบทเรียนของการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี ที่มีความสัมพันธ์กับชุมชนท้องถิ่นอย่างแยกไม่ออก ดังแผนภูมิ

ภาพที่ 5 แสดงชุดความคิดที่ใช้ในการศึกษา

บทที่ 3 ระเบียบวิธีการศึกษา

1. ลักษณะของการศึกษา

การศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนทุ่งม่าน ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย เป็นการศึกษาการจัดการที่เคยมีมาแล้ว คือ การจัดการแหล่งโบราณคดีเตาเวียงกาหลง และโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ความรู้เรื่องรูปแบบของการจัดการในแต่ละ ในประเด็นต่างๆ ได้แก่ ที่มาที่ไป วิธีคิด กระบวนการจัดการ ผลได้และผลต่อเนื่องของการจัดการทรัพยากรทั้งตัวทรัพยากรเอง และตัวคนที่มีส่วนเกี่ยวข้องของการจัดการ และภาพรวมการจัดการในพื้นที่ โดยวิธีการศึกษามี 2 ลักษณะ ได้แก่

1.1 ศึกษาจากเอกสาร (Documentary study) ได้แก่การศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องที่ใช้ในการศึกษา (แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับทรัพยากรทางโบราณคดี และการจัดการ) ข้อมูลทุติยภูมิจากรายงานการศึกษาวิจัย หรือรายงานโครงการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ หนังสือ และวารสารต่างๆ ซึ่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับตัวทรัพยากร และการจัดการที่ผ่านมา ทั้งหมดเพื่อเป็นกรอบและแนวทางในการศึกษา

1.2 ศึกษาภาคสนาม (Field study) เป็นการศึกษาด้วยการเก็บข้อมูลระดับปฐมภูมิจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการ ทั้งที่เข้าร่วมหรือมีบทบาทในการจัดการ และผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการจัดการเพื่อให้รู้ข้อมูลจากความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง ในสภาพที่เป็นจริง เพื่อเปรียบเทียบกับข้อมูลจากเอกสาร ในประเด็นต่างๆ ได้แก่ ประเด็นของวิธีคิด และบริบทที่ทำให้เกิดการจัดการ กระบวนการจัดการ (การศึกษาวิจัย การปกป้องคุณค่าดั้งเดิม การพัฒนาเพื่อใช้

2. การเลือกพื้นที่ในการศึกษา

สาเหตุที่ผู้ศึกษาเลือกที่จะทำการศึกษากิจการการจัดการทรัพยากรทางประวัติศาสตร์ในพื้นที่ของชุมชนทุ่งม่าน จังหวัดเชียงราย เพราะคิดว่าการจัดการในพื้นที่ เป็นตัวอย่างที่ดีของการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในประเทศไทย เนื่องจากการที่ในพื้นที่ที่มีทรัพยากรทางโบราณคดีที่มีคุณค่า และความสำคัญเป็นอย่างมาก มีผู้จัดการที่หลากหลาย ทั้งคนชุมชนที่อาศัยอยู่ร่วมกับทรัพยากร คนนอกชุมชนที่มีหน้าที่ในการจัดการ เช่นหน่วยศิลปากร หรือสำนักศิลปากรในปัจจุบัน นักวิชาการ รวมไปถึงนักเรียน นักศึกษาที่มีความสนใจทรัพยากร รวมไปถึงพวกนักสะสม หรือค้าของเก่าจากภายนอก ซึ่งนำไปสู่วิธีคิด รูปแบบ ที่หลากหลาย ทั้งเชิงอนุรักษ์คุณค่าทางวัฒนธรรมดั้งเดิม และจัดการแบบประยุกต์ใช้ประโยชน์แบบปัจจุบัน และการจัดการนั้น ได้ก่อให้เกิดผล และผลต่อเนื่องที่มีความน่าสนใจ คือก่อให้เกิดผล และผลกระทบที่มีความเกี่ยวข้องกัน และเชื่อมโยงการจัดการแต่ละครั้งเข้าด้วยกัน ทั้งความสำเร็จ และความล้มเหลว ซึ่งนำไปสู่ปัญหาการทำลายล้างทรัพยากรลงเป็นจำนวนมาก เหล่านี้ ทำให้ผู้ศึกษาคิดว่า การจัดการแหล่งโบราณคดีเตาเวียงกาหลง ในพื้นที่ชุมชนทุ่งม่านมีคุณค่าอย่างยิ่งที่นักจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม โดยเฉพาะทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี จะได้ทำการทบทวนอย่างลึกซึ้งเพื่อเป็นบทเรียนสำหรับการจัดการต่อไปในอนาคต

3. กลุ่มประชากรที่ศึกษา

เพื่อให้ได้ข้อมูลเรื่องรูปแบบ และผลของการจัดการ ข้าพเจ้าเลือกกลุ่มประชากรในการศึกษาของทั้งสองพื้นที่ ซึ่งได้แก่ ผู้เกี่ยวข้องกับการจัดการโดยมีส่วนร่วมในการจัดการ ดังนี้

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมที่ชุมชนทุ่งม่าน เก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้มีส่วนในการจัดการกลุ่มต่างๆ ได้แก่

กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และโบราณคดี กลุ่มน้ำเหี่ยว เป็นตัวแทนของชาวทุ่งม่านที่เคยทำธุรกิจบนฐานทรัพยากรด้วยการขุดไปขาย กลุ่มชาวทุ่งม่านที่เปลี่ยนแปลงวิธีคิดในการจัดการมาเป็นการจัดการเชิงพัฒนาและอนุรักษ์ และเป็นผู้จัดการที่จัดการกับทรัพยากรที่มีลักษณะจับต้องได้ คือเตาเผาโบราณโดยตรง

กลุ่มศิลปินผลิตเครื่องเคลือบดินเผาเลียนแบบของโบราณ เป็นตัวแทนของชาวทุ่งม่านที่ทำธุรกิจบนฐานทรัพยากร โดยทำการจัดการเพื่อใช้ประโยชน์กับลักษณะที่เป็นนามธรรมของ

ทรัพยากร ได้แก่การรื้อฟื้นภูมิปัญญาโบราณมาผลิตเป็นทรัพยากรใหม่ขายเป็นโบราณวัตถุ ขายเป็นสินค้าศิลปหัตถกรรมของท้องถิ่น จนกระทั่งย้อนกลับมาอนุรักษ์เตาเผาโบราณอีกครั้ง

4. วิธีการเก็บและรวบรวมข้อมูล

การศึกษาการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี แหล่งเตาเวียงกาหลง ของชุมชนทุ่งม่าน ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลได้แก่

4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร

เป็นการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องที่ใช้ในการศึกษา (แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับทรัพยากรทางโบราณคดี และการจัดการ) ข้อมูลทุติยภูมิจากรายงานการศึกษาวิจัย หรือรายงานโครงการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี และประวัติศาสตร์ หนังสือ และวารสารต่างๆ ซึ่งให้ข้อมูลเกี่ยวกับตัวทรัพยากร และปรากฏการณ์การจัดการที่ผ่านมา เพื่อเป็นกรอบและแนวทางในการศึกษา โดยนำมาช่วยในการตั้งคำถาม และเปรียบเทียบวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และสังเกตการณ์การจัดการ รวมถึงเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับ

4.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม

เป็นการศึกษาโดยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยเข้าไปเก็บข้อมูลจากผู้จัดการในชุมชนทุ่งม่าน ซึ่งทำการจัดการเตาเวียงกาหลงและโบราณวัตถุตั้งแต่ในยุคเริ่มแรก จนถึงปัจจุบัน คือช่วง พ.ศ.2525 – 2552 ด้วยการสัมภาษณ์และเข้าร่วมกิจกรรมการจัดการในบางกิจกรรม รวมถึงชาวบ้านในชุมชนคนอื่นๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น และเป็นการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลไปในตัว

การเก็บข้อมูลจากผู้จัดการในชุมชนดังกล่าวใช้การสนทนาอย่างไม่เป็นทางการด้วยคำถามเชิงลึก ซึ่งโครงสร้างคำถามสร้างขึ้นมาจากแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี เพื่อให้เกิดความเข้าใจการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนทุ่งม่าน โดยมีประเด็นที่ครอบคลุมเนื้อหาสาระดังนี้

4.2.1 บริบทของการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี หมายถึง ปรากฏการณ์ในช่วงเวลาหนึ่งๆ ที่ส่งผลต่อวิถีคิด และวิธีการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนทุ่งม่าน ซึ่งมีทั้งบริบทภายนอก ได้แก่ การรับแนวคิดจากการแนะนำ หรือจากตัวอย่างการจัดการของผู้อื่น ซึ่งอาจเป็นคนนอกชุมชน หรือคนในชุมชนด้วยตนเอง รวมไปถึงอิทธิพลจาก

สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสังคม และบริบทภายใน ได้แก่ ความคิด ความเชื่อ และศักยภาพของผู้จัดการเอง ซึ่งส่งผลให้เกิดวิถีคิด และวิธีการจัดการที่แตกต่างไปจากคนในชุมชน หรือผู้จัดการ หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับคนอื่น ๆ

4.2.2 **วิถีคิดของการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี** หมายถึงชุดความคิดของผู้จัดการ ที่ประกอบไปด้วยแนวคิดเรื่องทรัพยากร และการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี ได้แก่ แนวคิดเรื่องความหมายของทรัพยากรทางโบราณคดี ทั้งในเชิงองค์ประกอบของทรัพยากรอายุสมัย และความสัมพันธ์ของทรัพยากรกับตัวผู้จัดการเอง รวมถึงคนในชุมชนคนอื่น ๆ แนวคิดเรื่องคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากร ซึ่งประกอบไปด้วยคุณค่าทางวัฒนธรรมต่อสังคมร่วมสมัย และคุณค่าทางวัฒนธรรมดั้งเดิม และสุดท้ายคือแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการที่มีความเหมาะสมในความคิดเห็นของผู้จัดการ ซึ่งเป็นความคิดรวบยอดที่มีความสัมพันธ์กับแนวคิดเรื่องความหมายและคุณค่า ที่นำไปสู่การเลือกรูปแบบในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

4.2.3 **กระบวนการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี** หมายถึง การดำเนินการใดๆ ต่อทรัพยากรทางโบราณคดี เพื่อที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ประกอบไปด้วยกิจปฏิบัติ ได้แก่

กระบวนการวางแผนและการศึกษาวิจัย เพื่อสร้างความรู้เรื่องทรัพยากร และวิธีการจัดการที่เหมาะสม ประกอบด้วยการเก็บข้อมูลพื้นฐาน การระบุ หรือประเมินคุณค่าและความสำคัญ การระบุผลกระทบ และข้อขัดแย้งต่อสังคม และทรัพยากร การกำหนดรายการที่จะดำเนินการจัดการ การทำงาน และปรึกษาหารือร่วมกับชุมชน

การปกป้องความดั้งเดิมทางวัฒนธรรมของทรัพยากรเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน ประกอบด้วยการบริหาร คือการดูแลรักษาสภาพของทรัพยากรควบคู่กับการใช้ประโยชน์ และการคุ้มครองปกป้องไม่ให้ทรัพยากรถูกทำลาย

การจัดการเพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรภายใต้คุณค่าของสังคมร่วมสมัย ประกอบด้วย การฟื้นฟู ผลิตซ้ำ สร้างสรรค์ทรัพยากรขึ้นใหม่ การจัดการความรู้ หรือการสื่อสารความความด้วยสื่อต่างๆ และการดำเนินธุรกิจ วิสาหกิจ บนฐานทรัพยากร

การบำรุงรักษาสภาพของการจัดการ การสร้างเครือข่ายการจัดการ และ กิจกรรมส่งเสริมการจัดการลักษณะต่างๆ

4.2.4 ผลของการจัดการ หมายถึงผลได้ และผลกระทบของการจัดการแต่ละ ครั้ง

5. เครื่องมือ และวิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

แนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ได้แก่ การจัดการแหล่งโบราณคดี ที่ถูกนำมา สร้างเป็นกรอบ หรือแนวคำถามเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นการจัดการเพื่อตอบคำถามตาม วัตถุประสงค์การวิจัย รวมไปถึงเครื่องมือในการบันทึกข้อมูลได้แก่ แนวคำถาม และแบบบันทึก คำตอบ เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพ เป็นต้น

6. แนวคำถามประกอบการศึกษาภาคสนาม

6.1 บริบทของการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี

อะไรคือสาเหตุ หรือที่มาที่ไป และแนวคิดของการทำโครงการจัดการทรัพยากร ทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี

สภาพของทรัพยากรก่อนการจัดการเป็นอย่างไร

ทำไมถึงทำการจัดการในแต่ละรูปแบบ หรือทำไมถึงเปลี่ยนรูปแบบการจัดการ

มีอะไรที่เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องนำไปสู่การจัดการ หรือทำให้เปลี่ยนแปลงแนวคิด

หรือวิธีการในการจัดการทรัพยากรบ้าง

6.2 วิธีคิดในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี

ทรัพยากรมีความหมายต่อตัวผู้จัดการอย่างไรบ้าง

มีแนวคิดเรื่องคุณค่าและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างไร

เป้าหมายหรือความต้องการในการจัดการในแต่ละครั้งคืออะไร และของแต่ละ กลุ่มมีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

คิดว่าทรัพยากรที่มีน่าจะนำไปใช้ประโยชน์ในด้านใดได้บ้าง และผู้จัดการมีวิธีการ ใดๆ ที่จะใช้ประโยชน์จากคุณค่าเหล่านั้น

6.3 กระบวนการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี

ในการจัดการ(แต่ละครั้ง) มีใครเข้ามามีส่วนร่วมบ้าง

มีส่วนร่วมในการจัดการในแต่ละรูปแบบอย่างไรบ้าง

ในการจัดการแต่ละรูปแบบ มีวิธีการ หรือกระบวนการในรายละเอียดอย่างไรบ้าง และจัดการกับทรัพยากรในบริเวณใดบ้าง

การจัดการในแต่ละรูปแบบ เกิดขึ้นในเวลาใดบ้าง

ในการดำเนินการจัดการ พบว่ามีปัญหาหรืออุปสรรคอะไรในกระบวนการไหนหรือไม่ เพราะอะไร

6.4 ผลการจัดการ การดำเนินการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในแต่ละครั้ง แต่ละรูปแบบส่งผลกระทบต่อทรัพยากร และตัวผู้จัดการเอง หรือคนอื่นๆ ในสังคมอย่างไรบ้าง

จากกระบวนการจัดการที่ได้เข้าร่วมมาในแต่ละรูปแบบ หรือแต่ละครั้งนั้นทำให้เกิดผลกระทบในรูปแบบใดบ้าง

เมื่อโครงการเสร็จสิ้นลง ได้ผลอะไรบ้าง

จากเป้าหมายที่ตั้งไว้แต่แรก คิดว่าโครงการประสบความสำเร็จหรือไม่

คิดว่าจัดการในแต่ละรูปแบบเหมาะสมหรือไม่ เพราะอะไร ถ้าไม่เหมาะสมรูปแบบที่ดีกว่าน่าจะเป็นอย่างไร

แนวทางในการศึกษาเก็บข้อมูลสรุปได้ดังตารางด้านล่าง

ตารางที่ 1 ตารางสรุปแนวทางในการศึกษาและเก็บข้อมูล

ประเด็นและขั้นตอนในการจัดการทรัพยากร(ทั้งการจัดการแหล่งโบราณคดี และพิพิธภัณฑ์)	ประเด็นคำถามในการศึกษา	ลักษณะของข้อมูล	วิธีการเก็บข้อมูล	ที่มาของข้อมูล
ที่มาที่ไป หรือบริบทของการจัดการทรัพยากรโบราณคดี	การทบทวนสาเหตุของการทำโครงการจัดการเพราะอะไรจึงเลือกที่จะจัดการในลักษณะนั้น มีอะไรที่เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องบ้าง	- ความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้อง - ข้อมูลเอกสารเกี่ยวกับโครงการ	- การสัมภาษณ์ - ทบทวนเอกสาร	เอกสาร ผู้เกี่ยวข้องในการจัดการ - กลุ่มอนุรักษ์ ธรรมชาติ และโบราณคดีแม่เหียว

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ประเด็นและขั้นตอนในการจัดการทรัพยากร(ทั้งการจัดการแหล่งโบราณคดี และพิพิธภัณฑ์)	ประเด็นคำถามในการศึกษา	ลักษณะของข้อมูล	วิธีการเก็บข้อมูล	ที่มาของข้อมูล
	<p>อื่นๆ)</p> <ul style="list-style-type: none"> - สภาพของทรัพยากรและการจัดการในชุมชนก่อนการเข้ามาของคนนอกจัดการ - สาเหตุการจัดการในแต่ละรูปแบบ หรือการเปลี่ยนรูปแบบการจัดการ - ปัจจัยที่เกี่ยวข้องนำไปสู่การจัดการ หรือทำให้เปลี่ยนแปลงแนวคิด หรือวิธีการในการจัดการทรัพยากร 			<ul style="list-style-type: none"> - กลุ่มศิลปินผลิตเครื่องถ้วย เลียนแบบของโบราณได้แก่ กลุ่มของพ่อทัน ธิจิตัง และพ่อศรีลีมเนตร
การตัดสินใจ การระบุหรือเลือกทรัพยากรที่จะมาจัดการ	<p><u>วิธีคิดในการจัดการ</u></p> <ul style="list-style-type: none"> - แนวคิดเรื่องคุณค่าและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร - เป้าหมายในการจัดการในแต่ละครั้ง และของแต่ละกลุ่ม - ความคาดหวังในการใช้ประโยชน์ทรัพยากร 	<ul style="list-style-type: none"> - ความคิดเห็นของผู้มีส่วนร่วมในการจัดการแต่ละกลุ่ม 	<ul style="list-style-type: none"> - การสัมภาษณ์ ผู้มีส่วนร่วมในการจัดการ 	

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ประเด็นและขั้นตอนในการจัดการทรัพยากร(ทั้งการจัดการแหล่งโบราณคดี และพิพิธภัณฑ์)	ประเด็นคำถามในการศึกษา	ลักษณะของข้อมูล	วิธีการเก็บข้อมูล	ที่มาของข้อมูล
<p>การศึกษา เรียนรู้ ทรัพยากรอย่างละเอียด</p> <p>-----</p> <p>การปกป้อง /รักษาคุณค่าหรือความหมายดั้งเดิมของทรัพยากร</p> <p>-----</p> <p>การพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ทรัพยากรในคุณค่าของสังคมปัจจุบัน</p> <p>-----</p> <p>การบำรุงรักษาสภาพของการจัดการให้ใช้ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืน</p>	<p><u>จัดการ และ</u></p> <p><u>กระบวนการจัดการในแต่ละโครงการ</u></p> <p>- ระบุตัวผู้จัดการ หรือ การมีส่วนร่วมในการจัดการ</p> <p>- รูปแบบของการมีส่วนร่วม</p> <p>- รูปแบบ วิธีการ หรือ กระบวนการใน รายละเอียด และพื้นที่ของการจัดการใน ช่วงเวลาของการจัดการ ในแต่ละรูปแบบ</p> <p>- ปัญหาหรืออุปสรรค และสาเหตุของปัญหา ในการดำเนินการจัดการ</p>	<p>- ความคิดเห็น ของผู้มีส่วนร่วม ในการจัดการ</p> <p>- ข้อมูลเอกสาร</p>	<p>- สัมภาษณ์</p> <p>ความคิดเห็น ของผู้เกี่ยวข้อง</p> <p>- ทบทวน เอกสาร</p>	<p><u>เอกสาร</u></p> <p><u>ผู้เกี่ยวข้องในการจัดการ</u></p> <p>- กลุ่มอนุรักษ์ ธรรมชาติ และ โบราณคดีแม่ เยาว</p> <p>- กลุ่มศิลปิน ผลิตเครื่องถ้วย เสิ่นแบบของ โบราณได้แก่ กลุ่มของพ่อทัน ริจิตัง และพ่อ ศรีลิ้มเนตร</p>
<p>ผลได้ (input) ผลต่อเนื่อง (impact) ของการจัดการกับทรัพยากร ตัวผู้จัดการ และสังคม</p>	<p><u>ศึกษาผลของการจัดการในแต่ละกระบวนการ</u></p> <p>- การจัดการทำให้เกิดผลกระทบต่อ ผู้จัดการ และทรัพยากร ในรูปแบบใดบ้าง</p>	<p>- ความคิดเห็น ของผู้มีส่วนร่วม ในการจัดการ แต่ละกลุ่ม</p> <p>- ข้อมูลเอกสาร</p>	<p>- สัมภาษณ์</p> <p>ความคิดเห็น ของผู้เกี่ยวข้อง</p> <p>- ทบทวน เอกสาร</p>	

7. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

การศึกษาในครั้งนี้จะทำการวิเคราะห์ข้อมูลในประเด็นต่างๆ ดังนี้

7.1 นำข้อมูลทั้งข้อมูลจากผู้จัดการภายในชุมชน สองกลุ่ม คือกลุ่มศิลปินผลิตเครื่องเคลือบเลียนแบบของโบราณ และกลุ่มชาวทุ่งม่านที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติและโบราณคดีลุ่มน้ำเหี้ยว และข้อมูลจากภายนอก มาวิเคราะห์รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีในแต่ละโครงการจัดการ ในประเด็นต่างๆ ได้แก่

บริบทหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดการจัดการ ที่มีรูปแบบ หรือวิธีการที่แตกต่างกัน

วิธีคิดของผู้จัดการในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีแต่ละครั้ง

รูปแบบ หรือวิธีการของการจัดการแต่ละแนวคิด

ผลได้ และผลต่อเนื่องของการจัดการแหล่งเตาเผาเวียงกาหลงแต่ละครั้ง

7.2 วิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของวิธีคิด และวิธีการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี และความสัมพันธ์ของการจัดการในแต่ละช่วงเวลา คือในช่วง พ.ศ.2520-2540 และช่วงเวลาหลังจาก พ.ศ.2540 ถึงปัจจุบัน ว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร และความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันหรือไม่ อย่างไร

บทที่ 4

แหล่งเตาเวียงกาหลง และโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชาวบ้านในชุมชนบ้านทุ่งมาน อำเภอยางป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ซึ่งได้ดำเนินการกับแหล่งเตา และโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับเตาเผาเครื่องปั้นดินเผาโบราณเวียงกาหลงมาตั้งแต่ ปีพุทธศักราช 2520 โดยการจัดการนี้ไม่เพียงมีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเท่านั้น แต่ครอบคลุมไปถึงกลุ่มเตาเวียงกาหลงซึ่งถูกศึกษา ค้นพบในพื้นที่อื่นๆ ด้วย

นอกจากนี้รูปแบบการจัดการยังมีความหลากหลายทั้งการดำเนินการจัดการกับส่วนที่เป็นรูปธรรม หรือส่วนที่จับต้องมองเห็นได้ (Tangible form) ของทรัพยากร และส่วนที่เป็นนามธรรม ไม่สามารถจับต้องมองเห็นได้ (Intangible form) แต่รับรู้ได้ ของทรัพยากร ซึ่งมีความสอดคล้องกับความหมายของทรัพยากรทางโบราณคดีที่เป็นทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทจับต้องได้ เนื่องจากเป็นวัตถุทางวัฒนธรรมที่ตกทอดมาจากอดีต แต่ในขณะเดียวกันก็มีความเป็นนามธรรมแฝงฝังมาด้วย นั่นคือเรื่องราวทางวัฒนธรรมที่เป็นบริบทของทรัพยากรนั่นเอง โดยที่ส่วนที่เป็นนามธรรมของทรัพยากรนี้จะถูกดึง หรือรื้อฟื้นกลับมาติดต่อเมื่อได้รับการตีความจากผู้คนในปัจจุบัน

ในบทนี้ผู้ศึกษาจึงทำการทบทวนความรู้เกี่ยวกับแหล่งเตาเวียงกาหลง และโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดความเข้าใจทรัพยากรในแง่มุมต่างๆ ซึ่งจะนำไปสู่การศึกษาการจัดการโดยผู้คนในชุมชนทุ่งมานต่อไปโดยแบ่งเนื้อหาออกเป็นสามส่วน ได้แก่

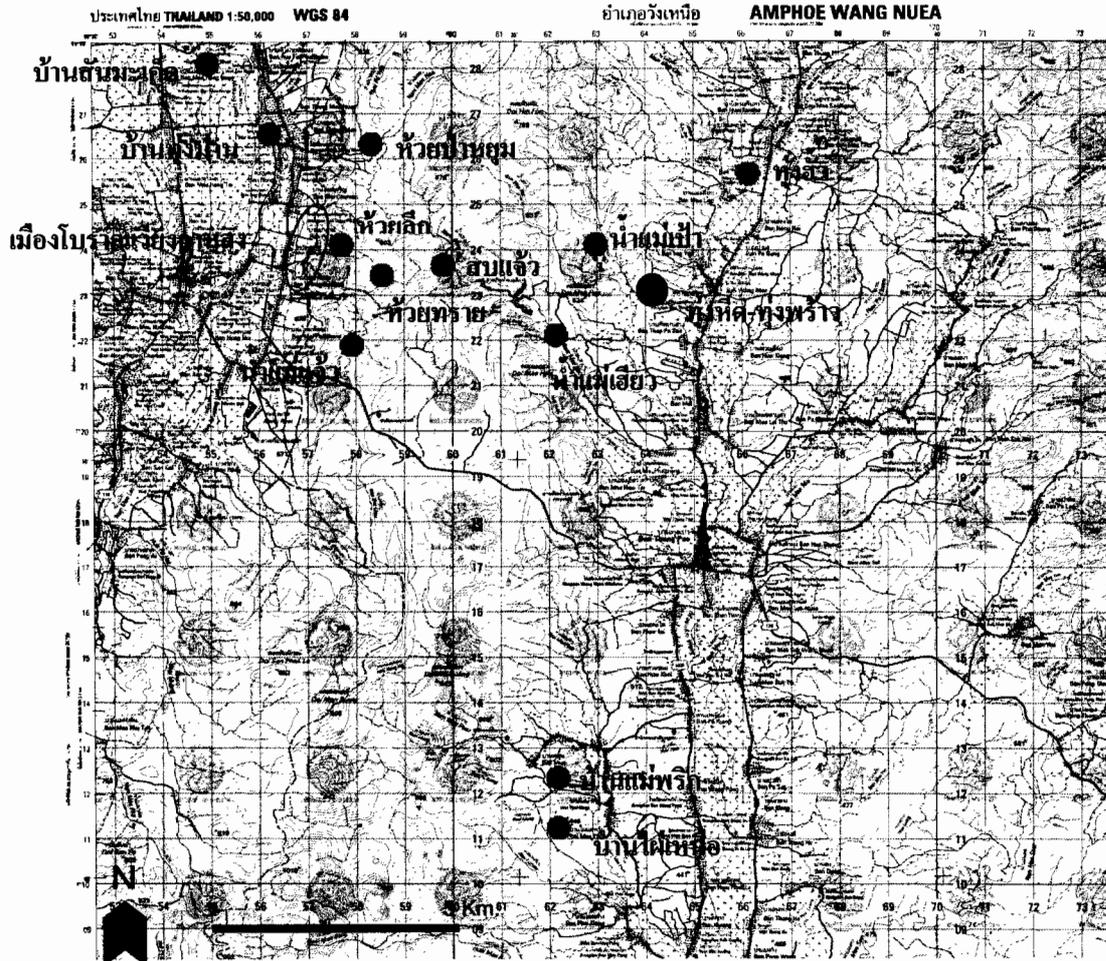
รูปร่าง ลักษณะของทรัพยากร ทั้งส่วนที่เป็นวัตถุ หรือเป็นรูปธรรมจับต้องมองเห็น รับรู้ได้โดยตรง และส่วนที่เป็นนามธรรม ต้องอาศัยการวิเคราะห์และตีความโดยคนปัจจุบันจึงจะเข้าใจ

อายุของทรัพยากร และความสัมพันธ์ของทรัพยากรและคนในปัจจุบันทั้งคนนอกชุมชน และคนในชุมชนทุ่งม่าน

1. เตาเวียงกาหลง

แหล่งเตากาหลง หรือแหล่งเตาเวียงกาหลง หรือแหล่งเตาเวียงกาหลง – วังเหนือ เป็นชื่อของทรัพยากรทางโบราณคดี ประเภทแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผา ในสมัยพุทธศตวรรษที่ 21-24 (จากการกำหนดอายุด้วยวิธีการเรืองแสงความร้อน) โดยมีกลุ่มเตากระจายตัวอยู่ในหุบเขา บริเวณลำน้ำสายต่างๆ ทั้งฝั่งตะวันตกและตะวันออกของเมืองโบราณเวียงกาหลง ตั้งแต่บ้านมะเค็ด บ้านทุ่งม่าน (บ้านซัวหวายเดิม) ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย เรื่อยไปจนถึงบ้านไผ่เหนือ ตำบลแม่พริก อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง

ทางฝั่งตะวันตกพบแหล่งเตาบริเวณแม่น้ำลาว และลำน้ำสาขา คือที่บ้านสันมะเค็ด บ้านทุ่งม่าน ตำบลเวียงกาหลง จังหวัดเชียงราย และทางฝั่งตะวันออกของเมืองโบราณ ตามบริเวณริมลำห้วย ลำธาร ร่องน้ำขนาดเล็ก และลำน้ำสาขาของแม่น้ำวัง ในเขตตำบลวังเหนือ อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ได้แก่ ห้วยหินฝน น้ำแม่เลียบ แม่น้ำเหล่ายาว น้ำแม่เป้า น้ำแม่เฮี้ยว น้ำแม่พริก เป็นต้น ซึ่งไหลลงสู่น้ำแม่จันทน์ และห้วยป่าหยมซึ่งไหลมารวมมากับน้ำแม่เฮี้ยว ได้พบว่ามีแหล่งเตากระจายตัวอยู่ตามบริเวณ ห้วยป่าหยม บ้านโป่งอ้อ น้ำแม่เฮี้ยว ห้วยลึก ห้วยทราย น้ำแม่แจ้ว สบแจ้ว บริเวณทุ่งหืด ทุ่งพร้าว ริมน้ำเหล่ายาว ห้วยหินฝนใกล้บ้านทุ่งฮั่ว และที่บ้านไผ่เหนือ ตำบลแม่พริก อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ดังแผนที่ด้านล่าง

ภาพที่ 6 แผนที่แสดงที่ตั้งของกลุ่มเตา ในแหล่งเตาเวียงกาหลง -วังเหนือ ที่ได้รับการสำรวจพบ
โดยนักวิชาการ

แผนที่ตัดส่วนจากแผนที่ L 7018-4947 iii อำเภอวังเหนือ แสดงบริเวณที่ตั้งของแหล่งเตาเวียงกาหลง-วังเหนือ และเมืองโบราณเวียงกาหลง แหล่งโบราณคดีตั้งอยู่ในพื้นที่ซึ่งมีทรัพยากรดินที่มีความเหมาะสม คือมีแหล่งดินมีส่วนผสมของแร่แคลิซิไนต์โครงสร้างเป็นแท่งเข็มยาว ซึ่งเหมาะสำหรับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเนื้อแกร่ง (สายันต์ ไพเราะภูจิตร 2552 : 3) นอกจากนี้ทรัพยากรที่เป็นวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแล้ว ยังเป็นพื้นที่ซึ่งมีความปลอดภัย ในขณะที่เดียวกันก็สามารถติดต่อกับดินแดนภายนอกได้สะดวก เนื่องจากสันเขาระหว่างเวียงป่าเป้า และวังเหนือยัง

เป็นเสมือนปราการธรรมชาติปกป้องแหล่งผลิตจากภัยสงคราม มีเส้นทางเดินระหว่างภูเขาติดต่อกัน ถึงกัน ทั้งทางตะวันออกถึงตะวันตก ไปยังพะเยา และเชียงใหม่อีกด้วย (จอห์น ซอร์ 2531: 56)

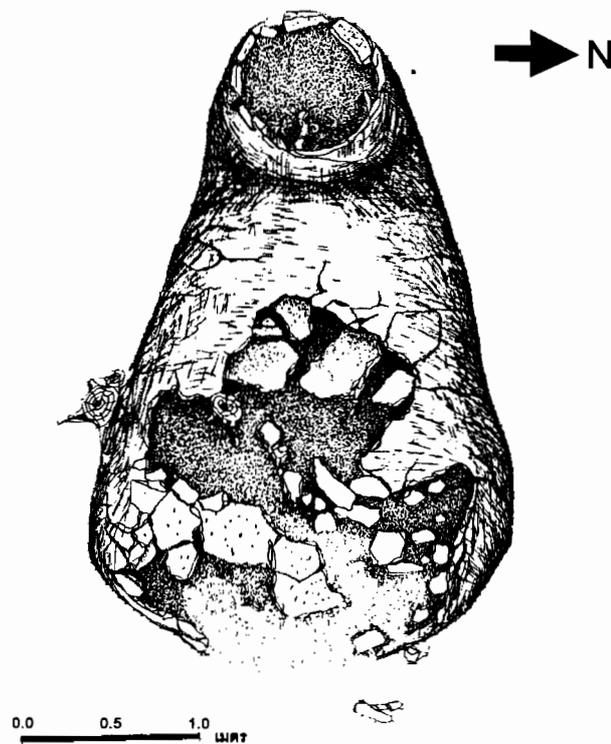
เตาเวียงกาหลง กลุ่มเตา ในแหล่งเตาเวียงกาหลง มีลักษณะร่วมกันตรงที่เป็นเตาทรงประทุน อยู่ในกลุ่มเตาล้านนา (Lan Na Kiln) ชนิดเตาห้องเดี่ยวระบายความร้อนผ่านแนวนอน (cross draft kiln) โครงสร้างของเตามี 2 ลักษณะ ได้แก่ เตาที่ก่อด้วยดินก่อ (clay-constructed kiln) ตัวเตาก่อพอกด้วยดินเหนียวเป็นผนังหนาทั้งเตา และเตาที่สร้างจากดินก้อน (earth block constructed kiln) เป็นเตาที่ใช้ดินเหนียวปั้นเป็นก้อนสี่เหลี่ยมขนาดต่างๆ ตากแห้งมาเรียงต่อกันเป็นโครงสร้างเตา (สายันต์ ไพโรชาญจิตร 2552 : 14) โครงสร้างภายในแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ห้องใส่เชื้อเพลิงสำหรับเผาผลิตภัณฑ์ ห้องวางผลิตภัณฑ์ และปล่องระบายความร้อน ความรู้ที่ได้มาจากการศึกษาแหล่งเตาด้วยวิธีทางโบราณคดีโดยนักวิชาการ จากเตาเวียงกาหลงในกลุ่มเตาต่างๆ ได้แก่

กลุ่มเตาที่บ้านไผ่แม่พริก (กรมศิลปากร 2533 : 43) อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ถูกขุดค้นศึกษาโดยนายแพทย์ บุญมาก เมื่อปี พ.ศ. 2515 การขุดค้นศึกษาเตาโบราณจำนวน 11 เตา ทำให้ได้ความรู้ว่า เตามีรูปทรงรูปวงรี หลังคาโค้งเหมือนประทุนคว่ำ หันปากเตา (ห้องใส่ไฟ) ลงไปทางลำน้ำที่อยู่ใกล้ตัวเตา และปล่องหันไปทางเนินเขาทำให้ปล่องเตาอยู่สูงกว่า ตัวโครงสร้างเตาก่อขึ้นมาด้วยดินเหนียว มีขนาดวัดจากปล่องถึงปาก มีขนาดโดยเฉลี่ย 6.70 เมตร มีความกว้างประมาณ 2.20 เมตร ปากเตากว้าง 0.65-1.20 เมตร

เตาเผาที่เวียงกาหลง ตำบลหัวฝาย อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ถูกศึกษาพร้อมกับเตาที่บ้านไผ่แม่พริก ขนาดของเตากว้าง 2.00 เมตร ยาว 4.40 เมตร ช่องใส่ไฟวัดจากปากถึงผนังกันไฟยาว 1.40 เมตร ผนังกันไฟหนา 0.42 เมตร ช่องวางภาชนะวัดจากผนังกันไฟ ถึงปล่องระบายความร้อน ยาว 3.00 เมตร และปล่องระบายความร้อนมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.92 เมตร

เตาที่ห้วยลึก หมายเลข 1 ตั้งอยู่ที่อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง อยู่ห่างจากเมืองโบราณเวียงกาหลงไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ประมาณ 2.5 กิโลเมตร โครงสร้างเตาก่อด้วยดินก่อในเนินดินรูปร่างคล้ายจอมปลวก มีความยาว 3.8 เมตร กว้าง (บริเวณผนังกันไฟ) 2.40 เมตร ช่องใส่เชื้อเพลิงถมพื้นด้วยทรายหยาบ ความยาววัดถึงผนังกันไฟ ยาว 0.95 เมตร ผนังกันไฟสูง

0.30 เมตร หน้า 0.15 เมตร พื้นที่วางภาชนะวัดจากผนังกันไฟถึงปล่องระบายควันไฟยาว 2.5 เมตร พื้นมีความลาดเอียงลงมาจากปล่องสู่ผนังกันไฟ ถมด้วยทรายหยาบเช่นเดียวกับช่องเชื้อเพลิง หลังคาเตาส่งจากพื้นที่วางภาชนะ 0.50 เมตร หลังคาเตาหนา 4.5 เซนติเมตร และปล่องระบายควันไฟมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.75 เมตร มีความสูง 1 เมตร

ภาพที่ 7 เตาห้วยลึกหมายเลขหนึ่ง

ที่มา : พาสุข ดิษยเดช สายันต์ ไพโรชาญจิตร และวรรณิ ภูมิจิตร, รายงานการขุดแต่ง และการศึกษาเตาเผาห้วยลึก หมายเลข 1 อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ปีที่ 1 เล่มที่ 1, (กรมศิลปากร, ม.ป.ท. : 2525), ภาพที่ 6.

เตาที่บ้านดงป่าसान (กรมศิลปากร 2522: 9) หมู่ที่ 5 ตำบลหัวฝาย อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ภายในบริเวณบ้านของนายคำ แก้วพลิก ได้รับการขุดค้นศึกษาโดยกรมศิลปากร ในปี พ.ศ 2522 พบว่ามีเตาเผาจำนวน 2 เตา เตาที่สามารถขุดเปิดเพื่อศึกษาได้ มีเพียงเตาเดียว มีโครงสร้างเตาเป็นเตาดินก่อสร้างด้วยดิน ขนาดของเตาวัดจากส่วนที่ยังเหลืออยู่ ได้แก่ ความยาว

4.40 เมตร กว้าง 2.00 เมตร ผนังกันไฟกว้าง 0.42 เมตร ช่องวางภาชนะยาว 3.00 เมตร ปล่องระบายควันไฟขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.92 เมตร

เตาที่ห้วยทราย (กรมศิลปากร 2522: 10) เขตอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ตั้งอยู่ในที่ของนายแก้วมา อินตะนา ห่างจากเมืองโบราณเวียงกาหลง ไปทางทิศตะวันออก ประมาณ 1,550 เมตร เตาถูกขุดค้นศึกษาจำนวน 2 เตา ซึ่งเป็นเตาที่หันปล่องชนกัน บนเนินดินเดียวกัน โดยกรมศิลปากร ในปี พ.ศ.2522 เตาทั้งสองประกอบด้วยเตาแรกหรือเตาใต้ และเตาที่สองหรือเตาเหนือ

เตาแรกหรือเตาใต้ โครงสร้างเตา ได้แก่ ผนังเตา หลังคาเตา และปล่องระบายควันไฟ ก่อขึ้นมาจากดินก้อนโดยการเรียงวางในแนวนอนต่อกันเป็นแผง และสอประสานด้วยดิน และด้านในเตาโบกยาด้วยดินทับอีกชั้น มีขนาดวัดตามความยาว 4.20 เมตร กว้าง 1.75 เมตร ปล่องมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.75 เมตร

เตาที่สองหรือเตาเหนือ มีโครงสร้างเหมือนกับเตาแรก มีขนาดวัดตามความยาว 3.90 เมตร กว้าง 1.75 เมตร ผนังกันไฟสูง 0.45 เมตร กว้าง 1.75 เมตร ช่องใส่ภาชนะที่จะเผายาว 2.90 เมตร ปล่องระบายควันไฟมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.64 เมตร

เตาห้วยป่าหุยมพ้อเยือน (сайันต์ Пирсаяуจิрир 2552: 18) ตัวเตาตั้งอยู่บริเวณทางตอนเหนือของหมู่บ้านโป่งอ้อเดิม (ซึ่งในอดีตเมื่อ 60 ปีมาแล้ว เคยเป็นบริเวณที่ชาวทุ่งม่านใช้เป็นที่ตั้งชุมชนมาก่อน) ในปัจจุบันเป็นที่ทำกินของนายเยือน สิทธิยศ ชาวบ้านทุ่งม่าน เตาที่ถูกขุดค้นศึกษาร่วมกันของชาวบ้านทุ่งม่าน และรองศาสตราจารย์сайันต์ Пирсаяуจิрир เมื่อเดือนเมษายน ปี พ.ศ. 2551

ภาพที่ 8 เตาป่าหยมพ่อเยื่อน

เป็นเตาที่ตั้งอยู่ทางตอนเหนือของหมู่บ้านโป่งอ้อเดิม ปัจจุบันเป็นที่ดินทำกินของพ่อเยื่อน หรือนายเยื่อน สิทธิยศ ชาวบ้านทุ่งม่าน ตัวเตาตั้งอยู่ใกล้กับห้วยป่าหยม ซึ่งไหลมารวมกับน้ำแม่เสียว โดยหันปล่องเตาไปทางลำห้วย ซึ่งเป็นทิศตะวันออก โครงสร้างเตาเป็นดินก่อ

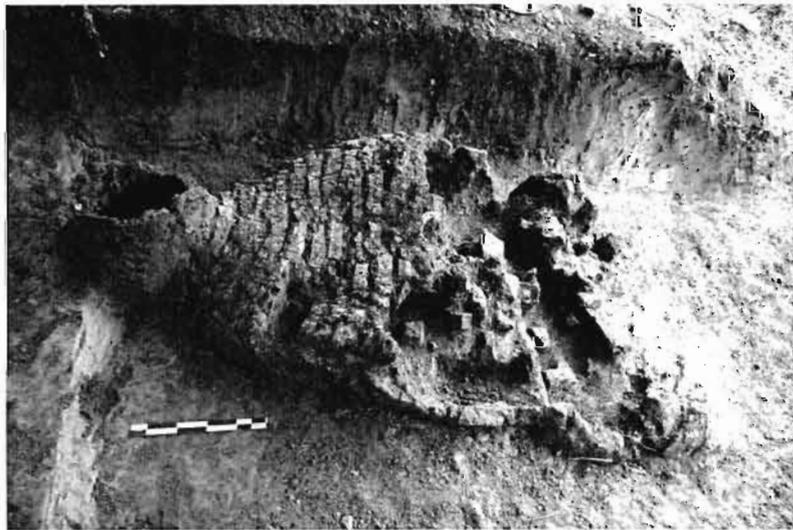
โครงสร้างเตาเป็นดินก่อตลอดทั้งตัวเตา ขนาดของเตาวัดตามความยาว 4.60 เมตร ช่องใส่เชื้อเพลิงมีขนาดค่อนข้างยาวกว่าเตาอื่นที่ได้มีการศึกษามาก่อนคือ 2.20 เมตร ความกว้างของตัวเตาเมื่อวัดจากส่วนที่กว้างที่สุดคือบริเวณผนังกันไฟ 1.50 เมตร ห้องภาชนะยาว 2.40 เมตร หลังคาเตาส่งจากพื้นห้องใส่ภาชนะวัดได้ 1.20 เมตร ปล่องมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.40 เมตร

เตาแม่เสียวเสาแก้ว (เสาร์แก้ว) (สายันต์ ไพโรชญางิจิตร 2552: 21-24) ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกใกล้กับลำห้วยแม่เสียว บริเวณเชิงดอย ห่างจากเตाप่าหยมพ่อเยื่อนไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 1.30 กิโลเมตร ในที่ดินทำกินของนายเสาร์แก้ว ศรีหล้า ซึ่งเป็นชาวบ้านทุ่งม่าน และสมาชิกของกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติและโบราณคดีน้ำแม่เสียว เตาถูกขุดค้น

โดยชาวทุ่งม่าน ร่วมกับรองศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะญจิตรี และนักศึกษากลุ่มโบราณคดีอาสา เช่นเดียวกับเตाप้าหยมพ้อเยือน

จากการขุดค้นศึกษาพบเตาจำนวน 2 เตา คือเตาที่อยู่ด้านบนของเชิงเขา และเตาที่อยู่ด้านล่าง โดยปล่องระบายความร้อนของเตาล่างอยู่ซ้อนและโผล่พื้นขึ้นมาบริเวณช่องใส่เชื้อเพลิงของเตาที่อยู่ด้านบน

เตาบน มีโครงสร้างที่แตกต่างกัน 2 รูปแบบ คือส่วนที่เป็นผนังเตา และปล่องระบายความร้อนเป็นดินก่อ ส่วนบริเวณที่เป็นหลังคาเตาและผนังด้านข้างบางส่วนก่อด้วยดินก้อน ขนาดของตัวเตาวัดตามความยาว 3.50 เมตร ห้องใส่เชื้อเพลิงยาว 1.70 เมตร ปล่องระบายความร้อนมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 45 เซนติเมตร

ภาพที่ 9 เตาแม่เสียว เสาก้าว (เตาบน)

มีส่วนที่เป็นผนังด้านข้างก่อด้วยดินเหนียว ส่วนหลังคาเตาและผนังบางส่วนก่อด้วยดินก้อน

เตาล่าง มีโครงสร้างเป็นดินก่อตลอดทั้งตัวเตา มีขนาดใหญ่กว่าเตาบน คือมีความยาวตลอดทั้งเตา 4.50 เมตร กว้าง 2.00 เมตร ห้องใส่เชื้อเพลิงสำหรับเผายาว 2.00 เมตร ปล่องระบายความร้อนมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 0.50 เมตร บริเวณส่วนที่เตาทั้งสองมาเชื่อมต่อกัน ได้แก่ บริเวณที่เป็นปล่องระบายความร้อนของเตาล่าง และช่องใส่เชื้อเพลิงของเตาบนพบว่ามีร่องรอยการนำดินมาปิดถมปล่องของเตาล่าง รวมถึงการปรับพื้นช่องใส่เชื้อเพลิงของเตาบน

ภาพที่ 10 เตาแม่เหี้ยว เสาแก้ว (เตาล่าง)

โครงสร้างเตาก่อด้วยดินเหนียวทั้งเตา ปล่องเตาโผล่ขึ้นมาบริเวณช่องใส่เชื้อเพลิงของเตาบน

เตาทุ้งม่าน พ่อทา อยู่ในบริเวณบ้านของพ่อฮุยทา ถาด้อย หมู่บ้านทุ้งม่าน ตั้งอยู่ทางทิศ ตะวันออกของแม่น้ำลาวเป็นเตาระบายความร้อนแนวนอน (ระบายความร้อนผ่านเฉียงขึ้น) โครงสร้างเตาส่งขึ้นจากดินก่อ ตัวเตามีความยาว 3.50 เมตร ช่องใส่เชื้อเพลิงยาว 1.16 เมตร ผนังกันไฟกว้าง 1.76 เมตร ปล่องระบายความร้อนกว้าง 0.60 เมตร (กานต์ จักษ์เมธา 2552: 32)

ภาพที่ 11 เตาทุ้งม่าน พ่อทา

ถูกขุดค้นศึกษาเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2551 เป็นเตาที่สร้างด้วยดินก่อตลอดทั้งตัว เตา ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำลาว

2. โบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลง โบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องกับเตากาหลงหรือเตาเวียงกาหลง ประกอบไปด้วยเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์จากเตา หลายประเภท แบ่งตามรูปทรงได้แก่

จาน (Plate) ได้แก่ ภาชนะที่มีลักษณะแบน มักมีฐานหรือเชิงเตี้ย บาง ก้นกว้างแบน เรียบ ลำตัวผายออก มีเส้นผ่านศูนย์กลางตั้งแต่ 10-20 เซนติเมตร จานจากเตาเวียงกาหลงจะมี

ความแตกต่างกันที่ปาก ได้แก่ แบบที่ปากเรียบตั้งตรง แบบที่ปากหักงอออก (ผายออก) ด้านนอกแบบเรียบ และแบบที่ปากหักงอออกด้านนอกชนิดรูปคลื่น (วิไลฐู ตีรณวิฒนากุล 2531: 17)

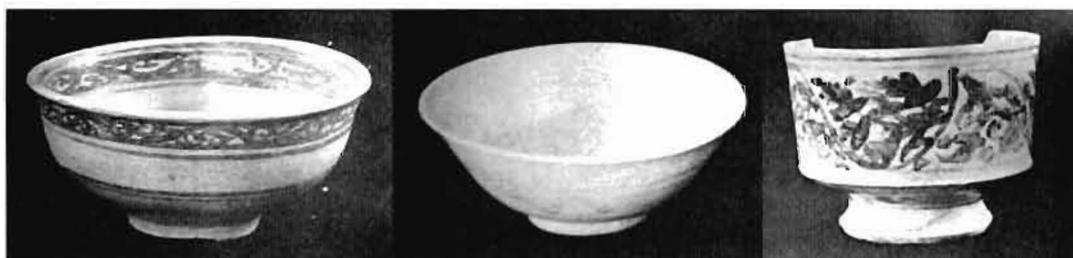

ภาพที่ 12 จานเวียงกาหลงแบบต่างๆ

ภาพจานเวียงกาหลงแบบปากตรง ปากผายออกแบบเรียบ และปากผายออกชนิดรูปคลื่นตามลำดับ (ภาพที่ 14 ภาพผลิตภัณฑ์อื่นจากเตาเวียงกาหลง เช่น ตุ๊กตาดินเผารูปสัตว์ และตัวหมากรูก

ที่มา : Shaw, J.C., Northern Thai Ceramics, (Kuala Lumpur : Oxford University Press, 1981), plate 32, 36, c16.

ชาม (Bowl) มีสามลักษณะตามความแตกต่างของลำตัว ได้แก่ แบบที่มีลำตัวทรงระฆัง ตัวภาชนะจากส่วนฐานจะโค้งขึ้นจนถึงส่วนปากซึ่งจะผายออกเล็กน้อยและม้วนกลม แบบที่มีลำตัวคล้ายทรงกรวย มีความเฉียงค่อนข้างมาก และแบบที่มีเชิงสูง

ภาพที่ 13 ชามเวียงกาหลงทรงระฆัง ทรงกรวย และแบบมีเชิงสูง

ที่มา : Shaw, J.C., Northern Thai Ceramics, (Kuala Lumpur Oxford : University Press, 1981), plate 18a, 35, 13.

ไห (Jar) มีลักษณะแตกต่างกัน 3 รูปแบบ ได้แก่ แบบที่ปากสั้นม้วนกลมอยู่เหนือส่วน
ปากภาชนะ แบบที่ปากผายออก และปากตั้งตรง

ภาพที่ 14 ไหเวียงกาหลงชนิดปากสั้นม้วนกลมอยู่ที่ปากภาชนะ แบบปากผายออก ปากตั้งตรง
และไหที่มีปากสองชั้น

ที่มา: Shaw, J.C., Northern Thai Ceramics, (Kuala Lumpur: Oxford : University
Press,1981), plate 51, 92, 71a, 70.

กระปุก (Jar let) เป็นภาชนะขนาดเล็ก สูงตั้งแต่ 3.5 ถึง 10 เซนติเมตร ลำตัวค่อนข้าง
กลมหรือกลมรี มีเชิงเตี้ยๆ มีความแตกต่างบริเวณคอ และปาก รวมถึงฝาปิด (โถมีฝาปิด)

ภาพที่ 15 ภาพกระปุกเวียงกาหลงรูปแบบต่างๆ

ที่มา: Shaw, J.C. Northern Thai Ceramics. Kuala Lumpur : Oxford University
Press,1981), plate 42, 6, 23, 31, 61.

ขวดและแจกัน (Vase) ภาชนะทรงสูง มีเชิง ปากผายบานออก (ขวดปากบาน) ขวดทรง
 น้ำเต้า และแบบที่ก้นภาชนะแบนเรียบ ลำตัวกลมป่องส่วนฐานล่างสอบเข้าจนมีขนาดใกล้เคียงกับ
 คอ มีทั้งแบบคอสั้นติดกับบ่า และแบบที่ปากผายออกมีขนาดใหญ่เท่าๆ กับไห

ภาพที่ 16 ภาพแจกันเวียงกาหลง ขนาดต่างๆ

ที่มา : Shaw, J.C., Northern Thai Ceramics, (Kuala Lumpur : Oxford University
 Press, 1981), plate 29, 1, 2, 4, C3, 8.

นอกจากนี้ยังมีผลิตภัณฑ์อื่นได้แก่ ตุ๊กตารูปสัตว์ พระพุทธรูปดินเผา และตัวหมากruk

ภาพที่ 17 ภาพผลิตภัณฑ์อื่นจากเตาเวียงกาหลง เช่น ตุ๊กตาดินเผารูปสัตว์ และตัวหมากruk

ที่มา : Shaw, J.C., Northern Thai Ceramics. (Kuala Lumpur : Oxford University
 Press, 1981), plate 58, 20, 22, 55.

อุปกรณ์ที่ใช้ในการเผาผลิตภัณฑ์ แหล่งเตาเวียงกาหลงใช้ ก็ ซึ่งเป็นอุปกรณ์ดินเผา รูปทรงโดยทั่วไปเป็นทรงกระบอก ภายในกลวง ส่วนโคนและส่วนบนผายออกเพื่อใช้ตั้งบนพื้นเตา และวางผลิตภัณฑ์เวลาเผา มีขนาด และรูปทรงหลากหลายเพื่อให้เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลาย

ภาพที่ 18 ก็รูปแบบต่างๆ ที่ใช้ในการเผาเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง

ผลิตภัณฑ์แต่ละประเภทอาจแบ่งออกเป็นกลุ่มตามการตกแต่งพื้นผิว (การเขียนลวดลาย และการเคลือบ) ได้เป็น 4 กลุ่มย่อย ได้แก่ กลุ่มที่เขียนลายได้เคลือบสีดำบนพื้นขาว กลุ่มเครื่องถ้วยขาวเคลือบใสไม่มีสี กลุ่มเคลือบสีเขียวแบบเซราดอน และกลุ่มเคลือบสีน้ำตาล (สายันต์ ไพรชาญจิตร และคณะ 2552: 25)

กลุ่มที่เขียนลายได้เคลือบสีดำบนพื้นขาว ลวดลายที่เขียนเป็นลวดลายในชุดจักรวาล ลายกาบิน นก ไบไม้ ลายพุกษาเลียนแบบธรรมชาติ ลายรูปสัตว์อื่น

เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเด่นพิเศษและพบมากที่สุดในกลุ่มเตาต่างๆ ของแหล่งเตาเวียงกาหลง ได้แก่ กลุ่มเตาบ้านป่าसान เตาบานทุ่งม่าน เตาห้วยลึก เตาห้วยทราย เตาท่งหีด ท่งพร้าว เตาสบแจ้ว

เนื้อดินที่ใช้ปั้นมีความละเอียดมีสีขาวนวล สีเหลืองเทา มีเม็ดทรายปนเล็กน้อยภาชนะประเภทชาม ขวด และกระปุกต่างๆ ขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน ตัวภาชนะบางชิ้นมีความบางมาก 2-4 มิลลิเมตร ก่อนการเคลือบช่างจะรองพื้นด้วยการทาน้ำดินสีขาวทึบหรือเอนโกบ (engobe) ชั้นหนึ่งก่อน จากนั้นจึงเขียนลวดลาย โดยลักษณะลวดลายเขียนขึ้นอย่างปราณีตบรรจง เส้นคมชัด เขียน

ด้วยพู่กันใหญ่เป็นแถบหนา หยาบ ทึบ และเส้นเล็กเบาบาง เมื่อเขียนลายแล้วจึงเคลือบด้วยเคลือบใส หรือแกมสีฟ้าจางทับอีกชั้นหนึ่ง ภาชนะประเภทจานและชามจะเคลือบทั้งด้านนอกและด้านใน โดยจะเคลือบทั้งใบ ด้านนอกเคลือบลงไปถึงขอบฐาน เว้นกันด้านใน

ในส่วนลวดลายที่ถูกเขียนลงบนผลิตภัณฑ์นั้นเกิดจากการตีความของนักวิชาการที่สนใจศึกษาแหล่งเตาและเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง แบ่งออกเป็น กลุ่มใหญ่ตามลักษณะของลวดลายที่มองเห็นได้จากเครื่องปั้นดินเผาที่ตนเองทำควรศึกษา เนื่องจากเป็นการตีความตามความคิดเห็นและหลักฐานที่ใช้ในการศึกษา จึงทำให้ลายที่มีลักษณะเหมือนกันอาจถูกตีความแตกต่างกัน ได้แก่ ลายพรรณพฤกษา หรือพันธุ์พฤกษา (คือลายที่เกี่ยวกับพืชพันธุ์ต่างๆ) เช่น ลายดอกพิกุล ลายกลีบบัว (Shaw 198, จอห์นซอร์ว 2531, สุมิตร ปิติพัฒน์ ปรีวรติ ธรรมาปรีชากร และสมพจน์ สุขานุรักษ์ 2544) ลายก้านขด หรืออนันตวัฏฏะ (สายันต์ ไพเราะชญจิตร 2552) ลายดอกไม้(ระบุไม่ได้ว่าเป็นดอกไม้ชนิดใด) ลายดอกบัว ลายช่อดอกไม้ ลายใบพริก ลายสาหร่าย และ กอสาหร่าย (สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ 2544) ลายรูปเทพ คนและสัตว์ เช่น ลายเทพพนม ลายกิเลน ลายนกไก่อีฟ้า ลายปลา ลายปลาคู่ ลายหงส์ ลายนกยูง ลายกวาง ลายนก ลายหงส์ ลายม้า ลายกวาง (สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ 2544, Shaw 1981) และลายที่เป็นนามธรรม เช่น ลายจุด (Shaw1981, สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ 2544) หรือลายพายุสุริยะ หรือดาราจักร หรือดาวเคราะห์ในระบบสุริยะจักรวาล (สายันต์ ไพเราะชญจิตร 2552) ลายรูปวงแหวน ลายเส้นคลื่น ลายเส้นหมุนวน (Shaw,1981)

นอกชื่อเรียกลวดลายตกแต่งที่เป็นลายเดี่ยวๆ ตามที่ตาเห็นแล้ว ยังมีการให้ความหมายกลุ่มของลวดลาย ที่ประกอบขึ้นมาจากลายเดี่ยวหลายๆ ลาย เช่น ลายสระบัว ซึ่งประกอบด้วยลายดอกบัว และลายก้านขด และลายภูมิจักรวาล หรือลายจักรวาลมงคล ซึ่งเป็นลวดลายทั้งคน สัตว์พืช และรูปทรงเรขาคณิต ที่มีลักษณะเป็นวงแหวนซ้อนกัน โดยมีลักษณะเป็นการหมุนวนไม่สิ้นสุดรอบจุดศูนย์กลาง(สายันต์ ไพเราะชญจิตร, 2551)

กลุ่มเครื่องปั้นดินเผาที่ตกแต่งด้วยลายพรรณพฤกษา

ภาพที่ 19 ไห และจาน จากเตาเวียงกาหลงซึ่งมีการตกแต่งด้วยลายพรรณพฤกษา บนพื้นผิวมีการตกแต่งด้วยลายดอกไม้ พรรณพฤกษา ลายก้านขด หรือลายจักรวาลมงคล ซึ่ง ลวดลายซ้อนกันเป็นชั้นหมุนวนไม่สิ้นสุดรอบศูนย์กลาง

ที่มา : Shaw, J.C., *Northern Thai Ceramics*, (Kuala Lumpur : Oxford University Press ,1981), plate 8, 7, 9, 10.

ภาพที่ 20 จาน เขียนลายดอกไม้ ลายก้านขดและกลีบบัว หรือชุดลายจักรวาลมงคล

ที่มา : สายันต์ ไพเราะญจิตรี เพ็ญรุ่ง สุริยกานต์ และคณะ, *โบราณคดีอาสาที่แหล่งเตาเวียงกาหลง*, (กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552), 27-31.

ได้จากการสำรวจบริเวณลุ่มน้ำแม่เหี้ยว และวัดอุจาดแสดงในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติเชียงใหม่ ตามลำดับ

ภาพที่ 21 ขวดปากบาน ลายจักรวาล หรือลายช่อดอกไม้คล้ายนกกา

ที่มา : สายันต์ ไพระชาญจิตร และคณะ, โบราณคดีอาสาที่แหล่งเตาเวียงกาหลง, (กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552), 27.

ภาชนะเขียนลายดำบนพื้นขาวได้เคลือบ กลุ่มที่มีลายรูปสัตว์

ภาพที่ 22 แจกันปากบาน และจานเขียนลาย กิเลน ลายจุด และพรรณพฤกษาบนพื้นขาวได้เคลือบ

ที่มา : Shaw, J.C., Northern Thai Ceramics, (Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1981), 1, 11.

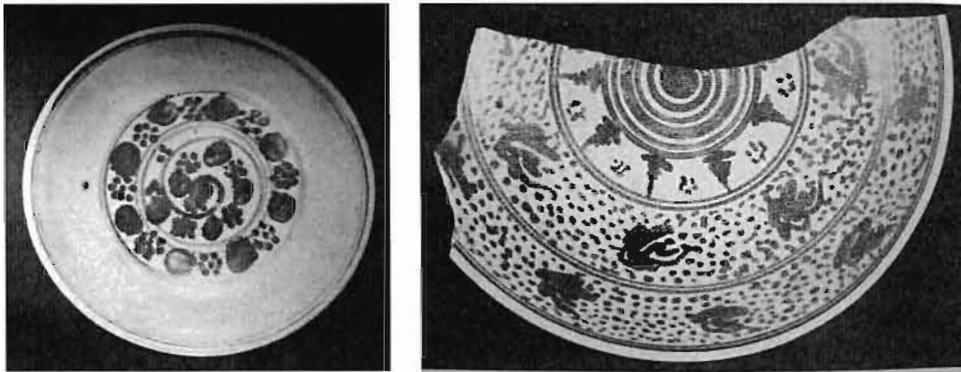

ภาพที่ 23 จาน และแจกันเวียงกาหลง ซึ่งมีการตกแต่งด้วยลายรูปสัตว์

ที่มา : Shaw, J.C., *Northern Thai Ceramics*, (Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1981), plate 1c.

ภาพด้านบนทางซ้าย คือจานที่ตกแต่งด้วยการเขียนลายปลาคู่ที่ศูนย์กลาง ล้อมรอบด้วยลายพืชเขตร้อน และวงแหวนบริเวณขอบปาก ด้านนอกเขียนลายกลีบบัว จากเตาเวียงกาหลง (Sumitr Pitiphat 1992) และทางขวา แจกันปากบานเขียนลายละเอียดยุโรปนิก (หงส์?) ได้เคลือบออกสีนวล ถูกขุดพบที่บ้านทุ่งม่าน

ภาชนะเขียนลายดำบนพื้นขาวได้เคลือบ กลุ่มที่เขียนลายนามธรรม

ภาพที่ 24 จาน เขียนลายดอกไม้ ลายก้านขดและกลีบบัว หรือชุดลายจักรวาล

ที่มา : Shaw, J.C., *Northern Thai Ceramics*, (Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1981), plate 91, 94.

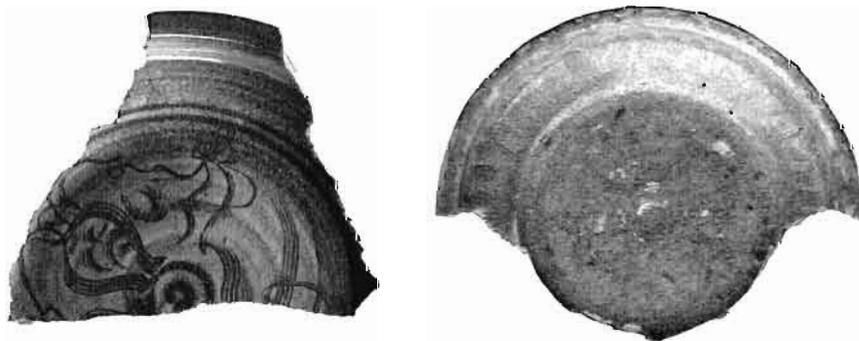
จานด้านบน เขียนลายจุดและเส้นหมุนวนเข้าสู่ศูนย์กลาง หรือลายพายุสุริยะ และชิ้นส่วนของจานที่มีโครงสร้างของลายประเภทลายจักรวาลมวงคง คือประกอบด้วยลายที่เป็นวงซ้อนกัน และหมุนรอบจุดศูนย์กลางเหมือนโครงสร้างภูมิจักรวาล

นอกจากนี้นักวิชาการบางท่านยังได้แบ่งเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงออกเป็น 2 กลุ่มย่อยอีก ได้แก่ กลุ่มที่ผลิตจากกลุ่มเตาเวียงกาหลงทั่วไป และที่ผลิตจากกลุ่มเตาบริเวณห้วยป่าหยม (J.C. Shaw 1981: 39-43) เนื่องจากศึกษาพบว่าเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงที่ผลิตจากกลุ่มเตาบริเวณป่าหยม ใช้ดินในการปั้น และมีการเคลือบที่มีความหนากว่ากลุ่มแรก นอกจากนี้ยังมีความแตกต่างในรายละเอียด เช่นลักษณะของฐานภาชนะที่มีความหนา และถูกตัดเป็นสี่เหลี่ยมเป็นต้น

เครื่องถ้วยขาวเคลือบใสไม่มีสี พบในกลุ่มเตาในพื้นที่บ้านป่าล้าน ห้วยทราย บ้านทุ่งม่าน บ้านโป่งอ้อ แม่แจ้ว ห้วยป่าหยม และห้วยลึก

ผลิตภัณฑ์มีลักษณะบอบบาง บางชิ้นมีความหนาเพียง 2-3 มิลลิเมตร เนื้อดินที่ใช้ละเอียดสีขาวนวล รองพื้น ด้วยน้ำดินสีขาว เขียนลายด้วยลายภูมิจักรวาล โดยวิธีการชุดขีดด้วยเครื่องมือที่ทำให้เกิดรอยคล้ายซี่หวี ชูดสะบัดขึ้นลงเป็นคลื่นหรือรัศมีตามแนวตั้งโดยรอบตัวภาชนะ

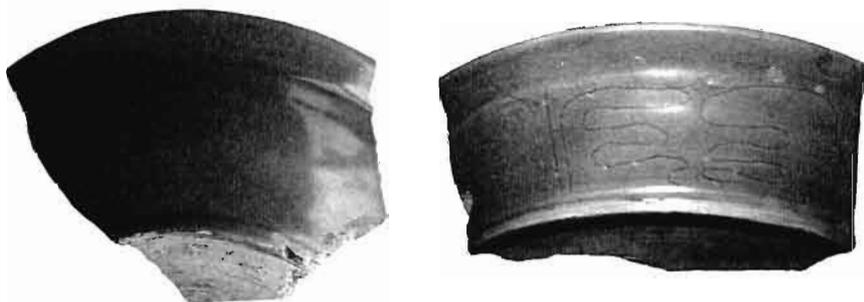
หรือลายคล้ายรูปคน สัตว์ ลายกลีบบัว นกบิน แล้วจึงเคลือบทับด้วยเคลือบใสไม่มีสี และบางใบเคลือบเป็นสีฟ้า หรือสีเหลืองจางๆ ด้านนอก ซึ่งรองศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะชญจิตรีให้ความเห็นว่า คล้ายคลึงกับเครื่องถ้วยสีขาว และเครื่องถ้วยแบบชิงไป๋ของจีน สมัยราชวงศ์ซ่ง ผลิตถูกเผาด้วยไฟที่ทำให้เนื้อภาชนะค่อนข้างแกร่ง (สายันต์ ไพเราะชญจิตรี 2552: 26)

ภาพที่ 25 เครื่องถ้วยขาวเวียงกาหลง รูปทรงต่างๆ

ที่มา : สายันต์ ไพเราะชญจิตรี และคณะ, โบราณคดีอาสาที่แหล่งเตาเวียงกาหลง, (กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552), 39-42.

กลุ่มเคลือบสีเขียวแบบเซลาดอน แบ่งออกเป็นสองกลุ่มใหญ่ ได้แก่ กลุ่มแรกพบในแหล่งเตาบริเวณแม่แจ้ว บริเวณต้นลำน้ำแม่เสียว (เตาแม่เสียวเส้าแก้ว) เป็นภาชนะประเภทชามทรงสูงขนาดต่างๆ เคลือบสีเขียวเข้ม ไม่แตกราน ซึ่งรองศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะภูจิตร ให้ความเห็นว่ามีรูปแบบผลิตภัณฑ์คล้ายกับเครื่องถ้วยเซลาดอนจีนสมัยราชวงศ์หยวน กลุ่มที่สองพบในแหล่งเตาวังเหนือ รวมถึงพบที่แหล่งเตาหัวยลิกอยู่บ้าง ซึ่งผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่เป็นชามและจานขนาดใหญ่ หนาและหนัก ปั้นด้วยดินสีเทานวล และสีขาวเนื้อดินหยาบ เคลือบใสสีเขียวอ่อน ไม่สม่ำเสมอ (สายันต์ ไพเราะภูจิตร, 2552: 26)

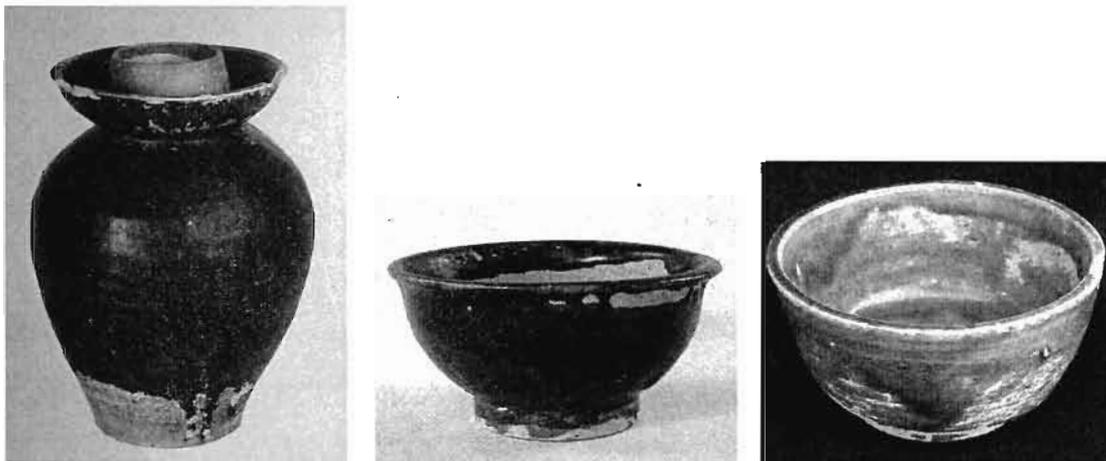
ภาพที่ 26 เครื่องถ้วยเคลือบสีเขียว

ที่มา : สายันต์ ไพเราะภูจิตร และคณะ, โบราณคดีอาสาที่แหล่งเตาเวียงกาหลง, (กรุงเทพฯ : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552), 47.

จอห์น ซอร์ว (1981:42-43) แบ่งเครื่องปั้นดินเผาประเภทเซลาดอน ออกเป็น 2 กลุ่มเช่นกัน โดยกลุ่มแรก (กลุ่มที่3) มีที่มาจากบริเวณป่าดง และป่าหุยม ซึ่งมีลักษณะคล้ายเครื่องถ้วยในวัฒนธรรมชอง เคลือบผิวภาชนะมีความหนา เป็นมัน แตกรานเป็นตาข่าย มีสีตั้งแต่สีขาวนวลถึงสีน้ำผึ้งทอง และสีเขียวมะกอก รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่พบได้แก่ จานและชาม

อีกกลุ่มหนึ่ง (กลุ่มที่ 4) เป็นเซลาดอนซึ่งมีที่มาจากกลุ่มเตาวังเหนือ ที่เคลือบมีสีเหมือนหญ้าสีอ่อนซีด การเคลือบไม่ค่อยสม่ำเสมอ มีลักษณะเป็นเกร็ด ผลิตภัณฑ์เป็นพวกภาชนะเนื้อแกร่ง จานและไห แต่ก็พบผลิตภัณฑ์ขนาดเล็ก เช่น ตัวหมากruk ตุ๊กตารูปสัตว์ขนาดเล็ก เป็นต้น ซึ่งส่วนมากจะไม่มีตกแต่ง

กลุ่มเคลือบสีน้ำตาล (สายันต์ ไพเราะญจิตร 2552: 27) ส่วนมากเป็นภาชนะทรงไหเคลือบมีสีน้ำตาลแกมแดง เคลือบไม่สม่ำเสมอ เนื้อดินที่ใช้ปั้นมีสีค่อนข้างขาวนวล

ภาพที่ 27 ไห และชามเคลือบสีน้ำตาล และน้ำตาลเข้ม

ที่มา : Shaw, J.C., *Northern Thai Ceramics*, (Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1981), plate 70, c18, c19

3. ความรู้เกี่ยวกับแหล่งเตาเวียงกาหลง

จากการศึกษาส่วนที่เป็นวัตถุ สามารถมองเห็นจับต้องได้ของทรัพยากร ทำให้เกิดความรู้เรื่องทรัพยากรหลายประเด็น ซึ่งความรู้ี้จะมีความแตกต่างกันออกไปตามการตีความของผู้ทำการศึกษา ซึ่งในที่นี้คือนักวิชาการเครื่องถ้วย และโบราณคดี โดยรวมแล้วการศึกษาดังกล่าวทำให้เกิดความรู้เรื่องวัฒนธรรมในสมัยที่มีการประดิษฐ์เตา และผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง (สะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคนด้วยกัน คนกับธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ) ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-24 ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

การค้นหา และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมาเพื่อใช้ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาแหล่งเตาเวียงกาหลงที่แหล่งเตาดังอยู่ในบริเวณที่มีความเหมาะสมหลายประการ ได้แก่ การมีทรัพยากรดิน และน้ำอุดมสมบูรณ์ เหมาะสมสำหรับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเนื้อแกร่ง เขตติดต่อตั้งแต่บ้านดงป่าसान ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ไปจนถึง

บ้านไม้เหนือ ตำบลแม่พริก อำเภอวังเหนือ จังหวัดเชียงราย (ละติจูด 19 องศา 10 ลิปดา ถึง 19 องศา 25 ลิปดาเหนือ และลองจิจูดที่ 99 องศา 30 ลิปดา ถึง 99 องศา 45 ลิปดา ตะวันออก) เป็นพื้นที่ซึ่งมีแหล่งดินที่มีคุณลักษณะเหมาะสมในการผลิตเครื่องเคลือบดินเผาเนื้อแกร่ง โดยดินมีส่วนผสมของแร่กาสิโนโครสร้างเป็นแท่งเข็มยาวๆ (สายันตร์ ไพเราะญจิตร 2552, 3) หรือดินขาวที่มีคุณภาพคล้ายดินกาสิโน มีความเหนียวและความยืดหยุ่นสูง (จอห์น ซอร์วี่ 2531: คำนำ) มีแม่น้ำ และลำน้ำหลายสายไหลผ่านเป็นแหล่งวัตถุดิบสำคัญในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ได้แก่ ดินสีเทาขาวที่อยู่ริมตลิ่งลำน้ำ และน้ำที่ใช้เป็นส่วนผสมกับดินในการขึ้นรูป ใช้ขัดล้างสิ่งของ รวมถึงการอุปโภคบริโภคของผู้คนซึ่งเป็นผู้ผลิต ซึ่งเห็นได้จากการที่แหล่งเตาจะตั้งอยู่บริเวณเนินดิน หรือเชิงเขา ใกล้กับลำน้ำ (พายัพ บุญมาก 2523: 14) นอกจากนี้ยังมีลักษณะภูมิประเทศซึ่งเป็นที่ตั้งคือ สันเขาระหว่างเวียงป่าเป้า-วังเหนือ ซึ่งแยกลำปางออกจากเชียงราย เป็นเหมือนปราการธรรมชาติปกป้องแหล่งผลิตจากการแย่งชิงทรัพยากรของคนกลุ่มอื่น นอกจากนี้ยังไม่อยู่บนเส้นทางเดินทัพของพม่า แต่มีเส้นทางที่ติดต่อกับท้องถิ่นอื่นได้สะดวก (จอห์น ซอร์วี่ 2531: คำนำ) อีกด้วย

ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีการสร้างเตา และการเผาเครื่องปั้นดินเผา เตาเผาเครื่องปั้นดินเผาในแหล่งเตาเวียงกาหลง – วังเหนือ เป็นเตาในกลุ่มเตาล้านนา (Lan Na Kiln) เป็นเตาชนิดห้องเดี่ยวระบายความร้อนผ่านแนวนอน (Cross draught Kiln) ซึ่งมีหลักการในการเผาผลิตภัณฑ์โดยให้ความร้อนจากเชื้อเพลิงจากช่องใส่เชื้อเพลิงด้านหน้าเตา ซึ่งอยู่ต่ำกว่าที่วางผลิตภัณฑ์ระบายผ่านผลิตภัณฑ์ไปออกที่ปากปล่องหรือเตาอีกด้านหนึ่ง พื้นของเตาเอียงลาดขึ้นไปหาปล่องระบายความร้อนเพื่อให้ความร้อนไหลผ่านทั้งตัวเตา โดยกระบวนการนี้จะเกิดขึ้นเมื่อเตาถูกปิดปากเตาเพื่อไม่ให้มีช่องว่างให้ความร้อนรั่วออกมา (พัชรี สาริกบุตร, 2524: 138)

โครงสร้างของเตามี 2 ลักษณะคือ เตาดินก่อ (Clay-constructed kiln) ซึ่งเตาทั้งหลังถูกก่อสร้างขึ้นมาด้วยวิธีการพอกดินเหนียวเป็นผนังหนาเชื่อมกันตลอด โดยเตาเวียงกาหลงที่ถูกศึกษาพบว่าก่อด้วยเทคนิคนี้ได้แก่ เตาห้วยลึก เตาห้วยป่าหุยมพ้อเย็น เตาแม่เสียวเสากแก้ว (เตาล่าง) และเตาทุ่งมานพ้อทา เทคนิคการก่อเตาอีกลักษณะหนึ่งคือเตาดินก้อน (Earth constructed kiln) เป็นเตาสร้างจากการใช้ดินเหนียวมาปั้นเป็นก้อนขนาดต่างๆ ตากแห้งแล้วนำมาก่อเรียงกัน

เป็นผนัง และหลังคาเตาคล้ายกับการก่ออิฐเตาห้วยทรายทั้งเตาเหนือ และเตาใต้ นอกจากนี้ยังพบเตาที่โครงสร้างก่อด้วยเทคนิคทั้งดินก่อ และดินก้อน ได้แก่ เตาที่บ้านดงป่าसान และเตาแม่เหี้ยวเสาแก้ว (เตาบน) ซึ่งถูกสันนิษฐานว่าเหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะมีการเข้ามาซ่อมแซมเตาที่เดิมก่อโดยการพอกดิน โดยช่างทำเครื่องปั้นดินเผาในสมัยหลัง เนื่องจากแนวคิดที่ว่าเตาที่ก่อด้วยดินก่อ เป็นวิทยากรุ่นแรกๆ ของแหล่งเตาเวียงกาหลง (ช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-23) และเตาที่ก่อด้วยดินก้อนนั้นเป็นเทคโนโลยีของการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงรุ่นหลัง (พุทธศตวรรษที่ 23-24) (สายันต์ ไพรัชญาจิตร, 2552: 14)

ข้อสันนิษฐานดังกล่าวมีหลักฐานสำคัญจากการขุดค้นเตาเวียงกาหลง ในบริเวณเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวง อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง เตาป่าหยมพ้อเย็น ซึ่งมีโครงสร้างเตาทั้งหลังเป็นดินก่อ ที่การกำหนดอายุโดยวิธีเรืองแสงความร้อน (Thermoluminescence) ของ ดร.กฤษณ์ วันอิน ที่ห้องปฏิบัติการภาควิชาวิทยาศาสตร์พื้นพิภพ คณะวิทยาศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พบว่าถูกใช้งานในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 (ตัวอย่าง VKL01K=395+44 หรือ พ.ศ.2112-2200 และตัวอย่าง VKL02=358+39 หรือ พ.ศ.2154-2238) (สายันต์ ไพรัชญาจิตร 2552 : 19)

โดยเฉพาะเตาแม่เหี้ยวเสาแก้วที่การขุดค้นศึกษา พบว่ามีเตาเผาสองเตาซึ่งมีโครงสร้างซ้อนกันอยู่ โดยอีกเตาหนึ่งอยู่เหนืออีกเตาหนึ่งขึ้นไปบนเนินที่อยู่สูงขึ้นไป โดยเตาทั้งสองอยู่ในแนวเดียวกัน และปล่องของเตาล่างซึ่งโครงสร้างเตาก่อด้วยดินก่อทั้งหลัง โผล่ขึ้นมาบริเวณช่องใส่เชื้อเพลิงของเตาบนที่มีโครงสร้างบริเวณหลังคาเตาก่อด้วยดินก้อน ส่วนโครงสร้างบริเวณอื่นก่อด้วยดินก่อ

จากการกำหนดอายุเตาทั้งสองด้วยวิธีเรืองแสงความร้อน จากตัวอย่างชิ้นส่วนโครงสร้างเตาสามตัวอย่าง พบว่าเตาล่าง ซึ่งเป็นเตาดินก่อ ถูกใช้งานในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 (ค่าอายุดินก่อโครงสร้างเตาจากบริเวณปากปล่องเตาล่าง TLD = พ.ศ. 2001-2109) ซึ่งใกล้เคียงกับเตาบนที่การใช้งานในช่วงที่เก่ากว่าอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 เช่นเดียวกัน (ค่าอายุดินก่อโครงสร้างเตาบริเวณหนึ่งด้านข้าง TLD = พ.ศ. 2014-2114) ส่วนโครงสร้างเตาส่วนที่เป็นดินก้อนบริเวณหลังคาเตากลับพบว่าถูกใช้งานในช่วงพุทธศตวรรษที่ 23 ถึงตอนต้น พุทธศตวรรษที่ 24 ทำ

ให้เกิดข้อสันนิษฐานที่ว่า เต่าที่ก่อด้วยดินก้อนใหม่กว่า ก่อด้วยดินก่อ และเต่าแม่เสี้ยวเสากแก้ว เป็นเต่าที่เชื่อมต่อกันเวลาใช้งานในสมัยพุทธศตวรรษที่ 21-22 และต่อมาถูกซ่อมหลังคาด้วยดินก้อน และปรับพื้นให้เรียบ ถมดินปิดปากปล่องเตาล่าง และใช้งานเตาบนเพียงเตาเดียวในพุทธศตวรรษที่ 23 (สายันต์ ไพรัชญาจิตต์, 2552: 21-22) อย่างไรก็ตามเตาดังกล่าวเป็นเพียงแห่งเดียวที่ได้รับการกำหนดอายุด้วยวิธีทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งทำให้ได้ค่าอายุที่ค่อนข้างน่าเชื่อถือ ส่วนเต่าที่บ้านดงป่าสำนซึ่งมีโครงสร้างเตาเหมือนกันกับเตาบน เต่าแม่เสี้ยวเสากแก้ว ไม่ได้มีการกำหนดอายุ และยังไม่หลักฐานอื่นมาเสริม ทำให้อาจจะยังยืนยันได้ไม่ชัดเจนว่าในแหล่งเตาเวียงกาหลงเทคนิคการก่ออิฐ เป็นเทคนิคที่ใหม่กว่าการก่อสร้างเตาด้วยดินก้อน

การเผาผลิตภัณฑ์จะใช้เครื่องมือ คือ กี้ (pontils) ซึ่งมีหลายรูปแบบ หลากหลายขนาด ตั้งแต่ 1 นิ้ว ไปถึง 1 ฟุต ทำจากดินเหนียวปั้นเป็นรูปทรงหยาบๆ ใช้สำหรับเป็นฐานรองรับภาชนะตั้งเรียงภาชนะภายในเตาเผา ได้แก่ กี้ท่อกิ่ง กี้ท่อกิ่งสูง ซึ่งส่วนล่างของกี้ฝังอยู่ในพื้นเตาซึ่งเป็นทราย จึงมีทรายหยาบ ดิน และขี้เถ้าหลอมติดอยู่ที่ส่วนโคนใกล้กับฐาน กี้ท่อกิ่งขนาดใหญ่ ก็รูปตัวไอหรือรูปดัมเบล กี้ทรงบาตรเตี้ย และกี้บ่น้ำอ้อย กี้สามประเภทหลังไม่มีเศษดินทรายหลอมติดอยู่ เพราะอาจจะใช้เผาในเต่าที่มีพื้นเป็นดินเหนียวอัดเรียบ(กรมศิลปากร, 2533: 54-55) นอกจากนี้ยังมีการใช้กี้ซึ่งมีสามขา ที่มีขายาวไม่เท่ากันในการตั้งบนพื้นเต่าที่มีความลาดเอียงอีกด้วย และวางเรียงภาชนะบนกี้ นั้นอาจจะวางซ้อนๆ กันขึ้นไปหลายชั้น โดยมีดินเหนียวที่ปั้นเป็นทรงกลม แบนๆ วางกั้นภาชนะแต่ละไปไม่ให้ติดกัน (J.C. Shaw, 1981: 39-44)

การเผาผลิตภัณฑ์ มีการเผาสองครั้ง โดยการเผาครั้งที่สอง เผาเมื่อมีการเคลือบแล้ว โดยมีผู้เสนอว่าน่าจะเผาด้วยอุณหภูมิถึง 1,250 องศา เซลเซียส (J.C. Shaw, 1981: 41)

เทคนิคการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ประกอบไปด้วยกระบวนการ การเตรียมวัตถุดิบ การขึ้นรูป การนำดิน การตกแต่งด้วยการขูดขีด หรือการเขียนลายด้วยฟู่กัน การเคลือบ และเผาผลิตภัณฑ์

วัตถุดิบที่สำคัญได้แก่ ดินที่ใช้ในการนำมาปั้นมาจากแหล่งทรัพยากรในท้องถิ่น เนื่องจากการศึกษาของนายวิสิฐ ติธณวัฒน์กุล(2531: 41-44) ซึ่งพบว่าพื้นที่ทั่วไปของแหล่งเตาเวียงกาหลง-วังเหนือ นั้นมีทรัพยากรดินที่เป็นดินทราย จนถึงดินเหนียว และยังพบดินขาว

(Kaolins) จากบริเวณที่ราบเชิงเขา และดินขาวเหนียว (Ball Clays) จากการทำเหมืองแร่ดีบุกในเขตอำเภอเวียงป่าเป้า รวมไปถึงที่บ้านแพะไหล่ทุ่ง ตำบลทุ่งฮั่ว อำเภอวังเหนือ ซึ่งเป็นดินที่มีคุณสมบัติขึ้นรูปง่าย เมื่อเผาแล้วสีไม่ขาวนักแต่มีความเหนียว

ส่วนการเตรียมดินนั้นผู้ศึกษาท่านเดียวกันได้อธิบายมาจากวิธีการเตรียมดินของช่างผลิตเครื่องปั้นดินเผายุคใหม่ว่าจะเริ่มจากการนวดดินขณะยังเปียกอยู่ โดยใช้เท้าเหยียบ และสับ หรือบิดไปมา พร้อมกับการเก็บเศษสิ่งที่ไม่ต้องการ เช่นรากไม้ เศษใบไม้ กวาดหินต่างๆ ออกจากดิน ต่อมาจึงปั้นเป็นก้อนใหญ่ๆ ใช้มือ นวดต่อเพื่อหาสิ่งแปลกปลอมขนาดเล็ก และไล่ฟองอากาศออกจากดิน จากนั้นจึงใช้วัสดุต่างๆ ตัดดินเป็นชิ้นๆ เพื่อทดสอบว่าดินเป็นเนื้อเดียวกัน ปราศจากฟองอากาศ คือดินจะไม่มีรูหรือช่องว่างในเนื้อดินเลยก็เป็นอันว่าดินนั้นพร้อมสำหรับการนำไปขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ได้

การขึ้นผลิตภัณฑ์ของแหล่งเตาเวียงกาหลงขึ้นรูปด้วยแป้นหมุน ซึ่งปรากฏเป็นรอยลากที่เผยให้เห็นเม็ดกรวดเล็กๆ ที่ปะปนอยู่ในเนื้อดินที่นำมาขึ้นรูป (Shaw, 1981: 41) และยังทำให้ลักษณะของผิวภาชนะมีลักษณะเรียบเกลี้ยง และด้านในมีรอยขนานเป็นเส้นเล็กๆ ตามแรงแป้นหมุน และนิ้วมือของช่างปั้นที่ทำการขึ้นรูป ส่วนภาชนะขนาดเล็กมีปากแคบข้างปั้นอาจใช้เครื่องมือที่ทำจากไม้มีด้ามยาวขนาดเล็กเรียวโค้งงอ ในการขึ้นรูปภาชนะแทนมือ (วิสิฐ ตีรณวัฒน์กุล 2531: 45) จากนั้นจึงให้แห้งหมาดๆ เพื่อเขียนลายหรือทำการตกแต่งผิวต่อไป

การตกแต่งผิวภาชนะก่อนเคลือบมีสองวิธีการ คือ การเขียนลวดลาย และการปะติดขึ้นส่วนได้แก่ ภาชนะเพิ่มเข้าไป

การเขียนลวดลายบนผลิตภัณฑ์เวียงกาหลงมีสองวิธี ได้แก่ การเขียนลวดลายสีดำบนพื้นขาว วิธีการนี้ก่อนจะเขียนลายช่างเขียนจะทำการรองพื้นด้วยการทาน้ำดินสีขาวที่บ (engobe) (สายนต์ ไพระชาญจิตร, 2552: 25) จากนั้นเขียนลายด้วยพู่กัน โดยสีที่ใช้มาจากแร่ธรรมชาติพวกเหล็กออกไซด์ (Iron oxide) ทำให้เกิดสีเหลือง แดง ดำ แล้วแต่ปริมาณ และแมงกานีสออกไซด์ (Manganese oxide) ซึ่งทำให้เกิดสีน้ำตาล นำมาบดละเอียดเป็นผงผสมกับน้ำ หรือน้ำมัน หรือยางไม้เพื่อให้สีติด (วิสิฐ ตีรณวัฒน์กุล 2531: 45)

อีกวิธีการหนึ่งคือการทำลวดลายด้วยการขูดขีด ช่างจะใช้เครื่องมือคล้ายชี่หวี ขูด สะบัดขึ้นลงเป็นคลื่นหรือรัศมีตามแนวตั้งโดยรอบภาชนะ หรือขูดเป็นรูปคน สัตว์ และพืชพันธุ์ ต่างๆ) (สายันต์ ไพรชาญจิตร 2552: 26)

นอกจากการตกแต่งลวดลายบนพื้นผิวของผลิตภัณฑ์บริเวณตัวของภาชนะแล้ว ยังมีการรอยสลัลักษณะไว้ที่ด้านใต้ของฐานภาชนะ หรือบนก้น ในส่วนที่ไม่มีการเคลือบอีกด้วย โดย รอยสลัลักษณะดังกล่าวเกิดจากการขูดขีดด้วยของมีคม หรือสัชนิดเดียวกับที่นำมาเขียนลวดลาย เขียนสลัลักษณะตั้งแต่ กากบาท วงกลม ตัวอักษรเดี่ยวๆ ไปจนถึงวลีสั้น หรือคำ 1 คำ เป็น ภาษาไทย ตัวอักษรฝักขาม (Shaw 1978: 240) และที่พระยานครพระรามาธิบดีนิชฐานจากความ คิดเห็นชาวไทยใหญ่ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เงี้ยวผู้เฒ่าผู้แก่ที่ถูกเชิญมาช่วยพิจารณาตัวอักษร ดังกล่าวว่าเป็นอักษรของไทยลื้อแต่ไม่ได้แปลความหมายไว้ (นครพระราม, พระยา 2481: 24)

ความหมาย เนื้อหา และปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมในเวลานั้น ได้แก่ ความเชื่อ โลกทัศน์

ในเรื่องการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง พบว่ามีชุดความรู้ที่เกี่ยวกับสาเหตุของการ เริ่มต้นผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงอยู่หลายชุดด้วยกันตามแต่ผู้สร้างความรู้จะใช้ หลักฐาน

ในรายงานโครงการสำรวจขุดค้นถ้ำขามเวียงกาหลง ปี พ.ศ. 2522 (16-17) ได้เสนอ แนวคิดตามความคิดเห็นของนายไกรศรี นิมมานเหมินทร์ ในงานสัมมนาโบราณคดีสมัยสุโขทัย ว่า แหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง และแหล่งเตาสันกำแพง ตั้งขึ้นโดยการนำเอาช่างจาก สวรรคโลก และสุโขทัยมาผลิตเครื่องปั้นดินเผาแหล่งใหม่ แต่เครื่องถ้วยกลับมีลักษณะที่แตกต่าง จากแหล่งที่มา แม้ว่าจะมีที่มาจากวัฒนธรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเดียวกัน เพราะพื้นที่ซึ่งทำ การผลิตมีสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน

สาเหตุที่มีการผลิตเครื่องปั้นดินเผามีความสัมพันธ์กับเศรษฐกิจสังคมในสมัยล้านนา จากการศึกษาหลักฐานทางโบราณคดี แล้วนำมาเทียบเคียงกับเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ใน ช่วงเวลาเดียวกันคือในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19-25 ซึ่งมีเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญได้แก่ การเป็นพันธมิตรกันของพระเจ้ามังราย เจ้าเมืองเชียงใหม่ พระเจ้ามังเมือง เจ้าเมืองพะเยา และ

พระเจ้ารามคำแหง เจ้าเมืองสุโขทัย ที่นำไปสู่การร่วมวางแผนสร้างเมืองเชียงใหม่ ซึ่งเป็นเมืองหลวงของอาณาจักรล้านนา ในปี พุทธศตวรรษที่ 19 ความสัมพันธ์ในการทำการค้าระหว่างสุโขทัย และ ล้านนากับจีน ในพุทธศตวรรษที่ 19 การเป็นศูนย์กลางการค้าทั้งภายนอกและภายในอาณาจักร ล้านนาของเชียงใหม่ ซึ่งแบ่งระบบการค้าภายในออกเป็น 2 ระบบคือ เมืองในที่ราบลุ่มแม่น้ำ ประชาชนประกอบอาชีพทางการเกษตร และเมืองที่ตั้งในที่ราบระหว่างหุบเขาที่ไม่อุดมสมบูรณ์มากนักประชาชนดำรงชีพด้วยการเก็บหาของป่า หรือนำผลผลิตจากเมืองตนเองมาขาย และการค้ากับภายนอกอาณาจักร คือการค้ากับดินแดนตอนบนที่ราบลุ่มแม่น้ำโขงขึ้นไป และเมืองทำการค้าทางตอนล่าง มีกลุ่มพ่อค้าเงี้ยวที่นำสินค้าจากหัวเมืองไทยใหญ่ หัวเมืองพม่าตอนบน กลุ่มพ่อค้าฮ่อนำสินค้าจากยูนนานเจ้ามาขาย และกลุ่มพ่อค้าจากหลวงพระบาง พ่อค้าจากเมืองตอนใต้ คือ พ่อค้าจากพม่า มอญ และอยุธยา ทำให้วิสิฐ ติรัตนวัฒนากุลได้เสนอว่า การผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงมีที่มาจากการทำงานการค้า และการแลกเปลี่ยนทรัพยากรซึ่งมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น เกลือ เมียง ผ้า เครื่องมือเครื่องใช้ทำจากเหล็กประเภทใบมีด และเคียว เป็นต้น กับต่างประเทศ และบ้านเมืองต่างๆ ในอาณาจักรล้านนา (วิสิฐ ติรัตนวัฒนากุล 2531: 62)

ผู้บริโภคนำเครื่องปั้นดินเผาจากเตาเวียงกาหลงรวมทั้งแหล่งเตาอื่นๆ ได้แก่ แหล่งเตาสันกำแพง แหล่งเตापาน และสุโขทัยและศรีสัชชนาลัย ไปใช้ในด้านต่าง ทั้งในการประกอบพิธีกรรม และใช้ในชีวิตประจำวัน โดยมีหลักฐานเป็นข้อมูลทางโบราณคดีในการขุดศึกษาโบราณสถาน แหล่งฝังศพ (จากแหล่งโบราณคดีเขตอำเภอแม่สอด อำเภออุ้มผาง อำเภอท่าสองยางจังหวัดตาก และอำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ รวมถึงแหล่งโบราณคดีในประเทศจีน และฟิลิปปินส์ การพบเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงในชั้นดินที่อยู่อาศัยของชุมชนเมืองโบราณ เวียงพระธาตุลำปางหลวง จังหวัดลำปาง เมืองโบราณเชียงแสน จังหวัดเชียงราย เมืองโบราณบ้านประตูลี้ จังหวัดพะเยา เป็นต้น

ส่วนการทิ้งร้างแหล่งผลิต หรือล่มสลายของวัฒนธรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงนั้น มีผู้สันนิษฐานว่า แหล่งเตาถูกล้มทิ้งจากผู้ผลิตโดยกะทันหัน เนื่องจากการพบโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลงอยู่ลึกลงไปใต้ดิน 1.5 เมตร โดยโบราณวัตถุจำนวนมากไม่ได้ถูกเผาครั้งที่สอง แม้ว่าจะมีสภาพที่สมบูรณ์ดี (Shaw 1981: 36)

บทที่ 5

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี ของชุมชนทุ่งม่าน ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดการแหล่งเตาเวียงกาหลง ในชุมชนทุ่งม่าน ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ตั้งแต่ช่วงประมาณปี พุทธศักราช 2520 จนถึง พ.ศ.2552 ในประเด็นต่างๆ ได้แก่

1. บริบทหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดการจัดการ มีรูปแบบ หรือวิธีการที่แตกต่างกัน
2. วิธีคิดของผู้จัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในแต่ละกลุ่ม และในการจัดการแต่ละครั้ง
3. รูปแบบ หรือวิธีการของการจัดการแต่ละแนวคิด
4. ผลได้ ผลต่อเนื่องของการจัดการแหล่งเตาเวียงกาหลงแต่ละครั้ง รวมถึงพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของการจัดการทั้งหมดในภาพรวม

โดยเก็บข้อมูลจากชาวทุ่งม่านซึ่งเป็นผู้จัดการแหล่งเตาเวียงกาหลงที่ตั้งอยู่ในชุมชนและโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องสามกลุ่มด้วยกัน ได้แก่ การจัดการของนายศรี ลิ่มเนตร การจัดการของนายทัน ธิจิตตั้ง และการจัดการของชาวทุ่งม่านที่รวมกลุ่มกันและเรียกตนเองว่า กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และโบราณคดี แม่เอียด ดังนั้นในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ส่วน โดยในแต่ละตอนจะเสนอข้อมูลแบ่งออกเป็น 4 ประเด็นตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

การจัดการของพ่อศรี ลิ่มเนตร ซึ่งประกอบไปด้วย

บริบทหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดการจัดการ ที่มีรูปแบบ หรือวิธีการที่แตกต่างกัน

วิธีคิดของผู้จัดการในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในการจัดการแต่ละครั้ง

รูปแบบ หรือวิธีการของการจัดการแต่ละแนวคิด - ผลได้ และผลต่อเนื่องของการจัดการแหล่งเตาเวียงกาหลงแต่ละครั้ง

การจัดการของพ่อทัน ธิจิตต์ง ประกอบไปด้วย

บริบทหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดการจัดการ ที่มีรูปแบบ หรือวิธีการที่แตกต่างกัน

วิธีคิดของผู้จัดการในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในการจัดการแต่ละครั้ง

รูปแบบ หรือวิธีการของการจัดการแต่ละแนวคิด

ผลได้ และผลต่อเนื่องของการจัดการแหล่งเตาเผาเวียงกาหลงแต่ละครั้ง

การจัดการของกลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติ และโบราณคดี แม่เหี้ยว ประกอบไปด้วย

บริบทหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดการจัดการ ที่มีรูปแบบ หรือวิธีการที่แตกต่างกัน

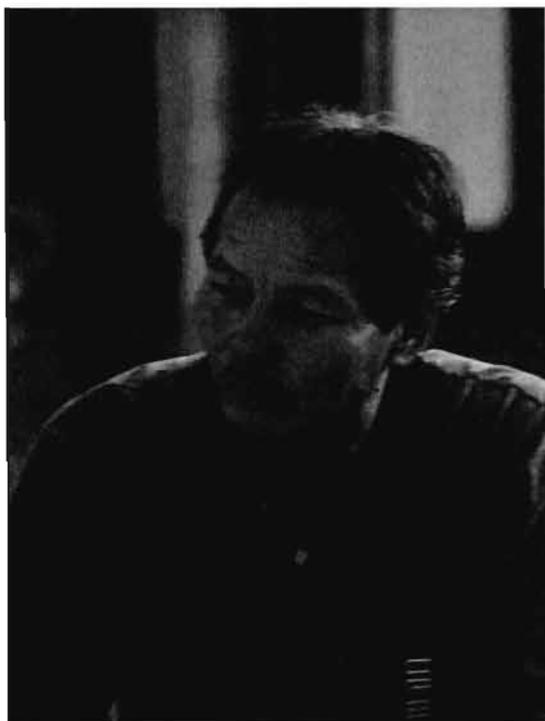
วิธีคิดของผู้จัดการในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในการจัดการแต่ละครั้ง

รูปแบบ หรือวิธีการของการจัดการแต่ละแนวคิด

ผลได้ และผลต่อเนื่องของการจัดการแหล่งเตาเผาเวียงกาหลงแต่ละครั้ง

1. การจัดการของพ่อศรี ลิ่มเนตร

พ่อศรี ลิ่มเนตร อายุ 64 ปี เป็นชาวทุ่งม่านมาตั้งแต่กำเนิด ครอบครัวอาศัยในชุมชนทุ่งม่านมา 4 รุ่น โดยบรรพบุรุษอพยพมาจากหมู่บ้านทุ่งม่านใต้ จังหวัดลำปาง แต่เดิมครอบครัวมีอาชีพทำนา ทำสวนเพื่อบริโภคภายในครอบครัว ปัจจุบันเป็นเจ้าของกิจการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลงขายเป็นศิลปะหัตถกรรมของตำบลเวียงกาหลง โดยมีสถานที่ผลิตอยู่ที่หมู่ 3 บ้านทุ่งม่าน ตำบลเวียงกาหลง และร้านจำหน่ายที่บ้านป่าจ้าว ที่ตำบลบ้านโป่ง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ 28 พ่อศรี ลิ่มเนตร

อายุ 64 ปี ชาวบ้านทุ่งม่าน เรียนรู้การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีจากการลงมือจัดการจริง จากที่เคยเป็นนักขุดหาโบราณวัตถุ ก็กลายเป็นนักอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง

พ่อศรีเป็นชาวบ้านทุ่งม่านคนหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการแหล่งโบราณคดีเตาเวียงกาหลง ทั้งที่เป็นแหล่งเตา และโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้อง จากการสัมภาษณ์พบว่าตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันได้ดำเนินการจัดการกับทรัพยากร 3 รูปแบบใหญ่ๆ ได้แก่ การร่วมมือกับนักซื้อ และสะสมของเก่าจากภายนอกชุมชนขุดโบราณวัตถุชาย(พ.ศ.2525-ก่อน พ.ศ.2530) การผลิตเครื่องปั้นดินเผา เลียนแบบวัตถุโบราณจากแหล่งเตาเวียงกาหลง แบ่งออกเป็นการขายผลิตภัณฑ์ให้กับนายหน้าซื้อเป็นของเก่า(ก่อน พ.ศ.2543) และ ขายเป็นสินค้าที่ระลึกประจำตำบล(พ.ศ.2543 ถึงปัจจุบัน) และการจัดการอนุรักษ์เตาเวียงกาหลงโบราณ (พ.ศ.2550 ถึงปัจจุบัน)

1.1 การจัดการรูปแบบที่ 1 เป็นการร่วมมือกับนักซื้อ และสะสมของเก่าจาก ภายนอกชุมชนชุดโบราณวัตถุชาย

1.1.1 บริบทของการจัดการ

บริบทที่ส่งผลให้พ่อศรี ชุดหาโบราณวัตถุชายมีทั้งบริบทภายนอก คือการเข้ามาแสวงหาโบราณวัตถุในชุมชนทุ่งม่านของชาวต่างชาติ และนักสะสมของเก่าอีกหลายราย ในช่วงก่อน พ.ศ.2525-2526 จนกระทั่งถึง พ.ศ.2531 รวมถึงบริบทภายในคือ ความยากจน และการที่พ่อศรียังไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับคุณค่า และวิธีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในรูปแบบอื่นที่มีความเหมาะสมมากกว่าการนำโบราณวัตถุไปขายแลกเป็นเงินมาจุนเจือครอบครัว (ศรี ลีมนेत्र 2552)

คนนอกชุมชนที่เข้ามาแสวงหาโบราณวัตถุจากพื้นที่ในบริเวณชุมชน และที่ทำกินของชาวทุ่งม่าน คือชาวต่างชาติที่เป็นทั้งนักวิชาการซึ่งมีความน่าเชื่อถือเลื่อมใสจนชาวบ้านเรียกว่าอาจารย์ และยังเป็นนักสะสมของเก่าผู้มีเงินทองมากมายมาแลกกับทรัพยากรทางโบราณคดีในชุมชน ซึ่งเข้ามาในชุมชนทุ่งม่านราวก่อน พ.ศ.2525 ทำให้เกิดกระแสการจ้างแรงงานในการขุดหา และซื้อขายโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลงในชุมชนทุ่งม่านอย่างเป็นล่ำเป็นสัน จนกระทั่ง พ.ศ.2526 จึงถูกตำรวจตักเตือนว่าเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายจึงเลิกดำเนินการไปในที่สุด

กระแสการขุดโบราณวัตถุไปตามกัน ที่ขยายวงกว้างขวางในหมู่บ้านชุมชนทุ่งม่านรวมถึงพ่อศรี ความสอดคล้องกันของแนวคิดเรื่องมูลค่าที่นักสะสมเสนอให้กับภาวะความยากจน และความไม่รู้ของชาวบ้านสะท้อนอยู่ในคำบอกเล่าของพ่อศรีที่ว่า

“ก็อาจารย์ฝรั่งนี่แหละเมื่อ 20 ปีที่ผ่านมา ตอนนั้นพ่อก็จนนะ ลูกชายก็ยังไม่โตอยู่ ที่นี้ชาวบ้านเขาขุดขาย ขุดด้วยขามให้แก ที่นี้พ่อก็ไปขุดกับเขา ปรากฏว่าไปเจอหม้อสวยๆ แกก็ซื้อไปอันหนึ่ง 2-3 พัน...ที่นี้คนก็ทุบเตา เสาะหาที่ขุด มีอะไร ไม่มีอะไรก็ทุบ...” (ศรี ลีมนेत्र 2552)

หลังจากวิชาการชาวต่างชาติดังกล่าวก็ยังมีนัก “เล่นของเก่า” รายอื่นเข้ามาหาซื้อโบราณวัตถุจากพ่อศรีอีก ต่อเนื่องไปจนถึง พ.ศ.2531 “สารวัตรจากเชียงใหม่ 2 คน เป็น

คนเล่นของเก่า ตอนนั้นชาวบ้านซุดหาพอกก็จะซื้อเอาไว้ โดยซื้อไว้ก่อน แล้วเรียกให้เขามาดูของ...”
(ศรี สีมเนตร 2552)

เหตุการณ์ที่แสดงถึงความสนใจเครื่องปั้นดินเผาและเตาเวียงกาหลงโดยคนนอกชุมชน ปรากฏขึ้นชัดเจนในช่วง พ.ศ.2520 ถึง ประมาณพ.ศ.2531 โดยเฉพาะกลุ่มนักวิชาการ ดังจะเห็นว่าในช่วงเวลาดังกล่าว มีการทำการศึกษาเรื่องราวของแหล่งเตาเวียงกาหลงในแง่มุมต่างๆ ปรากฏออกมาเป็นหนังสือ และบทความโดยนักวิชาการเป็นจำนวนมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับกระแสความสนใจศึกษาแหล่งเตาเวียงกาหลงตั้งแต่ยุคแรกเริ่มของการศึกษาแหล่งเตาเวียงกาหลง ซึ่งมีจุดเริ่มต้นที่การศึกษาของพระยานครพระราม จนถึงปัจจุบัน โดยวรรณกรรมหลายชิ้นกล่าวถึงเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงที่ถูกนำมาใช้ทำการศึกษา ซึ่งมีที่มาจากชุมชนทุ่งม่าน และพื้นที่ทำกินของชาวบ้านทุ่งม่าน ได้แก่

ใน พ.ศ. 2524 มีหนังสือ Northern Thai Ceramics เขียนโดยนายจอห์น ซี ชอว์ (Shaw, 1981: 33-45) กล่าวถึงเครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตจากเตาล้านนา รวมถึงเตาเวียงกาหลงที่มีที่มาจากกลุ่มเตาในชุมชนทุ่งม่าน บริเวณห้วยป่าหยม รวมถึงบริเวณลำน้ำเสียว ซึ่งเป็นที่ทำกินของชาวบ้านในชุมชนทุ่งม่าน และในพ.ศ. 2530 บทความเรื่อง Potters Marks and Other Writing on Northern Thailand or Lan Na Ceramics ซึ่งถูกเขียนขึ้นโดยนายจอห์น ซี ชอว์ (Shaw, 1987: 229-248) เช่นเดียวกัน แสดงถึงการศึกษารอยสัญลักษณ์บนเครื่องปั้นดินเผา และอุปกรณ์ในเตาล้านนา รวมถึงเตาเวียงกาหลง ที่พบว่ามีการทำรอยสัญลักษณ์มากที่สุด โดยกล่าวถึงที่มาโบราณวัตถุที่นำมาใช้ในการศึกษาว่าถูกพบโดยชาวบ้านด้วยความบังเอิญ ทำให้ไม่สามารถศึกษาตีความเรื่องราวของวัฒนธรรมในเชิงลึกได้

นอกจากนี้พ่อศรีได้ให้ข้อมูลบางตอนแสดงถึงการซุดหาโบราณวัตถุร่วมกันของชาวบ้านในชุมชนทุ่งม่านและนักวิชาการด้วย เช่น

“...ที่นี่ (ที่หมู่บ้านทุ่งม่าน) ได้พบเจอกัน ซึ่งปรากฏเป็นรูปบนปก(หนังสือ) ซึ่งชาวบ้านซุดขึ้นมาจากระยะราว 8 เมตรห่างจากเตา และลึกลงไปใต้ดินประมาณ 1.5 เมตร พร้อมกับโบราณวัตถุกว่า 184 ชิ้น และเศษภาชนะดินเผาเป็นจำนวนมาก ซึ่งน่าสนใจเป็นอย่างยิ่งว่า จำนวนโบราณวัตถุที่มากขนาดนั้น ไม่ได้ถูกเผาครั้งที่สอง แม้ว่าจะมีสภาพสมบูรณ์ซึ่งชี้ให้เห็นการหยุดลงอย่างกะทันหันของการผลิต” (Shaw 1981: 36)

สอดคล้องกับความทรงจำเรื่องการขุดหาโบราณวัตถุให้นักวิชาการของชาวบ้าน ซึ่งมีลวดลายเดียวกันกับในปกหนังสือวิชาการ “ลายปลา ซามลายปลาในหนังสือ เป็นใบที่เจอที่ทุ่งม่าน ตอนชาวบ้านไปตกปลา ชาวบ้านขายให้ อาจารย์ฝรั่ง ใบละ 2,000 บาท...”

การที่พ่อศรีขุดโบราณวัตถุขายนั้น ยังมีที่มาจากปัจจัยภายในคือความยากจนของตัวเอง พ่อศรีเองด้วย โดยช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่พ่อศรีต้องการหาเงินมาจุนเจือครอบครัว ประกอบกับความไม่รู้ว่าทรัพยากรมีคุณค่าอื่นใดอีก นอกจากนำไปแลกเป็นเงินได้ ต่อมาเมื่อได้เห็นวาทะกรรมมีคุณค่า และพบวิธีการจัดการรูปแบบใหม่ที่เหมาะสมกว่าจึงยุติการขุดหาโบราณวัตถุไปขายลง ดังที่พ่อศรีได้ให้ข้อมูลไว้ว่า

“ตอนนั้นพ่อไม่รู้นะ ขายให้อาจารย์ฝรั่ง ตอนแรกมีคนมาซื้อแค่เจ้าเดียวคืออาจารย์ฝรั่ง ตอนนั้นยังทำไม่เป็น (ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเองไม่เป็น) เคลือบไม่เป็น ที่นี้ก็เริ่มเสียดาย ก็ได้สืบสานต่อเนื่องกันมา (เรียนรู้เพื่อผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง) พอสำเร็จมา ทำได้ปั๊บก็เลิกขุดขาย” (ศรี ลิ่มเนตร 2552)

1.1.2 วิธีคิดเรื่องคุณค่า และการใช้ประโยชน์จากการจัดการ

เนื่องมาจากในช่วงเวลาดังกล่าวครอบครัวมีฐานะยากจน และปรากฏการณ์ความสนใจเก็บสะสมโบราณวัตถุจากแหล่งเตาเวียงกาหลง ทำให้โบราณวัตถุมีความหมายเท่ากับเงินตอบแทน พ่อศรีมีวิธีคิดที่นำไปสู่การจัดการโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลงในชุมชน และที่ทำกินของตนในด้านต่างๆ ดังนี้

ทรัพยากรทางโบราณคดีไม่มีเจ้าของ มีเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ยังคิดว่าถ้าตนเองไม่ทำคนอื่นก็ทำ และนักสะสมวัตถุโบราณก็จะหาทางให้ได้โบราณวัตถุมาครอบครองได้อยู่แล้วแม้ว่าจะไม่ต้องพึ่งพาชาวบ้าน ดังนั้นการเข้าร่วมการจัดการในกระแสความต้องการสะสมโบราณวัตถุด้วย น่าจะเป็นประโยชน์ต่อตนเอง และครอบครัวมากกว่า ซึ่งจะเห็นได้จากการให้ข้อมูลถึงเหตุผลที่ร่วมขุดหาโบราณวัตถุให้นักสะสมจากภายนอกว่า “ช่วงนั้นที่อาจารย์ฝรั่งแกมาหาฉัน (ค้นหาโบราณวัตถุ) เราคิดว่าของเรามีมาก แต่ถ้าหากแกจะมาหาไม่ซื้อจากชาวบ้าน แกก็จะขุดหาเองได้อยู่ดี...” (ศรี ลิ่มเนตร 2552)

พ่อศรีมีคาดหวังว่าจะสามารถสร้างเนื้อสร้างตัว และหาเงินมาจุนเจือครอบครัว วิธีการคือการขุดหาโบราณวัตถุแลกกับรายได้ดังกล่าว พ่อศรีคิดว่าคนที่ขุดหา

โบราณวัตถุขายไม่ได้มีแต่พ่อคนเดียวชาวบ้านคนอื่นก็ซื้อมาได้ก็จำเป็นต้องขาย เพราะคนที่มาซื้อให้ราคาดี โดยโบราณวัตถุชิ้นหนึ่งบางทีก็มีราคาสูงเป็นหมื่นๆ นอกจากนี้ยังต้องหาวิธีที่จะทำให้ได้ผลประโยชน์มากที่สุด เช่น การเก็บโบราณวัตถุที่หาเจอไว้ก่อน จากนั้นจึงเอาไปขายให้กับนักสะสมคนอื่นที่ให้ราคาดีกว่า เป็นต้น

1.1.3 การดำเนินการจัดการ

1.1.3.1 การขุดหาโบราณวัตถุขายให้กับนักสะสม เป็นการจัดการเพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรภายใต้คุณค่าของสังคมปัจจุบัน นั่นคือการใช้โบราณวัตถุเป็นสินค้าขายให้กับนักวิชาการ และนักสะสม หรือนักเล่นของเก่านำไปใช้เป็นทรัพยากรเพื่อการศึกษาหาความรู้ รวมถึงตอบสนองความพึงพอใจที่ได้จากการครอบครองโบราณวัตถุหายาก

อย่างไรก็ตามแม้ว่าพ่อศรีได้ให้ข้อมูลว่าการจัดการรูปแบบดังกล่าว จะเกิดขึ้นในช่วงเวลาประมาณ พ.ศ.2525 จนถึงช่วงก่อน พ.ศ.2530 แต่ปรากฏว่ามีการใช้เครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงที่ได้จากการขุดหาของชาวบ้านในการศึกษาของนักวิชาการในช่วงเวลาที่ผ่านมาแล้ว คือราวๆ ปี พ.ศ.2520 เป็นต้นมา ดังนั้นช่วงเวลาของการขุดหาโบราณวัตถุขายของชาวบ้านอาจเริ่มขึ้นก่อนปี พ.ศ.2525 แล้ว

การจัดการครั้งนี้เป็นการร่วมมือกับนักวิชาการ และนักสะสมของเก่าซึ่งเป็นคนนอกชุมชนที่กล่าวถึงข้างต้น เพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรตามเป้าหมายของตนเอง ไม่ว่าจะเป็ความต้องการใช้โบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลงในการศึกษา หรือเพื่อความพึงพอใจส่วนตัว ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการในการใช้โบราณวัตถุเป็นเครื่องมือในการสร้างรายได้มาจุนเจือครอบครัว ของชาวบ้านทุ่งม่าน รวมถึงพ่อศรี ซึ่งลงมือดำเนินการจัดการโดยไม่ได้มีส่วนในการประเมินคุณค่า หรือศึกษาทรัพยากรแต่อย่างใด การจัดการจึงเริ่มขึ้นโดยที่พ่อศรีแทบจะไม่รู้จักทรัพยากรเลยว่ามีคุณค่า และความสำคัญอย่างไรบ้าง ดังจะเห็นได้จากกรที่พ่อศรีได้พูดถึงสาเหตุที่ขุดโบราณวัตถุขาย และหันกลับมาเป็นนักอนุรักษ์เตา และโบราณวัตถุเวียงกาหลงในเวลาต่อมาว่า “เมื่อก่อนถ้าไม่มีการขุดโบราณวัตถุขาย ก็ไม่มีการอนุรักษ์ เราไม่รู้ค่า พอรู้คุณค่าพอตั้งตัวได้ก็ทรงรณรงค์อย่าไปทำ (ขุดโบราณวัตถุขาย)” (ศรี ลีมนेत्र 2552)

ในการดำเนินการจัดการนั้นพ่อศรี จะมีหน้าที่เป็นคนรับจ้างหา
ทรัพยากรมาให้ลูกค้าซึ่งเป็นคนนอกชุมชนในหลายวิธีการด้วยกัน วิธีการแรกเป็นการจ้างเหมา
รายได้ที่ได้มาจากการให้ค่าแรงเป็นวันๆ ไป ถ้าจะมีการจ่ายค่าแรงเป็นพิเศษนั้นขึ้นอยู่กับผู้ว่าจ้าง

“ตอนอาจารย์ฝรั่ง ขายเป็นรายวัน ถ้าขุดได้เราก็ต้องให้เขา แต่
ถ้าเขาคิดให้พิเศษก็เรื่องของเขา จ้างวันละ 2,000 บาท ให้พ่อไปจัดการขุดของ ได้หรือไม่ได้ก็ไม่
ปัญหา พ่อก็ไปขุด แล้วก็ไปจ้างคนมาช่วย จ้างคนละ 20 บาทต่อวันนะ ครั้งนั้นมีประมาณ 2 คน
ตอนขุดนั้นเราขุดได้บึบแกมาคุมเลย” (ศรี ลืมเนตร 2552) .

นอกจากขุดหาเองพ่อศรียังทำหน้าที่เป็นพ่อค้าคนกลาง รับซื้อ
ของจากชาวบ้านมาขายให้ลูกค้าอีกต่อหนึ่ง ถ้าไม่มีเงินก็จะซื้อไว้ก่อน ซึ่งคนที่ขุดมาก็จะยอม
เพราะไม่ต้องลงทุนอะไร ซึ่งพ่อศรีได้อธิบายว่า “ตอนนั้นชาวบ้านขุดมา พ่อก็จะซื้อไว้ เชื้อเอา เช่น
นาย ก. ได้เมื่อเย็นขึ้นหนึ่งตั้งราคาไว้ 2,000 บาท เอาของมาก่อน พ่อก็จะตามคนซื้อ บอกว่าของ
มาแล้ว บอก(ราคา) 30,000 บาท จากที่ซื้อมา 2,000 บาท” (ศรี ลืมเนตร 2552)

การค้นหาโบราณวัตถุนั้น พ่อศรีจะใช้ประสบการณ์จากการอยู่
ร่วมกับแหล่งเตาและโบราณวัตถุเวียงกาหลงมาเป็นเวลานาน จนคุ้นเคยกับทรัพยากรทาง
โบราณคดีเป็นอย่างดี ทั้งประสบการณ์ของตนเอง และคนในชุมชนคนอื่น (ช่วยกันหาโบราณวัตถุ
บางครั้งมีลักษณะคล้ายกับตำนานในการตามหาขุมทรัพย์) ทำให้สามารถสังเกต และค้นพบ
บริเวณที่จะพบโบราณวัตถุได้

“แถวห้วยป่าหุยม ใกล้เคียง เตาพ่อเยื่อนมีเยอะเลย มันไม่ใช่เป็น
เตานะ มีคนเก่าอยู่ห่างเขาบอกให้พ่อฟังว่า เขาไปเลี้ยงควาย และที่โคกมีน้ำไหล ที่น้ำเขาจะเจอ
ของ คงจะแน่ละ พ่อไปดูก็คิดว่าน่าจะใช้เลย ขุดลงไปประมาณสักเกือบจะสองท่อมตัวไม่เจอ ดิ่ง
ตรงที่แกบอกว่าตรงนี้มีเยอะ ก็เอาเงินของอาจารย์ฝรั่งแหละ ไปขุดหา ที่นี้พ่อดิ่งไปประมาณสอง
ท่อม ไม่เจออะไร แต่น่าสงสัยว่าทำไมน้ำห้วยมันดูขุ่นเป็นขี้เถ้า พ่อว่าตรงนี้คงจะมีแน่ละ ขุดไปก็
เจอถ่านก้อนหนึ่ง คิดว่าคงจะเป็นขี้ถ่านที่คนสมัยเก่าเผาของ ขุดลงไปอีกเมตรหนึ่งก็เจอของพอดี”
(ศรี ลืมเนตร 2552)

โดยรวมแล้วพื้นที่ขุดหาโบราณวัตถุของพ่อศรีจะอยู่ในพื้นที่ซึ่งเป็นเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวงในปัจจุบัน บริเวณริมลำน้ำสายต่างๆ ได้แก่ ห้วยป่าหยม ห้วยผีหลอก และน้ำแม่เฮี้ยว

ภาพที่ 29 พื้นที่ขุดหาโบราณวัตถุของพ่อศรี ลิมเนตร

แผนที่ตัดส่วนจากแผนที่ทหารพิกัด L7018 4947 iii แสดงบริเวณห้วยป่าหยม ห้วยผีหลอก และแม่เฮี้ยวได้ ซึ่งเป็นพื้นที่ต่อเนื่องกัน

ภาพที่ 30 ลำห้วยห้วยฝึหลอก

เป็นลำน้ำที่เชื่อมต่อไปยังน้ำแม่เสียว อยู่ใกล้กับที่ดินทำการเกษตรของพ่อศรี ซึ่งพ่อใช้เป็นที่ในการขุดหาโบราณวัตถุแห่งหนึ่ง

ภาพที่ 31 พื้นที่บริเวณห้วยฝึหลอก

ปัจจุบันเป็นที่ทำกิน ทำการเกษตรกรรมของพ่อศรี ลืมเนตร เพียงอย่างเดียว ในอดีตเป็นพื้นที่ๆ พ่อศรีขุดหาโบราณวัตถุไปขายให้กับนักสะสมหลายราย พื้นที่ซึ่งถูกขุดหาโบราณวัตถุ

วิธีการขายรูปแบบที่สอง คือขายตัวโบราณวัตถุให้กับนักสะสมโดยตรง ซึ่งทำให้พ่อศรีมีส่วนร่วมในการกำหนดราคาโบราณวัตถุจากราคาของโบราณวัตถุที่ตั้งโดยผู้พบโบราณวัตถุ ซึ่งอาจเป็นพ่อเอง หรือชาวบ้านคนอื่น ๆ รวมถึงความคิดเห็นของผู้ซื้อ ซึ่งเกี่ยวข้องกับความสมบูรณ์ของโบราณวัตถุที่หามาได้ โดยราคาต่ำสุดอยู่ที่หลักร้อย และราคาที่สูงที่สุดอยู่ที่หลักหมื่น

นอกจากนี้ถ้าพ่อศรีไม่พอใจราคาโบราณวัตถุที่ได้รับ ก็อาจมีการใช้กลยุทธ์ในการขายให้ได้ราคาดีขึ้น เช่นเหตุการณ์ที่พ่อศรีเก็บของที่ขุดหาพบในขณะที่รับจ้างขุดหาโบราณวัตถุให้อาจารย์ฝรั่งเพื่อขายให้นักสะสมคนอื่นในราคาสูงกว่า

“ที่นี้พ่อก็หาวิธีหยุดแล้ว ไปเจอของพ่อหยุดแล้ว พ่อแกลังเขา นะ ‘อาจารย์ครับ พรุ่งนี้ไม่ต้องมาแล้วครับ แก่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) เขาไม่ให้ขุดแล้วครับ’ ก็อยากให้เขาหยุด ก็ของเราเจอแล้วนี่ ที่นี้แกก็ไม่มา พ่อก็ลงเอง ลงเองแล้วได้ของเก็บไว้ นะ ก็โกหกนิดหน่อย สุดท้ายเก็บไว้ ต่อมาอีกวันอาจารย์ฝรั่งมา ก็ขุดพอเจอก็ฝังเครื่องปั้นดินเผาไว้ในโคลน ก็เจอแล้วแต่ไม่เอาออกมา หลังจากนั้นก็เอาออกมาขายให้คนอื่น” (ศรี ลืมเนตร 2552)

1.1.4 ผลของการจัดการ

การจัดการลักษณะนี้ ทำให้พ่อศรีได้รายได้ตอบแทนเป็นอย่างดี ตามที่พ่อศรีได้ให้ข้อมูลมา คือตามราคาโบราณวัตถุตั้งแต่ หลักร้อยถึงหลักหมื่น ซึ่งบางครั้งชาวบ้านก็สามารถนำเงินไปซื้อสิ่งของจำเป็นเช่น เงิน 2,000 บาทที่เหมือนจะเป็นจำนวนไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับประโยชน์ที่นักสะสมจะได้รับจากการได้ครอบครองโบราณวัตถุ แต่ก็มากพอที่จะซื้อวัวเทียมเกวียนได้คู่หนึ่ง ซึ่งเป็นสิ่งใ้มน้ำใจให้ชาวบ้านยังคงหาโบราณวัตถุมาขายให้นักสะสม และทำให้นักสะสมติดตามหาซื้อโบราณวัตถุจากชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง แต่เนื่องจากโบราณวัตถุชิ้นสมบูรณ์ไม่ได้หามาได้ง่ายนัก เช่นต้องมีการค้นหา ต้องขุดลงไปลึกหลายเมตร ทำให้สำหรับพ่อศรี ซึ่งไม่ได้ทำการเกษตรเป็นหลักได้รับรายได้ไม่สม่ำเสมอ ทำให้ไม่สามารถยึดการขุดหาโบราณวัตถุเป็นอาชีพหลักเลี้ยงครอบครัวได้ ปัญหาความยากจนของครอบครัวจึงยังคงอยู่แม้ว่า

จะทำการขุดหาโบราณวัตถุมาหลายปี เห็นได้จากการที่พ่อศรีเล่าถึงฐานะการเงินของครอบครัว ตอนที่เริ่มเรียนรู้เรื่องการผลิตเครื่องปั้นดินเผาหลังจากเลิกขุดหาโบราณวัตถุแล้ว ว่าตนเองไม่มีเงินทอง มีแต่ความทุกข์ยากจากความจน ในขณะที่ลูกชายอายุยังน้อย (ศรี ลืมเนตร 2552)

อย่างไรก็ตามการขุดหาโบราณวัตถุอยู่หลายปีทำให้พ่อศรีได้ทำความรู้จักทรัพยากรมากขึ้น และเกิดการประเมินคุณค่าทรัพยากรใหม่ ทำให้รู้สึกว่าการขุดหาโบราณคดีเป็นของดี ของมีค่าของชุมชน ที่ผ่านมากการขุดหาทำให้เกิดความเสียหายแก่ทรัพยากร ไม่อยากให้ทรัพยากรถูกนำออกจากชุมชนไปจนหมด ทำให้ถึงแม้ไม่มีการจัดการเพื่อปกป้องคุณค่าทางวัฒนธรรมของแหล่งเตา และโบราณวัตถุแต่อย่างใด แต่พ่อศรีก็พยายามที่จะเก็บโบราณวัตถุให้ได้มากที่สุด หรือพยายามให้เกิดการแลกเปลี่ยนที่ได้ผลประโยชน์ตอบแทนมากที่สุด เช่นมีการปิดบังการค้นพบโบราณวัตถุ เพื่อเก็บเอาไว้เอง หรือเอาไว้ขายทีหลัง เพื่อชะลอให้ทรัพยากรถูกดึงออกจากพื้นที่ชุมชนช้าที่สุดเนื่องจากคิดว่าการขุดโบราณวัตถุขายให้คนนอกชุมชนเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ที่ไม่เป็นธรรม เนื่องจากผู้ที่มาว่าจ้างนั้นสามารถนำทรัพยากรจากชุมชนไปใช้ประโยชน์ได้มากกว่าที่ตนได้รับหลายเท่าซึ่งความคิดเห็นเหล่านี้สะท้อนอยู่ในคำพูดของพ่อศรีที่ว่า “...ที่เขาซื้อของๆ เราไป 4-5 พัน (บาท) หรือ 2-3 พัน (บาท) ทีหลังมามูลค่าเป็นหมื่นเป็นแสน...”

แม้พ่อศรีจะให้ข้อมูลว่าไม่คิดว่าการกระทำของตนเองเป็นการทำลายทรัพยากรจนหมดไปโดยสิ้นเชิง เพราะเชื่อว่ายังมีทรัพยากรอยู่เป็นจำนวนมากใต้ผืนดินของชุมชนทุ่งม่าน แต่ในขณะที่เดียวกันก็รู้สึกว่าการขุดหาโบราณคดีเป็นสิ่งที่มีคุณค่ามาก จนทำให้คนภายนอกชุมชนมีความต้องการอย่างมาก และน่าจะเป็นสมบัติของชุมชน แทนที่จะถูกใช้โดยคนนอกจนหมดลงในที่สุด จนเกิดข้อสรุปว่าวิธีการจัดการแบบนี้ไม่เหมาะสม เพราะทำให้พ่อศรี รวมถึงคนในชุมชนได้รับประโยชน์ที่ไม่เท่าเทียมกับคนนอก ทำให้พยายามหาหนทางที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรให้ยั่งยืน การดำเนินการขุดหาโบราณวัตถุขายจึงส่งผลกระทบต่อความคิดของพ่อศรี คือเกิดการสร้างความรู้เรื่องทรัพยากรและวิธีการจัดการ พร้อมกับประเมินคุณค่าทรัพยากร ไปโดยไม่รู้ตัว และในที่สุดได้ทำให้เกิดการพัฒนาวิธีคิด และรูปแบบของการดำเนินการจัดการเป็นรูปแบบที่แตกต่างกันออกไป เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในการจัดการรูปแบบแรกนี้

1.2 การจัดการรูปแบบที่ 2 การผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบของโบราณ

การผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบของโบราณ หรือ “เครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง รุ่น สอง” ตั้งแต่ พ.ศ.2530 ดำเนินมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

1.2.1 บริบทของการจัดการ

บริบทที่ส่งผลต่อการจัดการในครั้งนี้มีทั้งบริบทภายใน ได้แก่ บทเรียนที่พ่อศรีได้รับมาจากการขุดหาโบราณวัตถุขาย ซึ่งส่งผลให้เกิดวิธีคิดในการค้นหาจัดการรูปแบบใหม่ที่มีความเหมาะสมกว่า ประกอบกับพื้นฐานความรู้ความสามารถของพ่อศรีในเชิงการช่าง และศิลปะ และเกิดจากบริบทภายนอก ได้แก่ กระแสความต้องการโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลงเพื่อไปเก็บสะสมและทำการศึกษานักวิชาการ และเศรษฐกิจ ซึ่งทำให้เกิดการแสวงหาโบราณวัตถุเพื่อไปตอบสนองความต้องการและเกิดนายหน้า หรือพ่อคนกลางทำหน้าที่รับซื้อโบราณวัตถุจากตนในชุมชนไปขายต่อ แต่ความต้องการดังกล่าวกลับสวนทางกับปริมาณของโบราณวัตถุที่ถูกทิ้งอยู่ตามแหล่งเตาที่มีจำนวนลดน้อยลง จนทำให้ชาวบ้านหาโบราณวัตถุยากขึ้น รวมถึงตัวอย่างความสำเร็จของการผลิตเครื่องปั้นดินเผาโดยชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียงกัน

แม้ว่าความสนใจต่อเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงของบรรดานักวิชาการในช่วงหลัง พ.ศ.2530 จะลดลง ดังจะเห็นว่าไม่มีการทำการศึกษาแหล่งเตาและเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงอีก แต่ความนิยมในการสะสม และการใช้โบราณวัตถุเป็นวัตถุจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ยังคงมีอยู่ ดังจะพบว่ามีการปรากฏการณ์ที่โบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลงในตลาดค้าโบราณวัตถุที่นักสะสมและพิพิธภัณฑ์สถานในต่างประเทศเริ่มมีความนิยมสะสมโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลง ในช่วงประมาณ พ.ศ.2530 (สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ 2544: 22) เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการนำเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงไปใช้เป็นวัตถุเพื่อการศึกษาค้นคว้า เช่น การศึกษาตุ๊กตา และประติมากรรมที่ผลิตจากเตาเวียงกาหลงและเตาล้านนาอื่นๆ ในเชิงรูปแบบ เทคโนโลยีสมัยโบราณ และสุนทรียศาสตร์ (เจลิยว ปิยะชน 2544) จากโบราณวัตถุที่ทำการสะสมมาตั้งแต่ พ.ศ.2539 ตอบสนองความพึงพอใจในเชิงสุนทรียะ เป็นเครื่องแสดงถึงรสนิยมส่วนบุคคลรวมถึงสถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมอันสูงส่งของเศรษฐกิจบางคน (สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ 2544: 3-16) และเป็นวัตถุจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ เช่น การใช้เครื่องถ้วยชามเวียงกาหลง

ที่ทำการสะสมมาเป็นวัตถุจัดแสดงในพิพิธภัณฑ์ที่ก่อตั้งในช่วงพ.ศ.2540 เป็นต้นมา (กรุงเทพฯ ประกันภัย 2549)

ในขณะที่ภายนอกชุมชนยังมีกระแสความต้องการโบราณวัตถุจากเวียงกาหลงอยู่ ในชุมชนทุ่งม่านกลับเป็นเวลาที่ชาวบ้านเริ่มขุดหาโบราณวัตถุมากขึ้น เพราะปริมาณโบราณวัตถุมีน้อยลง แม้ว่าจะยังมีการขุดหาโบราณวัตถุอยู่อย่างต่อเนื่องในช่วงฤดูฝนประมาณปี พ.ศ.2534 และเป็นเวลาเดียวกันที่พ่อศรีคิดหาวิธีจัดการรูปแบบใหม่ ที่จะทำให้ได้รายได้ โดยไม่ต้องทำลายทรัพยากร หรือทำให้เครื่องถ้วยชามเวียงกาหลงยังคงเป็นสมบัติของพ่อศรี และคนในชุมชนทุ่งม่านต่อไป

เนื่องจากความรู้และบทเรียนที่พ่อศรีได้รับจากการขุดหาโบราณวัตถุขาย มีอยู่ 2 ประการ ประการแรก คือทำให้ได้รู้จักทรัพยากรทางโบราณคดีมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลงว่ามีอยู่ที่ไหนบ้าง สภาพของทรัพยากรเป็นอย่างไร รูปร่างลักษณะเป็นอย่างไร มีลวดลายอะไรบ้าง และประการที่ 2 คือทำให้เกิดการประเมินคุณค่าทรัพยากรด้วยตนเอง ในสองแนวทาง คือมองว่าเครื่องปั้นดินเผามีมูลค่าสูง และเป็นสิ่งที่เป็นที่ต้องการของผู้คนหลากหลายกลุ่มจากนอกชุมชนที่พยายามไขว่คว้าหามาครอบครอง และทำให้ทรัพยากรถูกนำออกจากชุมชนไปเรื่อยๆ นำไปสู่ความรู้สึกเสียดายที่ต้องสูญเสียของดี ของมีค่านั้นไป

ในช่วง พ.ศ. 2530 มีชาวบ้านแม่ชะจาน ตำบลแม่เจดีย์ ซึ่งเป็นชุมชนที่อยู่ติดกับบ้านทุ่งม่าน ชื่อพ่อโหวง ได้ทำการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลง แล้วจำหน่ายด้วยราคาโบราณวัตถุประสบความสำเร็จ โดยมีนายหน้าค้าโบราณวัตถุจากจังหวัดสุโขทัยเข้ามาหาซื้อของเลียนแบบโบราณวัตถุในราคาสูงเพื่อนำไปขายต่อให้กับนักสะสม อีกทั้งหนึ่งเห็นได้จากที่พ่อศรีได้ให้ข้อมูลว่า

“พ่อโหวงทำมาก่อนแล้ว ที่แม่ชะจาน พ่อไม่ทำตอนนั้นยังไม่เป็น ก่อนหน้าจะทำเป็น พ่อโหวงเนียทำขายให้นายหน้าคนสุโขทัยคนเดียวกันก่อนหน้าที่พ่อจะขาย... ปรากฏว่านายหน้าคนสุโขทัยเขาเอาของเราไปขายขึ้นละหมื่น ขึ้นละแสน แกเคยเชิญพ่อไปที่บ้านแก แกมีบ้านเป็นตึก 4 ชั้น พาพ่อขึ้นไปดูชั้น 4 นะ จุดเพดานนี้เป็นเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงเต็มไปหมด แกไม่เดือดร้อน แกมีเงินเอาของเราไปขึ้นหนึ่ง แกขายได้มาก”

จากปรากฏการณ์ทั้งภายนอกและภายในชุมชน ที่โบราณวัตถุจากแหล่งเตาเวียงกาหลงเป็นที่ต้องการของนักสะสม และพิพิธภัณฑสถาน และทรัพยากรหายากมากขึ้นใน รวมถึงตัวอย่างการจัดการของชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียง เป็นเหตุให้พ่อศรีผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบของโบราณขึ้นมาทดแทนเครื่องปั้นดินเผาโบราณของจริง ซึ่งทำให้ผู้ผลิตสามารถขายสินค้าได้อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ (ศรี ลิมเนตร 2552) พ่อศรีจึงเริ่มปรึกษารื้อกับเพื่อนซึ่งเป็นช่างผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่เชียงใหม่ และเริ่มศึกษาเรียนรู้วิธีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาต่อไป การผลิตของพ่อศรีจึงสอดคล้องกับความต้องการของนายหน้าชาว

1.2.2 วิธีคิดของการจัดการ

จากความรู้ที่พ่อศรีได้รับจากการขุดหาโบราณวัตถุขายทั้งเรื่องเกี่ยวกับโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลง และคุณค่าของทรัพยากร รวมถึงบทเรียนเรื่องการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ที่ไม่เท่าเทียม นำไปสู่ความพยายามที่จะขายโบราณวัตถุให้กับนักสะสมได้ราคาสูงที่สุด เช่น การนำโบราณวัตถุที่หาได้ไปช้อน เพื่อขายให้นักสะสมคนอื่น เปลี่ยนแปลงเป็นความพยายามในการรักษาทรัพยากรไว้กับชุมชน โดยที่ยังสามารถใช้ทรัพยากรในการสร้างงานสร้างรายได้ให้ตนเองได้

การจัดการครั้งนี้จึงเกิดขึ้นภายใต้วิธีคิดว่าทรัพยากรทางโบราณคดีเป็นสมบัติของตนเอง และคนในชุมชน “ของดีมีคุณค่าในท้องถิ่นเรา จะทำอย่างไรจึงจะพลิกฟื้นคืนมาอันนี้ที่เสียหายไปนั้นแหละ อย่าให้อันที่เสียไปมีอันที่สอง” โดยที่ทรัพย์สมบัตินั้น ไม่ได้เป็นแค่ของเก่าที่ต้องอนุรักษ์ไว้ หรือเอาไว้แสดงอวดคนอื่นว่าตนเองมีเท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้ อย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นการสืบทอดของดี ที่คนรุ่นเก่าสร้างไว้ให้คงอยู่ต่อไปไปพร้อมๆ กัน โดยวิธีการที่จะไปถึงเป้าหมายนั้น คือการเรียนรู้ และการรื้อฟื้นให้ทรัพยากรทางโบราณคดีกลับคืนมาเป็นสมบัติของชุมชน แทนทรัพยากรเก่าที่ถูกทำลายไปบางส่วน “เดี๋ยวนี้เราจะเอาของบ้านเราฟื้นขึ้นมาเป็นชิ้นเป็นอัน ประติดประต่อเป็นแก่น เป็นหน่วย ให้ลูกหลานได้ศึกษาเรียนรู้สืบทอดไป” (ศรี ลิมเนตร 2552)

ดังนั้นแทนที่จะเอาโบราณวัตถุ ที่เป็นของเก่าจริงๆ มาใช้โดยตรง จึงเปลี่ยนเป็นการใช้โบราณวัตถุ เป็นตัวแบบในการสร้างทรัพยากรขึ้นมาใช้ใหม่ โดยพยายามทำให้ทรัพยากรนั้นมีรูปร่างลักษณะเหมือนกับของเดิมทุกประการทั้งดินที่นำมาผลิต วิธีการขึ้นรูป

ผลิตภัณฑ์ด้วยแป้นหมุน การเขียนลวดลาย ลักษณะการเคลือบ รวมถึงวิธีการเผาแบบเตาดินก่อ
ในบางครั้ง ซึ่งโดยรวมเรียกว่าเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงรุ่นสอง

ในราวปี พ.ศ.2526 พ่อศรีจึงได้เริ่มศึกษาเรียนรู้วิธีการผลิต
เครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบของโบราณโดยมีแรงบันดาลใจจากความเสียดาย และความรู้สึกเป็น
เจ้าของที่จะต้องรักษาสมบัติของตนเองไม่ให้ใครขยี้ไปให้ประโยชน์อย่างไม่เท่าเทียม และเพื่อสืบ
ทอดสิ่งดีงามที่คนในยุคก่อนทิ้งไว้ให้โดยมีพื้นฐานทางศิลปะอยู่แล้ว “เวลาจะไปเรียนไม่มีใครชวน
แต่พ่อเสียดายเอง เพราะของมันหมด มันมีคุณค่าในท้องถิ่นเรา จะต้องคิดค้นสืบทอดสืบทอดของ
คนรุ่นก่อนนะ พ่อดีพื้นฐานในการวาดเรามีอยู่” (ศรี ลีมนेत्र 2552)

1.2.3 การดำเนินการจัดการ

การจัดการในครั้งนี้ประกอบไปด้วยกระบวนการจัดการหลายรูปแบบ
ได้แก่ ศึกษาหรือสร้างความรู้เรื่องทรัพยากร และวิธีการจัดการ การจัดการทรัพยากรเพื่อใช้
ประโยชน์จากคุณค่าในสังคมร่วมสมัย และการบำรุงรักษาผลดีของการจัดการให้มีความยั่งยืน ซึ่ง
นำไปสู่การอนุรักษ์ ซึ่งเป็นผลของการจัดการ

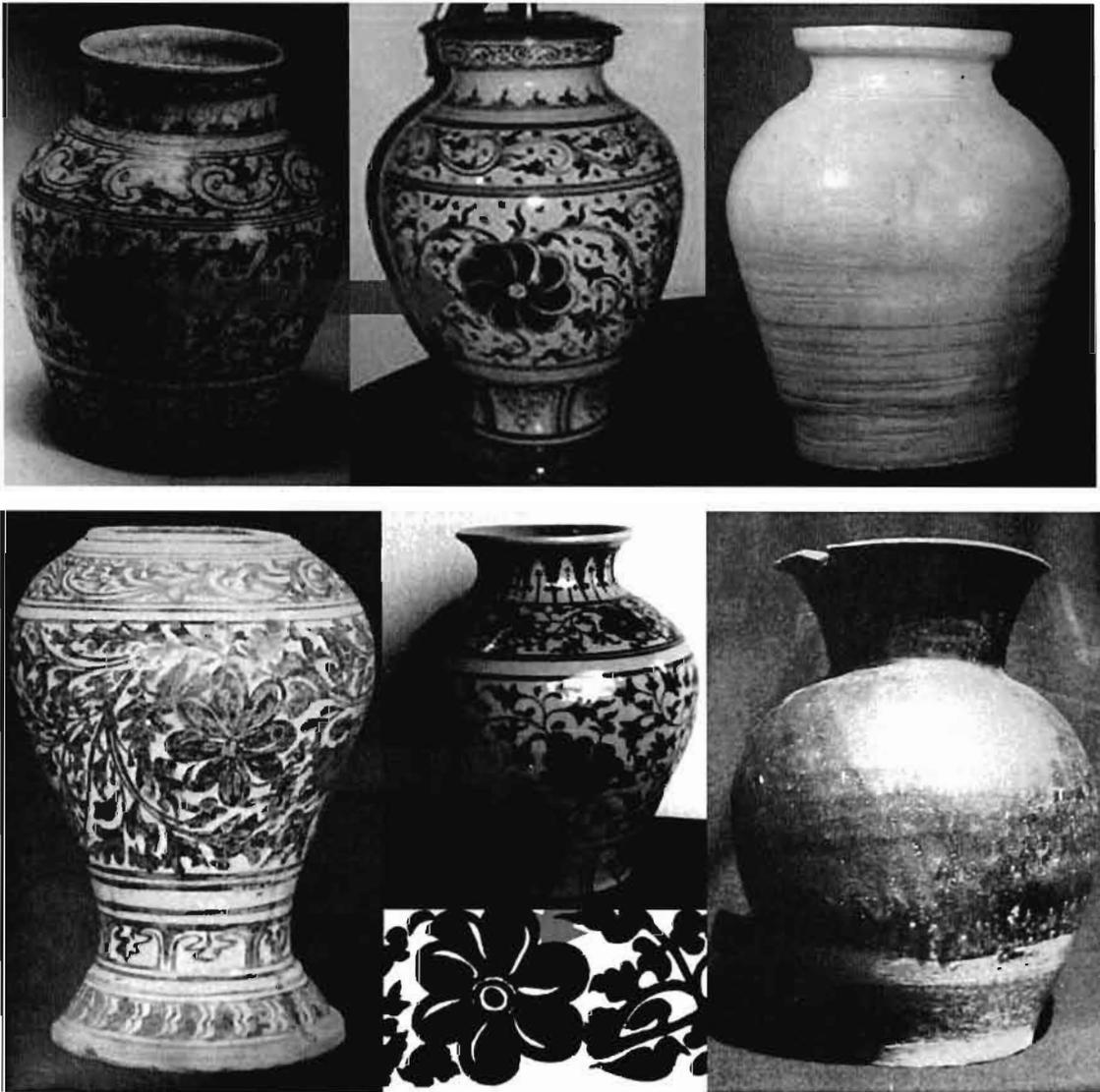
1.2.3.1 กระบวนการเรียนรู้เรื่องเตาและโบราณวัตถุจากเตาเวียง
กาหลง และการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบ การสร้างความรู้ของพ่อศรีเกิดจากการร่วม
เรียนรู้ หรือแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้รู้ภายนอกชุมชน และการศึกษา สังเกต และทดลองด้วยตนเอง
ทำให้เกิดการสร้างความรู้จากการผสมผสานกันระหว่างความรู้จากผู้รู้ และประสบการณ์จากการ
อยู่ร่วมกับทรัพยากรมายาวนาน โดยเฉพาะช่วงที่ทำการขุดหาโบราณวัตถุขาย

พ่อศรีได้รื้อฟื้นและสร้างสรรคผลิตภัณฑ์ที่เรียกว่า
“เครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงรุ่นสอง” ซึ่งหมายความถึงเครื่องปั้นดินเผาที่เหมือนเครื่องปั้นดินเผา
เวียงกาหลงโบราณโดยเฉพาะรูปทรง การตกแต่งพื้นผิว คือลักษณะการเขียนลวดลาย การเคลือบ
รวมถึงพยายามใช้เทคโนโลยีการผลิตเช่นเดียวกับเทคโนโลยีสมัยโบราณ เช่น การใช้วัตถุดิบใน
ท้องถิ่น และการเผาผลิตภัณฑ์บางชิ้นด้วยเตาดินก่อ จะแตกต่างแค่เพียงอายุสมัยที่ผลิต และ
เทคโนโลยีบางประการเท่านั้น

จากการศึกษาเครื่องปั้นดินเผาโบราณ เมื่อคราวที่ยังขุดหา
โบราณวัตถุขาย และการอยู่ร่วมกับทรัพยากรมาอย่างยาวนาน ทำให้พ่อศรีสรุปได้ว่าลวดลายเวียง

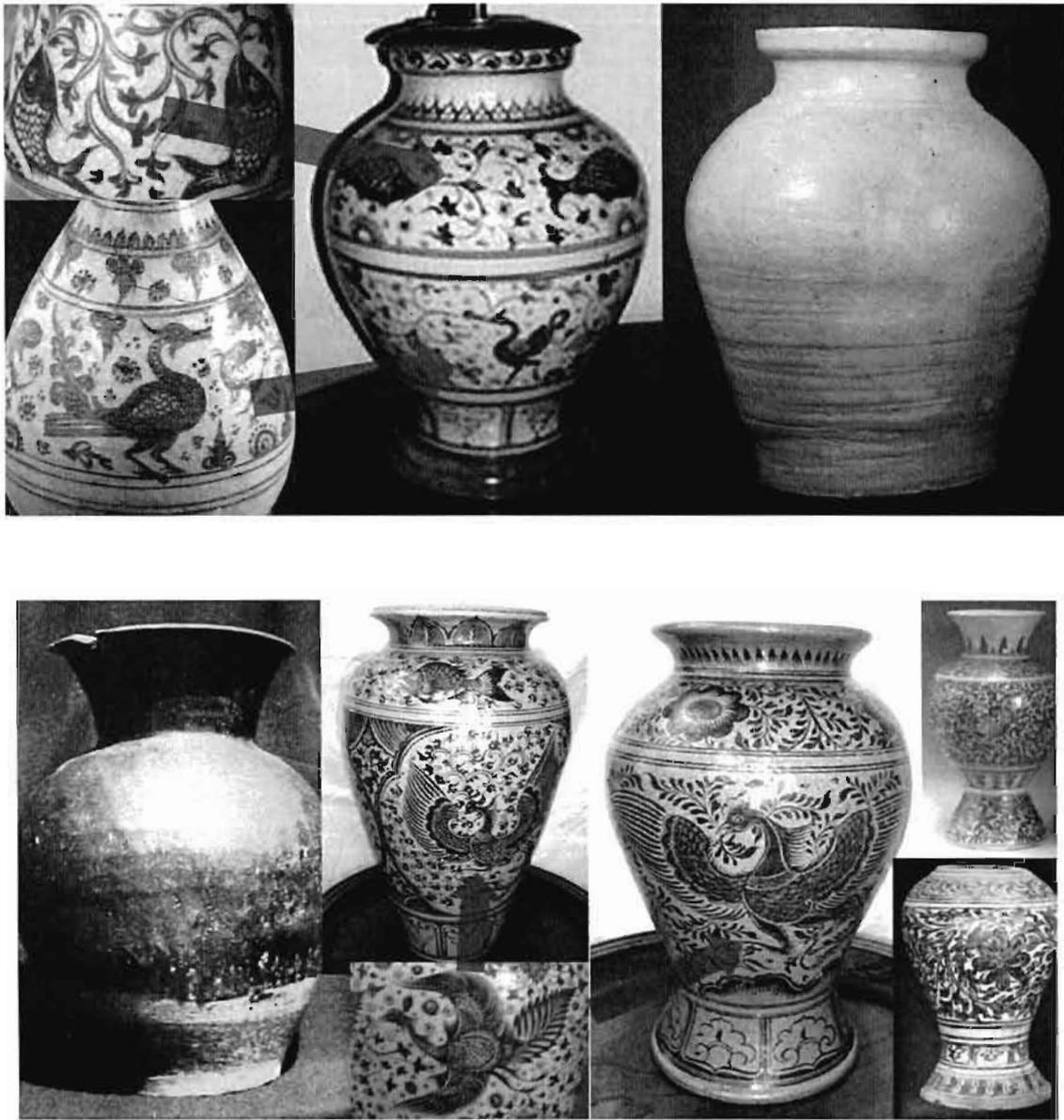
กาหลงที่สำคัญได้แก่ ลายปลา ลายกิเลน ลายหงส์ ลายใบผักชี ลายใบเฟิร์น หรือลายผักกูด ลายผักแว่น และลายกา เป็นต้น ซึ่งเป็นการเรียกชื่อลวดลายเช่นเดียวกับที่ชาวบ้านคนอื่น ที่เคยขุดหาโบราณวัตถุขาย รวมไปถึงเป็นชื่อเรียกเดียวกัน กับที่นักสะสมโบราณวัตถุบางคนใช้เรียกลวดลายแบบต่างๆ ที่พบในภาชนะประเภทตกแต่งผิวด้วยการเขียนลายดำได้เคลือบบนพื้นขาว ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ประเภทเด่นของแหล่งเตาเวียงกาหลง ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าความรู้เรื่องลวดลายชุดนี้เป็นความรู้ที่ถูกสร้างขึ้นเมื่อครั้งที่ทำการขุดหาโบราณวัตถุขาย และเป็นความรู้ร่วมในหมู่ผู้ที่เคยขุดหาโบราณวัตถุที่คิดขึ้นมาเพื่อใช้เรียกร่วมกัน หรือมาจากนักสะสมเพื่อใช้สื่อสารกับชาวบ้านที่ขุดหาโบราณวัตถุมาขายให้ และพ่อศรีได้ใช้ความรู้ดังกล่าว ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา โดยการประยุกต์เอารูปทรง และลวดลายของเครื่องปั้นดินเผาโบราณมาใช้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงรุ่น 2 ซึ่งมีทั้งแบบที่มีลักษณะเหมือนกับของโบราณ และรูปแบบที่พ่อศรีสร้างขึ้นใหม่

อย่างไรก็ตามเป็นเรื่องยากที่จะเปรียบเทียบความเหมือนและต่างของเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงรุ่น 2 กับเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงสมัยพุทธศตวรรษที่ 21-24 เนื่องจากไม่สามารถเปรียบเทียบกับต้นฉบับของการผลิตจริงๆ ได้ จากการให้ข้อมูลของพ่อศรีที่ว่าตนเองผลิตเครื่องปั้นดินเผาตามโบราณวัตถุของจริง และการเปรียบเทียบกับภาพโบราณวัตถุที่มีได้มีนักวิชาการหรือนักสะสมเก็บรักษาไว้ ก็ทำให้มองเห็นความเหมือนและความแตกต่างของเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงรุ่นสอง กับเครื่องปั้นดินเผาโบราณ ที่ชี้ให้เห็นว่าพ่อศรีได้เรียนรู้ ศึกษา ทรัพยากรจากทั้งโบราณวัตถุของจริง รวมไปถึงได้รับแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์จากการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบวัตถุโบราณของผู้ผลิตรายอื่นด้วย เนื่องจากพบว่า พ่อศรีได้ทำการผลิต ผลิตภัณฑ์ที่มีความคลึงกับผลิตภัณฑ์เวียงกาหลงที่ถูกพิสูจน์ว่าถูกทำขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 26

ภาพที่ 32 การเปรียบเทียบผลิตภัณฑ์เวียงกาหลงรุ่นสองของลุงศรี กับโบราณวัตถุเวียงกาหลง

ภาพด้านบนแสดงการนำเอาความรู้เรื่องรูปทรงและลวดลายของเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงโบราณมาใช้ในผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงรุ่นสอง รูปทรงที่ใช้คือไห (Jar) ทั้งแบบที่ปากตั้งตรง และปากผาย ส่วนลวดลายที่ใช้เป็นลายพรรณพฤกษา คือ ลายก้านขด ลายดอกไม้ และลายกลีบบัว โดยลวดลายมีความต่อเนื่องเหมือนกับหมอนอยู่รอบตัวภาชนะ ซ้อนกันเป็นชั้นๆ เหมือนกับกลุ่มลายที่เรียกว่าภูมิจักรวาลมงคล แต่ไม่ใช่การลอกมาทั้งหมด นอกจากนี้ยังพบว่ามีเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงที่ถูกพิสูจน์ว่าถูกผลิตขึ้นในปี พุทธศตวรรษที่ 26 ที่มีลักษณะเหมือนกับเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงรุ่นที่สองของพ่อศรีอีกด้วย

ภาพที่ 33 ภาพเปรียบเทียบผลิตภัณฑ์เวียงกาหลงรุ่นสองของลุงศรี กับโบราณวัตถุเวียงกาหลง
ผลิตภัณฑ์ที่มีเลียนภาชนะทรงไห (Jar) ทั้งไหปากตรง และปากผาย และภาชนะทรงแจกัน ทั้ง
ของโบราณ และภาชนะที่ถูกผลิตขึ้นในปัจจุบัน โดยเลียนแบบลวดลายรูปสัตว์ ได้แก่ นก (หงส์
หรือนกยูง?) และปลา โดยมีการปรับเปลี่ยนรายละเอียด รวมถึงอิริยาบถของสัตว์เหล่านั้น แต่ยังคง
ให้รูปแบบขององค์ประกอบของลวดลายแบบโบราณ กล่าวคือการเขียนลายที่มีลักษณะหมุนวน
ต่อเนื่อง ซ้อนกันเป็นชั้น

ภาพที่ 34 ภาพเปรียบเทียบผลิตภัณฑ์เวียงกาหลงรุ่นสองของลุงศรี กับโบราณวัตถุเวียงกาหลง

ผลิตภัณฑ์ที่ผลิตเลียนแบบกระปุกแบบที่มีรูปทรงคล้ายขวด ลำตัวค่อนข้างตั้งตรง ค่อนข้างกลมรี ช่วงต่อจากคอและลำตัวนูนเป็นวงแหวน และมีหู เป็นทรงกลมเล็กๆ คอภาชนะสั้น รูปทรงคล้ายผลน้ำเต้า (วิสิฐ ตีรณวิฒนากุล 2531: 32) ส่วนลวดลายพบว่ามีลักษณะเหมือนกับลายช่อดอกไม้ (สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ 2544: 25) ต่อเนื่องรอบตัวภาชนะ เพียงแต่กลับด้านบนเป็นด้านล่าง

ภาพที่ 35 ภาพเปรียบเทียบผลิตภัณฑ์เวียงกาหลงรุ่นสองของลุงศรี กับโบราณวัตถุเวียงกาหลง

ผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะคล้ายกับขวด หรือแจกันเวียงกาหลง แต่ปากตรงสูงขึ้นไป เขียนลาย เหมือนกับลายปลาคาบพันธุ์ไม้ ซึ่งเป็นเครื่องปั้นดินเผาที่ถูกผลิตขึ้นมาในปัจจุบัน (สุมิตร ปิติพัฒน์ และคณะ 2544: 90)

ในด้านเทคนิคการผลิตเครื่องปั้นดินเผาพ่อศรีใช้การศึกษาหา ความรู้ร่วมกับเพื่อน และอาจารย์หลายคนในวงการช่างผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่เชียงใหม่ โดยการ แนะนำต่อๆ กันไป ทั้งเรื่องการปั้น เคลือบ และเผาเครื่องปั้นดินเผา และทำการทดลองผลิต เครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบด้วยตนเองด้วยความตั้งใจจริง แม้ว่าจะไม่มีเงินทอง ร่วมกับการสังเกต จากเตาเวียงกาหลงของจริง แล้วทำการทดลองใช้เทคนิคต่างๆ ในการผลิตเพื่อให้ผลิตภัณฑ์ ออกมาเหมือนกับของโบราณ ในการเรียนนั้นบางส่วนมีลักษณะเป็นการเรียนร่วมกัน เช่น มีการ นำเอาดินไปทดลองปั้น การทดลองทำเคลือบเลียนแบบเคลือบที่เหมือนกับโบราณวัตถุจากเตา เวียงกาหลง เป็นต้น

“เราไม่ได้คุยไม่ว่าคิดเองคั่นเอง เราไม่ใช่นักวิทยาศาสตร์ เรา ต้องศึกษาจากเพื่อน ไม่ได้คั่นคว้าเองนะ แต่ศึกษากับเพื่อนโดยจิตใจ เงินก็ไม่มี แต่มีเพื่อนที่เป็น นักวาดนักเขียน ชื่ออาจารย์ทำนุ หริพิทักษ์ แก่อยู่ที่เชียงใหม่ ที่นี้พ่อก็ไปอยู่กับเขา พ่อดีมีอาจารย์ คนหนึ่งรู้จักอาจารย์ทำนุ ที่นี้ก็ไปศึกษาด้านเซรามิกในด้านเครื่องเคลือบเครื่องอะไรต่างๆ ศึกษา จากภาพบ้าง จดบันทึกบ้าง ไปหาเพื่อนอีกคนหนึ่งก็ศึกษาเรื่องน้ำเคลือบ เรื่องดิน และเรียนวิธีการ เผาด้วย พร้อมหมดทุกขั้นตอน ปรากฏว่ามีสูตรด้วย จากนั้นลองผลิตลองถูกเยอะเยอะ...”

หลังจากที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบด้วยเตาแก๊สสำเร็จได้ อย่างดี ในปี พ.ศ.2530 พ่อศรีจึงได้สร้างเตาที่ก่อขึ้นจากดินโดยใช้แบบที่ทำการศึกษาโดยอาจารย์ ทรงพันธุ์ วรรณมาศ อาจารย์ประจำวิชาเครื่องปั้นดินเผา ภาควิชาอุตสาหกรรมศิลป์ วิทยาลัยครู เชียงรายในเวลานั้น ซึ่งรู้จักคุ้นเคยกับพ่อศรีตั้งแต่ปี พ.ศ.2535 จากการที่พ่อศรีเป็นผู้นำทางไป สัมรวจกลุ่มเตาเวียงกาหลงในชุมชนทุ่งม่าน ชุมชนใกล้เคียง และในเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวง ซึ่งเป็นที่ทำกินของชาวบ้าน รวมถึงได้ใช้โบราณวัตถุที่พ่อเก็บรักษาไว้ รวมถึงสถานที่ผลิต เครื่องปั้นดินเผาของลงในการสอนนักศึกษา (การผลิตเครื่องปั้นดินเผา) โดยนอกจากพ่อศรีจะนำ รูปแบบเตาดินก่อนจากการศึกษาของอาจารย์ทำนุมาใช้แล้ว ในการสร้างเตาพ่อศรียังได้ใช้ความรู้

จากการสังเกตเตาเผาของจริง มาผสมผสานเข้าไปด้วย จนสามารถสร้างเตาดินที่เผาผลิตภัณฑ์ได้จริง จึงกล่าวได้ว่าความรู้ของพ่อศรีสร้างด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับผู้รู้ และนำมาทดลองปฏิบัติจริง จนเป็นผลสำเร็จ

“เตาดินสร้างเอาตามรูปแบบของอาจารย์ทรงพันธ์ จุรีมาศ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง จะมีแบบมีรูปมาให้ เราก็เอาตัวนั้นมาสังเกตด้วย แล้วก็เอาของจริงมาสังเกตด้วย เตาจริงนี้สังเกตเกี่ยวกับแท่นวางของ ที่มันจะเป็นชั้นเหมือนกับในรูปภาพที่อาจารย์เขาเก็บรวบรวมไว้ อาจารย์เขามีเตาของเขาสอนนักศึกษาที่ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง สอนเขรามิก พอดีแกมีรูปแบบ บางที่แกก็ขอยืมของเราไป เอาไปเสวนา ที่ลำปาง ก็เลยรู้จักกัน แล้วที่นี้พ่อศรีจะสร้างเตา แกก็เลยเอารูปแบบมาให้ดู พ่อศรีก็เลียนแบบโครงสร้างแบบนั้น แต่มาคิดเอาของจริงบ้านเราผสมผสานเข้าไป”

ภาพที่ 36 เตาก่อด้วยดินเหนียวของลุงศรี ลิมเนตร

เป็นเตาที่พ่อศรีใช้เผาผลิตภัณฑ์ที่เผาด้วยอุณหภูมิต่ำประมาณ 700-800 องศาเซลเซียส หรือเผาผลิตภัณฑ์ครั้งที่หนึ่ง สร้างขึ้นจากตำราของอาจารย์ทรงพันธ์ วรณมาศ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง ผสมผสานกับความรู้ของตนเองจากการสังเกตเตาเวียงกาหลงของจริง ซึ่งมีลักษณะเป็นเตาทรงประทุนคว่ำ ระบายความร้อนขึ้น คล้ายเตาเวียงกาหลงโบราณ และทดลองใช้เผาผลิตภัณฑ์ที่ทำขึ้นมาตั้งแต่ ปี พ.ศ.2538 ทำให้กระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเตาพ่อศรีมีความใกล้เคียงกับ

กระบวนการผลิตสมัยโบราณมากที่สุด ทั้งวิธีการปั้นด้วยแป้นหมุน รูปทรง การเขียนลวดลาย การเคลือบ รวมไปถึงวิธีการเผา จนกระทั่งวิธีการนำผลิตภัณฑ์ที่เผาเสร็จแล้วออกทางด้านข้าง ซึ่งพ่อศรีเคยสันนิษฐานว่าเตาโบราณคงจะใช้วิธีการเดียวกัน

1.2.3.2 การผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลงและการจำหน่ายเป็นโบราณวัตถุ เริ่มประมาณ พ.ศ.2530 เป็นกิจกรรมเชิงพาณิชย์ที่ประกอบไปด้วยการหาทุน/การลงทุน การแสวงหาทรัพยากรในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ได้แก่ ดินที่ใช้ในการปั้น ขั้นตอนการผลิตเครื่องปั้นดินเผา และการจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงรุ่นสองเป็นโบราณวัตถุ

ในการลงทุนสร้างกิจการผลิตเครื่องปั้นดินเผา “เตาพ่อศรี” เริ่มต้นจากการที่นายทุนที่เคยทำธุรกิจที่ดินกับพ่อมาก่อน ชื่อเตาแก๊ส มูลค่า 50,000 บาท ให้กับพ่อศรีแทนค่านายหน้าที่ดิน เพื่อใช้ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา

“พ่อเลี้ยงซึ่งเป็นคนระยอง มาหาซื้อที่ดินที่เวียงกาหลง ให้พ่อศรี หาที่ดินให้ โดยจะซื้อกับพ่อในราคาไร่ละ 5,000 บาท ไม่ว่าจะซื้อมาในราคาเท่าไร เป็นที่ สปก. แล้วคิดว่าจะตอบแทนพ่อด้วยการให้ค่านายหน้า แต่พ่อไม่ต้องการจึงขอให้พ่อเลี้ยงซึ่งเป็นคนระยองนั้นช่วยลงทุนในการช่วยก่อตั้งการผลิตเครื่องเคลือบดินเผาให้ โดยลงทุนซื้อเตาราคา 50,000 บาท โดยอาจารย์ที่เชียงใหม่เป็นคนทำเตาให้ ประมาณปี พ.ศ.2530” (ศรี ลีมนेत्र 2552)

ภาพที่ 37 เตาก๊าซที่ลุงศรีใช้ในการเผาผลิตภักดิ์เวียงกาหลงรุ่นสอง

เป็นต้นทุนที่สำคัญอย่างแรกที่พ่อศรีต้องมี เพื่อใช้ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา เตาล้างแรก เป็นเตาก๊าซ ซึ่งพ่อศรีได้รับจากนายทุน เป็นค่าตอบแทนในการทำธุรกิจ

การมีผู้มาลงทุนซื้อเตาให้ถือเป็นสิ่งสำคัญสำหรับการผลิตของพ่อศรีเป็นอย่างมาก เนื่องจากในเวลานั้นพ่อศรีไม่สามารถหาทุนด้วยตนเองได้ การซื้อเตาก๊าซให้จึงถือเป็นการสร้างกิจการให้เป็นจริงขึ้นมา ทำให้พ่อศรีจึงมีความพร้อมมากกว่าชาวบ้านคนอื่น ทั้งในแง่ของความสนใจส่วนตัว ทักษะทางศิลปะที่มีอยู่แล้ว เพื่อนพ้อง และมิตรสหายที่ถ่ายทอดความรู้ให้ รวมถึงผู้ที่ให้การอุปถัมภ์ลงทุนในการก่อตั้งกิจการให้

จากการสร้างความรู้ของพ่อศรี พบว่าดินเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่ทำให้การผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงรุ่นสอง ให้เหมือนกันกับรุ่นหนึ่ง ซึ่งถูกผลิตขึ้นในสมัยพุทธศตวรรษที่ 21-24 โดยพ่อศรีเชื่อว่าช่างในสมัยโบราณใช้เป็นที่ดินที่มีอยู่ในท้องถิ่นตำบลเวียงกาหลงในการผลิต พ่อศรีจึงพยายามใช้หรือถ่ายทอดให้ลูกค้า หรือผู้สนใจฟังว่าตนเองใช้ดินที่มีอยู่

ในท้องในการผลิตด้วย โดยการหาดินที่ใช้ได้ จะทำด้วยวิธีการสังเกต และทดลองจนพบดินที่ทำให้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาได้เหมือนกับของโบราณ ดังที่พ่อศรีได้ให้ข้อมูลไว้ว่า

“ดินไปหาที่บ้านป่าจั้น ตำบลเวียงกาหลงก็มี บ้านเราก็มีแถวห้วยก็มีที่เตาพ่อเอื้อน สังเกตโดยมันจะมีจุดของมัน สมมุติว่าตรงนี้มีดินสีเทา สีดำ ที่เป็นโหลดเป็นลิม จกลงไปมันจะเหนียว ไม่มีหินทราย หมายถึงว่าดินตัวนี้ใช้ได้แล้วนะ คนโบราณเขาเอาดินแถวนี้แหละ ดินลำปางไม่เอา เพราะดินละเอียด และเป็นดินกรองละเอียดเกินไป ไม่แตกลายงาเอาไว้ใช้ทำ slip (engobe) อย่างเดียว” (ศรี ลิมเนตร 2552)

ส่วนการปั้นผลิตภัณฑ์พ่อศรีก็ใช้วิธีการปั้นด้วยแป้นหมุนเหมือนอย่างเครื่องปั้นดินเผาโบราณ “ปั้นด้วยแป้นหมุนมอเตอร์ ไม่ได้ใช้ตัวพิมพ์ ปั้นกับมือ” (ศรี ลิมเนตร 2552)

การขายผลิตภัณฑ์เวียงกาหลงรุ่นสองเป็นโบราณวัตถุตามที่พ่อศรีได้ให้ข้อมูลไว้ นั้น เกิดขึ้นในเวลาที่การผลิตเริ่มจะประสบผลสำเร็จ ประมาณ พ.ศ.2530 และมีการผลิตที่มีผิดพลาดจนทำให้ผลิตภัณฑ์ไม่มีความสมบูรณ์ ประกอบกับในเวลานั้นมีนายหน้าค้าโบราณวัตถุชาวสุโขทัยมาหาซื้อโบราณวัตถุซึ่งผลิตเลียนแบบของโบราณจากเตาพ่อโหวง ที่บ้านแม่ชะจาน ดังที่เคยกล่าวถึงแล้ว เข้ามาหาซื้อผลิตภัณฑ์ในบ้านทุ่งม่าน พ่อศรีจึงใช้โอกาสนี้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่มีลักษณะเก่าแก่ เหมือนโบราณวัตถุจริง ด้วยวิธีการ เช่น การใช้ครดกัดให้เคลือบลอกดูเก่า เป็นต้น ตอบสนองกระแสของความต้องการผลิตภัณฑ์เลียนแบบโบราณวัตถุดังกล่าว

“ตอนทำไป (ผลิตเครื่องปั้นดินเผา) มีเสียบ้างแต่ก็ไม่กลัวเพราะถ้าเสียก็ไปชุบทำเป็นของเก่า เขากรดมากัดให้มันเก่าๆ ไปเลย แล้วเขาก็ชอบของเก่านะ ใหม่ๆ ปึงเขาไม่เอา ไม่ชอบ...ถูกค้าชอบลายกาหลง เช่น ลายมังกร ลายปลา ไม่มีการประยุกต์” (ศรี ลิมเนตร 2552)

ในการขายนั้นพ่อศรีให้ข้อมูลว่าตนเองไม่ได้หลอกหลวงนายหน้าค้าโบราณวัตถุคนดังกล่าวแต่อย่างใด แต่เป็นความพอใจด้วยกันทั้งสองฝ่าย โดยมีราคาขายประมาณ 20,000 – 50,000 บาท ซึ่งน่าจะมีความเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์ที่โบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลงในตลาดค้าโบราณวัตถุที่นักสะสมและพิพิธภัณฑ์สถานในต่างประเทศเริ่มมีความนิยม

สะสมโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลง ในช่วงประมาณ พ.ศ.2530 (ปวิวรรต ธรรมมาปริชากร และคณะ 2544: 22)

“พอใช้ได้ก็มีคนจากสุโขทัย เขามาทหาซื้อของเวียงกาหลง นี่เป็นของใหม่ที่พ่อทำได้เหมือนของเก่า ทีนี้เขาก็พอใจซื้อไป ราคาเท่าใดเขาก็ไม่ต่อเราเลย ทีนี้เราก็มีทุนรอนสร้างเนื้อสร้างตัวขึ้นมาได้ กิจการเดินไปสักเป็นปีได้เงินหลายแสนนะ แต่ไม่ได้หลอกหลวงเป็นของเก่า แล้วเขาจะไปทำเก่าก็เป็นเรื่องของเขา แล้วเอาไปขายส่งต่อให้เศรษฐีนักสะสมในกรุงเทพฯ”

“ราคาขายใบละประมาณ 20,000 บาท ตอนนั้นเขาทำถ้วยทำชาม แต่ทีนี้ถ้วยชามมันเริ่มอิมตัว พ่อทำสิงห์ ทำเป็นสิงห์แล้วก็อำปาก น้ำเคลือบมันไหลย่อยมาตามพื้น มีรอยแตกลายงา พ่อไม่ชอบ เขาชอบนะไม่ต่อราคา เขารวย นี่เท่าไร 20,000 บาท เขาก็ให้มาเลย”

“ราคาสูงสุด ตั้งไว้ประมาณ 150,000 บาท ต่อชิ้น แต่โดนหมู่เดียวกันหักหลัง เขาจะเอาแล้วแต่ไม่ได้ขาย คนอื่นขาย เพราะขายไม่เป็น สุดท้ายขายได้ 50,000 บาท”

1.2.4 ผลของการจัดการ

การจัดการทำให้เกิดผลในหลายด้าน ทั้งในด้านผลงาน คือสามารถผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่เหมือนจริงจนกระทั่งนักสะสมและผู้เชี่ยวชาญไม่สามารถตรวจสอบได้ด้วยตาเปล่า หรือประสบการณ์ที่ตนเองมี ด้านรายได้ คือทำให้พ่อศรีมีรายได้สม่ำเสมอจนมีเงินสะสมมาก พอเลี้ยงครอบครัวและลงทุนทำธุรกิจในครั้งต่อไป

เครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงที่พ่อศรี และผู้ผลิตรายอื่นผลิตขึ้นมาขาย แทนโบราณวัตถุที่มีความเหมือนของโบราณเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ยังมีความสวยงาม และมีรูปแบบที่หลากหลายดึงดูดใจนักสะสมจนเต็มใจซื้อไปสะสม รวมถึงใช้เป็นวัตถุที่ใช้ในการศึกษาเป็นจำนวนมาก เนื่องจากไม่สามารถตรวจสอบความเก่าแก่ หรืออายุที่แท้จริงด้วยตาเปล่าหรือแว่นขยายได้ (ปวิวรรต ธรรมมาปริชากร ใน สุमितร์ ปิติพัฒน์ และคณะ 2544: 21) การขายเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงรุ่นสอง แทนการขายโบราณวัตถุของจริงทำให้พ่อศรีได้รายได้ตอบแทนอย่างสม่ำเสมอจนมีเงินทุนจำนวนมากพอในการเลี้ยงดูครอบครัว รวมถึงทำให้เกิดความ

ภาคภูมิใจที่สามารถผลิตเครื่องปั้นดินเผาได้เหมือนกับของโบราณ “(การผลิตเครื่องถ้วยเลียนแบบ ขายเป็นโบราณวัตถุ) ทำให้เรามีทุนรอนสืบมาพอมีทุนมากี่ส่งลูกเรียนหนังสือ...ก็คิดว่าอย่างไรเราก็เก่งนะ ไม่เก๋เท่า แต่เราทำเหมือนเก่า ที่นี่เราเอาไปขายได้เท่านี้เราพอใจแล้วมีทุนรอนแล้ว”

นอกจากนี้ยังทำให้เกิดความภูมิใจที่ตนเองเป็นผู้รู้พื้นทรัพยากรทางโบราณคดีซึ่งเป็นวัฒนธรรมเก่าขึ้นมาอีกครั้ง ทำให้ไม่ต้องขุดหาโบราณวัตถุขายอีกต่อไป ถือเป็น การอนุรักษ์ทรัพยากรทางโบราณคดีในรูปแบบหนึ่ง “ที่นี่พ่อก็ตั้งใจที่สามารถฟื้นของเก่าขึ้นมาได้ ต่อไปอาจารย์ฝรั่งมาซื้อของ ซื้อของเหมือนเดิมนะ พ่อบอกไม่ขายแล้ว แต่ก่อนยากจนไม่มีเงินทอง จะเลี้ยงลูกเต้า เดียวนี้มีอยู่มีกินแล้ว ผมจะขออนุรักษ์ไว้...” (ศรี ลิมเนตร 2552)

การจัดการทำให้เกิดผลต่อเนื่องที่ทำให้การจำหน่ายเครื่องปั้นดินเผาดังกล่าวต้องหยุดลง เพราะสำหรับบรรดานักสะสมที่ต้องการครอบครองโบราณวัตถุของจริงแล้ว การจัดการในรูปแบบนี้เป็นถือเป็นการหลอกลวง ในปี พ.ศ.2544 นักวิชาการ และนักสะสมโบราณวัตถุจึงออกมาเปิดเผยว่าราวๆปี พ.ศ.2534 – 2535 (สุมิตร ปิติพัฒน์ 2544: 3-16) ในตลาดของวงการนักสะสมของเก่ามีเครื่องถ้วยรูปแบบคล้ายของโบราณจากเตาเวียงกาหลงอย่างมาก มีเพียงองค์ประกอบทางเคมีที่มีความซับซ้อนกว่า ซึ่งการตรวจสอบในห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์เท่านั้น ที่บอกได้ว่าเครื่องปั้นดินเผาเหล่านั้นเพิ่งจะถูกผลิตขึ้นเมื่อไม่นาน (ในเวลา ร่วมสมัย คือพุทธศตวรรษที่ 26) นี้เอง ดังนั้นการผลิตเครื่องปั้นดินเผาขายเป็นโบราณวัตถุของพ่อศรี กับนายหน้าค้าโบราณวัตถุชาวสุโขทัยจึงสิ้นสุดลง ประมาณปี พ.ศ.2543 “เมื่อโดนตรวจสอบ ในช่วงที่พ่อกำลังทำ (ผลิตภัณฑ์เลียนแบบ) ขาย ในปี พ.ศ.2543 ที่นี่ต่อมาไปโดนตั้งที่อเมริกา บอกว่าของเวียงกาหลงเป็นของปลอม พ่อก็ให้ข่าวไปเลยตอนนั้นว่าเป็นของรุ่นสอง ไปปลอมได้ อย่งไรละ น้ำเคลือบเหมือนกัน ดินเหมือนกัน ปั้นเหมือนกัน ของเวียงกาหลงเหมือนกันแต่มาทำนี้ ของรุ่นสอง คือเหมือนกับพระรุ่นหนึ่ง พ.ศ.นั้น รุ่นสอง พ.ศ.นี้ รุ่นหนึ่ง นี่สมัยพันปี รุ่นสองปัจจุบันนี้ พ่อคิดอย่างนี้นะจากนั้นนายหน้าคนสุโขทัยก็หยุดไปเลย...” (ศรี ลิมเนตร 2552)

อย่างไรก็ตามพ่อศรีพบว่าวิธีการนี้เป็นวิธีการที่เหมาะสมที่สุด จึงยังคงผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลงต่อไป และยังใช้ประโยชน์จากคุณค่าทางวัฒนธรรม และความเก่าแก่ของเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงเหมือนเดิม แต่ได้เปลี่ยนจากการสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ให้เป็นของเก่าขาย (ขายทรัพยากรจากความเป็นโบราณวัตถุ) มาขาย

ทรัพยากรใหม่ที่มีความเก๋จากการรื้อฟื้นภูมิปัญญาวิธีการผลิตและรูปลักษณะของผลิตภัณฑ์แทน นอกจากนี้พ่อศรียังใช้ประสบการณ์ความสำเร็จของการผลิตเครื่องปั้นดินเผา และความรู้ที่ได้จากการศึกษาเตา และโบราณวัตถุเวียงกาหลงของจริง ในการถ่ายทอดให้ผู้ที่มาเยี่ยมชมสถานที่ผลิตในชุมชนทุ่งม่าน รวมถึงที่ขอให้พ่อศรีพาไปเที่ยวชมแหล่งเตาโบราณ ซึ่งมีความหลากหลาย ทั้งนักเรียนจากโรงเรียนในท้องถิ่น นักศึกษาจากจังหวัดอื่น รวมถึงนักศึกษาต่างประเทศ นักท่องเที่ยว และลูกค้าที่มาหาซื้อผลิตภัณฑ์ของพ่อศรีที่มีความสนใจอยากเห็นของจริง โดยเตาโบราณที่พ่อศรีพาผู้สนใจไปเที่ยวชม คือเตาโบราณซึ่งโผล่พ้นเนินดินขึ้นมา และมีชาวบ้านเป็นผู้ดูแลรักษา ซึ่งตั้งอยู่ที่หมู่บ้านป่าसान ตำบลเวียงกาหลง ซึ่งช่วยเสริมให้พ่อศรีเป็นผู้รู้เรื่องเตาและเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงโบราณคนหนึ่งชุมชนทุ่งม่าน

“บางทีไปรับลูกค้าที่แม่ชะจาน ลูกค้าไม่ใช่จะมาซื้อของอย่างเดียว เขาอยากจะมาเห็นพื้นเพทำเลของเตาโบราณ พ่อจะส่งเขาไปดู ที่บ้านก็ด้วย แล้วดูนี้ไม่ว่าจะซื้อหรือไม่ก็ตาม...คนกรุงเทพฯ เวลาเขาสนใจเขาศึกษา เขารู้เขาจะไปดูที่เตา ถามว่าเตาทุ่งม่านที่นั่นที่นี้ พ่อก็บอกไป ตอนนั้นเตานี้ยังไม่เกิด (เตาทุ่งม่าน พ่อทา) พ่อก็พาเขาไปดูที่บ้านป่าसान มีนักศึกษาได้วันบ้าง อาจารย์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่พานักศึกษามาดูงาน นักศึกษาจากราชมงคล กรุงเทพฯมา พ่อพาเขาไปอธิบายทุ่งม่านเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เขาก็เข้าใจ...”

ผลิตภัณฑ์ของพ่อศรียังได้รับการยอมรับเป็นผลิตภัณฑ์ประจำตำบล หรือ OTOP ในปี พ.ศ.2546 รวมถึงได้รับการยกย่องให้เป็นผู้พิทักษ์ภูมิปัญญาไทย จากกรมทรัพย์สินทางปัญญาด้วย “พ่อได้รับโอทอป ตั้งแต่ปี พ.ศ.2546 ที่ได้เริ่มไปอบรมไปคัดสรรค์ มีการทำแผ่นพับโฆษณาในช่วงนั้นด้วย โดย อาจารย์มานะ แก้วกำเนิดทำให้”

ภาพที่ 38 แผ่นพับประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์เวียงกาหลงของพ่อศรี ลิ่มเนตร

ในการเข้าร่วมการคัดสรรค้เป็นผลิตภัณฑ์ประจำตำบลนั้น นอกจากจะมีการอบรมเรื่องการตลาดแล้ว ยังมีการโฆษณาประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ให้อีกด้วย โดยจุดเด่นของเครื่องปั้นดินเผาจากเตาพ่อศรี (เตาศรี) นั้นอยู่ที่การสืบสานวัฒนธรรม และตำนานเวียงกาหลง ซึ่งพ่อศรีมีความเชี่ยวชาญเนื่องจากมีประสบการณ์มากกว่า 10 ปี ทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีความสวยงามเหมือนของโบราณ หรือเสมือนเป็นส่วนหนึ่งของการผลิตที่ต่อเนื่องมาจากสมัยโบราณ มีความปลอดภัยเนื่องจากใช้วัสดุจากธรรมชาติ และมีความแข็งแรงคงทน

ภาพที่ 39 ประกาศนียบัตรผลิตภัณฑ์ดีเด่นระดับสี่ดาว ภาคเหนือ ประจำปี พ.ศ.2546 โครงการ
คัดสรรสุดยอดหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ไทย ของพ่อศรี ลีมนेत्र

เครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตโดยพ่อศรี ได้รับการคัดสรรให้เป็นสุดยอดผลิตภัณฑ์ประจำตำบล ซึ่ง
หมายความว่าพ่อศรีได้ทำการผลิตหรือจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ให้กลายเป็นสินค้าที่มี
คุณภาพ มีจุดเด่นเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง สอดคล้องกับวัฒนธรรมในท้องถิ่น มีคุณภาพ
มาตรฐานทำให้สามารถจำหน่ายในตลาดทั้งภายในและต่างประเทศ

ภาพที่ 40 ประกาศเกียรติคุณเชิดชูเกียรติ ของพ่อศรี ลิมเนตร์ในการเป็นผู้นุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประจำปี พ.ศ.2549 และบัตรประจำตัวอาสาพิทักษ์ภูมิปัญญาไทย กรมทรัพย์สินทางปัญญา

ประกาศเกียรติคุณของหนังสือพิมพ์ข่าวผู้นำ และบัตรประจำตัวอาสาสมัครพิทักษ์ภูมิปัญญา ซึ่งได้รับการรับรองโดยกรมทรัพย์สินทางปัญญา แสดงถึงการเป็นผู้นุรักษ์ และพิทักษ์ (ปกป้อง) ภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาโบราณ ซึ่งเป็นมรดกที่มีคุณค่ามากของประเทศชาติ จากการจัดการเพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางโบราณคดีอย่างเหมาะสม

การจัดการในรูปแบบนี้แม้ว่าผลตอบแทนในเชิงเศรษฐศาสตร์จะไม่ดีเท่า การขายความเก่า ของเครื่องปั้นดินเผา หรือทรัพยากรที่เก่าจริงๆ แต่ก็มีพอจะเลี้ยงครอบครัวได้ แม้ว่าจะต้องทำธุรกิจควบคู่กันไปด้วยหลายอย่าง เช่น การจำหน่ายงานฝีมือประเภทอื่น การจำหน่ายอาหาร เป็นต้น ในปัจจุบันพ่อศรีมีร้านขายผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา และงานศิลปหัตถกรรมอื่น ที่ตำบลบ้านโป่ง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย แต่ผลได้อีกอย่างหนึ่งก็คือ ทำให้ได้รับความภาคภูมิใจในฐานะที่เป็นผู้รู้ ผู้ถ่ายทอดความรู้ และเป็นศิลปินผู้สืบสานภูมิปัญญา

โบราณ ส่งผลให้มีผู้ทำลายแหล่งทรัพยากรน้อยลง และมีนักอนุรักษ์เพิ่มขึ้นอีกหนึ่งคน (ศรี ลีมนेत्र 2552)

1.3 การอนุรักษ์เตาเวียงกาหลงโบราณ

1.3.1 บริบทของการจัดการ

สาเหตุของการจัดการอนุรักษ์เตาเวียงกาหลงของพ่อศรี มาจากปรากฏการณ์ที่มีความเกี่ยวข้องจากภายนอก ได้แก่ การเข้ามาเสนอแนวคิดและเชิญชวนให้ชาวบ้านดำเนินการจัดการในรูปแบบเดียวกันกับการจัดการแหล่งเตาพะเยาที่บ้านบัว ในโครงการศึกษาวิจัยเพื่อส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตำบลแม่กา อ.เมือง จังหวัดพะเยา ของอาจารย์ปัทมา สมิติศิริ ในช่วง ปี พ.ศ.2550 และการร่วมชุดค้นศึกษาเตาเวียงกาหลงในชุมชนทุ่งม่าน และที่ทำกินของชาวบ้านทุ่งม่าน กับรองศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะญจิตร ในเดือนเมษายน พ.ศ.2551 รวมไปถึงการร่วมกิจกรรมบวชเตาเผาเวียงกาหลงกับกลุ่มโบราณคดีอาสา ในโครงการโบราณคดีอาสา ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2552 การเข้ามาของนักวิชาการ และนักพัฒนาจากภายนอก ที่ทำให้เกิดการรับเอาวิถีคิดในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในรูปแบบที่แตกต่างไปจากเดิม จากการให้คำแนะนำ หรือการผลักดันให้ชุมชนได้ทดลองการจัดการด้วยวิถีคิด และวิธีการจัดการแบบใหม่นั้น ซึ่งส่งเสริมให้เกิดการจัดการในเชิงอนุรักษ์ทรัพยากรทางโบราณคดีของพ่อศรี ลีมนेत्रดังนี้

นักวิชาการจากภายนอกที่มาคนแรกในช่วง พ.ศ.2550 คืออาจารย์ปัทมา สมิติศิริ จากมหาวิทยาลัยรัตนนคร วิทยาเขตสารสนเทศ พะเยา ซึ่งพ่อศรีมีความเข้าใจว่าได้เข้ามาในชุมชน และพบว่ามีการสร้างดินเผาโบราณ เหมือนกับที่บ้านบัว จังหวัดพะเยา ซึ่งอาจารย์กำลังพยายามจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยววัฒนธรรมของชุมชนบ้านบัวอยู่ จึงต้องการผลักดันให้ชาวบ้านในชุมชนทุ่งม่านดำเนินการจัดการในแนวทางเดียวกับโครงการที่บ้านบัว แม้ว่าเหตุการณ์นี้จะไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกันกับพ่อศรีโดยตรงตั้งแต่เริ่มแรก กล่าวคืออาจารย์ปัทมา ได้มีการพูดคุยทำความเข้าใจ ปรีกษาหารือ และได้มีการตัดสินใจร่วมกันกับ “กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และโบราณคดีชุมชน ป่าแม่เฮี้ยว เวียงกาหลง” มาก่อนหน้าแล้ว (ซึ่งจะได้กล่าวถึงต่อไปในส่วนของจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี เชิงอนุรักษ์ของกลุ่มดังกล่าว) ก่อนที่จะประสานงานให้พ่อศรีเข้าร่วมด้วย แต่เนื่องจากความต้องการในการจัดการเพื่อใช้ประโยชน์จากเตาเวียงกาหลง ของกลุ่มอนุรักษ์ฯ นั้นเองที่ทำให้พ่อศรีได้รับการชักชวนเข้าร่วมกลุ่ม เพื่อช่วยเหลือ

กลุ่มให้จัดการได้สำเร็จ เนื่องจากเป็นผู้ที่มีความรู้เรื่องเตาและเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงคนสำคัญคนหนึ่งในชุมชน ดังที่พ่อศรีได้ให้ข้อมูลถึงการประสานงานกับกลุ่มอนุรักษ์ และการเขียนโครงการขอขุดค้นศึกษาเตาโบราณเวียงกาหลงไว้ว่า

“ก็คุยกันมาเรื่อยๆ พอดีพูดถึงเรื่องโบราณคดี พ่อน้อยภณเขาไม่รู้ละ มีหน้าที่เรื่องอนุรักษ์ป่า โบราณคดีเป็นเรื่องของพ่อ เขาก็โยนมาให้พ่อเขียนข้อความ ขออนุญาตจากกรมศิลปากร และอาจารย์ปัทมาก็จับส่งต่อกี่เลยมารู้จักกัน...อาจารย์ปัทมาแกไม่นึกว่าเตาโบราณจะมีที่นี้ ที่นี้พอดีก็พูดถึงเรื่องเวียงกาหลง ซึ่งมีชิ้นส่วนเยอะ เรื่องของเรื่องก็คือของมันจะปรากฏการณ์ขึ้นมา เราก็ดูด้วยบารมีสิ่งที่จะเกิดขึ้นมา พ่อน้อยภณพามาดูที่เตาห้วยป่าหุยม ก็เมื่อดูเตาเสร็จก็เอาหนังสือเนี่ยแหละโยนมาเลย มาให้ขออนุญาตมาให้พ่อน้อยภณ เขาไม่รู้เรื่อง ก็เลยมาโยนให้พ่อ พ่อก็เขียนข้อความเปลี่ยนจากบ้านบัวเป็นบ้านทุ่งม่าน ชื่อตำบล หมู่บ้าน และกลุ่มนี้แกก็เอาไปร่างต่ออีกที” (ศรี ลิ่มเนตร 2552)

เพราะการที่ไม่ได้ร่วมในขั้นตอนของการวางแผน และตัดสินใจตั้งแต่แรก ทำให้พ่อศรีมีวิธีคิดในการจัดการที่แตกต่างจากชาวบ้านที่อยู่ในกลุ่มอนุรักษ์คนอื่น เช่นไม่มีเป้าหมายในการจัดการเพื่อใช้ทรัพยากรทางโบราณคดี ให้เป็นทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว รวมถึงความรู้สึกว่างานที่เกี่ยวกับทรัพยากรทางโบราณคดี เป็นงานคนละส่วนกับงานอนุรักษ์ป่าที่กลุ่มอนุรักษ์ได้ดำเนินการมาก่อนหน้าแล้ว ซึ่งจะกล่าวถึงต่อไป

ในปี พ.ศ.2551 รองศาสตราจารย์สายันต์ ไพรชาญจิตร ซึ่งเป็นนักวิชาการด้านโบราณคดีที่เชี่ยวชาญเรื่องการศึกษาวิจัย การอนุรักษ์และพัฒนาแหล่งเตาและเครื่องถ้วยโบราณได้เข้ามาช่วยในการเป็นวิทยากรอำนวยความสะดวก (facilitator) ในการศึกษาวิจัยทางวิชาการโบราณคดีเชิงลึก ที่ต้องมีการดำเนินกิจกรรมการศึกษาตามแบบมาตรฐานสากลที่กรมศิลปากรในฐานะที่เป็นหน่วยงานที่มีอำนาจตาม พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติยอมรับได้ คือการขุดค้นศึกษาเตาเวียงกาหลงตามหลักวิชาการโบราณคดี เพื่อสร้างโอกาสที่ชาวทุ่งม่านจะได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการด้วย เพื่อสร้างความมั่นใจของคนในชุมชนในการศึกษาวิจัย อนุรักษ์และพัฒนาแหล่งโบราณคดีด้วยตนเอง (สายันต์ ไพรชาญจิตร และคณะ 2552 : 54)

การเข้ามาของนักวิชาการจากภายนอกคราวนี้มาพร้อมกับแนวคิดในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีที่แตกต่างไปจากนักวิชาการที่เข้ามาก่อนหน้า ซึ่งแม้จะมีแนวคิดในการให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการเช่นเดียวกัน กล่าวคือไม่ได้มีเป้าหมายเพื่อใช้ทรัพยากรทางโบราณคดีในการทำให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนเป็นหลัก แต่เป็นการดำเนินงานในรูปแบบของโบราณคดีชุมชน หรือการวิจัยและพัฒนาโบราณคดีวิถีใหม่ (Archaeopen research) ซึ่งมีเป้าหมายในการเสริมสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีที่มีอยู่ในชุมชนเป็นจำนวนมากได้อย่างมีเกียรติมีศักดิ์ศรีเนื่องจากเป็นการจัดการที่ผู้มีส่วนร่วมภาคส่วนอื่นให้การยอมรับ พร้อมกับการสร้างองค์ความรู้ทางวิชาการใหม่ๆ โดยมีการดำเนินการจัดการที่แหล่งเตาเมืองน่าน บ้านบ่อสวก จังหวัดน่าน และแหล่งเตาพะเยาที่เวียงบัว เป็นตัวอย่าง (สายนต์ ไพรัชญาจิตร และคณะ 2552: 55) แนวคิดดังกล่าวก่อให้เกิดกิจกรรมการจัดการในเชิงการวิจัยควบคู่การพัฒนา ที่คนในชุมชนทุ่งม่านรวมถึงลพศรีได้เข้าร่วมด้วย

ในการจัดการครั้งนี้ลพศรีได้เข้าร่วมโดยตลอด ทำให้ได้รับการถ่ายทอดวิธีคิดเรื่องการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี จากการร่วมชุดค้นศึกษาเตาเผาเวียงกาหลงทั้ง 3 แห่ง ได้แก่ เตाप้าหยมพ่อเย็น เตามแม่เฮี้ยวเสากแก้ว (เสาร์แก้ว) ที่ตั้งอยู่ในเขตอุทยานดอยหลวง จังหวัดลำปาง ซึ่งเป็นที่ทำกินของชาวบ้าน และเตาทุ่งม่าน-พ้อทา ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนทุ่งม่าน รวมถึงการเข้าร่วมการประชุมนำเสนอตัวอย่างวิธีการ และความสำเร็จของการจัดการแหล่งเตาเมืองน่าน ที่บ้านบ่อสวก อำเภอเมืองจังหวัดน่านที่รองศาสตราจารย์สายนต์ ไพรัชญาจิตร เป็นผู้นำเสนอด้วย

ภาพที่ 41 ภาพการขุดค้นศึกษาเตาป่าหยมพ่อเยื่อน

เนินดินเตาตั้งอยู่ในที่ดินทำกินของพ่อเยื่อน หรือนายเยื่อน สิทธิยศ ชาวบ้านทุ่งม่าน และเพื่อนรุ่นเดียวกับพ่อศรี ซึ่งพื้นที่นี้แต่เดิมเคยเป็นพื้นที่ขุดหาโบราณวัตถุของชาวทุ่งม่าน รวมถึงตัวพ่อศรีเองด้วย การขุดค้นศึกษาเตาป่าหยมพ่อเยื่อน เป็นจุดเริ่มต้นของการร่วมจัดการเตาเผาโบราณด้วยวิธีการทางโบราณคดี ซึ่งเป็นวิธีการและแนวคิดใหม่ ก่อนจะกลายเป็นตัวอย่างของการจัดการ และเกิดการขยายพื้นที่จัดการออกไปสู่เตาโบราณอีกสองแห่ง โดยนอกจากพ่อศรีจะเข้าร่วมขุดค้นศึกษาเตาโบราณด้วยวิธีการทางโบราณคดีที่ตนเองไม่เคยมีส่วนร่วมมาก่อน ทำให้ได้สังเกตศึกษาเตาโบราณอย่างใกล้ชิดแล้ว ยังได้รับแนวคิดในการจัดการแหล่งโบราณคดีเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ของตนเองในเวลาต่อมาอีกด้วย

ภาพที่ 42 การเข้าร่วมขุดค้นเตาแม่เหี้ยวเสาก้าว และเตาท่งม่านพ่อตาของพ่อศรี ลีมนेत्र

พ่อศรีได้เข้าร่วมการขุดค้นศึกษาเตาแม่เหี้ยวเส้าแก้ว และเตาท่งม่านพ้อทา โดยเฉพาะเตาอุ้ยทานั้น พ่อศรีมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้มีการขุดค้นศึกษา เนื่องจากอยู่ตรงข้ามกับบ้านพักอาศัย และสถานที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงรุ่นสองของตนเอง ซึ่งในเวลาต่อมาได้มีการจัดการเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ และอนุรักษ์สภาพทางกายภาพของเตาโบราณด้วยโดยมีพ่อศรี เป็นผู้นำในการจัดการตามที่ตนเองเห็นว่าเหมาะสม

ในช่วงปี พ.ศ.2551-2552 กลุ่มโบราณคดีอาสา ได้ดำเนินโครงการโบราณคดีอาสา โดยมีพื้นที่ปฏิบัติงานในชุมชนต่งม่าน โดยมีเยาวชนในชุมชนและกลุ่มอนุรักษ์ฯ เป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก กิจกรรมในโครงการที่มีเป้าหมายในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในเชิงอนุรักษ์ (ปกป้องรักษาทรัพยากรเพื่อการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืน) ควบคู่ไปกับการพัฒนาคนให้รู้สึกเป็นเจ้าของ และมองเห็นวิธีการจัดการที่เหมาะสม และสังคมยอมรับได้ มีลักษณะเป็นการร่วมเรียนรู้และการทดลองจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีที่พบในชุมชน ทั้งที่มีอายุเก่าแก่หลายร้อยปี ได้แก่ เตาและโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลง รวมไปถึงทรัพยากรที่ถูกสร้างขึ้นมาจากวัฒนธรรมในอดีตของชุมชนเอง ด้วยวิธีการศึกษา และอนุรักษ์ ได้แก่ การศึกษาเตาเวียงกาหลงโบราณ และทรัพยากรวัฒนธรรมอื่นๆ ด้วยการสำรวจที่ตั้ง จำนวน และสภาพของทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน และที่ทำกินนำข้อมูลมาเขียนเป็นแผนที่ทรัพยากรวัฒนธรรม การศึกษาโบราณวัตถุที่ถูกเก็บสะสมที่วัดบุญโยงซึ่งเป็นวัดประจำชุมชน และจัดแสดงเป็นพิพิธภัณฑ์ รวมถึงการสนับสนุนให้มีการจัดงานบวชเตาโบราณเพื่อสื่อสารกับคนในชุมชนคนอื่นๆ เรื่องการอนุรักษ์เตาและโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลง (เพ็ญรุ่ง สุริยกานต์ ใน สายันต์ ไพรัชญาจิตร และคณะ 2552: 65-66)

ในโครงการนี้พ่อศรีไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมทุกกิจกรรม แต่เลือกที่จะเข้าร่วมในบางกิจกรรมได้แก่ การจัดพิธีกรรมบวชเตาท่งม่านพ้อทา ซึ่งเป็นการประยุกต์ใช้ประเพณีทางพระพุทธศาสนา รวมถึงความเชื่อเรื่องวิญญาณ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาใช้ในการสร้างจิตสำนึกความเป็นเจ้าของ และหน้าที่ในการคุ้มครองดูแลเตา ไปพร้อมๆ กับการสร้างความรู้สึกเคารพยำเกรงให้กับชาวต่งม่านอื่นๆ ที่ไม่ได้มาร่วมกิจกรรมศึกษาเตาโบราณมาก่อน โดยเฉพาะพ่ออุ้ยทาเจ้าของบ้านที่ตั้งเตา เสริมเข้าไปในงานบวชอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแม่เหี้ยว ในเดือนมกราคม 2552

กิจกรรมมีลักษณะเป็นงานบุญ ที่มีพระอภิสิทธิ์ อภิญาจโน เจ้าอาวาสวัดบุญโยง วัดประจำชุมชนทุ่งม่าน เป็นประธานในพิธี มีชาวบ้านในชุมชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงเข้าร่วมในการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตย์อยู่ที่เตา เพื่อให้เกิดความเป็นมงคลแก่คนในชุมชน ผลของกิจกรรมได้ทำให้เกิดความรู้เชื่อมโยงกันระหว่างชาวบ้านทุ่งม่านกับเตาโบราณ ที่ไม่ได้เป็นแค่วัตถุที่ไร้ชีวิต หรือเป็นเรื่องที่อยู่ไกลจากวิถีชีวิตประจำวัน หรือเป็นสมบัติของทางราชการที่จับต้องไม่ได้ ในขณะที่เดียวกันก็รู้สึกเคารพยำเกรงในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตย์อยู่ที่เตาด้วย นอกจากนี้ยังมีผลให้เกิดการให้ความร่วมมือจากเจ้าของที่คือพ่ออุ๊ยทา รวมถึงชาวบ้านในชุมชนคนอื่นๆ ทำให้พ่อศรีสามารถดำเนินการจัดการเชิงอนุรักษ์กับเตาโบราณต่อไปได้ โดยเฉพาะทำให้อุ๊ยทาที่มีความรู้สึกสบายใจที่จะเตาโบราณเป็นแหล่งเรียนรู้ หลังจากที่เคยเข้าใจว่าการจัดการในรูปแบบนี้เป็นเหตุให้ลูกชายตนเองล้มป่วย (เพ็ญรุ่ง สุริยกานต์ ใน สายันต์ ไพรัชญา จิตร และคณะ 2552 : 104)

ภาพ 43 กิจกรรมบวชเตาทุ่งม่านพ่อทา

พ่อศรีมีบทบาทอย่างมากในการจัดงานบวชเตาทุ่งม่านพ้อทา ตั้งแต่การติดต่อประสานงานกับชาวบ้าน และฝ่ายวัด รวมไปถึงการเตรียมงานด้วยตนเอง โดยไม่ชักชวนกลุ่มเยาวชนโบราณคดี (น้อย) อาสา ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของโครงการโบราณคดีอาสา มาช่วยกันตกแต่งเตาเผา ก่อนวันบวชเตา ซึ่งเหตุที่พ่อศรีเป็นตัวตั้งตัวตีในกิจกรรมที่เกี่ยวกับเตาทุ่งม่าน พ้อทา นั้น เนื่องจากมีความรู้สึกผูกพัน และรู้สึกเป็นเจ้าของเตาโบราณ ทั้งยังเป็นผู้สืบสานภูมิปัญญาโบราณซึ่งทำให้เกิดการสร้างงานและรายได้ให้ครอบครัวของตนเอง รวมถึงคนในชุมชนทุ่งม่าน และต้องการที่จะจัดการอนุรักษ์ เพื่อให้ใช้ประโยชน์เตาโบราณแห่งนี้ได้อย่างยั่งยืนอยู่แล้วการบวชเตา เป็นกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ชาวทุ่งม่านทุกคนได้เข้ามามีส่วนร่วม แม้ว่าชาวบ้านบางคนจะไม่อยากทำงานโบราณคดี แต่ทุกคนต้องการทำบุญ จึงทำให้ผู้ร่วมงานรู้สึกใกล้ชิดกับเตาโบราณมากขึ้น โดยเฉพาะพ่ออ้อยทา เจ้าของบ้าน ทำให้การจัดการของพ่อศรีในเวลาต่อมาทำได้สะดวกขึ้น

นอกจากคนนอกที่เข้ามามีอิทธิพลต่อความคิดในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของพ่อศรีแล้ว ความคิดที่จะจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรยังมีที่มาจากความต้องการใช้ประโยชน์ทรัพยากรของพ่อศรีเอง เพราะแม้ว่าการเข้ามาของคนนอก พร้อมกับแนวคิด วิธีการจัดการ และทำให้เกิดการดำเนินการจัดการ ของกลุ่มอนุรักษ์ฯ ซึ่งทำให้พ่อศรีได้เข้าร่วมการจัดการในรูปแบบต่างๆ ทั้งการมีส่วนร่วมในการขุดค้นศึกษาเตาเผาโบราณทั้งสามแห่ง และการบวชเตาเผาโบราณ แต่แนวทางการจัดการดังกล่าวก็มีแนวคิดเรื่องคุณค่า เป้าหมาย และวิธีการจัดการที่สอดคล้องกับการใช้ประโยชน์แหล่งเตาเผาโบราณราณ ในช่วงเวลาก่อนหน้าแล้วพอดี นั่นคือแต่เดิมนั้นพ่อศรีได้ใช้เตาเก่าเป็นสื่อในการถ่ายทอดอัตลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ผลิตขึ้น รวมถึงเป็นสื่อถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้สนใจ ซึ่งแต่เดิมนั้นพ่อศรีต้องพาลูกค้า และผู้สนใจไปที่ยวชมเตาเผาที่อยู่ไกลออกไป ส่งผลให้พ่อศรีเกิดความภาคภูมิใจในชุมชนของตนเองที่มีทรัพยากรทางโบราณคดีเป็นสมบัติมีค่าในระดับประเทศ และต่างประเทศ และยังสร้างความภาคภูมิใจให้กับตนเองในฐานะผู้รู้ ผู้สืบทอด และผู้ถ่ายทอดทางวัฒนธรรมอีกด้วย (ศรี สีมเนตร 2552)

การจัดการร่วมกับคนนอกเหล่านี้จึงเป็นโอกาสดีให้พ่อศรีได้ ศึกษา เรียนรู้ และทดลองวิธีการจัดการเชิงอนุรักษ์ ด้วยวิธีการทางโบราณคดี และพิพิธภัณฑ์เพื่อที่จะนำไปใช้จัดการด้วยตนเองต่อไป นอกจากนี้ยังทำให้เกิดสู่ความรู้สึกของความเป็นเจ้าของ ทำให้มีความ

มั่นใจในการจัดมากขึ้น นำไปสู่การจัดการเพื่อปกป้องสภาพทางกายภาพของเตาทุ้งมาน-พ่อทา ซึ่งอยู่ตรงข้ามบ้านของพ่อศรี ไม่ให้เสื่อมสลายรวดเร็วเกินควร หรือเป็นการปกป้องความดั้งเดิมทางวัฒนธรรมของเตาเผาโบราณ ควบคู่ไปกับการจัดการเพื่อใช้เตาเผาโบราณ ในการเป็นสื่อในการถ่ายทอดเรื่องราวการผลิตเครื่องปั้นดินเผาโบราณ และการผลิตผลิตภัณฑ์เลียนแบบของโบราณของพ่อศรีเอง

1.3.2 วิธีคิดในการจัดการ

การเข้ามาของคนนอก หรือการเข้าร่วมในกิจกรรมการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีกับนักวิชาการจากภายนอกและคนในชุมชนด้วยกัน ได้ก่อให้เกิดการถ่ายทอดวิธีคิดเรื่องคุณค่า และวิธีการที่หลากหลาย ได้แก่ แนวคิดเรื่องการพัฒนาและใช้ประโยชน์แหล่งเตาเวียงกาหลง ในการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน แนวคิดเรื่องความเป็นเจ้าของทรัพยากรทางโบราณคดีของคนในชุมชน แนวคิดเรื่องคุณค่าในเชิงวิชาการโบราณคดี คุณค่าในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน วิธีการในการจัดการแบบวิชาการโบราณคดี และพิพิธภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่น เป็นต้น แต่ในการลงมือจัดการของพ่อศรีนั้น อยู่บนพื้นฐานของวิธีคิดจากภายนอกบางรูปแบบ ที่สอดคล้องกับพื้นฐานความคิดเดิม รวมถึงวิถีชีวิตของพ่อศรีเอง ซึ่งประกอบไปด้วยมุมมองเรื่องสิทธิในทรัพยากร และการจัดการด้วยตนเอง ลักษณะของการใช้ประโยชน์หรือเป้าหมายของการจัดการ และวิธีการที่จะนำไปสู่ความสำเร็จ ดังนี้

พ่อศรีคิดว่าทรัพยากรทางโบราณคดี ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่านั้น เป็นสมบัติสาธารณะของคนในชุมชนไม่ใช่ของพ่อศรีคนเดียว ดังนั้นการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีจึงเป็นเรื่องที่คนในชุมชนซึ่งเป็นเจ้าของทรัพยากรต้องช่วยกันจัดการ ทั้งการปกป้องรักษาทรัพยากร ในขณะที่เดียวกันก็มีสิทธิที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรตามแต่สถานการณ์จะอำนวย เพื่อให้เกิดแรงจูงใจที่จะดูแลทรัพยากรต่อไป นอกจากนี้ยังคิดว่าคุณค่าของทรัพยากรคือ การทำให้เกิดความภูมิใจในท้องถิ่นว่าเป็นที่ตั้งของมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่า และเกิดความภูมิใจในตนเอง ที่มีความรู้เรื่องทรัพยากร และเป็นผู้เผยแพร่ความรู้นั้นให้คนในชุมชน และคนนอกได้รับความรู้เรื่องชุมชนที่มีความเก่าแก่ และความรู้เรื่องเตาโบราณเป็นวิทยาทาน กล่าวคือเห็นตัวเอง และคนในชุมชนอื่นๆ ควรจะใช้ทรัพยากรในการสร้างความภาคภูมิใจ และเป็นสื่อในการเรียนรู้วัฒนธรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผาโบราณ ซึ่งจะเห็นจากการตั้งเป้าหมายในการจัดการไว้

ว่า เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากร และใช้ทรัพยากรเป็นสื่อในการถ่ายทอดประวัติศาสตร์ตำบล เวียงกาหลง ไม่ใช่การขายโบราณวัตถุ ซึ่งทำให้ของดีถูกดึงออกไปจากชุมชน ดังที่พ่อศรีได้แสดง ทัศนคติถึงกรณีบ้านพ่ออุทัย ซึ่งเปิดให้มีการขุดค้นศึกษาเตาโบราณในบริเวณบ้าน และเปิดสถานที่ ให้คนทั่วไปได้เข้ามาศึกษาเตาโบราณเพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจ และสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ เตาโบราณ รวมถึงความคิดเห็นเรื่องหน้าที่ในการดูแลรักษาเตาโบราณที่คนทุ่งม่านในฐานะที่เป็น เจ้าของพื้นที่ควรทำว่า

“วันข้างหน้าเดี๋ยวนี้ทำแล้วชาวบ้านจะได้อะไรบ้าง ที่ดินเขาก็เสียสละ จะปลูกพืช ทำบ้านก็ไม่ได้ ต้องขุดไว้อย่างนั้น เปิดมาให้โลกรู้แล้วทีนี้จะทำอย่างไรต่อ ไม่ใช่หน้าที่ของเขาแล้ว และก็ไม่ใช่หน้าที่ของพ่อด้วย พ่อเพียงแต่ห่วงแหน บอกให้เขาอนุรักษ์ บอกเขาว่าที่ดินของเขามีของโบราณพันปี อยู่ที่นี่ เป็นนาบุญของพ่อ(อุทัย) ชาติก่อนพ่ออาจจะได้มาทำตอรั้งนี้ ชาติก่อนอาจเป็นเตาโบราณของพ่อนะ พ่ออย่าคิดไปทำลายเลยนะ อย่าไปขุดเอาแค่แมงมันนะ เก็บไว้ก่อน ถ้าหากว่าถึงเวลา กาลมานุญาติ บารมีดีเราอาจจะได้ฟื้นฟูขึ้นมา ก็เป็นของพ่อต่อไป เขาก็เชื่อเรา อนุญาตให้ขุดที่ว่านะ เขาอยากให้เห็นอยากจะรู้ อยากจะขุดให้เด็ก ๆ ได้รู้ เมื่อรู้แล้ว จะได้มีจิตสำนึกว่าทำไมคนโบราณไว้แบบนี้ แลกกะคนโบราณทำได้ คนปัจจุบันทำไม่ได้ เราน่าจะสืบสาน อนุรักษ์ไว้ ทั้งลวดลายต่างๆ เขาไม่ได้ทำคนเดียว เราก็สืบทอดเขามา ที่เก็บไว้เนี่ยก็ สืบทอดเขามา เราไม่ได้พลิกแพลงแบบ ประยุกต์แบบจินตนาการเองเอาของเขามาหมด เพราะฉะนั้นจึงเกิดมีราคาค่าสินขึ้นในด้านศิลปะ คนอื่นเขามองแต่เรายังไม่รู้ตัว ไม่รู้ว่าบ้านเรานะ ที่นี้เราก็ออยากจะให้คนรู้ทั้งหลายช่วยกันคิดช่วยกันทำ แล้วพ่อทาเขาก็ไม่มีปัญหา พ่อก็ไม่มีปัญหา แค่ออยากจะฟื้น...ถ้าพ่อคนเดียวก็ไม่อยู่หรอก ที่นี้เยาวชนคนชาวบ้านเราตื่นตัวแล้ว ทุกคนมองเห็น ภาพที่สำคัญนี้ ก็จะมีสิกรักหวงแหน ไม่อยากทำลาย ไม่อยากขุดขาย แล้วของดี ๆ ไม่อยากเก็บไป ขายด้วยซ้ำ จะเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ ...พ่ออายุ 64 ปลายๆ แล้ว จุดนี้ก็ต้องมอบให้ลูกให้หลาน เด็ก รุ่นหลังสืบกันไปสานกันไป ความหวัง ความคิดของพ่อ คิดแบบนี้” (ศรี ลิมเนตร 2552)

รูปแบบของการจัดการที่คิดว่าเหมาะสมคือการฟื้นฟูสภาพเตาเวียงกาหลงโบราณให้มีความมั่นคงถาวร เพื่อให้เป็นศูนย์เรียนรู้สำหรับผู้สนใจทั้งนอกและในชุมชนทุ่งม่าน โดยน่าจะต้องได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย เนื่องจากเป็นสมบัติสาธารณะ

“สิ่งที่อยากจะทำให้สำเร็จในตอนนี้คือการฟื้นฟูเตาให้ดูดี ให้เป็นเรื่องเป็นราว ในอนาคตคิดว่านายก อบต. ที่มีวิสัยทัศน์กว้างไกล อยากจะให้หันมาร่วมไม้ร่วมมือด้วยกันเพิ่มเติมหรืออะไรที่มันดีที่สุดในถาวร แล้วก็เปิดเป็นศูนย์การเรียนรู้ ให้นักเรียนนักศึกษาไม่ว่าตำบลเวียงกาหลง หรือตำบลอื่นให้มาศึกษาหาข้อมูลได้... รูปแบบที่ดีที่สุดคือทำเป็นศูนย์ศึกษาหาความรู้ แต่ที่ว่าที่ทำได้ เพื่อป้องกันไม่ให้ฝนตก ชั่วคราว... เมื่อศึกษาไปแล้วก็จะเกิดประโยชน์กับชาวบ้าน ต่อไปเนี่ยของดีที่มีที่บ้านของตัวเองเนี่ย ทำอย่างไรให้มันสานต่อ ให้มันต่อยอด เขามา (การพัฒนาแหล่งโบราณคดีเป็นศูนย์เรียนรู้) ให้เกิดมีการสร้างงานสร้างรายได้ให้ชุมชน(งานผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบของโบราณ) ไม่ว่าเด็ก ๆ นักเรียน นักศึกษา เยาวชน” (ศรี ลีมนेत्र 2552)

อย่างไรก็ตามพ่อศรีไม่เห็นด้วยกับการจัดการในรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวในชุมชน เนื่องจากคิดว่าชุมชนยังไม่มีความพร้อมเพียงพอ และไม่ใช่ว่าเป้าหมายหลักของการจัดการ โดยคิดว่าจะต้องดำเนินการจัดการอนุรักษ์ที่กำลังทำอยู่ให้ประสบความสำเร็จเสียก่อน ไมอย่างนั้นก็จะมีความเสี่ยงที่จะล้มเหลวไปหมดทุกเป้าหมาย ดังที่ได้ให้ความคิดเห็นว่า

“มันก็ดี การท่องเที่ยวเนี่ย เพราะปัจจุบันรายได้ของประเทศไทย จะต้องรณรงค์ให้มีการท่องเที่ยว แต่ที่นี้การท่องเที่ยวบ้านเราถ้าจะเป็นไปได้ก็ดี เพราะอากาศดี และสงบเรียบร้อย ผู้ร้ายขโมยใจไม่ค่อยมี ถ้ามีได้ก็ดี แต่บ้านเราถ้าจะเป็นการท่องเที่ยวได้ ก็ต้องมีความพร้อมหลายด้านหลายอย่าง เช่นมีคนรู้คนเข้าใจ คนมีประสบการณ์มาสร้างสิ่งที่สะกดใจสักหน่อย มันก็จะเป็นไปได้ เพราะอากาศดี วัฒนธรรมชุมชนทุกอย่างไม่มีปัญหา คนเราก็พูดสบายๆ แบบชาวบ้าน ไม่มีคำว่าบ้านใกล้ๆ กันไม่ถูกกัน ไม่ค่อยมี เป็นวัฒนธรรมเก่าๆ แต่ไม่ได้คิดวางแผนว่าจะทำเรื่องท่องเที่ยว เพราะถ้าหากเรายังไม่พร้อมแบบนี้จะคิดมากไปไม่ตี มันจะมั่ว ควรทำให้สิ่งที่กำลังทำสำเร็จลุล่วงไป ต่อไปอันอื่นมันคงจะมา” (ศรี ลีมนेत्र 2552)

พ่อศรีมองว่าแหล่งโบราณคดียังไม่ได้ถูกพัฒนาให้ถาวรเป็นรูปร่าง หรือเป็นจุดเด่นที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยวมาเที่ยวในชุมชนได้ แต่ลำพังตนเอง หรือกลุ่มอนุรักษ์ยังไม่สามารถจัดการให้สำเร็จได้ ต้องมีคนที่มีความรู้จากภายนอกชุมชนเข้ามาช่วยเหลือ ทั้งในด้านของงบประมาณ และความรู้ รวมถึงคนในชุมชนเองต้องช่วยกันสืบสานวัฒนธรรมด้านนี้

กว้างขวาง และมีความตื่นตัวมากกว่านี้ และคิดว่าชาวบ้านจะต้องได้ประโยชน์ด้วยจึงจะตื่นตัวเห็นคุณค่า

เป้าหมายของการอนุรักษ์ และเปิดเตาโบราณเป็นแหล่งเรียนรู้ เพื่อจะดูแลอนุรักษ์เตาโบราณ และให้ความรู้กับคนในชุมชนและคนนอกเกี่ยวกับคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากร ซึ่งจะนำมาสู่ความเป็นหน้าเป็นตา หรือสร้างชื่อเสียงให้กับตัวพ่อศรีเอง และชุมชนทุ่งม่าน

“งานที่ทำ 1. เพื่ออนุรักษ์ 2. เพื่อเปิดเผยให้สังคมได้รู้มากกว่าว่าประวัติเวียงกาหลงเนี่ยมันมีก็ปี อยากรจะให้ความสนใจตรงนี้ ทำไมคนต่างชาติเขาสนใจละ เช่น อาจารย์ฝรั่งเขาค้นคว้าหา มันมีคุณค่าเป็นหมื่นเป็นแสน เราเป็นเจ้าของบ้าน คนท้องถิ่นอย่าไปย่ำมาไม่รู้คุณค่าเขาณะ ก็เลยอยากรจะให้ค้นคว้าเปิดเผยให้วิจัยกันมามากๆ ว่าของนี้มีคุณค่าเท่านี้ๆ สร้างจิตสำนึกให้เด็กู้จักรัก และหวงแหน ไม่ให้คนอื่นขนไปๆ มันอย่างนี้แหละ” (ศรี ลิมเนตร 2552)

โดยชาวทุ่งม่านเองที่เสียสละ ประโยชน์ส่วนตนให้ความร่วมมือ หรือมีส่วนร่วมในการจัดการเพื่อประโยชน์ของสาธารณะที่กล่าวมาแล้วนั้น ต้องไม่ได้มีเป้าหมายในการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรเรื่องเงินทองเป็นหลัก แต่ควรคิดถึงเรื่องของ “บุญ” หรือ “คุณงามความดี” จากการเสียสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อสร้างวิทยาทาน เนื่องจากเป็นการทำให้ทรัพยากรทางโบราณคดีเป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้สนใจ

“สิ่งที่เจ้าของบ้าน (ที่ตั้งทรัพยากรทางโบราณคดี) ก็แล้วแต่ว่าเหตุการณ์จะมาแบบไหน เขาก็ไม่ได้เรียกร้อง เพียงแต่บอกเขาได้คำเดียวว่า ‘อ๊วย อย่าเพิ่งหวังเงินทองนะ อ๊วย เสียสละที่ของอ๊วยมา เพื่อเตาโบราณหวังว่าในอนาคตข้างหน้าอย่างทีในหลวงว่า อัฐูเก่าๆแผ่นเดียว ก็มีค่า เป็นของโบราณเป็นของไทย แล้ววันข้างหน้าอ๊วยมีเงินขนาดไหน อ๊วยตายอ๊วยก็เอาไปไม่ได้ อ๊วยได้แต่คุณงามความดีที่เสียสละที่ดินนี้เอาไว้ศึกษาเรียนรู้’ เขาก็เชื่อนะ”

สำหรับพ่อศรีแล้ว การผลักดันให้เกิดการจัดการเชิงอนุรักษ์ไม่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการเสริมให้การขายผลิตภัณฑ์เวียงกาหลงรุ่น 2 ดีขึ้นซึ่งเห็นจากความคิดที่ไม่ต้องการจะเข้ามาตั้งร้านขายผลิตภัณฑ์ของตนเองในชุมชนทุ่งม่าน “ไม่คิดจะตั้งโชว์รูมในชุมชน เพราะติดเจ้าอื่น มันจมน ทำให้คนสับสน...”

นอกจากนี้ยังมีเป้าหมายในการจัดการเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับตัวพ่อศรี รวมถึงคนในชุมชน จากที่เมื่อก่อนเป็นคนที่ซูดหาโบราณขาย ให้กลายมาเป็นนักอนุรักษ์และผู้สืบทอดวัฒนธรรม รวมไปถึงผู้ที่สามารถสร้างทรัพยากรขึ้นมาทดแทนของเก่าที่สูญหายไป ซึ่งเห็นได้จากข้อมูลที่ว่า “ความคิดมันเปลี่ยนไป รู้สึกเสียดาย ของดีๆ หลุดมือไปมาก ถ้าเป็นเดี๋ยวนี้พ่อไม่ขายนะ ดีใจที่เราผลัดกัน ที่ทำให้เรามีกำลังใจฮึดขึ้นมา ทำขึ้นเพื่อจะไม่ให้สูญหาย ที่ขายแล้วไปแกะแต่เราทำใหม่ขึ้นมาแทนได้” (ศรี ลิมเนตร 2552)

วิธีการในการจัดการ ในการเปิดแหล่งโบราณคดีให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ อย่างเป็นรูปธรรม และมีความมั่นคง ซึ่งต้องเกิดจากความร่วมไม้ร่วมมือกันของหลายฝ่าย โดยเฉพาะหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่น

“...แต่ต่อไปมันต้องเป็นหน้าที่ของ อบต. ช่วยกันคิดกันทำ เพราะเป็นส่วนรวม ไม่ใช่ของพ่อคนเดียว อยากให้ อบต. หรือนายกหันมามองภาพนี้ เรื่องนี้ให้มาก เพราะเป็นของดี เกิดมาเป็นพันปีเนี่ย คนโบราณคิดให้เราศึกษาเรียนรู้...”

ส่วนพ่อศรีจะเป็นผู้ให้ความรู้เรื่องเตาโบราณ และเครื่องปั้นดินเผา และให้ความร่วมมือในการจัดการ เช่น การจัดทำพิพิธภัณฑ์ด้วย

“ถ้าสมมุติว่าเรามีตัวนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ต้องสืบทอดเกิดการสร้างงานสร้างรายได้ เราก็มาช่วยกันคิดทำสานต่อไป พ่อมีพร้อมที่จะถ่ายทอด ถามอะไรจะตอบให้กับคนที่สนใจ พิพิธภัณฑ์เป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้เด็กรุ่นหลังไปเรียนรู้ อะไรคืออะไร พ่อจะเก็บไว้ทุกอย่าง (ไม่ใช่แค่เครื่องถ้วยเวียงกาหลง) ให้รู้ว่าคนโบราณนั้นบ้านเขาใช้อะไรบ้าง”

1.3.3 กระบวนการจัดการทรัพยากร

1.3.3.1 การจัดการฟื้นฟูเตาทุ่งม่าน พ่อทาเป็นแหล่งเรียนรู้ ประกอบด้วยกิจกรรมการจัดการหลายขั้นตอนได้แก่ การประสานงานกับผู้ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากร ก่อนการดำเนินการจัดการ การจัดการรักษาสภาพทางกายภาพของเตาโบราณ และการใช้เป็นสื่อในการถ่ายทอดความรู้ โดยกิจกรรมการจัดการทั้งหมดทำควบคู่กันไป เป็นเหตุผลซึ่งกันและกัน เป็นการอนุรักษ์ทรัพยากร คือการใช้ประโยชน์ควบคู่กับการปกป้องดูแลรักษาทรัพยากร ไม่ใช่การใช้ประโยชน์อย่างเดียวจนทรัพยากรได้รับเสียหาย หรืออนุรักษ์อย่างเดียวจนใครก็จับต้องทรัพยากรไม่ได้

ก่อนหน้าที่จะมีการขุดเตาทุ่งม่าน พ่อทา พ่อศรีได้ทำการประสานงานหรือติดต่อเจ้าของที่ๆ ตั้งเตาโบราณ คือ ครอบครัวพ่อฮุยทา ญาติๆ ให้อนุญาตให้ทำการจัดการเตาโบราณ ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณบ้านในรูปแบบต่างๆ ได้ ตั้งแต่ทำให้ครอบครัวของพ่อฮุยทา รักษาเตาโบราณไว้ จากการที่เตาอาจจะถูกทำลายโดยรู้เท่าไม่ถึงการจากการขุด “แมงมัน” เพื่อนำมาประกอบอาหาร ของครอบครัวพ่อฮุยทา และชาวบ้านคนอื่น โดยมีเหตุผลว่าควรจะเก็บเตาเผาเอาไว้ให้เด็กๆ ในชุมชนดู

“บ้านพ่อทานี่พ่อรู้ข่าวว่าขุดแมงมันมาหลายปีแล้ว แต่รู้ว่าเป็นเศษเป็นเตาแน่นอน รู้ว่าอยู่ตรงไหน แต่เขาขุดแมงมันไปเจอ พ่อก็สังเกตเห็นแหละ บอกพ่อทาว่าอย่าไปขุดแมงมันเลย ถ้าแมงมันออก ก็ไม่ต้องไปให้เขาขุด สิทธิพ่อทา นี่คือเตาโบราณอยู่ที่พ่อทา พ่อทาไม่ต้องขุดนะ วันหน้าโอกาสดี เราจะขออนุญาตจากกรมศิลปากรมาขุดค้นคว้าขึ้นมาใช้เป็นที่ศึกษาเรียนรู้ของคนในท้องถิ่นเรานี้แหละ ก็พูดให้เขาฟังนะ เขาก็รักษาไว้ ก็พอดี อาจารย์ปัทมา จากมหาวิทยาลัยนเรศวรก็มา ในนามของเพื่อน้อยภณเขา ที่ป่าลุ่มน้ำแม่เหี้ยวเจามาเห็นเจ้าเขาดีใจ ก็เลยเอาหนังสือที่เขาขออนุญาตกรมศิลปฯ ให้พ่อร่าง...” (ศรี ลิมเนตร 2552)

ผลของการชักชวนดังกล่าวทำให้พ่อศรีสามารถนำเตาทุ่งม่าน พ่อทาเข้าโครงการจัดการร่วมกับนักวิชาการจากภายนอกได้เมื่อโอกาสเหมาะสม ในช่วงเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2551 รองศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะญจิตร และชาวบ้านคนอื่นๆ สามารถขุดค้นศึกษาเตาทุ่งม่าน ฮุยทา ได้

แต่หลังจากการขุดค้นแล้วไม่นาน พ่อศรีก็ต้องยอมยุติการจัดการ และกลบปิดเตาทุ่งม่าน-ฮุยทาไว้ก่อน เนื่องจากลูกชายของฮุยทาล้มป่วย และมีการเข้าทรงของคนในชุมชนที่สรุปว่าการป่วยมีสาเหตุจากการไปขุดเปิดเตาเผาโบราณจึงทำให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตย์อยู่ไม่พอใจ จนกระทั่งลูกชายของฮุยทาเสียชีวิตในเวลาต่อมา พ่อศรีจึงได้อธิบายให้ฮุยทาฟังว่าการขุดศึกษาเตาโบราณไม่ใช่สาเหตุให้ลูกชายฮุยทาล้มป่วย เพราะเมื่อกลบปิดเตาแล้วก็ไม่สามารถทำให้เขาหายป่วยได้ การจัดการให้เตาเป็นแหล่งเรียนรู้เสียอีกที่จะทำให้อับอายกุศล และความภาคภูมิใจ ฮุยทาจึงยอมให้พ่อศรี และชาวบ้านคนอื่นเปิดเตาขึ้นอีกครั้ง

ในเดือนธันวาคม พ.ศ.2552 จึงได้ชักชวนให้ชาวทุ่งม่าน โดยเฉพาะกลุ่มอนุรักษ์ฯ ออกเงินทุน และลงแรงในการสร้างหลังคาคลุมเตาจนสำเร็จ และเปิดเตา

ทุ่งม่าน พ่อทา เป็นศูนย์เรียนรู้เตาเผาโบราณเวียงกาหลงซึ่งมีชื่อว่า ศูนย์ศึกษาโครงการโบราณคดีเครื่องเคลือบดินเผาเวียงกาหลง บ้านทุ่งม่าน เตาพ่อทา

ภาพที่ 44 ภาพศูนย์ศึกษาโครงการโบราณคดีเครื่องเคลือบดินเผาเวียงกาหลง บ้านทุ่งม่าน เตาพ่อทา ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงกาหลง จังหวัดเชียงราย

เมื่อพัฒนาแหล่งเตาเป็นแหล่งเรียนรู้สำเร็จแล้ว พ่อศรีได้สนับสนุนให้พ่อ อู๊ยกา ซึ่งเป็นเจ้าของบ้านเป็นผู้คอยนำชมเตาโบราณให้ผู้สนใจที่มาเยี่ยมชมฟัง โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน รวมถึงคอยทำความสะอาดและจัดให้มีการบูชาสิ่งศักดิ์ที่สิ่งสถิตย์ที่เตา ตามความเชื่อของ พ่อศรี และอู๊ยกา ทำให้อู๊ยกากลายเป็นผู้พิทักษ์เตาโบราณเต็มตัว อย่างเต็มใจ (ทา ถาดู๋ย 2552) หลังจากนั้นพ่อศรีจึงใช้แหล่งเตาเป็นสื่อในการถ่ายทอดความรู้โดยจัดตั้งให้เตาทุ่งม่าน-พ่อทา เป็นศูนย์การเรียนรู้

การจัดการเตาทุ่งม่าน พ่อทา ที่สำคัญงานหนึ่งที่พ่อศรีได้ทำไว้คือการสนับสนุนให้พ่ออู๊ยกา ซึ่งมีเตาโบราณอยู่ในบริเวณบ้านของตนเอง มีทัศนคติที่ดีต่อทรัพยากรทางโบราณคดี และรูปการจัดการที่ทำให้พื้นที่ส่วนตัวกลายเป็นพื้นที่สาธารณะ รวมไปถึงการทำให้พ่ออู๊ยกากลายเป็นผู้พิทักษ์เตาโบราณด้วยวิธีการที่เชื่อมโยงเข้ากับวิถีชีวิต และความคิดความเชื่อของพ่ออู๊ยกา ไม่ว่าจะเป็นการดูแลทำความสะอาด การจัดหาสิ่งของเช่นไหว์สิ่ง

ศักดิ์สิทธิ์ รวมถึงการนำชมเตาเผาโบราณตามประสบการณ์ที่ตนเองมี ซึ่งทั้งหมดนี้สำเร็จได้ด้วย การพูดจาทำความเข้าใจด้วยความจริงใจ และแสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม

ภาพที่ 45 พ่ออู๋ยา ชาติอยู่ เจ้าของ และผู้พิทักษ์รักษาเตาทุ้งมาน พ่อทา ซึ่งตั้งอยู่ภายในบริเวณ บ้านพักอาศัยของตนเอง

ในการจัดการร่วมกับกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ โบราณคดี ป้าแม่เฮียว เวียงกาหลง ซึ่งพ่อศรีเป็นกรรมการ และเป็นผู้ริเริ่มการจัดการเตาเวียง กาหลงโบราณนั้น พ่อศรีมีความคิดเห็นว่าจะแบ่งงานกันทำตามความรู้ประสบการณ์ และ ความสามารถ โดยเฉพาะการติดต่อประสานงานกับหน่วยงาน หรือผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง แต่ก็อยู่ใน เครือข่ายเดียวกัน โดยงานอนุรักษ์ป่า กับเตาโบราณค่อนข้างจะเป็นคนละประเด็นกันในการคิด ของพ่อศรี

“พ่อสมมุติเรื่องพันธุกรรมพืช เรื่องอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ จะมอบให้ พ่อน้อยภณพูดเพราะเป็นประธานในตรงนั้น (เป็นผู้นำในเรื่องการอนุรักษ์ป่า มีความรู้เรื่องป่า และ การทำการเกษตร) ส่วนเรื่องโบราณคดีพ่อเป็นคนพูด เพราะพ่อเป็นประธานกลุ่มอยู่ตรงนี้ (เป็น

ผู้นำในเรื่องการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี) แต่เราอยู่ในเครือข่ายเดียวกัน ถ้าให้พ่อน้อยภณพูดเรื่องนี้เขาก็ไม่เข้าใจ แต่ถ้าให้พ่อพูดเรื่องป่า เราก็ไม่เข้าใจ แต่ร่วมกันได้ ร่วมในเชิงอนุรักษ์

1.3.4 ผลการจัดการ การจัดการในเชิงอนุรักษ์ของพ่อศรีประสบความสำเร็จ ทั้งในแง่ของการปกป้องสภาพทางกายภาพของเตาโบราณ การสร้างคนในชุมชนให้เป็นแนวร่วมในการจัดการกับตนเอง

ภาพที่ 46 หลังคาคลุมเตาทุงม่านพ้อทา

เตาทุงม่านพ้อทา ได้รับการปกป้องจากแดด และฝน ด้วยหลังคาที่สร้างขึ้นอย่างเรียบง่าย จากเงินทุน และแรงกายของพ่อศรี และชาวบ้านในกลุ่มอนุรักษ์ฯ รวมถึงได้รับการดูแลทำความสะอาดอย่างสม่ำเสมอจากพ่ออู๋ยทา ถาดู๋ย

การประโยชน์จากเตาโบราณในการเป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้สนใจ รวมถึงลูกค้าร้านเซรามิคของพ่อศรี และนำไปสู่ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเองในฐานะของผู้จัดการอนุรักษ์ทรัพยากรทางโบราณคดี และผู้สืบทอดภูมิปัญญาโบราณ

ภาพที่ 47 พัฒนาการ การจัดการเตาเวียงกาหลงและโบราณวัตถุของนายศรี ลีมนेत्र ตั้งแต่ พ.ศ. 2525 ถึง พ.ศ.2552

แผนภูมิแสดงให้เห็นความเปลี่ยนแปลงวิธีคิด และวิธีการจัดการเตาเวียงกาหลง และโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้อง ถึงสามรูปแบบตั้งแต่เริ่มลงมือจัดการประมาณ ปี พ.ศ.2525 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งเปลี่ยนแปลงจากการจัดการที่ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรไปสู่การอนุรักษ์ จากกระบวนการจัดการที่มีเพียงการใช้ประโยชน์เพียงอย่างเดียวไปสู่การจัดการที่มีทั้งการศึกษา ทรัพยากร การคิดวางแผนหารูปแบบที่เหมาะสมเพื่อจะได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืน และการจัดการอนุรักษ์สภาพทางกายภาพของทรัพยากร และเปลี่ยนจากการจัดการที่ตัวเอง ได้ผลประโยชน์เองคนเดียว เป็นความพยายามที่จะทำให้คนในชุมชนคนอื่นๆ ได้เข้าร่วมดำเนินการ และรับประโยชน์จากการจัดการด้วย

เริ่มแรก ใน พ.ศ. 2525 หรือก่อนหน้านั้น – พ.ศ.2526 นั้น มีปัจจัยภายนอกที่ทำให้เกิดวิธีคิด และการดำเนินการจัดการ คือ การเข้ามาของนักสะสม และนายหน้าค้าของเก่า ทำให้พ่อศรีซึ่งในตอนนั้นมีความคิดพื้นฐานว่าทรัพยากรมีลักษณะเป็นวัตถุไม่มีเจ้าของอยู่แล้ว มองทรัพยากรว่าทรัพยากรมีคุณค่าเชิงพาณิชย์ คือมีมูลค่า มากกว่ามีคุณค่าด้านอื่น และมีเป้าหมายที่จะนำทรัพยากรทางโบราณคดีไปแลกเปลี่ยนเป็นเงิน เพื่อช่วยให้ฐานะทางเศรษฐกิจของตนเองดีขึ้น

ในประมาณ พ.ศ. 2526 หลังจากที่พ่อศรีหยุดการขุดหาโบราณวัตถุขาย เป็นเวลาที่พ่อหวงชาวบ้านในชุมชนแม่ชะจาน ซึ่งใกล้ชิดกับชุมชนทุ่งมาน ได้ทำการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงจำหน่ายเป็นโบราณวัตถุได้เป็นผลสำเร็จ ตอบสนองความต้องการของนักสะสมเครื่องถ้วยชามโบราณ ซึ่งมีความสนใจในการสะสมเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง ในช่วงเวลาเดียวกันพอดี บริบทภายนอกดังกล่าวมีความสอดคล้องกับบทเรียนที่พ่อศรีได้รับจากการขุดหาโบราณวัตถุขาย ทั้งความรู้เรื่องทรัพยากรที่มีมากขึ้นและความรู้สึกเสียดายโบราณวัตถุที่ตนเองต้องสูญเสียให้กับคนนอกชุมชนไม่คุ้มกับเงินที่ได้มา จากการตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของโบราณวัตถุที่ทำให้มีผู้ต้องการครอบครองเป็นจำนวนมากทำให้พ่อศรีมีความคิดที่จะดำเนินการจัดการในรูปแบบของการฟื้นฟูภูมิปัญญาโบราณมาผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่เหมือนกับของเก่าทุกประการ ซึ่งจะทำให้ได้รายได้อย่างสม่ำเสมอ และยั่งยืน พร้อมกับเป็นการอนุรักษ์โบราณวัตถุของจริงไม่ให้ถูกทำลายไปมากกว่าเดิม จึงได้พยายามศึกษาค้นคว้า ทดลองจนกระทั่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาดังกล่าวได้เป็นผลสำเร็จ ใน พ.ศ. 2530

จากนั้นจึงจำหน่ายเป็นโบราณวัตถุ เนื่องจากมีนายหน้ารับซื้อโบราณวัตถุเข้ามาในชุมชนทุ่งม่าน และรับซื้อโบราณวัตถุที่เป็นของผลิตใหม่ แต่รูปลักษณะเหมือนเก่าด้วยความเต็มใจ แต่การจัดการดังกล่าวก็สะดุดหยุดลงเนื่องจากมีการนำผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงที่ผลิตขึ้นใหม่ ไปขายให้กับเศรษฐีนักสะสม จนกระทั่งถูกตรวจสอบว่าไม่ใช่ของเก่าจริง พ่อศรีจึงเปลี่ยนมาขายผลิตภัณฑ์ตนเองในฐานะผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมร่วมสมัย ซึ่งมีอัตลักษณ์อยู่ที่การฟื้นฟู และการสืบทอดภูมิปัญญาโบราณ จนกระทั่งได้รับยอมรับจากลูกค้า และหน่วยงานราชการ และทำให้พ่อศรีดำเนินการจัดการรูปแบบนี้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน

ในปลายปี พ.ศ.2549 – 2552 มีนักวิชาการโบราณคดี นักพัฒนา และอาสาสมัครเข้ามาจัดกิจกรรมจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในชุมชนด้วยวิธีการทางโบราณคดี และพิพิธภัณฑ์ ได้ซึ่งเพิ่มมุมมองเกี่ยวกับวิธีการจัดการทรัพยากรในรูปแบบของการศึกษา พัฒนา และอนุรักษ์ไว้เป็นแหล่งเรียนรู้ให้กับพ่อศรี ได้ผสมผสานกับความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้ที่ผ่านมา ซึ่งทำให้พ่อศรีตระหนักว่าตนเองสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในการเป็นสื่อถ่ายทอดความรู้ที่ตนเองสร้างขึ้น และสร้างความภาคภูมิใจให้ตนเองและชุมชนของตนเอง ทำให้พ่อศรีร่วมมือกับกลุ่มอนุรักษ์ฯ ในการจัดการอนุรักษ์เตาเวียงกาหลงไว้เป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้สนใจ และพยายามสร้างแนวร่วมในการจัดการอนุรักษ์ที่เป็นคนในชุมชนทุ่งม่าน เนื่องจากเชื่อว่า การอนุรักษ์ศึกษาเตา ทำให้คนในชุมชนได้ประโยชน์ เช่น เกิดการสร้างงานและรายได้ให้กับคนในชุมชนได้ โดยเฉพาะการนำความรู้มาผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบจำหน่าย รวมถึงทำให้เกิดความเข้าใจ และรู้สึกหวงแหนทรัพยากรในฐานะที่เป็นสมบัติของชุมชน ซึ่งในที่สุดจะทำให้เกิดการอนุรักษ์เตาเวียงกาหลงที่ขยายวงกว้างออกไปเรื่อยๆ

2. การจัดการของพ่อทัน ธิจิตต์

การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีโดยพ่อทัน ธิจิตต์ เป็นการจัดการประเภทของการทำธุรกิจบนฐานทรัพยากร ใช้ประโยชน์จากลักษณะที่เป็นนามธรรมของทรัพยากร คือความรู้ ความงาม ความหมายของทรัพยากรเป็นหลัก มาสร้างทรัพยากรใหม่ขึ้นมาใช้ประโยชน์ และไม่ได้ให้ข้อมูลว่าเคยจัดการทรัพยากรในรูปแบบอื่นมาก่อน

ภาพที่ 48 นายทัน ธิจิตต์ อายุ 53 ปี

2.1 การผลิตเครื่องปั้นดินเผา เลียนแบบเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงโบราณ

2.2.1 บริบทของการจัดการ

พ่อทันได้ให้ข้อมูลว่าเริ่มศึกษาเพื่อผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบของโบราณประมาณ พ.ศ.2525 โดยมีโบราณวัตถุเวียงกาหลง ที่กระจัดกระจายอยู่ในชุมชนที่เคยเห็นมาตั้งแต่เกิดเป็นแรงบันดาลใจ และปรากฏการณ์ การขุดหาของเก่าของนักสะสม และชาวบ้านเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการจัดการ ดังนั้นบริบทที่ทำให้เกิดการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของพ่อทันจึงมีทั้งบริบทภายใน คือการที่ตนเองอาศัยอยู่ร่วมกับทรัพยากรทางโบราณคดีมาตั้งแต่เกิด และบริบทภายนอก ได้แก่ การดำเนินการขุดหาโบราณวัตถุขายของคนในชุมชน และคนภายนอก โดยเฉพาะชาวต่างชาติ

2.2.1.1 บริบทภายใน

ปัจจัยอย่างหนึ่งที่ทำให้พ่อทันเกิดความคิดที่จะจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี เนื่องจากตั้งแต่กำเนิดพ่อทันมีเตาเผาโบราณและเศษเครื่องปั้นดินเผา ที่กระจัดกระจายอยู่ตามพื้นดินเป็นสภาพแวดล้อม ทำให้เกิดความเคยชิน แต่ก็เกิดการตั้งคำถามว่า สิ่งที่ตนเองเห็นคืออะไร เมื่อมาผนวกกับปรากฏการณ์ที่คนภายนอกพากันเข้ามาหาโบราณวัตถุที่เป็นของทั่วไปของคนในชุมชนไปครอบครอง ทำให้พ่อทันเห็นว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่า และนำไปสู่การคิดหาวิธีการจัดการเพื่อให้ประโยชน์อย่างเหมาะสมในที่สุด

2.2.1.2 บริบทภายนอก

กระแสการขุดหาโบราณวัตถุในชุมชนเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ช่วง ก่อน พ.ศ.2524 ซึ่งพบว่ามีการใช้โบราณวัตถุที่ขุดหาได้จากชุมชนทุ่งม่านในการศึกษาวิจัยของ นักวิชาการ ทวีความเข้มข้น จนขุดหากันอย่างเป็นล่ำเป็นสัน ประมาณ พ.ศ.2525 ซึ่งชาวบ้านหลายคนให้ข้อมูลว่ามีนักสะสมพากันเข้ามาในชุมชนเพื่อหาซื้อโบราณวัตถุ บ้างก็ทุ่มเงินจ้าง ชาวบ้านรวมไปถึงพ่อศรี สีมเนตรให้ขุดหาโบราณวัตถุ หรือแม้กระทั่งซื้อเหมาเตาโบราณเป็นหลังๆ คนที่เข้ามาบางคนก็เป็นนักวิชาการ บางคนก็เป็นข้าราชการ บ้างก็เป็นนายหน้ารับซื้อของเก่า มีทั้งคนไทย และต่างประเทศ ก็กลายเป็นการขุดกันทั้งชุมชน ในประมาณปี พ.ศ.2528 คนในชุมชนเป็นจำนวนมากเข้าร่วมในการขุดหาโบราณวัตถุขาย และประมาณปี พ.ศ. 2530 กระแสจึงได้เบาบางลงไปบ้าง ทำให้พ่อทันเกิดข้อสงสัยถึงคุณค่าที่แท้จริงของทรัพยากรโบราณคดี ที่ไม่ใช่แค่เรื่องมูลค่า

“คิดว่าทำไมพวกญี่ปุ่น ฝรั่งเศสซื้อแพงกันเหลือเกิน คนไทยเขาบอกซื้อ 1,000 บาท ไม่ขาย 2,000 บาท ไม่ขาย ซื้อเป็นหลักหมื่น เขาจะซื้อให้ได้ที่อยู่ในมือคนไทย มันจะซื้อให้ได้ สุดท้ายมันก็ได้จริงๆ เพราะซื้อจนคนไทยต้องขาย เราก็ตั่งข้อสังเกตว่ามันต้องมีอะไรดี ๆ ลึกลงๆ อยู่ในสิ่งนี้ ไม่งั้นฝรั่งคงไม่ทุ่ม” (ทัน ธิจิตต์ 2552)

นอกจากกระแสการขุดหาโบราณวัตถุในชุมชนซึ่งทำให้พ่อทันเห็นว่าทรัพยากรทางโบราณคดีเป็นสิ่งที่มีความสำคัญแล้ว ปรากฏการณ์สำคัญที่ส่งผลต่อการที่พ่อทันคิดที่จะผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบของโบราณเพื่อจำหน่าย ก็คือความสำเร็จของผู้จัดการรายอื่นในการใช้ภูมิปัญญาโบราณในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาจำหน่ายเป็นโบราณวัตถุมาก่อนหน้า

ได้แก่ การผลิตของพ่อโหวงชาวบ้านแม่ชะจาน ตำบลแม่เจดีย์ ชุมชนที่อยู่ติดกับชุมชนทุ่งมาน ซึ่งสามารถผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบจำหน่ายได้สำเร็จก่อนหน้าปี พ.ศ. 2525 และพ่อศรี ลิ่มเนตร ซึ่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นผลสำเร็จตั้งแต่ ปี พ.ศ.2530 (ศรี ลิ่มเนตร 2552) ซึ่งเกิดก่อนที่พ่อตันผลิตเครื่องเคลือบเป็นผลสำเร็จกว่าสิบปี

2.2.2 วิธีคิดการจัดการ

วิธีคิดของพ่อตันแบ่งออกเป็นแนวคิดเรื่องความหมายของทรัพยากร แนวคิดเรื่องคุณค่า และแนวทางการใช้ประโยชน์

พ่อตันเห็นว่าทรัพยากรทางโบราณคดีเป็นทรัพยากรของตนเอง และคนในชุมชน จากการอยู่ร่วมกับทรัพยากรมาตั้งแต่เกิด ทำให้เกิดความผูกพัน และเมื่อได้เห็นว่าคนนอกชุมชนพากันเข้ามาตักตวงทรัพยากรไปใช้ประโยชน์ และชาวบ้านคนอื่นๆ ก็สนองตอบโดยการขายให้คนนอกไป จนทรัพยากรที่เคยมีอยู่ในชุมชนเริ่มจะหายากจากที่เคยพบเห็นได้ทั่วไป จึงเริ่มพิจารณาคุณค่าของทรัพยากร และเกิดความรู้สึกชื่นชมในผลงานสร้างสรรค์ ซึ่งแสดงถึงอารยธรรมในยุคโบราณที่อยู่ร่วมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติอย่างกลมกลืน และเป็นสิ่งที่คนในปัจจุบันไม่ควรมองข้าม

“คือ ถ้าเรามาเกิดที่ไหน ที่นั่นเหมาะสมสำหรับเรา ถ้าเรามีความละเอียด กัมดูสิ่งที่เราเกิดและเห็นสิ่งที่ท่านจะให้มา ธรรมชาติจะให้เข้ามาที่นี้แหละ แต่ถ้าเราองไม่สนใจมองไกลไป คุณก็ไม่เห็น ผมเกิดที่นี้ เราก็มองดูแผ่นดินที่เราเกิด เราก็มองเศษกระเบื้องโบราณ เกลือ่นกลาดมากมาย เราก็มั่นคิดว่าอันนี้มันคืออะไร แล้วมันมีค่าอย่างไร แล้วมันมีองค์ประกอบอะไรบ้าง เนี่ยพอศึกษาเข้าไปมันยิ่งเห็นรูปแบบเนี่ย เราก็มั่นเห็นว่าคนโบราณในยุคต้นๆ เนี่ยที่เด็กยุคนี้มักจะดูถูกคนยุคนั้น ว่าล้าสมัย จริงๆ เข้าใจผิด คนโบราณนี้เจริญกว่าเราเยอะนะ แล้วเขาใช้ธรรมชาติอยู่กับธรรมชาติ และจัดการต่างๆ โดยธรรมชาติ” (ตัน ธิจิตต์ 2552)

ในขณะที่เดียวกันก็เห็นว่าทรัพยากรทางโบราณคดีมีคุณค่ามากกว่านำไปแลกเปลี่ยนเงินหากผู้จัดการมองเห็นคุณค่าประโยชน์จากทรัพยากรเพียงพอ โดยพ่อตันคิดว่าทรัพยากรมีคุณค่าในการสร้างผลกำไรเชิงพาณิชย์ คุณค่าในการให้ข้อมูลทางวิชาการใช้สำหรับการศึกษาวิจัย รวมถึงการให้ข้อมูลเรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ดังนั้นการขุดหาโบราณวัตถุขายเป็นการจัดการที่ไม่ยั่งยืน และเป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ที่ไม่เท่าเทียม

เนื่องจากทำให้คนที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรไม่ใช่ตนเอง คนในท้องถิ่น หรือคนไทย การขายโบราณวัตถุให้กับคนนอกชุมชนจึงไม่ใช่วิธีการจัดการที่เหมาะสม เพราะสุดท้ายแล้วคนในท้องถิ่นก็ไม่เหลืออะไร ดังนั้นผลประโยชน์ที่ได้มาในรูปของเงินเพียงไม่กี่พัน หรือไม่กี่หมื่นบาทจึงไม่คุ้มค่า

“คือมองว่าการขายให้ฝรั่งซื้อไป แล้ววันหนึ่งก็ต้องจบ เพราะของหมดไปแล้วคุณเหลืออะไร เหลือความว่างเปล่า แล้วพอศึกษาไปแล้วทำให้พูดได้ว่าของโบราณที่ขายเราว่าแพงที่สุดแล้วนะ แต่จริงๆ แล้วถ้าเป็นเงินเขานี้มันไม่ที่ตั้งค์ อย่างอาจารย์ฝรั่งซื้อไปเป็นคันรถนะ แค่ 3,500 บาท ก็มากสำหรับคนไทยนะ เขาไม่เคยได้เงินขนาดนี้ แล้วส่วนอื่นเขารู้ใหม่ว่ามันแพงกว่านี้ แต่ฝรั่งซื้อไปฝรั่งได้โอกาสอะไรบ้าง ตัวแรกคือกำไรมูลค่าของตัววัตถุโบราณ ที่เพิ่มขึ้นหลายเท่า โดยโอกาสมหาศาลนี้ไม่ได้เป็นของคนไทย เป็นของฝรั่ง สองโอกาสทางธุรกิจได้มากกว่าเงินอีก โดยของก็ยังอยู่ ก็คือเอาไปทำพิพิธภัณฑ์ เก็บค่าเข้าชม ได้รายได้ ต่อวันต่อเดือน ต่อปีอีกไม่รู้เท่าไร อย่างที่สาม คือหนังสือที่เขาวิจัยแล้วเขามาเขียน หนังสือภาษาอังกฤษเล่มใหญ่ พิมพ์ครั้งแรก 2,000 บาท เล่มภาษาไทย 800 บาท หนังสือไม่ได้ขายแค่ในประเทศไทย แต่ขายทั่วโลก ก็มหาศาลอีก แล้วอย่างี่ 4 มูลค่าทางทรัพยากร(ธรรมชาติ) พอเขาศึกษาเขาก็รู้แล้วว่าทรัพยากรที่ได้อยู่ที่ไหนบ้าง แล้วเข้ามาหาประโยชน์ได้ อย่างที่แม่ห้างคนต่างชาติมาทำสัมปทานขุดดินไปขาย 500 กว่าไร่ แล้วคนไทยได้อะไรบ้าง ไม่ทันสักเกมเลย สุดท้ายพอคนไทยตื่นตัว เพราะรู้ทีหลังว่าเครื่องเคลือบมีคุณค่าทางศิลปะ อะไรมากมายอยากศึกษา ก็ต้องไปซื้อหนังสือจากฝรั่งมาอ่านอีก” (ทัน ธิจิตต์ตั้ง 2552)

แม้ว่าจะมีผู้จัดการในท้องถิ่นเดียวกันที่ทำการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบเพื่อจำหน่ายเป็นโบราณวัตถุจนประสบความสำเร็จมาก่อนที่พ่อท่านจะทำการผลิตประสบความสำเร็จ และตัวพ่อท่านเองก็ได้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาให้ดูเหมือนโบราณวัตถุด้วย แต่ก็ไม่เห็นด้วยกับวิธีคิดของการอ้างว่าเป็นของโบราณจริงๆ แล้วจำหน่าย เนื่องจากคิดว่าทำให้การจัดการไม่มีความยั่งยืน จึงใช้วิธีการพูดตรงๆ ว่าเป็นของที่ทำขึ้นมาใหม่ และให้ลูกค้าตัดสินใจเองว่าจะซื้อหรือไม่

“มีอีกกลุ่มที่ทำอย่างนี้ กลุ่มนี้ก็ใช้เคมี ถ้าเราจะทำอย่างนั้นเราได้เยอะกว่าเขาอีก แต่ไม่เคยทำ เพราะไม่เห็นว่ามันจะน่าภูมิใจตรงไหน และเชื่อเรื่องเวรกรรม คุณได้เงินมากก็จริง แต่สักวันหนึ่งคุณจะต้องใช้กรรมส่วนนี้ เราพูดถึงเรื่องราวของผลิตภัณฑ์เราอย่าไปหลอก

เขา เรารู้ว่ามันผิดแล้วยังทำมันไม่ใช่ แต่พ่อก็ทำเป็นของเก่านะ แล้วบอกเขาว่า ทำเก่าแล้วนะ ถ้าคุณชอบ คุณก็ซื้อไป ผมขายราคานี้ คุณจะซื้อ หรือไม่ซื้อก็ได้ แต่เขาก็ซื้อนะ ชอบแบบเก่าๆ” (พันธิจิตต์ตั้ง 2552)

สุดท้ายรูปแบบที่เหมาะสมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางโบราณคดีของพ่อพัน คือการใช้ทรัพยากรเป็นตัวแบบในการสร้างสรรค์ทรัพยากรใหม่ซึ่งมีคุณค่าเหมือนกับทรัพยากรเก่าทุกประการ แตกต่างแค่เพียงเพียงจะถูกผลิตขึ้นมาในปัจจุบันเหมือนกับความคิดของพ่อศรี “มันเหมือนนี่ คือทุกส่วนเหมือนโบราณหมด แต่ต่างเฉพาะเวลาการผลิตเท่านั้นเอง” ขึ้นมาใช้ ซึ่งจะทำให้สามารถใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ได้อย่างยั่งยืน

2.2.3 กระบวนการจัดการ กระบวนการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของพ่อพันประกอบไปด้วยกระบวนการ 3 ส่วนหลักๆ ด้วยกัน คือกระบวนการสร้างความรู้และประเมินคุณค่าทรัพยากร กระบวนการผลิต หรือการสร้างสรรค์ “เครื่องเคลือบเวียงกาหลง” ขึ้นมาใหม่ เพื่อจำหน่ายเป็นสินค้ามรดกวัฒนธรรม และการดำเนินกิจกรรมเพื่อให้การทำธุรกิจได้ผลดี และมีความยั่งยืน (การทำการตลาด)

2.2.3.1 การสร้างความรู้ และประเมินคุณค่าทรัพยากร

พ่อพันทำการศึกษาโดยเริ่มจากการตั้งข้อสงสัยด้วยตนเอง แล้วหาคำตอบในเชิงทฤษฎีที่มีผู้เคยศึกษามาก่อน และทำการทดลองตามนั้น รวมถึงการคิดค้นหาคำตอบด้วยตนเอง โดยขั้นตอนสร้างความรู้ของพ่อพันเป็นส่วนสำคัญต่อความสำเร็จของการจัดการเป็นอย่างมาก เพราะไม่เพียงแต่จะทำให้สามารถสร้างผลิตภัณฑ์ขึ้นมาได้เป็นผลสำเร็จ แต่ยังเป็นกระบวนการสร้างคุณค่า และความหมายของผลิตภัณฑ์ ที่พ่อพันใช้เล่าเพื่อสร้างความสนใจ ความประทับใจ และความต้องการในการซื้อเพื่อครอบครองเครื่องเคลือบที่มีคุณค่าในด้านวัฒนธรรมซึ่งอัตลักษณ์เฉพาะ มีความเป็นมา และความหมายเหมือนกับได้ซื้อผลิตภัณฑ์ที่เป็นมรดกจากวัฒนธรรมในอดีตจริงๆ พร้อมกันนั้นผลิตภัณฑ์ดังกล่าวก็มีความทันสมัยตอบสนองความต้องการใช้ประโยชน์ของคนปัจจุบันได้เป็นอย่างดี (มีความหมาย และเรื่องราวแบบเก่า แต่มีมาตรฐานทันสมัย)

พ่อพันให้ข้อมูลว่าตนเองเริ่มศึกษาทรัพยากรทางโบราณคดี คือเตาเวียงกาหลง และโบราณวัตถุอย่างจริงจังใน ปี พ.ศ.2525 โดยสำรวจทำเลที่ตั้งของแหล่งเตา

ศึกษารูปแบบหรือรูปทรงของเครื่องถ้วยเคลือบเวียงกาหลง ลวดลาย สี สัน ลักษณะการเคลือบผิว ภาชนะ หลังจากนั้นจึงได้ทำการทดลอง ใช้เวลานานนับสิบปี จนกระทั่งคิดว่าเกิดความเข้าใจวิธีที่ คนโบราณจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อสร้างเครื่องเคลือบขึ้นมาใช้

วิธีการศึกษาของพ่อท่านเป็นกระบวนการวิจัยที่เริ่มตั้งแต่การตั้ง คำถามจากข้อสงสัยของตนเอง หรือจากข้อมูลที่มีผู้ศึกษาไว้ก่อนแล้วตามประเด็นของการผลิต เครื่องปั้นดินเผา ตั้งแต่ชื่อที่เหมาะสมในการใช้เรียกผลิตภัณฑ์ เรื่องวัสดุ เรื่องการเขียนสี เรื่องการ เคลือบผิว และการเผาผลิตภัณฑ์ เป็นต้น จากนั้นหาคำตอบด้วยการสังเกตทรัพยากรที่มีอยู่ใน ชุมชน และชุมชนใกล้เคียง ศึกษาจากตำราวิชาการต่างๆ แล้วนำมาปฏิบัติทดลองตาม หรือคิด ใคร่ครวญเพื่อหาคำตอบด้วยการปฏิบัติธรรม

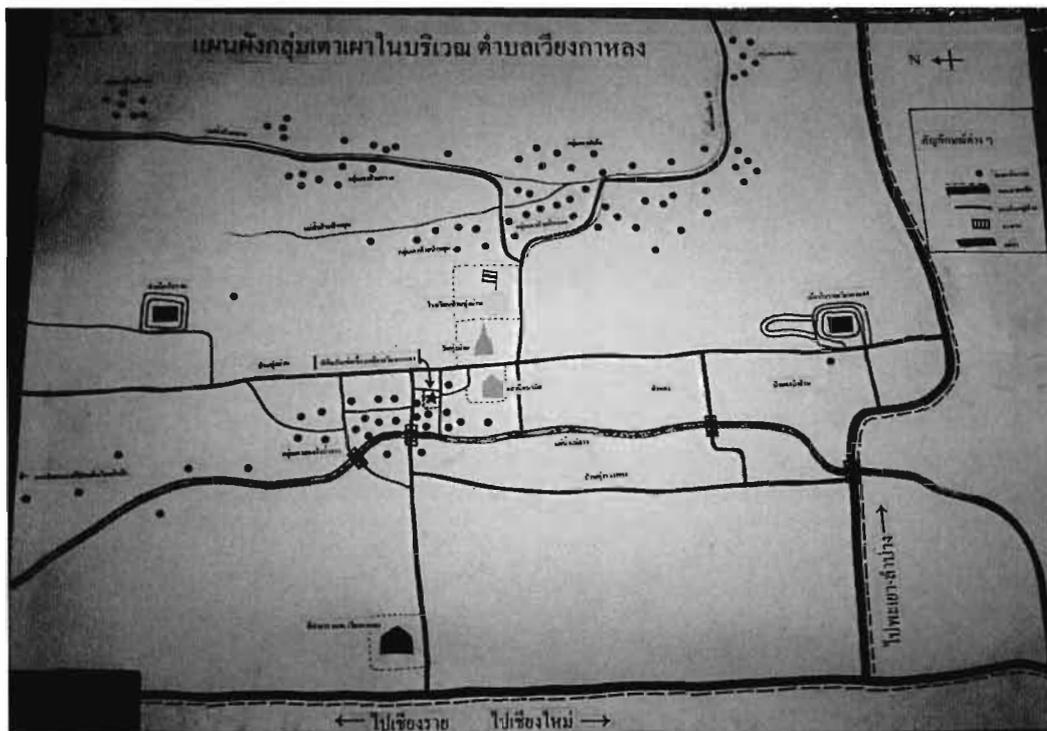
“เมื่อตั้งข้อสงสัย แล้วก็หาคำตอบด้วยการทดลอง แล้วก็การที่ เราเข้าใจธรรมชาติอย่างละเอียดคือการที่บอกตรงๆ ว่าการที่เราปฏิบัติธรรมเนีย ทำให้เราเข้าใจ หลักความจริงของชีวิต ของธรรมชาติอย่างละเอียดละออ อันนี้แหละเมื่อเรารู้จักธรรมชาติดี ทำให้ เกิดความสำเร็จที่เราหวัง แต่ถ้าเราไม่เข้าใจก็ยากที่จะสำเร็จ เพราะเราจะจัดการกับสิ่งที่เราเข้าใจ ไม่ถูกต้องเป็นไปไม่ได้ อย่างที่ปั้นมาพอบูดถึงเรื่องดินเราก็จะเข้าใจดินทุกอย่าง ว่าโดนความร้อน จากระดับนี้ไปถึงระดับนี้ไปถึงนี้ เกิดการเปลี่ยนแปลงอะไรต่างๆ รู้หมดทุกส่วนน้ำเคลือบที่ทำ ออกมาเนี่ยอุณหภูมิเท่าไร ต่ำกว่านี้เป็นสีอะไร สูงกว่านี้เป็นสีอะไร ทั้งสีก็เหมือนกับรู้ทุกส่วน เรา สามารถเล่าเรื่องทุกส่วนได้ แม้แต่สีธรรมชาติเราอธิบายได้” (ท่าน ธิจิตต์ 2552)

ดังนั้นความรู้ที่พ่อท่านสร้างขึ้นจึงมีลักษณะเฉพาะและมีความ เกี่ยวพันกับความคิดเห็น และประสบการณ์ของตัวเองเป็นอย่างมาก การนำเสนอความรู้ หรือการ นำความรู้มาใช้จะยึดถือตามความสอดคล้องกันของความรู้ทุกชุด โดยไม่ได้ติดอยู่กับการพิสูจน์ว่า เป็นความจริงแท้ โดยความรู้ที่พ่อท่านสร้างขึ้นมีหลายชุด เช่นเรื่องชื่อเรียกโบราณวัตถุเวียงกาหลง พ่อท่านไม่ใช้คำว่าเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง แต่เลือกใช้คำว่า “เครื่องเคลือบดินเผาเวียงกาหลง” แทน จากการพิจารณาองค์ประกอบของโบราณวัตถุแล้วพบว่าเป็นโบราณวัตถุที่การเขียนสี การ เคลือบ และการเผาด้วยอุณหภูมิสูง ร่วมกับการศึกษาจากตำราวิชาการ

“ศึกษาตอนนั้น เริ่มศึกษาครั้งแรกมันชื่ออะไร เราดูก็ว่ามันเป็น เครื่องเคลือบ เราก็ยังไม่รู้หรอก เซรามิก เซลาดอน คำเป็นอะไรไม่รู้เรื่อง แต่เราดูว่าองค์ประกอบ

มันมีเคลือบ และมีสีเขียน เราก็คิดว่ามันเป็นเครื่องเคลือบดินเผา ถ้าพูดว่าเครื่องปั้น ทำให้ไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไรกันแน่ ถ้าเครื่องเคลือบนี้ถามว่าเป็นเครื่องปั้นดินเผาแดงไหม ไม่ใช่ มันต้องมีเคลือบต้องเผาอุณหภูมิสูง ชื่อของมันคือ “เครื่องเคลือบ” ถ้าเป็นอีกส่วนหนึ่งฝรั่งเรียกว่า “เซลาดอน” คือสิ่งที่เป็นธรรมชาติที่สุด การเผาๆ เตาโบราณนะ ไม่มีมิเตอร์วัดความร้อนเขารู้ได้อย่างไรว่าความร้อน 1,250 องศา (เซลเซียส) เขาเอาตัวไหนมาชี้วัด หรือเอาตัวไหนมากำหนด ที่หลายคนเข้าใจว่าต้องมีมิเตอร์อย่างเดียว แต่วิถีธรรมชาติเนี่ยแหละ แล้วเตาฟืนที่เปลวแดงอย่างนี้ อุณหภูมิถึงได้สูงถึง 1,250 องศา มันเกิดจากอะไรเราจะต้องรู้ให้ละเอียด” (ทัน·ธิจิตตัง 2552)

พ่อทันได้ทำการสำรวจที่ตั้ง และเก็บตัวอย่างโบราณวัตถุในห้องดิน ซึ่งเป็นการศึกษาข้อมูลจากในตำราแล้วนำข้อมูลมาเปรียบเทียบกับทรัพยากรทางโบราณคดีที่มีอยู่ในชุมชนตนเอง และนำความรู้ที่ได้มาสร้างเป็นแผนที่แสดงการกระจายตัวของกลุ่มเตาในหมู่บ้านป่าसान บ้านทุ่งม่าน ซึ่งเตากระจายตัวตามแม่น้ำลาว และในเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวง ได้แก่ เตาเวียงกาหลงที่ตั้งอยู่ในบริเวณห้วยป่าไคร้ ห้วยทราย ห้วยป่าหุยม บ้านปางอ้อเดิม ห้วยผีหลอก น้ำแม่เสียว และสบเจี้ยว (น้ำแม่แจ้ว) ตลอดจนถึงตั้งเมืองโบราณเวียงกาหลง (ดูภาพที่ 44) ซึ่งทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาโบราณกับทรัพยากรธรรมชาติ (ดิน น้ำ ป่า) ที่คนโบราณจัดการมาใช้ประโยชน์ และใช้ภาพของวัฒนธรรมโบราณนี้เป็นสื่อในการอธิบายให้ลูกค้าที่มาซื้อสินค้าฟาง เป็นที่มาหรือเรื่องราวของการผลิตเครื่องเคลือบดินเผาของตนเอง (ทัน ธิจิตตัง 2552)

ภาพที่ 49 แผนที่แสดงการกระจายตัวของกลุ่มเตาเวียงกาหลง โดยพ่อทัน ธิจิตตั้ง

การศึกษาของพ่อทัน ทำให้พบว่าเตาเวียงกาหลงตั้งอยู่ในบริเวณบ้านป่าล้าน บ้านทุ่งม่าน ตามแม่น้ำลาว และในเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวง จังหวัดลำปาง ได้แก่ เตาเวียงกาหลงที่ตั้งอยู่ในบริเวณห้วยป่าไคร้ ห้วยทราย ห้วยป่าหุยม บ้านปงอ้อมเดิม ห้วยผีหลอก น้ำแม่เฮี้ยว (แจ้ว) และสบเจียว

ความรู้เรื่องรูปแบบลวดลายเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง ถูกสร้างขึ้นมาการศึกษาข้อมูลในตำราวิชาการ เช่นข้อมูลจากการศึกษาของนายจอห์น ซอร์ ซึ่งทำการศึกษาแหล่งเตา และเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง และมีผลงานการศึกษาออกมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2524 โดยนำเอาความรู้เรื่องรูปแบบลวดลาย และการเรียกชื่อลวดลายตามที่นักวิชาการเรียก เช่น ลายก้านขด ลายกิเลน เป็นต้นมาใช้เรียกลวดลายที่ตนเองพบจากการสังเกตโบราณวัตถุในท้องถิ่น และตีความฯ หมายของลวดลายด้วยตนเอง ด้วยความรู้ที่ศึกษาค้นพบ เรื่องของสัตว์ และความเชื่อเรื่องความเป็นมงคลที่ชีวิตมนุษย์ต้องการ 4 ประการ ได้แก่ บุญวาสนา อำนาจ ความมั่งคั่งด้วยโภคสมบัติ และความมีอายุยืนยาว สุขภาพดี

“ดูตำราบ้างที่คุณจอห์น ซอร์ เนี่ยเขาก็เรียกว่าเวียงกาหลง เสดลาตอน เป็นเครื่องเคลือบเสลาดอน เราก็เริ่มศึกษาทีละขั้นตอน ตั้งแต่รูปแบบ พอรู้รูปแบบแล้วก็ ศึกษาเลย ว่ามันมีกี่ลาย แต่ละลายมีความหมายอะไรบ้าง ทำไมคนโบราณเขาถึงเขียนลายนี้ เขียน เขียนเหตุผลอะไร และมีความหมายอะไร ลายแบ่งออกเป็น พุทธสามมงคล สัตว์มงคล และ กลุ่มที่เขียนตามตำนานของท้องถิ่น เช่นลายกาเกี่ยวโยงกับพระพุทธศาสนา”

พ่อทันสรุปว่าลักษณะ หรือรูปแบบ แบ่งออกเป็นสัตว์มงคล พุทธสามมงคล และลายเกี่ยวกับตำนานท้องถิ่น

ลายพุทธสามมงคล ได้แก่ลายก้านขดทั้งซ้ายขวา ซึ่งถูกตีความ ว่าหมายถึงความสะอาด ไม่ติดขัด ลายสัตว์มงคล โดยรวมหมายถึงความมงคล 4 อย่าง ได้แก่ โชค คือลายปลาตะเพียน อำนาจ คือลายกิเลน มังกร และม้า วาสนา คือลายหงส์ นกยูง และไก่ฟ้า และการมีอายุยืน คือลายเต่า ส่วนลายตำนานท้องถิ่น คือลายกา (เวียงกาหลง)

“พุทธสามมงคล คือลายก้านขด ความหมายเราก็ค้นเจอว่าใช้ ก้านขดเนี่ยคือความสะอาดกราบรีน เพราะก้านขดมันขดข้างขวา ขดซ้ายถ้าเราดูเนี่ยมันไม่ติดขัด อะไรเลย ถ้าจมนุ่มก็จะขดไปอีกทางหนึ่ง อ้อมไปอ้อมมาไม่ติดขัดไม่สิ้นสุด สัตว์มงคลมีอยู่ 4 ประเภท ที่มนุษย์เราต้องการ คือ โชค อำนาจ วาสนา อายุยืน ก็คือสัตว์ที่มีพลังอำนาจ พลังแห่ง โชคลาภ สัตว์ที่มีพลังแห่งวาสนาบารมี สัตว์ที่มีพลังเกี่ยวกับอายุยืน ทุกสิ่งทุกอย่างบนโลกนี้จะ เป็นไปตามลักษณะ ลายที่เป็นสัญลักษณ์ของโชค คือ ลายปลาตะเพียน เป็นสุดยอดเกี่ยวกับโชค ลาภ ที่จริงมีอีกหลายตัวแต่จะมีผลน้อยลงตามลักษณะ มงคลอำนาจ ก็มีตัวกิเลน ม้ามังกร ตัว มังกร ที่พวกนี้จะมีลักษณะที่มีอำนาจมาก พวกสิงห์อะไรพวกนี้ วาสนาคือ หงส์ นกยูง ไก่ฟ้า แต่ หงส์นี่สูงที่สุด อายุยืนคือเต่า เต่าเป็นสัตว์ที่เยือกเย็นสุขุมในบรรดาสัตว์โลก เต่านี้อายุถึง 600 ปี มันก็มีอยู่ในของโบราณทั้งหมด แต่คนโบราณรู้ก่อนเรารู้ ว่าตัวไหนเป็นมงคล ตัวอะไรมีพลังอะไร เขารู้ก่อนเรารู้” (พัน ธิจิตตั้ง 2552)

นอกจากความรู้เรื่องชื่อเรียกของทรัพยากร ความรู้เรื่องการ จัดการทรัพยากรธรรมชาติของคนโบราณ และความรู้เรื่องรูปแบบ และลวดลายของผลิตภัณฑ์จาก เต่าเวียงกาหลงแล้ว ยังมีชุดความรู้อื่นๆ ได้แก่ความรู้เรื่องความแตกต่างกันของผลิตภัณฑ์แต่ละ กลุ่มเต่า ซึ่งแบ่งออกเป็นสองลักษณะ คือแบบที่มีความละเอียดปราณีต ที่พ่อทันเรียกว่าแบบ ช่าง

หลวง และที่มีลักษณะหยาบ ไม่สวยงามมากนัก ซึ่งพ่อทันสรุปว่าเป็นฝีมือการผลิตของ ช่างราชบุรี ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของนักวิชาการ เช่น นายจอห์น ซอร์ (1981: 39-43, 2531: 58-59) ซึ่งมีความคิดเห็นว่าเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงประเภทที่เขียนลายดำได้เคลือบนั้นมีความแตกต่างกัน โดยกลุ่มเตาที่อยู่บริเวณห้วยป่าหุมนั้นมีความหยาบ หนัก และคุณภาพไม่ดีเท่ากลุ่มอื่น

ความรู้เรื่องเทคโนโลยีการผลิตแบบโบราณ เช่น เรื่องอุณหภูมิ การเผาเครื่องเคลือบ เกิดจากการหาคำตอบของคำถามที่ว่าทำไมคนโบราณจึงเผาผลิตภัณฑ์ด้วยความร้อนได้ถึง 1,250 องศาเซลเซียส จนเกิดการคิดใคร่ครวญว่าเกิดจากความรู้เรื่องความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของทรัพยากรธรรมชาติที่คนโบราณนำมาใช้ ได้แก่ ดิน ลม ไฟ ไม้ แร่ธาตุ

2.2.3.2 การสร้างสรรค์เครื่องเคลือบเวียงกาหลงจากการผสมผสานความรู้ทางวิชาการกับความคิด ความเชื่อ และประสบการณ์ของตนเองให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว

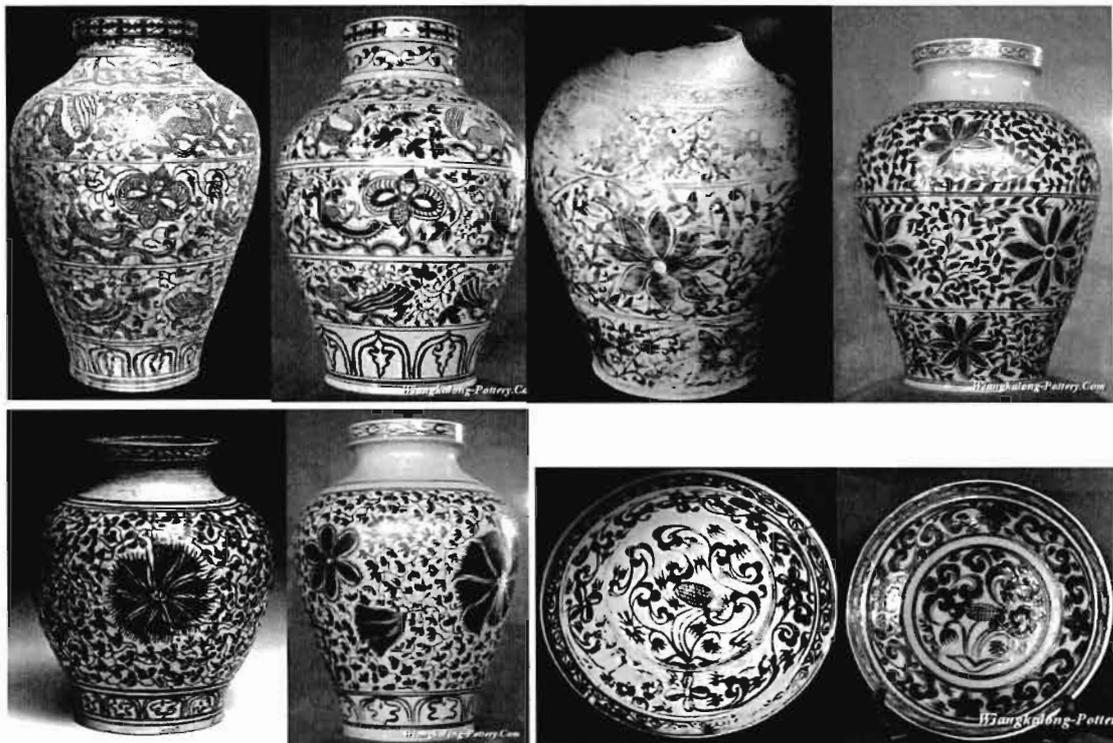
เมื่อได้ความรู้แล้วพ่อทันจึงประยุกต์ใช้ความรู้นั้นมาสร้างสรรค์เครื่องเป็นเคลือบที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง ซึ่งเห็นได้จากผลิตภัณฑ์ซึ่งเป็นสินค้าของพ่อทัน จะมีทั้งแบบที่เหมือนของเก่าทุกประการ ซึ่งแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม ที่พ่อทันเรียกว่า แบบช่างราชบุรีกับช่างหลวง และผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมร่วมสมัย ที่เกิดจากการประยุกต์เอารูปแบบของโบราณวัตถุเตาเวียงกาหลงที่ตนเองได้ทำการศึกษามาใช้ สร้างสรรค์ผลงานเช่นเดียวกัน แต่ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปทรง หรือลวดลายไปบางส่วน เพื่อตอบสนองความนิยม และความต้องการใช้ประโยชน์ของผู้คนในยุคปัจจุบัน

“คือตัวที่เป็นลายใหม่เนี่ย ก็คืองานร่วมสมัย นี่ไม่ใช่ที่เราจะพัฒนาแต่ไปข้างหน้าอย่างเดียวนะ แต่รูปแบบของเวียงกาหลงในยุคนี้ที่เกิดขึ้นจากเราเนี่ย ก็จะมีลวดลายที่เราปรับเอาใช้รูปแบบอะไรนี่ คืองานร่วมสมัย แต่อนุรักษ์ 2 ตัวนั้นไม่เปลี่ยนแปลงเลย คือ ช่างหลวง กับช่างราชบุรี ทำอนุรักษ์ต้องทำให้ตรงความเป็นจริง แล้วในช่วงสมัยนั้นช่างมีฝีมือที่แตกต่างกัน เราก็ทำให้เหมือนของดั้งเดิมหมด” (ทัน ธิจิตต์ 2552)

รูปแบบของผลิตภัณฑ์ทั้งสองรูปแบบมีลักษณะดังนี้ (ภาพที่ 50 -

53)

ผลงานแบบที่พ่อท่านเรียกว่างานอนุรักษ์ คือการรักษา
รูปแบบของโบราณไว้โดยไม่เปลี่ยนแปลง

ภาพที่ 50 การเปรียบเทียบโบราณวัตถุเวียงกาหลงโบราณกับผลิตภัณฑ์ของพ่อท่าน

ในภาพเป็นภาชนะทรงแจกัน เขียนลายดำได้เคลือบบนพื้นขาว ลวดลายมีลักษณะซ้อนเป็นชั้นๆ ต่อเนื่องรอบภาชนะ หรือชุดลายจักรวาลมงคล ซึ่งประกอบไปด้วยลาย พืช และสัตว์มงคล และรูป เทวดา ซึ่งเป็นรูปแบบเดียวกันกับแจกันซึ่งในปัจจุบันเป็นสมบัติของพิพิธภัณฑ์วัดศรีโคมคำ จังหวัด พะเยา ซึ่งพ่อท่านตั้งชื่อว่าเป็นแจกันทรงศรีโคมคำ แจกัน และจานลายดอกไม้ และพรรณพฤกษา หรือลายก้านขด เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีลักษณะเหมือนกับเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงทั้งรูปทรงที่เป็น แจกันแบบปากตั้งตรง และการเขียนลวดลาย ซึ่งพบว่าเป็นรูปแบบของโบราณวัตถุซึ่งปรากฏภาพ ในงานของนักวิชาการ และนักสะสมโบราณวัตถุทั่วไป

ตัวอย่างผลงานแบบที่พ่อทันเรียกว่างานร่วมสมัย คือการผลิตเครื่องเคลือบโดยรักษาลักษณะซึ่งเป็นอัตลักษณ์บางประการของเครื่องปั้นเวียงกาหลงไว้แล้วปรับปรุงเปลี่ยนแปลงลักษณะบางประการ เช่น รูปทรง หรือลวดลายเพื่อตอบสนองการใช้งานของคนปัจจุบัน

ภาพที่ 51 ผลิตภัณฑ์แบบร่วมสมัยของพ่อทัน

ในภาพ การตกแต่งผลิตภัณฑ์เกิดจากการนำเอาลวดลายพันธุ์พฤกษา หรือลายก้านขดแบบโบราณมาใช้เขียนบนภาชนะรูปทรงผอบซึ่งเป็นรูปทรงที่ไม่มีในผลิตภัณฑ์จากเตาเวียงกาหลงโบราณ

ภาพที่ 52 ภาชนะดินเผารูปทรงแก้วแบบร่วมสมัยของพ่อทัน

ผลิตภัณฑ์ตกแต่งโดยการเขียนประยุกต์ลวดลายโบราณร่วมกับลายเต่า ซึ่งสร้างขึ้นใหม่

ภาพที่ 53 งานร่วมสมัยประเภทแก้วน้ำ ที่มีฝาและไม่มีฝาปิด

งานรูปแบบนี้เป็นผลิตภัณฑ์เป็นที่นิยมมาก มีรูปทรงที่ปรับปรุงขึ้นมาใหม่ เป็นแก้วที่มีมือจับ และแบบที่มีมือจับเป็นรูปช้าง แต่ยังคงลวดลายบางลาย เช่น ลายปลา ลายนก(หงส์) และลายก้านขด รวมถึงลักษณะการเคลือบแบบเคลือบใส และแบบสีเขียวเข้ม ตามเครื่องเคลือบเวียงกาหลงโบราณเพื่อรักษาความเป็นเอกลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงไว้ และเพิ่มลวดลายบางลายเพิ่มเติม เช่น ลายช้าง ลายเต่า ซึ่งไม่มีในลวดลายของเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง แต่สอดคล้องกับความรู้เรื่องลวดลายมงคลที่พ่อทันศึกษา และสร้างขึ้นมา

ในการถ่ายทอดเรื่องราวของผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นมา นั้น พ่อทันใช้คำว่า เซลาดอน ซึ่งเป็นศัพท์ทางเทคนิคการผลิตเครื่องปั้นดินเผาโบราณที่หมายถึงเทคนิคการ

เคลือบผิวเครื่องปั้นดินเผาด้วยน้ำยาเคลือบตามวิธีโบราณ ซึ่งมักจะใช้เถ้าไม้ เช่น ไม้มะกอกดาหมู หรือไม้รูกฟ้า ผสมกับดินผิวนา แล้วเผาด้วยควันไม้ควันไฟจากไม้จะช่วยลดออกซิเจน ซึ่งจะช่วยให้แร่เหล็กเปลี่ยนรูป ทำให้ได้สีออกเขียวเจดต่างๆ (เสริมศักดิ์ นาคบัว อ้างใน พัชรี สาริกบุตร 2523: 134) มาใช้ในการนิยามเทคนิคการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงที่พ่อทันสร้างขึ้นทั้งหมด แม้ว่าผลิตภัณฑ์ใหญ่ตกแต่งผิวด้วยการเขียนลายดำบนพื้นขาวได้เคลือบใสไม่มีสี

นอกจากนี้พ่อทันใช้ความรู้เรื่องการทำรอยสัญลักษณ์บน อุปกรณ์ช่วยเผา พวกก็ หรืออุปกรณ์สำหรับตั้งผลิตภัณฑ์อื่น โดยการเขียน หรือขีดขีดลงบนบริเวณฐานของที่ไม่มีเคลือบ ซึ่งมีนักวิชาการตีความว่าเป็นเพราะคนที่ทำการเผาภาชนะ เป็นคนละคนกับผู้ผลิต หรือช่างปั้น ในกระบวนการผลิตนั้นแยกส่วนกันนั่นเอง ทำให้อาจมีช่างปั้นหลายรายที่นำผลิตภัณฑ์มาเผาในเตาเดียวกัน จึงต้องมีการทำสัญลักษณ์เพื่อป้องกันความสับสน (Shaw 1987: 229-248) ในการเชื่อมโยงตนเอง เข้ากับผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาในสมัยโบราณ เนื่องจากในรอยสัญลักษณ์นั้นมีรูปแบบที่เขียนเป็นคำโดดๆ ด้วย และการอ่านอักขระพบว่ามีส่วนคำ อ่านว่า ทน หรือทัน ซึ่งพ้องกับชื่อของพ่อทันพอดี ทำให้เกิดความเชื่อว่า ตนเองอาจมีความเกี่ยวข้องกับ การผลิตเครื่องถ้วยเคลือบในสมัยโบราณ หรือในชาติภพก่อนๆ ได้เคยเป็นผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงมา ในชาตินี้จึงต้องมาผลิตเครื่องเคลือบเวียงกาหลงอีก ทำให้เกิดความผูกพัน และความศรัทธาในความเกี่ยวพันของตนเองกับโบราณวัตถุและการจัดการด้วยตนเองมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 54 ภาพรอยสัญลักษณ์โบราณที่ลุงตันใช้เป็นสัญลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ตนเอง

ในภาพรอยสัญลักษณ์บนชิ้นส่วนโบราณวัตถุจากแหล่งเตาเวียงกาหลง เป็นรอยจารึกที่อ่านว่า ทน หรือตัน ซึ่งทำให้พ่อตันเชื่อว่าตนเองมีความผูกพันเชื่อมโยงกับการผลิตของคนโบราณด้วย (Shaw 1987:234) และภาพเครื่องปั้นดินเผาที่มีเขียนตราสัญลักษณ์กิจการผลิตเครื่องเคลือบดินเผาเวียงกาหลงด้านใน โดยมีการเขียนคำว่า “ตัน” ตามแบบรอยสัญลักษณ์ของช่างโบราณด้วย

สุดท้ายแล้วการผสมผสานความรู้ทั้งที่คนอื่นสร้างขึ้น และความคิดความเชื่อของพ่อตัน ทำให้ได้เป็นชุดความรู้ใหม่ และชุดความรู้นั้นได้กลายเป็นคุณค่าและความหมายที่เป็นอัตลักษณ์เฉพาะหนึ่งเดียวของผลิตภัณฑ์ที่ทำขึ้น คือ การที่เป็นผลิตภัณฑ์ที่ผลิตขึ้นมาตามรู้เรื่องภูมิปัญญาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาโบราณ ความหมายของลวดลายที่มีความเป็นมงคลต่อชีวิต และการที่ผลิตภัณฑ์มีความปลอดภัยต่อชีวิตคน เนื่องจากผลิตตามกรรมวิธีโบราณ ซึ่งมีคุณค่ามากคุ้มค่าที่ลูกค้าจะซื้อ “ความหมายของผลิตภัณฑ์คือ ภูมิปัญญาโบราณ ความหมายของลวดลาย และการใช้สิ่งที่เป็นธรรมชาติไม่เป็นอันตรายต่อชีวิต” (ตัน ธิจิตต์ตั้ง 2552)

ภาพที่ 55 ภาพแสดงคุณค่า และอัตลักษณ์ของเครื่องปั้นดินเผาของพ่อทัน

พ่อทันได้ให้ข้อมูลว่าตนเองเริ่มทำการผลิตเครื่องเคลือบสำเร็จ
จริงๆ ในราวปี พ.ศ.2536 แต่เริ่มขายจริงใน ปี พ.ศ.2540 (ทัน ธิจิตต์ง 2552) โดยในการผลิต
ช่วงแรกมีลักษณะเหมือนการทดลอง คือเป็นการลงมือผลิตไปพร้อมกับการสังเกตผลของวิธีการ
ผลิตตามสูตรธรรมชาติที่ตนเองค้นพบ ลักษณะของการผลิตเป็นเหมือนธุรกิจภายในครอบครัว ไม่
มีคนในชุมชนคนอื่นสนใจเข้าร่วมด้วย เพราะไม่คิดว่าจะประสบความสำเร็จ กิจการเริ่มจากการ
ผลิตโดยไม่มีเครื่องมือทันสมัยช่วยมากนัก แม้ว่าจะมีเตาแก๊สในการเผาผลิตภัณฑ์แต่ก็ไม่มี
เครื่องมือวัดอุณหภูมิ และบางครั้งก็ต้องประดิษฐ์เครื่องมือขึ้นใช้เอง

“ปี พ.ศ.2540 เริ่มขายจริงๆ ตอนนั้นก็ทำเป็นอุตสาหกรรม
ครัวเรือนเล็กๆ ตอนนั้นเราก็ไม่มีรายได้อะไรมากมาย ตอนนั้นบอกใครก็ไม่มีใครสนใจ ก็เห็นเราทำ
ก็ไม่เห็นมีอะไรมาก เครื่องมือเราก็ไม่มี ที่นี้ก็ประดิษฐ์เอาบางส่วน มันก็ดัดแปลงทำขึ้นเอง แล้วก็
ขายชิ้นงาน แล้วก็ซื้อเครื่องมือสะสมขึ้นไปๆ จนกระทั่งมีเตาเป็นของตัวเอง ซื้อเตาตอนแรกยังไม่มี

มิเตอร์วัดความร้อนด้วย วัดความร้อนต้องอาศัยธรรมชาติวิธีโบราณไปกำหนดในตัวเอง เผาแบบไม่มีมิเตอร์ ก็ทดลองอยู่หลายปี ตอนหลังมีสตางค์ก็ซื้อมิเตอร์วัดความร้อน ก็ทำให้ลดต้นทุนลงหน่อย เพราะทำให้รู้ว่าตรงไหนไปมันขึ้นมา หรือมันหยุด ช่วยให้เราปรับความร้อนได้ ทำให้ไม่เสียค่าแก๊สเพิ่มขึ้น แต่ถามว่าซั้วใหม่ มิเตอร์เนียไม่มีทาง ไม่เท่าวิธีธรรมชาติๆ เนี่ยเป๊ะเลย คนโบราณนี่เขาเผาเตาเป็นพันเตานี้ไม่มีมิเตอร์สักอัน แต่ออกมาเป๊ะทุกชิ้น” (พัน ธิจิตต์ 2552)

การขยายกิจการทำแบบค่อยเป็นค่อยไปจากการขายผลิตภัณฑ์แล้วซื้อเครื่องไม้เครื่องมือที่มีความทันสมัยมากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งมีบริษัทเอกชนให้การสนับสนุนโดยการบริจาคเตาแก๊สขนาดใหญ่ให้อีกหนึ่งเตา ทำให้สามารถผลิตเครื่องเคลือบได้จำนวนมากขึ้น และมีการจ้างงานเพิ่มขึ้น

“มืออยู่ครึ่งหนึ่งหม่อมน้อง เข้ามาทำงานมาเห็นงานกับเครื่องมือเรา แล้วคิดว่าไม่น่าเชื่อว่าเครื่องมือขนาดนี้จำทำได้ขนาดนี้ เขาก็เลยบอกว่าเดี๋ยวเตานี้เขาจะหาให้ เขาก็ขอเอกชนมาให้ พออยู่ๆ มา 5-6 เดือน เขาก็บอกว่าเตาที่ขอมาเดี๋ยวนี้ได้แล้วนะ บริษัทไฟเซอร์ (ไฟเซอร์ อิงค์: Pfizer Incorporated) มันก็เอกชนเขาออกทุนให้ เขาก็เห็นว่าเราก็มอบงานให้เขาไป เขาเอาไปเสนอ เขาบอก ‘ไอ้โห ต้องช่วยเหลือ’ ก็พอดีได้เตาเพิ่มขึ้นมาอีกเตาหนึ่ง เมื่อ 2 ปีมานี้เอง บริษัทเขาอยากช่วยเหลือคนมีฝีมือ คนที่มีงานที่เขาดูแล้วมีคุณค่าเขาก็อยากสนับสนุน” (พัน ธิจิตต์ 2552)

จนกระทั่งในปัจจุบันพ่อพันธุ์มีคนงานช่วยในการผลิต 6-7 คน จากที่แต่เดิมไม่มีใครสนใจมาร่วมงานด้วยเลย รวมถึงมีร้านแสดงและจำหน่ายสินค้าที่ห้างสยามพารากอนเพิ่มอีกหนึ่งแห่ง

“คนงานมี 6-7 คน ตอนนี้อย่าได้เด็กมาฝึกงานเพิ่ม แล้วก็คงจะเพิ่มคนเข้าไปอีก (เฉพาะคนที่ทำการผลิต) ตอนนี่ยังมีสอนให้หลายคนในท้องถิ่น คือจริงๆเราจะเอาคนที่นี่ก่อน แต่ยังไม่สนใจ เราก็คงเอาที่อื่นมา มีร้านอยู่ 2 ที่ คือที่บ้านกับที่สยามพารากอนชั้น 2 ไม่เสียค่าใช้จ่าย เพราะทางห้างเขาเห็นว่าเราออกที่เมืองทอง ปรากฏว่ายอดขายสูงมาก เขาก็เลยให้เราเข้าไปเปิดร้านที่นั่นไม่ต้องเสียค่าเช่า เสียแค่ GP ตามยอดขายเท่านั้นเอง”

จากการที่ต้องใช้ความพยายามอย่างสูงทำให้พ่อพันธุ์เกิดความภาคภูมิใจในตัวเอง ที่สามารถค้นพบว่าทรัพยากรมีความหมายเท่ากับความรู้หรือภูมิปัญญาใน

การใช้ประโยชน์จากธรรมชาติของคนโบราณอย่างเข้าใจลึกซึ้ง และสามารถนำความรู้นั้นมาผลิตเครื่องเคลือบจนประสบความสำเร็จ และเกิดความชื่นชมความชาญฉลาดในการใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ ทำให้ไม่จำเป็นต้องมีเทคโนโลยีอำนวยความสะดวก เช่น มิเตอร์วัดความร้อนอย่างปัจจุบัน ที่ยังไม่มีความแน่นอนเท่าภูมิความรู้ของคนโบราณซึ่งส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ถูกสร้างขึ้นมาอย่างมีมาตรฐานเป็นส่วนใหญ่

“ก็ทดลองไปเรื่อยๆ ไม่หยุด สุดท้ายสูตรธรรมชาติค่อนข้างยากมาก เพราะธรรมชาติมันเปลี่ยนแปลงไปตามความเป็นจริง แม้แต่สีตัวเดียว เคลือบตัวเดียว คนเผาคนเดียวกัน แต่การเผาวันนี้ อารมณ์ของคน เบลวไฟวันนี้ อย่างนี้ อีกวันหนึ่งเปลี่ยนไปไม่เหมือนเดิม ธรรมชาติเปลี่ยนแปลงไปอย่างนั้นเลย เพราะฉะนั้นคนที่ทำได้ต้องรู้ทุกสิ่งของธรรมชาติอย่างละเอียดละออ นี่แหละมันก็มีน้อยคนที่จะเข้าใจธรรมชาติ”

ในการจำหน่ายผลิตภัณฑ์นอกจากจะใช้ความรู้ที่ได้จากการศึกษาทรัพยากรทางโบราณคดี มาเล่าเป็นเรื่องราวเพิ่มคุณค่าและสร้างอัตลักษณ์ให้กับผลิตภัณฑ์แล้ว พ่อทันทยังประสบการณ์การเรียนรู้ ทดลองผิด ถูกจนกระทั่งประสบความสำเร็จมาเล่าให้ลูกค้าฟังเพื่อสร้างความชื่นชมในตัวพ่อทันท ทำให้ผลิตภัณฑ์เครื่องเคลือบดินเผาเวียงกาหลงของพ่อทันทมีคุณค่าเพิ่มขึ้นอีกทางหนึ่งด้วย

“พอเรารู้(เรื่องทรัพยากรทางโบราณคดี) อย่างละเอียดแล้ว มันก็เป็นการเล่ากับลูกค้าได้อย่างมีเหตุผล เขาก็คิดเออมันใช่ มันจริงอย่างที่ว่า อันนี้มันก็จะเกิดความสำเร็จ บางทีเราเล่าไปมันเป็นสิ่งที่เขาคิดไม่ถึงเลยอย่างนี้ บางคนเดินเข้ามาแล้วพอรับรู้วิถีธรรมชาติ แล้วมันปลอดภัยกับชีวิตไม่มีอันตราย แล้วก็วัฒนธรรมโบราณที่เขาไม่มีเครื่องมือเขาก็ทำสำเร็จ ด้วยสิ่งที่ทดแทนเทคโนโลยีมันมีอยู่ เนี่ยเขาก็เห็นคุณค่า บางทีเขาไม่ได้ตั้งใจมาซื้อหรอกคือมาฟังปื๊บ ก็ซื้อปื๊บเลย” (ทันท ธิจิตต์ตั้ง 2552)

2.2.3.3 การดำเนินกิจกรรมเพื่อให้การทำธุรกิจได้ผลดี และมีความยั่งยืน (การทำการตลาด)

พ่อทันทดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนา และทำให้การจัดการทำการดำเนินไปอย่างยั่งยืนด้วยกิจกรรมการตลาด 2 แนวทาง คือกิจกรรมการตลาดแนวรับ และกิจกรรมแนวรุก

กิจกรรมแนวรับคือการเชิญชวนให้ลูกค้าเข้ามาเยี่ยมชมสถานที่ผลิต จัดกิจกรรมให้มีส่วนร่วมในการสร้างผลงาน ใช้ทรัพยากรที่เป็นของเก่า ทั้งเตา และโบราณวัตถุในการถ่ายถอดคุณค่าของผลิตภัณฑ์ โดยอยู่พื้นฐานของการไม่สร้างเรื่องราวที่เกินความจริง คือเรื่องราวที่เล่านั้นสามารถพิสูจน์ให้เห็นจริงได้ด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์ หรือเรื่องราวมีความสอดคล้องต้องตามหลักฐานทางโบราณคดีที่มีอยู่(แต่ใช้การตีความที่พอทันสมัยขึ้นในการอธิบาย) ซึ่งจะเป็นการสร้างความประทับใจให้ลูกค้า และทำให้เกิดกิจกรรมการซื้อขายขึ้น หรือทำให้กิจกรรมดังกล่าวขยายตัวเพิ่มขึ้น

“การทำตลาดไม่ได้ทำอะไรมากมาย ทำแนวรุกกับแนวรับ 2 ทางเท่านั้นง่าย ๆ แนวรับคือเราประชาสัมพันธ์เชิญชวนเขาให้มาที่นี่ บอกเขาว่าถ้ามาที่นี่แล้วคุณได้สัมผัสศิลปะเวียงกาหลงด้วยตัวคุณเองได้ หรือคุณจะไม่เขียนต้องการแค่เขียนชื่อของคุณติดลงไป แล้วเราก็จะเผาให้ หรือจะมาเขียน(ลายตอกแต่ง) เองก็ได้ เสร็จแล้วเราก็พาไปดูเตาโบราณอะไรต่างๆ คุณอยากศึกษาเรื่องราวเวียงกาหลงเราก็อธิบายให้เขา อย่างตรงกับความเป็ความจริง เนี่ย จุดสำคัญเราอย่างเรื่องราวโดยไม่เป็นความจริง การทำธุรกิจและสร้างเรื่องราวขึ้นมาโดยที่ความจริงไม่เป็นเช่นนั้น มันฆ่าตัวเอง หลายคนสร้างเรื่องราวที่คุยให้เขาฟัง สุดท้ายลูกค้ามาจริงๆ ที่คุณว่ามันอยู่ไหน มันไม่มี คราวนี้กลับไปไม่เป็นบวกแล้ว เป็นลบทั้งนั้น ที่นี้เราเล่าเรื่องราวต่างๆ ลูกค้ามาก็เห็นมีอย่างที่เราพูดหมดทุกอย่าง ตัวนี้มันก็เลยเป็นผลที่ดี เขา(ลูกค้า) ก็คุยกันไม่คุยแนวลบ คุยแนวบวก พอบวกมากเขาก็อยากมากันมาก พอมากก็เกิดการซื้อขึ้น ซึ่งเป็นการสร้างตลาด ต้นทุนต่ำไปในตัว(ไม่ต้องทำการประชาสัมพันธ์มาก) เนี่ยหัวใจหลักก็คือ เราอย่างหลอกหลวงลูกค้า สิ่งทีพูดแล้วมันต้องมีจริง พิสูจน์ได้” (ทัน วิจิตตัง 2552)

นอกจากนี้พ่อท่านยังใช้กระแสความนิยมของคนในสังคมตามยุคสมัยเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมการซื้อขาย เช่น กระแสความนิยมการท่องเที่ยว กระแสการรักษาสุขภาพของคนเมือง การแสวงหา หรือความโหยหาวัฒนธรรมในอดีต ซึ่งมีลักษณะเป็นวัฒนธรรมหมู่บ้าน ที่คนปัจจุบันเชื่อว่ามีความสุข เรียบง่าย แต่มีสีสัน เป็นต้น

“แนวรับเราจะสร้างอะไรให้มันโตขึ้น สร้างกลยุทธ์อะไร จากคนมาคนสองคนเนี่ย สิ่งทีมันจะมาได้ เราจะต้องมีเรื่องราว มีจุดขายดึงดูด อะไรบ้าง ตอนนี้อย่างไรทำที่พัก แบบคล้ายๆ โฮมสเตย์ เราไม่ได้มองว่ามันเป็นโฮมสเตย์เต็มตัว ตอนนี้อย่างไรทำอีกหลังหนึ่งเป็นอยู่

ข้าว แล้วกำลังจะทำร้านกาแฟๆ นี่จะขายกาแฟดอยช้างของเชียงใหม่ด้วย กาแฟก็ต้องเป็นถ้วยของเรา ซึ่งไม่มีสารเคมี ไม่มีอะไรแม้แต่ช้อนกาแฟยังใช้ไม้ พวกไม้พุงที่ไม่มีโลหะ มาเจอที่นี่เขาจะพบกับธรรมชาติจริงๆ ในอนาคตก็คงจะนำเอาวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีคุณค่า เราก็จะพยายามเข้ามาร่วมแจม ให้ลูกค้าที่มาลักษณะนี้ได้เห็นหลากหลาย คือมาดูเครื่องเคลือบอย่างเดียวเนี่ยมันก็เป็นส่วนหนึ่ง แต่ถ้าเรามีวัฒนธรรมที่อยู่ในท้องถิ่นที่มีคุณค่ามันก็ทำให้ช่วยให้มีรสชาติการท่องเที่ยวน่ามากขึ้น พอมากขึ้นมาแล้วครั้งหนึ่งก็อยากจะมาอีก พอเขามามากขึ้นกำลังซื้อตลาดแนวรับเราก็ขยายตัว” (ทัน ธิจิตต์ตั้ง 2552)

ส่วนการตลาดแนวรุก คือการที่พ่อพันธุ์ออกจากชุมชน และนำสินค้าไปประชาสัมพันธ์นอกสถานที่ ซึ่งทำให้พ่อพันธุ์ได้ถ่ายทอดเรื่องราวด้านต่างๆ ของผลิตภัณฑ์ (ความรู้ทางโบราณคดีที่พ่อพันธุ์สร้างขึ้นมา และเรื่องความพยายามในการทำการผลิตจนสำเร็จด้วยความอุตสาหะ)

“ส่วนการตลาดแนวรุก ก็อย่างเช่นการไปออกร้าน ออกบูธที่เมืองทอง มีสินค้าตัวใหม่ๆ ที่เราผลิตขึ้นมา เราก็เอาไปออกเปิดตัวสินค้า อย่างที่พารากอนก็ถือว่าเป็นแนวรุก เราเดินออกไปหาลูกค้า...เปิดตัวครั้งแรก ปี พ.ศ. 2545 เราเปิดตัวครั้งแรกกับหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ หลังจากนั้นคนก็เข้ามาเรื่อยๆ และจากที่ไปออกบูธที่เมืองทองฯ อะไรต่างๆ อะไรต่างๆ ทำให้เราได้พบคนหลากหลาย พอเรานำเสนอให้คนเขาไปเขาก็ทิ้ง ที่เราไม่ได้เรียนมาทางนี้เลย ไม่ได้เรียนการวาด ไม่ได้เรียนการปั้น มันเป็นธรรมชาติที่ยากมาก แล้วเราก็มุ่งมั่นที่จะทำให้มันสำเร็จ มันยากแต่เราก็พยายามที่จะทำแล้วก็สำเร็จ” (ทัน ธิจิตต์ตั้ง 2552)

2.2.4 ผลของการจัดการ พ่อพันธุ์คิดว่าการจัดการของตนเอง ประสบความสำเร็จในด้านต่างๆ 3 ด้าน ที่มีความสัมพันธ์กัน ได้แก่ การได้สร้างสรรค์งานศิลปะที่มีคุณค่าตามแบบภูมิปัญญาโบราณ การได้อนุรักษ์ภูมิปัญญาโบราณในการผลิตเครื่องเคลือบดินเผาเวียงกาหลง และผลสำเร็จในเรื่องชื่อเสียง เกียรติยศ และเงินทอง

ด้านประการแรก และประการที่สองเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กันไป คือ การที่ได้อุทิศสร้างสรรค์งานศิลปะที่มีคุณค่าขึ้นมา มีคุณภาพ คือ มีอัตลักษณ์เฉพาะตัว แต่ก็มีหลากหลายในตัวเองเนื่องจากการผลิตที่สอดคล้องกับความผันแปรของธรรมชาติที่ควบคุมไม่ได้ แต่ผันแปรไปตามเหตุ ปัจจัยในขณะนั้น ทำให้สินค้ามีความหลากหลาย ทำให้เป็นที่ต้องการของ

ลูกค้าทุกกลุ่ม ทุกระดับในสังคม ไม่ว่าจะราคาแพงแค่ไหนก็มีคนซื้อสินค้า และเมื่อสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณค่าเหมือนทรัพยากรทางโบราณคดีได้แล้วก็เท่ากับว่าเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาโบราณไปด้วยในตัว

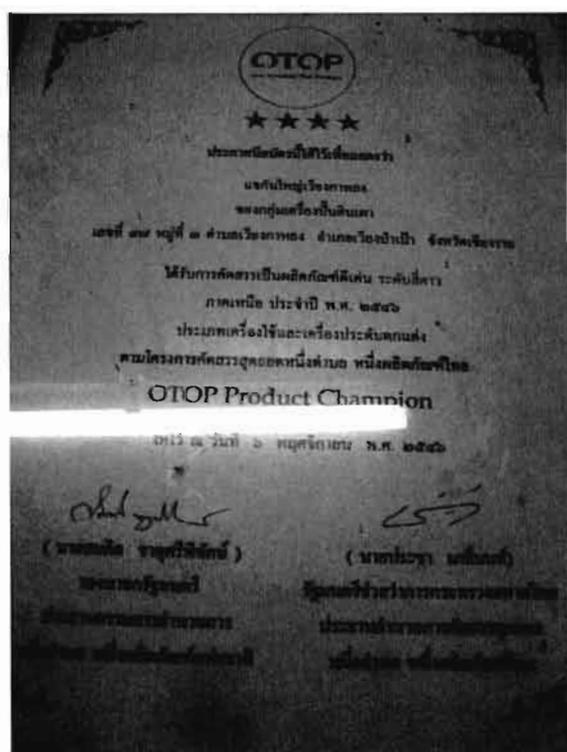
“งานวัฒนธรรมมันมีคุณค่าของมันอยู่แล้ว กลุ่มที่ไฮโซ ชั้นสูงสุด สิ่งที่ยากได้ คืองานที่มีคุณค่า แล้วเป็นชิ้นงานชิ้นเดียวในโลก ซึ่งมันตรงกับงานของเราพอดีเลย คืองานของเราก็จะเป็นงานชิ้นเดียวในโลก คือถ้าคุณได้ไปแล้ว คนอื่นไม่มีสิทธิ์ที่จะได้ ในจุดนี้คือกลุ่มบนจะไม่สนใจว่าราคาเท่าไร แพงแค่ไหนฉันมีกำลังจะซื้อ...แต่ถ้าเป็นสูตรเคมีมันจะเหมือนกันหมด เขียนออกมาที่ร้อยใบก็เหมือนกันหมด สีก็เหมือนกันหมด ที่นี้สินค้าก็จะไปเจาะกลุ่มลูกค้ากลุ่มเดียวที่อารมณ์คล้ายๆ กัน ใจของเราเนี่ยมันเป็นสูตรเคลาดอน ที่มันไม่ใช่เคมี มันเป็นธรรมชาติ ที่นี้การเผา การทำก็จะเป็นไปตามความเป็นจริง ฉะนั้นโดยความเป็นจริง โดยจิตของมนุษย์ก็เป็นเช่นนั้น คือมีทุกระดับ บางคนชอบแบบนี้ อีกคนชอบอีกอย่างหนึ่ง ที่นี้พอเราไปวางบู๊ปเนี่ย มันจะตรงจุดของลูกค้าทุกระดับเลย” (ทัน ธิจิตตั้ง 2552)

ประการที่สาม คือ การได้มาซึ่งชื่อเสียงและรายได้ จากการที่ผลิตผลงานที่มีคุณค่า หรือมีคุณภาพดังที่ได้กล่าวมา ทำให้พ่อท่านได้รับผลตอบแทนเป็นรายได้ อย่างมั่นคง เนื่องจากทำให้ลูกค้าที่มาซื้อพอใจและบอกต่อกันจนเกิดกลุ่มลูกค้าขยายตัวออกไปเรื่อยๆ

“คือการทำงานเน้นเรื่องคุณภาพ เราไม่เอาจำนวน ไม่มุ่งเน้นเรื่องเงิน เราต้องทำเรื่องคุณภาพให้มาก่อน ในเมื่อคุณภาพดี การประชาสัมพันธ์เนี่ย คือลูกค้าประชาสัมพันธ์ให้เราเอง ใจการที่สินค้าไม่ดี เราประชาสัมพันธ์ หุ่ไปเท่าไร ยิ่งซื้อไปก็ยิ่งรู้เห็นความไม่ดี มันก็ไม่โตขึ้นหรอก แต่การที่เราทำด้วยคุณภาพดี ด้วยที่มีคุณค่าลูกค้าดูก็พอใจมาก ถึงแม้เสียดังค์ไปแล้วก็คุณค่ามีเยอะเลยทั้งทางศิลป์ ประวัติความเป็นมา และความที่ไม่เหมือนใคร แต่เราก็ต้องทำงานให้ได้มาตรฐาน ตอนเริ่มต้นแรกๆ เราไม่ได้พูดถึงกำไร อะไรมากแต่จะเน้นเรื่องจะให้คนเห็นความแตกต่างระหว่างงานของเรากับของคนอื่น อย่าเช่นจริงอยู่ เราจะขายแพงแต่มีความปราณีต ความละเอียด และมันมีคุณค่าของมัน แล้วตัวนี้แหละลูกค้าคนหนึ่งได้ไปก็ประชาสัมพันธ์อีกไม่รู้กี่คน แต่ละคนได้ไป(คิดกับงาน)เป็นบวกทั้งนั้นเลย ไม่ได้พูดว่ามันไม่ดี มันห่วยแตก แต่พูดว่าซื้อด้วยความเต็มใจ และคุณค่าของมันจริงๆ เราไม่ต้องประชาสัมพันธ์อะไรมาก...สินค้าเรามันตรงจุด คือ

ถ้าพูดถึงจิตสมนุษย์ มีทุกระดับໃໝ່ แต่เราก็เน้นคุณภาพไปก่อน ไว้ที่เหลือก็จะมีอีกกลุ่มหนึ่งที่ชอบประเภทนี้ถึงมันจะมีน้อย ก็ (ขายได้หมด) “ไม่มีเหลือเลย” (ทัน ธิจิตตั้ง 2552)

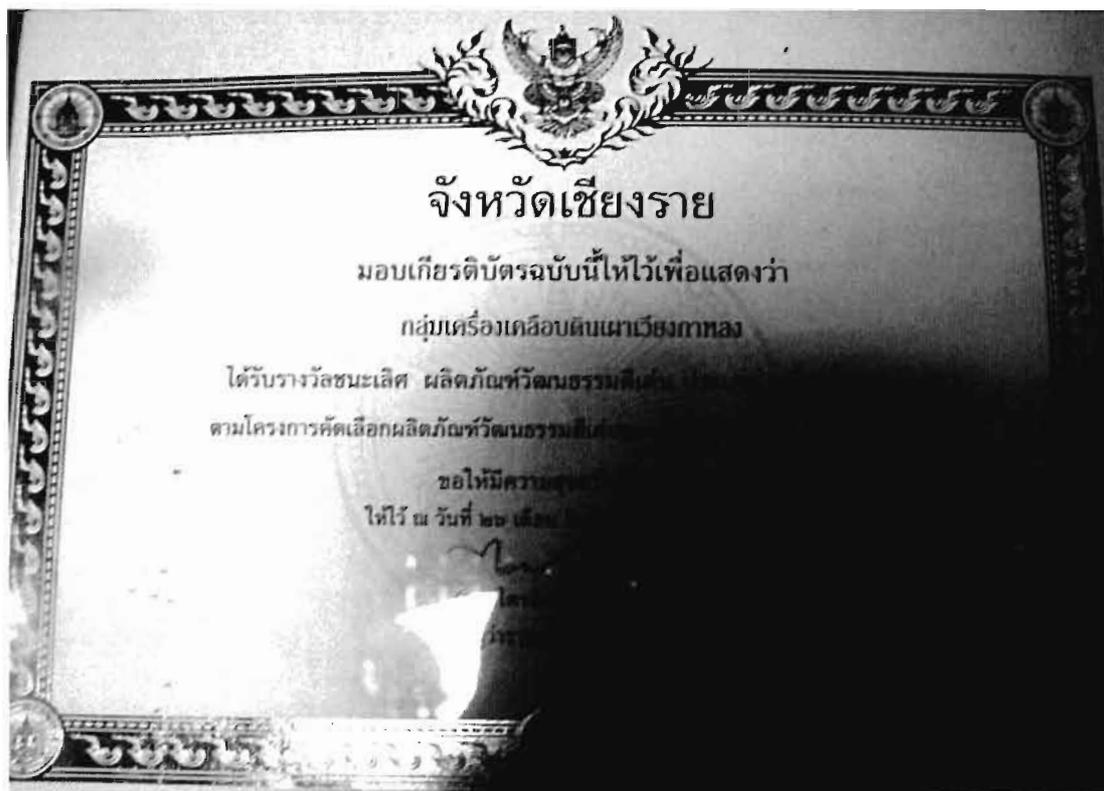
นอกจากนี้ยังได้รับให้ผลิตภัณฑ์ของพ่อทันเป็นสุดยอดผลิตภัณฑ์ประจำตำบล (OTOP) ตั้งแต่ปี พ.ศ.2546 ซึ่งหมายความว่าพ่อทันได้ใช้ภูมิปัญญาในการผลิต ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพในระดับประเทศ รวมถึงสามารถเป็นสินค้าส่งออกต่างประเทศได้ด้วย (โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ 2009)

ภาพที่ 56 ประกาศนียบัตรแสดงผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเครื่องปั้นดินเผาของพ่อทัน ได้รับการคัดสรรให้เป็นผลิตภัณฑ์ดีเด่นประจำตำบล ระดับ 4 ดาวในปี พ.ศ.2546

การผลิต ผลิตภัณฑ์ที่เป็นการสืบสานภูมิปัญญาโบราณทำให้พ่อทันได้รับการยอมรับจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมเห็นได้จากรางวัลที่พ่อทันได้รับจากองค์กรในระดับจังหวัด และระดับประเทศได้แก่ รางวัลชนะเลิศผลิตภัณฑ์ดีเด่นประเภทเครื่องปั้นดินเผา ในโครงการคัดเลือกผลิตภัณฑ์ดีเด่นของจังหวัดเชียงราย ประจำปี 2551 ซึ่งหมายความว่าผลิตภัณฑ์ของพ่อทันถูกสร้างสรรค้ขึ้นมาจากภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาจากอดีตถึง

ปัจจุบัน มีการใช้แนวคิด วัสดุ กรรมวิธีสร้างสรรค์ ที่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อม ทำให้เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์มีคุณค่าทางศิลปะและจิตใจ มีประโยชน์แก่ชุมชน เป็นที่ชื่นชมของชุมชนและสามารถเผยแพร่ไปสู่สังคมได้อย่างภาคภูมิใจ (พรภัสสร ปิ่นสกุล 2009)

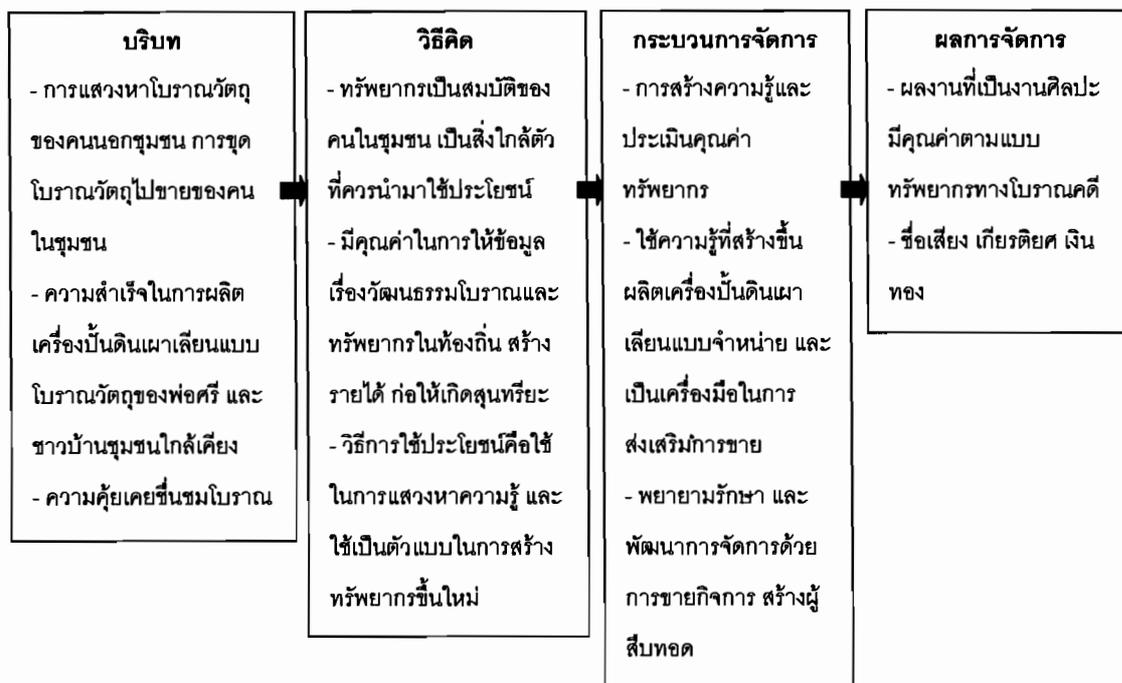

ภาพที่ 57 ภาพเกียรติบัตรรางวัล ของกลุ่มเครื่องเคลือบดินเผาเวียงกาหลงชนะเลิศ ผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมดีเด่นประเภทเครื่องปั้นดินเผา ของจังหวัดเชียงราย พ.ศ. 2551

ภาพที่ 58 เกียรติบัตรจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ แสดงว่า นายทัน ธิจิตตั้ง เป็นผู้ที่มีผลงานผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมดีเด่นระดับจังหวัด ประเภทเครื่องปั้นดินเผา โครงการผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมดีเด่น ประจำปี 2551 และโล่รางวัลแสดงถึงการเป็นผู้ร่วมอนุรักษ์และพัฒนาผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม ให้เกิดคุณค่า และมูลค่าต่อเศรษฐกิจและสังคมไทย ถ่ายเมื่อวันที่ 30 ธันวาคม พ.ศ. 2552

การจัดการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบโบราณวัตถุเวียงกาหลงของพ่อทัน ธิจิตตั้ง มีความเกี่ยวข้องกับบริบทภายนอก ทั้งสถานการณ์การขุดหาโบราณวัตถุในชุมชนไปขายให้กับนักวิชาการและนักสะสมโบราณวัตถุในช่วงปี พ.ศ.2525 เป็นต้น ในขณะที่ตนเองกลับคิดว่าเป็นการจัดการที่ไม่ยั่งยืน เมื่อผสานกับตัวอย่างของการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบของผู้จัดการรายอื่นในชุมชน และชุมชนใกล้เคียง จึงเลือกที่จะผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบเป็นอาชีพ โดยอยู่บนพื้นฐานความคิดว่าตนเองเป็นเจ้าของ เป็นผู้สืบทอดทางวัฒนธรรม ในการผลิตและการขายให้ความสำคัญกับการสร้างความรู้เรื่องทรัพยากรเป็นอย่างมาก จนกระทั่งประสบความสำเร็จ ทำให้ผลของการจัดการที่ในอดีตตกอยู่ตัวพ่อทันเอง และครอบครัวอย่างเดียว ขยายไปสู่คนอื่นในชุมชนโดยการรับสมัครคนในชุมชนมาเป็นลูกมือในการผลิตด้วย ควบคู่ไปกับการสร้างผู้สืบทอดกิจการ ดังจะเห็นในภาพที่ 59

ภาพที่ 59 สรุปการจัดการของนายตัน ธิจิตตั้ง ตั้งแต่ พ.ศ. 2526 – 2552

3. การจัดการของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมลุ่มน้ำแม่เหี้ยว หรือเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและโบราณคดีชุมชน ลุ่มน้ำแม่เหี้ยว

การจัดการแหล่งเตา และโบราณวัตถุของกลุ่มชาวทุ่งม่านดังกล่าว ซึ่งต่อไปจะเรียกสั้นๆ ว่ากลุ่มอนุรักษ์ฯ มีอยู่ 2 รูปแบบด้วยกัน

3.1 การจัดการรูปแบบที่ 1 การขุดหาโบราณวัตถุขาย พ.ศ.2528-2550

เป็นรูปแบบการจัดการก่อนที่จะมารวมตัวกันเป็นกลุ่มอนุรักษ์ฯ เหมือนปัจจุบัน โดยสมาชิกส่วนหนึ่งในกลุ่มได้เข้าร่วมการขุดหาโบราณวัตถุขาย

3.1.1 บริบทของการจัดการ

ปรากฏการณ์ หรือปัจจัย ที่ส่งผลให้ชาวทุ่งม่านมีความคิดที่จะขุดโบราณวัตถุขาย คือปรากฏการณ์จากภายนอก และภายในชุมชนเอง

ปรากฏการณ์ภายนอก คือการเข้ามาหาซื้อโบราณวัตถุของนักวิชาการ นักสะสม และพ่อค้าวัตถุโบราณ ส่วนหนึ่งทำให้เกิดกิจกรรมการขุดหาโบราณวัตถุอย่างเป็นลำเป็นสัน ระหว่างพ่อศรี ลีมนेत्र รวมถึงชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียง กับอาจารย์ฝรั่ง (นักวิชาการเครื่องถ้วยไทย และนักสะสมเครื่องปั้นดินเผา)

“อาจารย์ฝรั่งมาพูด โดยจ้างคนบ้านดง (บ้านดงป่าสัก) และพ่อศรี ชูดหาโบราณวัตถุบริเวณป่าแม่เหี้ยว หัวยี่หลอก บริเวณไร่พ่อสมบัติ (ชาวบ้านในชุมชนทุ่งม่าน) ในช่วง ประมาณ พ.ศ.2525-2526 ช่วงอาจารย์สายันต์ (รองศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะภูจิตร) มาบ้านป่าสักพอดี คนทุ่งม่าน คนอื่นยังไม่ได้ชูด” (โสภณ ก้อนแก้ว 2552)

อย่างไรก็ตามผู้ศึกษาคิดว่าช่วงเวลาที่มีการชูดหาโบราณวัตถุในชุมชนทุ่งม่านเริ่มขึ้นในเวลาก่อนหน้านั้น อย่างน้อยคือก่อน พ.ศ. 2524 เนื่องจากพบว่ามีการขุดค้นที่ตีพิมพ์ผลการศึกษาแหล่งเตาเวียงกาหลง โดยนักวิชาการที่สนใจศึกษาแหล่งเตาในอาณาจักรล้านนา ซึ่งแสดงให้เห็นการทำการสำรวจ และใช้โบราณวัตถุจากเตาในชุมชนทุ่งม่าน และหัวยี่หลอก รวมถึงบริเวณแม่น้ำเหี้ยวในการศึกษาแหล่งเตาเวียงกาหลง (Shaw 1981: 96-97) นอกจากนี้ในวรรณกรรมบางชิ้นยังได้อ้างถึงนักวิชาการชาวต่างชาติที่ทำการศึกษาโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลงมาก่อนหน้านั้นอีกด้วย กระแสความสนใจในโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลงดังกล่าวจึงสอดคล้องกับกิจกรรมการเข้ามาแสวงหาโบราณวัตถุของนักวิชาการชาวต่างชาติ ที่ทำให้เกิดกระแสการชูดหาโบราณวัตถุของชาวทุ่งม่านที่ขยายตัวออกไปเรื่อยๆ จนกระทั่งจากเดิมที่มีเพียงพ่อศรี ที่ตั้งตัวเป็นนายหน้าหาชาวบ้านมาลงแรงช่วยชูดหาโบราณวัตถุ กลายเป็นปรากฏการณ์ที่มีชาวบ้านหลายรายที่ทั้งมารับจ้างชูด และชูดหาโบราณวัตถุมาขายให้กับนักวิชาการ นักสะสมของเก่า รวมถึงนายหน้าพ่อค้าคนกลางที่นำโบราณวัตถุไปขายต่ออีกทอดหนึ่ง ซึ่งทยอยเข้ามาประกอบกิจการในชุมชนทุ่งม่านอย่างต่อเนื่อง ทั้งจากเชียงราย เชียงใหม่ และสุโขทัย

ปรากฏการณ์ความต้องการโบราณวัตถุดังกล่าวสอดคล้องกับสถานการณ์ภายในชุมชน โดยเฉพาะช่วงที่ราคาพืชผลการเกษตรของชาวบ้านตกต่ำ ในขณะที่ชาวทุ่งม่านยังไม่มีแนวคิดในการนำทรัพยากรไปใช้ประโยชน์ด้านอื่น ทำให้ชาวทุ่งม่านก่อนที่จะรวมตัวกันเป็นกลุ่มอนุรักษ์ฯ พวกกันชูดหาโบราณวัตถุมาขายให้คนนอกเหล่านี้ ดังจะเห็นได้จากการวิเคราะห์สาเหตุของการชูดหาโบราณวัตถุของชาวทุ่งม่านว่าเกี่ยวข้องกับทั้งความยากจนและความที่ชาวบ้านไม่รู้วิธีการอื่นที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางโบราณคดีให้มีความยั่งยืน เนื่องจากไม่มีบุคคล หรือหน่วยที่เกี่ยวข้อง เข้ามาให้ความรู้ในมิติอื่นกับชาวบ้าน ของคุณนิตยา ตามวงศ์ ศิลปินชาวทุ่งม่านซึ่งพบเห็นการชูดหาของชาวบ้านตั้งแต่ยังเด็กจนโตที่ว่า

“เรื่องของการขาดของโบราณจะมีมาเป็นระยะๆ ...บางครั้งมีอยู่ช่วงหนึ่งซึ่งเศรษฐกิจแย่มาก ชาวบ้านทำการเกษตรอะไรก็ได้คืนกับทุนที่ลงไป ข้าวก็ราคาถูก พืช ผัก ก็ยิ่งถูก ถ้าขายไม่ได้ ทำให้ชาวบ้านว่างงาน และหันไปรวมกลุ่มกัน (ลงหุ้น) ยึดอาชีพเสริมโดยการขุดหาโบราณวัตถุขาย ถ้าใครเป็นเจ้าของของก็ได้ทุนใหญ่ถ้าเจอ การขุดขายจึงเกี่ยวเนื่องถึงปากท้องของผู้คนในช่วงนั้นด้วย...แต่การที่จะมาแนะนำให้ชาวบ้านรู้ซึ่งถึงคุณค่าของโบราณมรดกทางวัฒนธรรมนั้นยากมาก” (นิตยา ตามวงศ์ อ้างถึงใน สายันต์ ไพเราะภูจิตร และคณะ 2552: 120-121)

3.1.2 วิธีคิดของการจัดการ

วิธีคิดของในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีด้วยการขุดหาไปขายของชาวทุ่งม่าน ในกลุ่มอนุรักษ์ ประกอบไปด้วยแนวความคิด 2 ประการด้วยกัน คือแนวคิดเรื่องความหมายของทรัพยากรว่าเป็นสิ่งที่ไม่ใช่เจ้าของครองครอง และแนวคิดที่เกี่ยวกับคุณค่า หรือคุณประโยชน์ของทรัพยากรที่ไม่มีความหลากหลาย มองเพียงว่าเป็นสิ่งที่มีมูลค่าเป็นเงินตรา

ใน พ.ศ.2528 จนถึงก่อน พ.ศ.2549 ชาวทุ่งม่านที่จะรวมตัวกันเป็นกลุ่มอนุรักษ์ ในอนาคตมองว่าทรัพยากรทางโบราณคดีเป็นสิ่งที่ไม่มีผู้ใดครอบครอง แม้แต่พวกตนเองก็ไม่ใช่เจ้าของ แต่เป็นสิ่งที่อยู่ในป่าในเขา ซึ่งใครจะหยิบฉวยเอาไปทำประโยชน์ หรือทิ้งไว้เฉยๆ ก็ไม่แปลกอะไร ดังคำพูดของสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ ที่ได้เล่าถึงเหตุการณ์การขุดหาโบราณวัตถุของคนในชุมชนว่า

“ชาวบ้านขุดของได้เป็นหาบ ได้ของเป็นร้อยลูกขาย 600 บาท แบบสวยๆ บริเวณห้วยผีหลอก มีอยู่วันหนึ่งขุดมา คนงานเขาเลิกไว พอกกลางคืนชาวบ้านก็เลยไปลักมา เพราะคิดว่ามันไม่ได้เป็นของใคร เป็นของป่าของลำห้วย ตอนที่ชาวบ้านขุดได้เป็นใบสวยงาม รูปปลาก็มี แจกัน ขยายใบละ 600 บาท บางใบสวยๆ ขายราคาหมื่นห้า” (เลียบ พิจอมบุตร 2552)

ในด้านคุณค่าของทรัพยากร ชาวบ้านมองว่าทรัพยากรมีมูลค่าเป็นเงินตรามีความต้องการใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ คือการนำโบราณวัตถุไปแลกเปลี่ยนเป็นเงิน อย่างไรก็ตามมีบางคนที่มีความคิดเรื่องคุณค่าของทรัพยากรไม่ชัดเจน เพียงแต่คิดว่าเป็นสิ่งที่ต้องอนุรักษ์ไว้ ไม่อยากให้ถูกทำลายไป แต่ก็ไม่รู้จะเอาไปทำประโยชน์อื่นใดได้ (สมบัติ ปวงคำ 2552)

“ไม่ได้คิดจะขุดขายนะ ของในสวนมันมี เดี่ยวทำการเกษตร ทำแปลงผัก แล้วมันก็ไปโดนของเสียหาย พอเจอก็เอามาเก็บไว้ ไม่ได้ลงหุ้นกับคนอื่น (การจับกลุ่ม และเปิดพื้นที่ให้ชาวบ้านคนอื่นช่วยกันขุดหาโบราณวัตถุไปขาย เมื่อได้เงินมาก็นำมาแบ่งกัน-ผู้ศึกษา)” (สมบัติ ปวงคำ 2552)

3.1.3 กระบวนการจัดการ

3.1.3.1 การขุดหาโบราณวัตถุขาย

การดำเนินการขุดหาโบราณวัตถุของชาวบ้านเริ่มต้นในราว ปี พ.ศ.2528 เริ่มจากบริเวณบริเวณทุ่งม่านเหนือ ซึ่งเป็นบริเวณที่พบซากสิ่งก่อสร้างโบราณที่ชาวบ้านสันนิษฐานว่าเป็นวัดร้าง แล้วจึงขยายลงไปในพื้นที่บริเวณหมู่บ้านโป่งอ้อเดิม หรือเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวง ในตอนแรกชาวบ้านไม่มีความรู้เรื่องเตาโบราณและการผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผา จึงค้นหาโบราณวัตถุด้วยการทุบทำลายเตา ต่อมาเมื่อได้รู้ว่าในเตาเผาไม่มีภาชนะอยู่ในนั้น เนื่องจากช่างโบราณนำโบราณวัตถุออกไปหมดแล้ว จึงหันมาขุดหาบริเวณพื้นดินแทน โดยจะมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่มช่วยกันหาโบราณวัตถุ ที่เรียกว่า “ลงหุ้น”

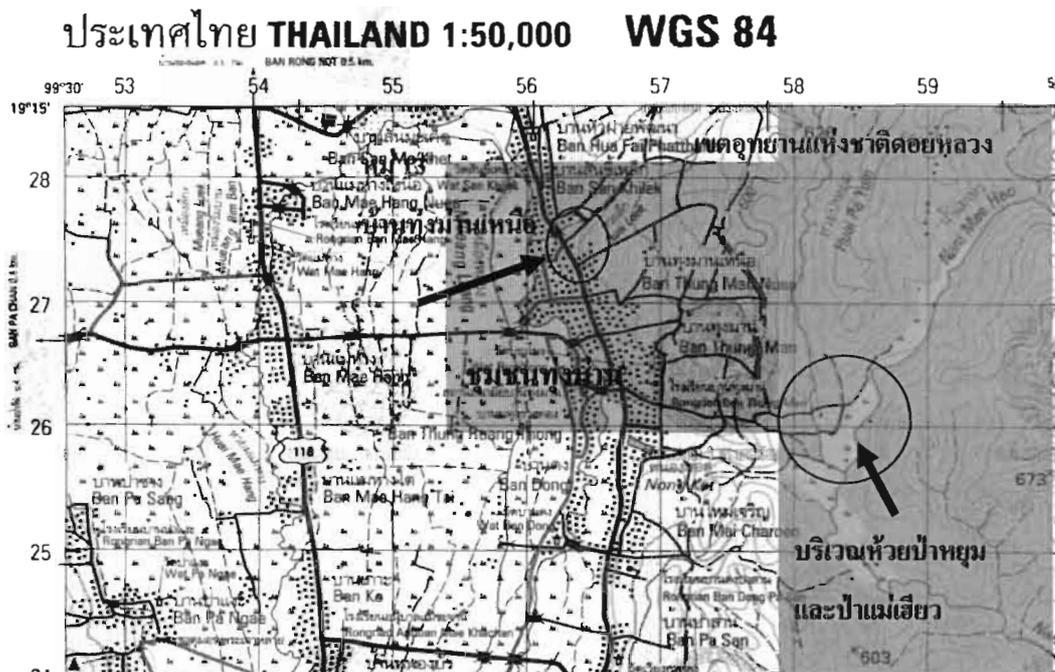
“ชาวบ้านเริ่มขุดประมาณ ปี พ.ศ.2528 เรื่อยมาจนถึง ปี พ.ศ. 2549 บริเวณทุ่งม่านเหนือ วัดร้างบริเวณที่เป็นสวนสัก แล้วจึงลงห้วยทีหลัง ชาวบ้านเห็นเตาก็จะไปทุบ คิดว่าของดีจะอยู่ข้างใน แต่ไม่มีสักอัน เพราะของเขาเอาไปหมดแล้ว เพราะชาวบ้านไม่รู้ถึงการณ์ อยากจะได้ของดี ๆ งาม ๆ จะเปิดเอาของออก ทำให้หลังเตาพังลงมาหมด ถ้าสังเกตดูจะเห็น” (เลียบ พิจอมบุตร 2552)

ในการขุดโบราณวัตถุขาย จะมีนายหน้ามารับซื้อ บางครั้งก็ซื้อแบบเหมา เช่นพวกเศษภาชนะ จะเหมาซื้อในราคา กิโลกรัมละ 8 บาท ส่วนใบที่สวยๆ ก็จะมีราคาสูงขึ้น บางใบราคาสูงถึงหลักหมื่น โดยในช่วงปี พ.ศ.2548-2549 จนกระทั่งโบราณวัตถุในชุมชนเริ่มหาได้ยากมากขึ้น และทำให้ขายได้ราคาต่ำลง จนนายทุนที่มาหาซื้อโบราณวัตถุต้องให้ชาวบ้านช่วยกันขุดหาหลายๆ ครอบครัว จึงจะพบโบราณวัตถุ (พยุง พุฒิโสภา 2552)

การขุดหาโบราณวัตถุไม่ได้ทำตลอดเวลา หรือขุดหาทั้งหมดทั้งปี แต่จะสัมพันธ์กับสภาพเศรษฐกิจของคนในชุมชน กล่าวคือเมื่อเกิดภาวะราคาพืชผลตกต่ำชาวบ้านก็จะลงมือขุดหาโบราณวัตถุ และเมื่อโบราณวัตถุเริ่มหาได้ยากขึ้น ในช่วง หลัง ปี พ.ศ.2530 เป็น

ต้นมา การขุดหาโบราณวัตถุจึงค่อยๆ เบาลง แต่ก็ยังมี การขุดหาโบราณวัตถุในช่วงฤดูฝน ซึ่งดินจะนิ่ม สามารถขุดและมองเห็นโบราณวัตถุได้ง่ายเป้าหมายของการจัดการเพื่อใช้ประโยชน์จากคุณค่าในสังคมร่วมสมัยเพียงอย่างเดียว มีสองรูปแบบ ได้แก่ การขุดโบราณวัตถุขายให้กับคนนอกชุมชนที่มีความต้องการสะสม และในขณะเดียวกันก็มีชาวบ้านบางคน ได้พยายามปกป้องทรัพยากรไว้ แม้ว่าจะไม่รู้ว่าจะนำไปทำประโยชน์อะไร เช่น คุณสมบัติ ปวงคำ ที่นำโบราณวัตถุที่พบเมื่อทำการปรับพื้นที่ทำการเกษตรมาเก็บรักษาไว้ เป็นจำนวนมาก และโบราณวัตถุเหล่านั้นได้กลายเป็นสมบัติที่มีคุณค่าทางจิตใจของครอบครัวที่ช่วยกันดูแลรักษาเป็นอย่างดีมาจนถึงทุกวันนี้

ชาวบ้านทุ่งม่านคนอื่นๆ นอกจากพ่อศรี เข้ามาร่วมขุดกันเป็นลำเป็นสันจริงๆ ช่วงปี พ.ศ.2528 (สมาน วัจวงศ์ 2552) โดยพื้นที่ขุดร้อยละ 70 มีที่มาในป่าแม่เสี้ยว และฝั่งขวาของแม่น้ำลาว การขุดเริ่มจากบริเวณวัดร้าง หมู่ 13 บ้านก้อด แล้วค่อยย้ายลงห้วยแม่เสี้ยว ในเวลาต่อมา

ภาพที่ 60 พื้นที่ขุดหาโบราณวัตถุของชาวบ้านในกลุ่มอนุรักษ์

แผนที่ตัดส่วนจากแผนที่ทหารพิกัด L7018 4947 iii แสดงพื้นที่ขุดหาโบราณวัตถุของชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ ได้แก่ พื้นที่บริเวณบ้านทุ่งม่านเหนือ หมู่ 13 และพื้นที่บริเวณห้วยป่าหุยม และป่าแม่เสี้ยว

3.1.4 ผลของการจัดการ

การจัดการทำให้ชาวบ้านมีรายได้ ตามที่คนรับซื้อโบราณวัตถุจะตั้งราคา ไม่ว่าจะราคากิโลกรัมละ 8 บาท หรือ ถ้วย ชาม ใบละเรื้อนหมื่น แต่ชาวบ้านก็ยอมรับว่า ผลประโยชน์ในรูปแบบนี้ทำให้ทรัพยากรถูกทำลายลง

“การที่เตาถูกทำลาย เพราะชาวบ้านเข้าใจผิดว่าในเตามีโบราณวัตถุอยู่ แต่ที่จริงไม่มี ช่วงหลังจึงขุดหาในดิน” (โสภณ ก้อนแก้ว 2552)

นอกจากนี้การขุดหาโบราณวัตถุขายยังทำให้ชาวชุมชนเกิดการเรียนรู้ ทรัพยากร โดยเฉพาะจำนวน ที่ตั้งของทรัพยากร และรูปร่างลักษณะ ของทรัพยากร รวมไปถึงเกิดการประเมินคุณค่าทรัพยากรไปโดยไม่รู้ตัว และเริ่มรู้สึกว่าการจัดการร่วมกับนักสะสมโบราณวัตถุ เป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ที่ไม่เป็นธรรม และทำให้เกิดการกระทำเช่นการขโมยโบราณวัตถุที่ถูกหักไว้ในชุมชน (ธัญญ์ ก้อนแก้ว 2552) รวมถึงการเก็บโบราณวัตถุเอาไว้กับตัวแล้วค่อยนำมาขายทีหลัง (นายศรี สิมเนตร 2552) เป็นต้น

การจัดการของชาวทุ่งม่านในรูปแบบของการรับจ้างขุดหา และขายโบราณวัตถุให้กับคนนอกที่เข้ามาซื้อ ยังคงดำเนินต่อไปเรื่อยๆ แต่สำหรับชาวทุ่งม่านที่เข้าร่วมกลุ่มอนุรักษ์ นั้น การจัดการในรูปแบบลักลอบขุดหาโบราณวัตถุจำหน่ายสิ้นสุดลงเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2549 ในเวลาเดียวกับที่แนวคิดเรื่องกลุ่มอนุรักษ์ กำลังก่อตัวขึ้น

3.2 การจัดการรูปแบบที่ 2 การจัดการอนุรักษ์ และพัฒนาเตาเวียงกาหลง เป็นแหล่งท่องเที่ยวของชุมชน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2550 ถึง พ.ศ.2552

3.2.1 บริบทของการจัดการ

การจัดการรูปแบบที่สอง เป็นการจัดการที่เน้นการอนุรักษ์ และพัฒนาเตาเวียงกาหลงเพื่อเป็นจุดดึงดูดหนึ่งให้เกิดกิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชนทุ่งม่าน มีความเกี่ยวพันกับการรวมตัวกันของกลุ่มชาวบ้าน หมู่ 2, 3, 11, 12, 13 และ 14 ซึ่งมีที่ทำกินในเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวงบางส่วน โดยในช่วงเริ่มแรกกลุ่มมีชื่อว่า กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมน้ำแม่เฮี้ยว (ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น เครือข่าย หรืออนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและโบราณคดีชุมชน ป่าแม่เฮี้ยว เวียงกาหลง) ซึ่งลักษณะการรวมตัวเป็นกลุ่มของชาวบ้านเพื่อดำเนินกิจการพัฒนาชุมชนมีความสอดคล้องกับแนวคิดในการทำงานร่วมกับชุมชนของนักวิชาการ หรือ

นักพัฒนาชุมชนจากภายนอก เนื่องจากการร่วมงานกับกลุ่มคน หรือชุมชน มากกว่าใครคนใดคนหนึ่ง หรือการดำเนินการจัดการที่ได้รับความร่วมมือจากผู้ที่มีความเกี่ยวข้องให้มากที่สุด จะทำให้มีความเป็นไปได้ว่าการจัดการจะประสบความสำเร็จมีสูงกว่า เป็นเหตุการณ์ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนและรับถ่ายทอดแนวความคิดในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีกับนักวิชาการและนักพัฒนาชุมชนจากภายนอกต่อเนื่องกันมาหลายครั้ง และในเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านั้นได้ทำให้ชาวทุ่งม่าน ที่เรียกตนเองว่ากลุ่มอนุรักษ์ฯ มีวิถีคิดในการจัดการที่แตกต่างออกไปจากเดิม

เหตุการณ์แรกที่ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางความคิดของชาวทุ่งม่านดังกล่าวเกิดขึ้นช่วง ปลายปี พ.ศ. 2549 ถึง ต้น พ.ศ.2550 จากการที่ชาวบ้านบางส่วนรวมตัวกันเป็นกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กลุ่มน้ำแม่เสียว อย่างเป็นทางการจากการร่วมมือกันจัดกิจกรรมประยุกต์ใช้ความเชื่อในศาสนาพุทธมาใช้ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ในงานบวชป่าต้นน้ำแม่เสียวในวันที่ 17-19 มกราคม พ.ศ.2550 ตามมาด้วยการจัดการทอดผ้าป่าเพื่อหาเงิน มาทำฝายชะลอน้ำที่ลำน้ำเสียว โดยมีความมุ่งหมายเพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว โดยในช่วงเวลาเดียวกันนั้นก็ยังมีนักวิชาการจากภายนอก ได้แก่อาจารย์ปัทมา สมิตศิริ จากมหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา หัวหน้าโครงการศึกษาวิจัยเพื่อส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ตำบลแม่กา อ.เมือง จังหวัดพะเยา ซึ่งมีส่วนในการพัฒนาแหล่งเตาเผาเวียงบัวเพื่อใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญของโครงการ เข้ามาในชุมชนทุ่งม่านพร้อมกับรองศาสตราจารย์สยนต์ ไพรชาญจิตร นักวิชาการซึ่งมีความเชี่ยวชาญเรื่องโบราณคดีเครื่องถ้วยไทย และการพัฒนาชุมชน เพื่อสำรวจแหล่งเตาเวียงกาหลง ทำให้เกิดการพูดคุยและแลกเปลี่ยนความคิดกับชาวบ้านทุ่งม่าน คือกลุ่มอนุรักษ์ฯ แล้วจึงเห็นว่าชาวบ้านมีความสนใจที่จะดำเนินการจัดการพัฒนาแหล่งเตาเวียงกาหลงที่ตั้งอยู่ในชุมชนให้เป็นประโยชน์ด้วยตนเอง จึงได้แนะนำให้ชาวบ้านเขียนโครงการขุดค้นศึกษาเตาเวียงกาหลง จากสำนักศิลปากรที่ 7 จังหวัดน่าน ซึ่งเป็นจุดเริ่มแรกของการดำเนินการจัดการแหล่งเตาโบราณ เนื่องจากเป็นกระบวนการที่ทำให้ชาวบ้านที่เข้าร่วมเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และมีความตระหนักถึงคุณค่า และความสำคัญของทรัพยากร รวมถึงได้รับความรู้และประสบการณ์ในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในรูปแบบที่ทุกภาคส่วนยอมรับได้ อย่างมั่นใจ

“อาจารย์ปัทมา มาก่อนอาจารย์สายันต์ ร่วมกับชาวบ้าน มาดูเตาห้วยป่า
หยม หรือเตาพ่อเยื่อน ในช่วง ปี พ.ศ. 2549 และ พ.ศ.2550 อาจารย์สายันต์ มาพร้อมกับอาจารย์
ปัทมา แล้วคุยกับชาวบ้าน แล้วพบว่าชาวบ้านมีความต้องการ จะจัดการเตา ก็เลยคิดเขียน
โครงการเหมือนที่พะเยา และน่าน ประมาณ ปี 50” (สุทัศน์ ปากหวาน 2552)

ในปี พ.ศ. 2551 มูลนิธิกรุงเทพประกันภัยและบริษัทกรุงเทพประกันภัย
จำกัด (มหาชน) โดย คุณชัย ไสภณพนิช ได้ให้การสนับสนุนงบประมาณแก่กลุ่มอนุรักษ์เพื่อสร้าง
สะพานข้ามห้วยป่าหยม เพื่อประโยชน์ในการขนส่งพืชผลทางการเกษตร และดำเนินการอนุรักษ์
เนินดินเตาเผาที่ตั้งอยู่ใกล้กับสะพาน (เตาป่าหยม พ่อเยื่อน) ด้วยการนำเงินส่วนหนึ่งมาสร้าง
หลังคาคลุมเตา ซึ่งทำให้เกิดแนวความคิดที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างสะพานซึ่งหมายถึงการ
พัฒนาชุมชน และการอนุรักษ์เตาเวียงกาหลง ดังจะเห็นจากคำพูดของคนในกลุ่มที่ว่า “เตาเผา
เท่ากับสะพาน” (สุทัศน์ ปากหวาน 2552) “ตอนที่สร้างสะพานนั้น ได้เงินจากกรุงเทพประกันภัย
แบ่งเงินมาทำหลังคาเตาพ่อเยื่อน และซื้อที่สำหรับทำกิจกรรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่า เป็นพื้นที่
สาธารณะ”

นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดกิจกรรมการค้นหาความรู้เกี่ยวกับเตาเผาและ
โบราณวัตถุมาบรรยายให้ผู้ให้ทุนฟังในวันเปิดใช้สะพานอย่างเป็นทางการในเดือนมีนาคม พ.ศ.
2551 ซึ่งทำให้เกิดกลุ่มมัคคุเทศน์น้อย เยาวชนในชุมชนที่เป็นกำลังสำคัญในกิจกรรมการจัดการ
ทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนในเวลาต่อมา

เหตุการณ์ต่อมาเกิดขึ้นในช่วงเดือนเมษายน - พฤษภาคม 2551 รอง
ศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะญจิตรี ได้กลับเข้ามาในชุมชนทุ่งม่านอีกครั้ง เพื่อร่วมกับชาวบ้านใน
การดำเนินการสำรวจ และขุดค้นศึกษาเนินดินเตา ที่ถูกลักลอบขุดหาโบราณวัตถุจนเห็นโครงสร้าง
ตัวเตาเผา และอนุรักษ์หลุมขุดค้นเตา 3 แห่ง คือ เตาห้วยป่าหยมพ่อเยื่อน เตาแม่เฮี้ยว เสาแก้ว
และเตาทุ่งม่าน พ่อทา โดยมีนักศึกษาในกลุ่มโบราณอาสา คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร
เข้าร่วมในการดำเนินการด้วย เพื่อแสดงเป็นตัวอย่างให้ชาวบ้านได้มองเห็นรูปร่างลักษณะเตาที่มี
ความสมบูรณ์ และกระตุ้นให้ชาวบ้านเห็นคุณค่าและความสำคัญ และช่วยกันหาแนวทางพัฒนา
แหล่งเตาในชุมชนทุ่งม่านให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนต่อด้วยตนเอง (สายันต์

โพธาญจิตร 2552: 7) ซึ่งชาวบ้านในกลุ่มอนุรักษ์ฯ ได้ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนมาช่วยกันชุดคันศึกษาเตาเวียงกาหลงทั้งสามโดยตลอดจนสามารถดำเนินการเสร็จสิ้นภายในเวลาไม่นาน

ในช่วงเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2551 ถึง เดือนมกราคม พ.ศ.2552 กลุ่มโบราณคดีอาสา ซึ่งได้เข้าร่วมในการชุดคันศึกษาเตาเวียงกาหลงในชุมชนทุ่งม่านด้วย ได้จัดกิจกรรมทดลองวิธีการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ได้แก่ การสำรวจ และทำแผนที่ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งทำให้รู้ว่าในชุมชนทุ่งม่าน รวมถึงตามเรือกสวนไร่เนาที่ทำกินของคนในชุมชนนั้น มีทรัพยากรทั้งทรัพยากรทางโบราณคดีและทรัพยากรวัฒนธรรม ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ประเภทใดบ้าง และอยู่ในสภาพอย่างไร รวมถึงดำเนินการจัดการกับโบราณวัตถุ หรือวัตถุทางวัฒนธรรมเก่าแก่ของชุมชน ทั้งที่อายุหลายร้อยปี และหลายสิบปี ด้วยกระบวนการพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น และการประยุกต์ใช้ความเชื่อทางศาสนาในการอนุรักษ์ คือ พิธีบวงสรวงควบคู่ไปกับการบวงสรวงที่บ้านทำกันอยู่แล้ว เพื่อนำไปสู่กระบวนการคิดทบทวน ความหมาย คุณค่าและความสำคัญของทรัพยากร ซึ่งจะก่อให้เกิดการคิดหารูปแบบการจัดการที่มีความเหมาะสม ไปพร้อมกับการใช้ประโยชน์ หรือสร้างวิถีคิดจากความคิดที่ว่าทรัพยากรทางโบราณคดีเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัว มาเป็นทรัพยากรที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ในชีวิตจริง แต่ก็ต้องคอยดูแลรักษา ด้วยวิธีการซึ่งชาวบ้านทำได้ไม่ยาก ด้วยการจัดการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน

เนื่องจากปัจจัยจากภายนอกดังกล่าวมีความสอดคล้องกับความคิดเห็นของชาวบ้าน ที่ต้องการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอยู่แล้วแต่ยังไม่รู้ว่าจะใช้ประโยชน์ด้วยวิธีใดดังที่พ่อโสภณ ก้อนแก้วได้แสดงความคิดเห็นที่จริงรู้ว่าทรัพยากรทางโบราณคดีเป็นของดีของชุมชน แต่ที่ชาวบ้านชุดนำไปขายให้กับคนนอกเพราะความยากจน และไม่มีความรู้ที่จะนำไปพัฒนาให้ได้ประโยชน์ด้วยหนทางอื่นได้อย่างไร “คิดว่ามันจะชุดขาย เป็นของดีในชุมชนของเก่าของโบราณ เป็นของดี เป็นสมบัติของชุมชนเรา เราไปห้ามเขาก็ไม่ได้ เพราะบางที่ชาวบ้านก็ยังยากจนอยู่ และไม่มีความรู้” (โสภณ ก้อนแก้ว 2552)

เมื่อมีนักวิชาการและอาสาสมัครจากภายนอกที่เข้ามานำเสนอวิธีการจัดการใหม่ ด้วยการชักชวนให้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง จึงส่งผลต่อวิถีคิดในการดำเนินการจัดการเตาเวียงกาหลงที่ได้ร่วมกันชุดคันไว้แล้วทั้งสามแห่งในเวลาต่อมา ดังจะเห็นจากความคิดเห็นจาก

แม่นาง หรือนางจิราพร ตีม้า สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ที่แสดงความคิดเห็นต่อการเข้าร่วมกิจกรรมกับคนนอกชุมชน ที่ทำให้มองเห็นว่าชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางโบราณคดีในรูปแบบของการจัดการท่องเที่ยว รวมถึงทำให้เกิดการพัฒนาชุมชนได้ในอนาคตเนื่องจากทำให้มีคณกลุ่มต่างๆ เข้ามาในชุมชนมากขึ้น โดยเฉพาะนักวิชาการ

“(กิจกรรมที่ทำร่วมกับคนภายนอกชุมชน) เป็นสิ่งที่ดีเพราะเป็นการปลุกจิตสำนึกของชาวบ้านให้รัก หวงแหนโบราณวัตถุ โบราณสถานและวัฒนธรรมที่ดีงาม และนอกจากนี้ยังสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวหรือแม้แต่ นักวิชาการที่จะเข้ามาทำการวิจัย ศึกษาหาความรู้จากแหล่งโบราณคดี แหล่งเตาเผาเวียงกาหลง ซึ่งสิ่งเหล่านี้จะทำให้ชุมชนเจริญขึ้น” (อ้างถึงใน สายันต์ ไพเราะญจศิริ และคณะ 2552: 118)

3.2.2 วิธีคิดของการจัดการ

วิธีคิดของชาวบ้านในกลุ่มอนุรักษ์ฯ หรือเครือข่ายอนุรักษ์ฯ มีรูปแบบหลากหลายไม่ได้เป็นหนึ่งเดียวกัน โดยภาพรวมประกอบไปด้วยแนวความคิดเรื่องความหมายของทรัพยากร ซึ่งเปลี่ยนแปลงจากการคิดว่าทรัพยากรเป็นสิ่งที่ไม่มีเจ้าของ ที่ใครจะหยิบฉวยไปใช้ประโยชน์อย่างไรก็ได้มาเป็นความคิดว่าทรัพยากรเป็นสมบัติของคนในชุมชน และความคิดเรื่องความเป็นหนึ่งเดียวกันในเชิงการใช้ประโยชน์และการดูแลรักษา ของทรัพยากรทั้งป่าไม้ และทรัพยากรทางโบราณคดีคือเตาเวียงกาหลง รวมถึงวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ชาวทุ่งม่านในกลุ่มอนุรักษ์ฯ มีวิธีคิดเรื่องคุณค่า หรือคุณประโยชน์ของทรัพยากรที่แตกต่างกันออกไปหลายมุมมอง ทั้งในด้านที่ทำให้เกิดรายได้จากการจัดการท่องเที่ยวในอนาคต ทำให้เกิดการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน ทั้งถนนหนทาง และไฟฟ้า รวมไปถึงคุณค่าทางจิตใจ ในฐานะที่เป็นของมีค่าที่จะตกทอดให้ลูกหลานต่อไป อย่างไรก็ตามแม้ว่าจะคาดหวังการใช้ประโยชน์จากการจัดการที่แตกต่างกัน แต่ชาวบ้านในกลุ่มอนุรักษ์ฯ เห็นด้วยกับรูปแบบการจัดการเดียวกัน คือการอนุรักษ์ดูแลรักษาไม่ให้ทรัพยากรเสื่อมสภาพรวดเร็วเกินควร และการพัฒนาแหล่งเตาเป็นแหล่งท่องเที่ยวในอนาคต

ชาวบ้านในกลุ่มอนุรักษ์ฯ มีความเข้าใจเรื่องความหมายของทรัพยากรที่เปลี่ยนไปจากเดิม คือมองว่าทรัพยากรเป็นสมบัติของคนในชุมชน จากที่แต่เดิมมองว่าเป็นสิ่งที่ไม่มีเจ้าของ ทำให้เกิดความเสียหายเมื่อการขุดหาโบราณวัตถุขายทำให้เตาเวียงกาหลงถูกทำลาย

และโบราณวัตถุชิ้นดี ๆ ถูกคนนอกนำออกจากชุมชนไปหมด เช่นความคิดเห็นของแม่เลียบสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ฯ ที่ว่า

“เห็นแล้วเสียดาย คิดจะอนุรักษ์ไว้ให้ลูกหลาน เมื่อก่อนเป็นแต่เงินอย่างเดียว แต่ลูกหลานไม่รู้จัก (เตา) เลย เลยอนุรักษ์เก็บกันไว้ ถ้าไม่อนุรักษ์ไว้ ชาวบ้านจะทุบเลย เพื่อหาว่าของดี (โบราณวัตถุ) อยู่ที่ไหน เอาของมาขาย เป็นแจกัน จอกน้ำชา ตัวหมากruk เมื่อก่อนคิดว่าของอันไหนอยู่ในสภาพดีจะแพง แต่รุ่นนี้นี้ก็ได้ว่า ของนี้มันประมาณปีไม่ได้ (มีความเก่าแก่มาก) น่าจะเก็บไว้ให้ลูกหลานดู” (เลียบ พิจอมบุตร 2552)

เมื่อเป็นเจ้าของ และได้ลงมือขุดค้นเตาเผาขึ้นมาด้วยตนเอง ชาวบ้านในกลุ่มอนุรักษ์จึงคิดว่าตนเองมีหน้าที่ในการดูแลทรัพยากรนี้ไม่ให้เสื่อมสลายด้วย ซึ่งเห็นได้จากเหตุผลที่กลุ่มอนุรักษ์ช่วยกันสร้างหลังคาคลุมเตาแม่เหี้ยว เสาแก้ว และเตาทุงม่าน พ่อทา รวมถึงช่วยกันดูแลทำความสะอาด ถากถางวัชพืช เตาท้วยป่าหยุ่ม พ่อเยื่อน และเตาแม่เหี้ยว เสาแก้ว ที่ว่า

“ที่ไปมุงหลังคาเตาพ่อเยื่อนเพราะคิดว่าเตามันเปิดมาแล้ว ถ้าหน้าฝนก็อาจจะยุบพังลงมาได้ เป็นสิ่งที่ต้องทำ ต้องหาวิธีทำอย่างไรก็ได้” (โสภณ ก้อนแก้ว 2552)

“ก็คิดว่าต้องมุง(หลังคา) ไม่อย่างนั้นก็จะเสียหาย ถ้าฝนตกลงมา เพราะเราขุดไว้แล้ว ถ้าฝนตกใส่ หยอดลงมาเตาก็จะพัง” (สมาน วัจวงศ์ 2552)

นอกจากนี้ชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ฯ ยังมีความคิดว่าเรื่องของทรัพยากรป่าไม้ เตาโบราณและโบราณวัตถุ รวมไปถึงวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน ที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีตนั้น เป็นเรื่องเดียวกัน เป็นองค์ประกอบของทรัพย์สินสมบัติที่ชุมชนมี และมีความสำคัญพอๆ กัน จึงเป็นงานของกลุ่มอนุรักษ์ฯ ในการที่จะต้องดูแลรักษาและใช้ประโยชน์ ซึ่งการจัดการทรัพยากรทั้งหมดที่ดำเนินควบคู่กันไปก็จะมีโอกาสประสบความสำเร็จมากกว่า

“เรื่องการอนุรักษ์ป่า และแหล่งโบราณคดีเป็นเรื่องเดียวกัน ถ้าอนุรักษ์ป่าอย่างเดียวมันมีคนต่อต้านเยอะ ต้องอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีควบคู่ไปด้วย กลุ่มอนุรักษ์ฯ เริ่มกิจกรรมบวชป่าขึ้นมาก่อน ที่มาทำด้วย (ศึกษา พัฒนา และอนุรักษ์เตาเผา) เพราะอยากจะมีให้ควบคู่กัน จะได้มีแหล่งท่องเที่ยว มาดูป่าด้วย มาดูเตาด้วย” (โสภณ ก้อนแก้ว 2552)

ในด้านคุณค่า หรือคุณประโยชน์ของทรัพยากร พบว่าสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ฯ มีความคิดที่แตกต่างกันหลายแนวคิด ได้แก่ แนวคิดทำให้เกิดรายได้จากการจัดการท่องเที่ยวในอนาคต “อยากพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยว อยากให้ชุมชนมีรายได้ เป็นหุ้นส่วนในการจัดการ ถ้านักท่องเที่ยวเข้ามา ให้ชาวบ้านได้ลงหุ้นกัน พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่นการทำบ้านโบราณ เมื่อมีรายได้ ก็จะมีกำลังใจที่จะพัฒนาขึ้น ถ้าอนุรักษ์แล้วไม่ได้อะไรสักอย่าง แค่อนุรักษ์ไว้ก็คงไม่มีใครสนใจทำ” (สมบัติ ปวงคำ 2552) ทำให้เกิดการพัฒนากนหนทาง และไฟฟ้า “คิดว่าการทำท่องเที่ยวแล้วจะได้ถนนหนทาง เพื่อขนส่งพืชผลการเกษตรในห้วย”(สมาน วังวงศ์) รวมไปถึงคุณค่าทางจิตใจ ในฐานะที่เป็นของมีค่าที่จะตกทอดให้ลูกหลานต่อไป

รูปแบบการจัดการที่ทางกลุ่มเห็นตรงกัน คือการอนุรักษ์ดูแลรักษาไม่ให้ทรัพยากรเสื่อมสภาพรวดเร็วเกินควร ตามความเหมาะสม เช่น หน้าฝนหญ้าขึ้นรกก็ถางหญ้า ทำหลังคาคลุมกันฝน การดูแลทำความสะอาด เป็นต้น และการพัฒนาแหล่งเตาเป็นแหล่งท่องเที่ยวในอนาคต ซึ่งมีลักษณะเป็นการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและวัฒนธรรม โดยคิดว่าสิ่งชุมชนมีจะเป็นแรงดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ทั้งเตาเวียงกาหลง ป่าต้นน้ำแม่เสียว วิถีชีวิตตามวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวบ้านที่พึ่งพิงอิงอาศัยธรรมชาติและพึ่งตนเองทั้งการทำเกษตร เรื่องของการดำรงชีวิต สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ประเพณี ความเชื่อความศรัทธา และอัยาศัยใจคอที่มีความเอื้อเฟื้อ เป็นต้น โดยคิดว่าการจัดการท่องเที่ยวจะทำด้วยตนเอง โดยคนในชุมชนร่วมลงทุนด้วยกัน และถ้ามีคนนอกมาช่วยคิดวางแผนก็จะเป็นผลดียิ่งขึ้น แต่ต้องให้ผลประโยชน์ตกอยู่ที่ชุมชนเป็นหลัก และไม่ก่อให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรไปใช้ประโยชน์อย่างไม่เป็นธรรม

“ทำเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เกี่ยวกับ การเกษตรผสมผสาน ใช้แรงงานสัตว์ มาดูพื้นที่ว่าชาวบ้านยังอนุรักษ์อย่างสมัยโบราณ ใช้แรงงานสัตว์ทำการเกษตร หมักปุ๋ยด้วยตัวเอง เป็นต้น การออกแบบ (รูปแบบการท่องเที่ยว) เอง แต่ถ้าคนนอกเข้ามาคิดด้วยก็จะดี เพราะมีการผสมผสานกัน แต่ต้องให้ชาวบ้านเป็นเจ้าของ ไม่ใช่เงินทุนมาครอบงำ ทุกอย่างชาวบ้านเป็นเจ้าของ ไม่ใช่เป็นคนรับใช้นายทุน” (โสภณ ก้อนแก้ว 2552)

นอกจากนี้ยังพบว่า แม้คนอื่น ๆ ในกลุ่มอนุรักษ์จะคิดถึงเรื่องผลประโยชน์ที่จะได้รับไม่เหมือนกัน บางที่ไม่ได้ร่วมตัดสินใจ แต่ก็เห็นด้วย และเข้าร่วมกับแนวความคิดในการจัดการรูปแบบเดียวกัน เพราะการจัดการรูปแบบหนึ่งอาจทำให้ได้ผลหลายด้าน ซึ่งทำให้คนใน

กลุ่มพอใจเพราะได้ผลสำเร็จไปพร้อมๆ กัน ซึ่งเห็นได้จากความคิดเห็นเรื่องการเข้าร่วมกิจกรรมของกลุ่มมาโดยตลอดของพ่อเสาร์แก้ว ศรีหาล้า ที่คาดหวังเรื่องการพัฒนาถนนหนทางเพื่อการขนส่งที่ผลทางการเกษตรในที่ทำกินในเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวง จากการพัฒนาแหล่งเตาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และได้ให้ความร่วมมือกับกลุ่มมาตลอด “เรื่องท่องเที่ยวก็คิด มาร่วมกับพ่อ น้อยโสมณตลอดเวลา เหมือนเดิมไปทำพัฒนา ตัดหญ้า ถ้ากลุ่มมีอะไรก็จะเข้าร่วม เข้าร่วมมา ตั้งแต่การขุดเตา ทำหลังคาขึ้นมาช่วยกันเลื่อยไม้ เลื่อยตอก” (เสาร์แก้ว ศรีหาล้า 2552)

3.2.3 การดำเนินการจัดการ เป็นการลงมือดำเนินการเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่จะให้ประโยชน์จากทรัพยากรทางโบราณคดีที่ชาวบ้านในกลุ่มอนุรักษ์คิดหวังไว้ ซึ่งประกอบไปด้วยกระบวนการต่างๆ หลายรูปแบบ ดังนี้

3.2.3.1 การเตรียมการจัดการด้วยการแสวงหาความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับทรัพยากรภาคส่วนต่างๆ ได้แก่ผู้รู้เรื่องทรัพยากรในชุมชน ได้แก่ พ่อศรี ลิ่มเนตร ผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผา เลียนแบบของโบราณ และขอความร่วมมือจากหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้องคือกรมศิลปากร ในการอนุญาตให้ขุดค้นศึกษาเตาเผาโบราณ

กลุ่มอนุรักษ์ฯ ได้ประสานงานกับพ่อศรี ลิ่มเนตรให้เข้าร่วมกลุ่มด้วย และให้พ่อศรีช่วยเขียนโครงการขออนุญาตขุดค้นศึกษาเตาเวียงกาหลงที่ตั้งอยู่ในชุมชน และที่ทำกินจากสำนักศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่ โดยเลียนแบบการดำเนินการที่แหล่งเตาเวียงบัว จังหวัดพะเยา (พ่อศรี ลิ่มเนตร 2552) ดังที่ได้กล่าวถึงแล้ว โดยมีอาจารย์ปัทมา เป็นผู้คอยให้คำแนะนำและประสานงานให้รองศาสตราจารย์สายันต์ ไพรชาญจิตร จากคณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งเคยเป็นที่ปรึกษาโครงการที่เวียงบัว และเป็นผู้ควบคุมการขุดค้นแหล่งเตาเวียงบัว ให้มาเป็นที่ปรึกษาในการขออนุญาต และดำเนินการขุดค้นเตาเวียงกาหลงร่วมกับชาวบ้านด้วย

นอกจากนี้ยังพยายามหาความร่วมมือจากชาวบ้านในชุมชน โดยการประชาสัมพันธ์ เพราะเชื่อว่าที่ชาวบ้านทุ่งม่านคนอื่นๆ ยังไม่ได้เข้ามาชมมองไม่เห็นประโยชน์และความสำคัญของทรัพยากร และไม่ได้รับข่าวสารเรื่องการจัดการที่ทั่วถึงเพียงพอ ซึ่งพ่อโสมณ ก้อนแก้ว ประธานกลุ่มอนุรักษ์ฯได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า

“รู้สึกที่ชาวบ้านเข้าใจไม่มากพอ แต่เป็นเพราะยังไม่ได้มีการประชาสัมพันธ์ที่ทั่วถึง บางครั้งบางคนไม่ค่อยสนใจเรื่องแหล่งโบราณคดี ทั้งที่ชาวบ้านบางคนมี

เตาโบราณอยู่ใกล้บ้านตัวเอง อย่างที่ทุ่งม่านเหนือ ไม้จันทน์ได้เปิดพร้อมกันแล้ว แต่ขาดการประชาสัมพันธ์ และผู้ใหญ่บ้านมองข้าม ไม่ประชาสัมพันธ์เพราะเห็นเป็นเรื่องเล็กน้อย ไม่มีความสำคัญกับชุมชน”

นอกจากนี้ยังพยายามจูงใจให้ชาวบ้านคนอื่นเข้าร่วมกลุ่มอนุรักษ์ฯ ด้วยการชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่จะได้รับ โดยเฉพาะประโยชน์จากการที่กลุ่มจะเข้าไปช่วยเหลือเรื่องการทำอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากมีความเชื่อว่าจะทำให้คนอื่นๆ เข้าร่วมในการจัดการตามแนวความคิดของกลุ่ม หรือทำให้เกิดแนวร่วมทางความคิดในการจัดการ ซึ่งสอดคล้องกับความคิดเห็นของสมาชิกในกลุ่มคนอื่นๆ ที่คิดว่าต้องให้ชาวบ้านได้รับประโยชน์ด้วยจึงจะเข้าร่วมการจัดการในรูปแบบที่ต้องการได้

“แต่สมมุติว่าพ่ออยู่ในฐานะเท่านี้ แล้วมีคนที่ด้อยกว่า ก็จะต้องไปช่วยเขา เช่น รถ (กระบะ) เนี่ยซื้อมาต้องให้ชาวบ้านยืมไปลากฟางข้าว ทำการเกษตรประหยัดต้นทุน แต่ถ้าเราไปจ้างคน จ้างเขาไปลากเนี่ยลำหนึ่ง 200-250 บาท แต่ถ้าเอารถไปลากเติมน้ำมันเที่ยวละ 50 บาท ประหยัดไปมาก แต่เราต้องให้ชุมชนเข้ามาเป็นเครือข่ายเป็นกลุ่มเราจนได้ บางครั้งเราต้องเอาประโยชน์ให้เขา อย่างรถเอาไปลากพืชผลการเกษตร เช่น ใบบ่าสูบ (ยาสูบ) ให้คนมีแนวคิดอย่างเดียวกัน ให้คนที่ต่อต้านสูญพันธุ์ไป ถ้าต่อต้านจะเกิดผลร้ายกับลูกหลานเราเอง ถ้าเป็นที่ท่องเที่ยวเกี่ยวกับการเกษตรผสมผสาน ทำไว้กิน เหลือกินจึงขาย แต่คนที่ด้อยกว่าต้องช่วยพุงขึ้นมาให้ได้ประโยชน์จากกลุ่มพ่อ” (โสภณ ก้อนแก้ว 2552)

แม้ว่าขั้นตอนในการเตรียมการจัดการนี้จะไม่ประสบความสำเร็จไปทั้งหมด กล่าวคือไม่มีการให้ความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งมีหน้าที่ในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี แต่กลุ่มอนุรักษ์ฯ ก็สามารถประสานงานกับผู้รู้ทั้งในและนอกชุมชนได้สำเร็จ ทำให้การจัดการในขั้นต่อไปสามารถดำเนินต่อไปได้

3.2.3.2 การศึกษาทรัพยากรร่วมกับคนนอกชุมชน การศึกษาทรัพยากรที่กลุ่มอนุรักษ์ฯ เกิดขึ้นในกิจกรรมที่ผู้รู้และอาสาสมัครจากภายนอกชุมชนจัดขึ้นมา ซึ่งทำให้ชาวบ้านได้ทำการศึกษาตัวทรัพยากรและวิธีการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีตามหลักวิชาการโบราณคดีแนวคิดโบราณคดีชุมชน หรือโบราณคดีวิถีใหม่ (สายันต์ ไพเราะญจิติร์ 2552: 54-55) ซึ่งนอกจากจะเป็นการจัดการตามความต้องการของกลุ่มอนุรักษ์ฯ แล้วยังเป็นเหตุให้มีการ

ถ่ายทอดวิธีคิดเรื่องการให้ประโยชน์จากทรัพยากรอีกแนวคิดหนึ่ง ได้แก่แนวคิดเรื่องสิทธิในการจัดการทรัพยากรด้วยตนเอง ในแบบที่ทุกฝ่ายยอมรับได้ หรือการจัดการที่ก่อให้เกิดความชอบธรรม เพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรด้วยตนเอง (ได้รับการยอมรับให้จัดการต่อไปได้) และยังทำให้เกิดการเรียนรู้รูปแบบการจัดการ ด้วยการสำรวจ การขุดค้นศึกษาเตาเวียงกาหลง และการจัดพิพิธภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง และเครื่องมือเครื่องใช้ของชาวบ้านเอง

การศึกษาครั้งแรกเป็นการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติจริงซึ่งทำให้ชาวบ้านได้ความรู้เรื่องรูปร่างลักษณะของเตาเผาเริ่มขึ้นในกิจกรรม การขุดค้นศึกษาเตาเวียงกาหลงจำนวน 3 แห่ง คือ เตาป่าหุยม พ่อเยื่อน เตแม่เฮี้ยว เสากแก้ว ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวง จังหวัดลำปาง และเตาท่งม่าน พ่อทา ในบ้านต่งม่าน อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ร่วมกับรองศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะภูจิตร และนักศึกษากลุ่มโบราณคดีอาสา ในช่วงเดือนเมษายน ถึงพฤษภาคม 2551 ซึ่งในกิจกรรมดังกล่าวชาวบ้านในกลุ่มอนุรักษ์ฯ ได้ผลัดเปลี่ยนกันเข้าร่วมการขุดค้นเตาโบราณเมื่อตนเองว่างจากการทำงานส่วนตัว

ภาพที่ 61 ภาพบนการขุดค้นเตาห้วยป่าหุยมพ่อเยื่อน

เตาป่าหุยมพ่อเยื่อนใกล้กับสะพานข้ามห้วยป่าหุยม ซึ่งได้งบประมาณจากมูลนิธิกรุงเทพ ประกันภัยฯ เมื่อเดือนเมษายน พ.ศ.2551

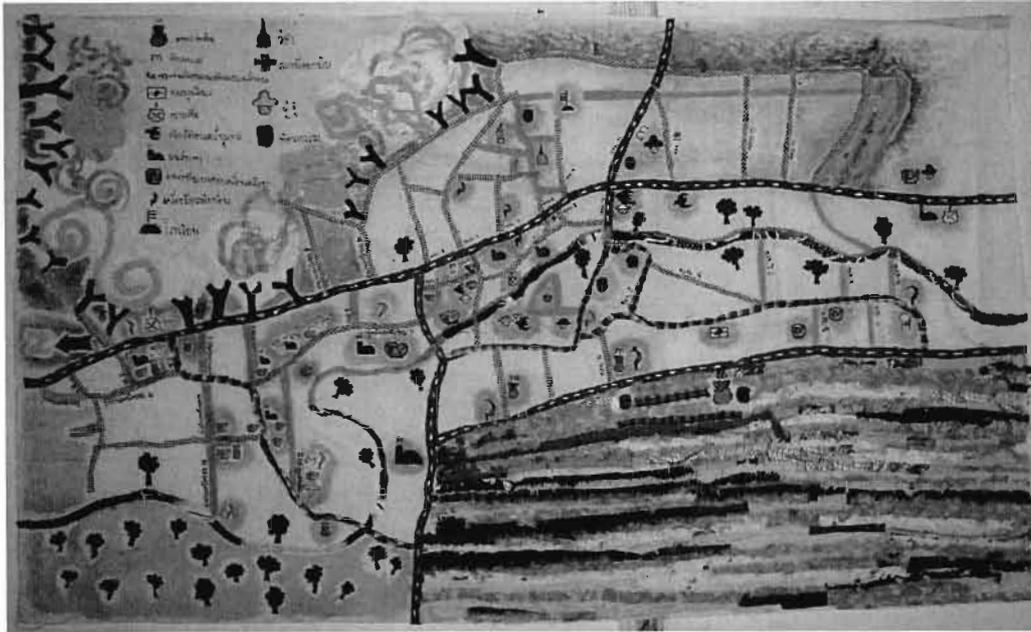
ภาพที่ 62 ภาพการขุดค้นเตาแม่เหี้ยว-เสาก้าว และนายเสาก้าว ศรีหาล้า เจ้าของที่ดินทำกิน
บริเวณเตาแม่เหี้ยว-เสาก้าว

เตาห้วยป่าหยม-พ่อเย็น และเตาแม่เหี้ยว-เสาก้าว ตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวง จังหวัด
ลำปาง หรือบริเวณบ้านโป่งอ้อ ซึ่งแต่เดิมเคยเป็นที่ตั้งบ้านเรือนของชาวบ้านเมื่อสมัยประมาณ 60
ปีก่อน และในปัจจุบันถูกใช้เป็นที่ทำกิน (ปลูกผัก และผลไม้)

ภาพที่ 63 ภาพการขุดคันศึกษาเตาทุ่งม่าน พ่อทา ตั้งอยู่ที่ หมู่ 3 บ้านทุ่งม่าน ในบริเวณบ้านของ พ่อฮ้อยทา ชาติอยู่ ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2551

การศึกษาทรัพยากรครั้งที่สอง กลุ่มอนุรักษ์เรียนรู้วิธีการจัดการ ทรัพยากรทางโบราณคดี ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับทรัพยากรวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน ด้วยการ เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ และสนับสนุนกลุ่มเยาวชนโบราณคดี (น้อย) อาสา เยาวชนในชุมชนทุ่ง ม่าน ในการทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มโบราณคดีอาสา ในการสำรวจ และทำแผนที่ทรัพยากร การนำ โบราณวัตถุมาจัดแสดงในรูปแบบของพิพิธภัณฑ์ของชุมชน และการประยุกต์ใช้ประเพณีของ ชุมชนในการอนุรักษ์เตาเวียงกาหลง ในช่วงปี พ.ศ.2551-2552 (ภาพ 58-60)

ภาพที่ 64 ภาพแผนที่วัฒนธรรมของชุมชนทุ่งม่าน

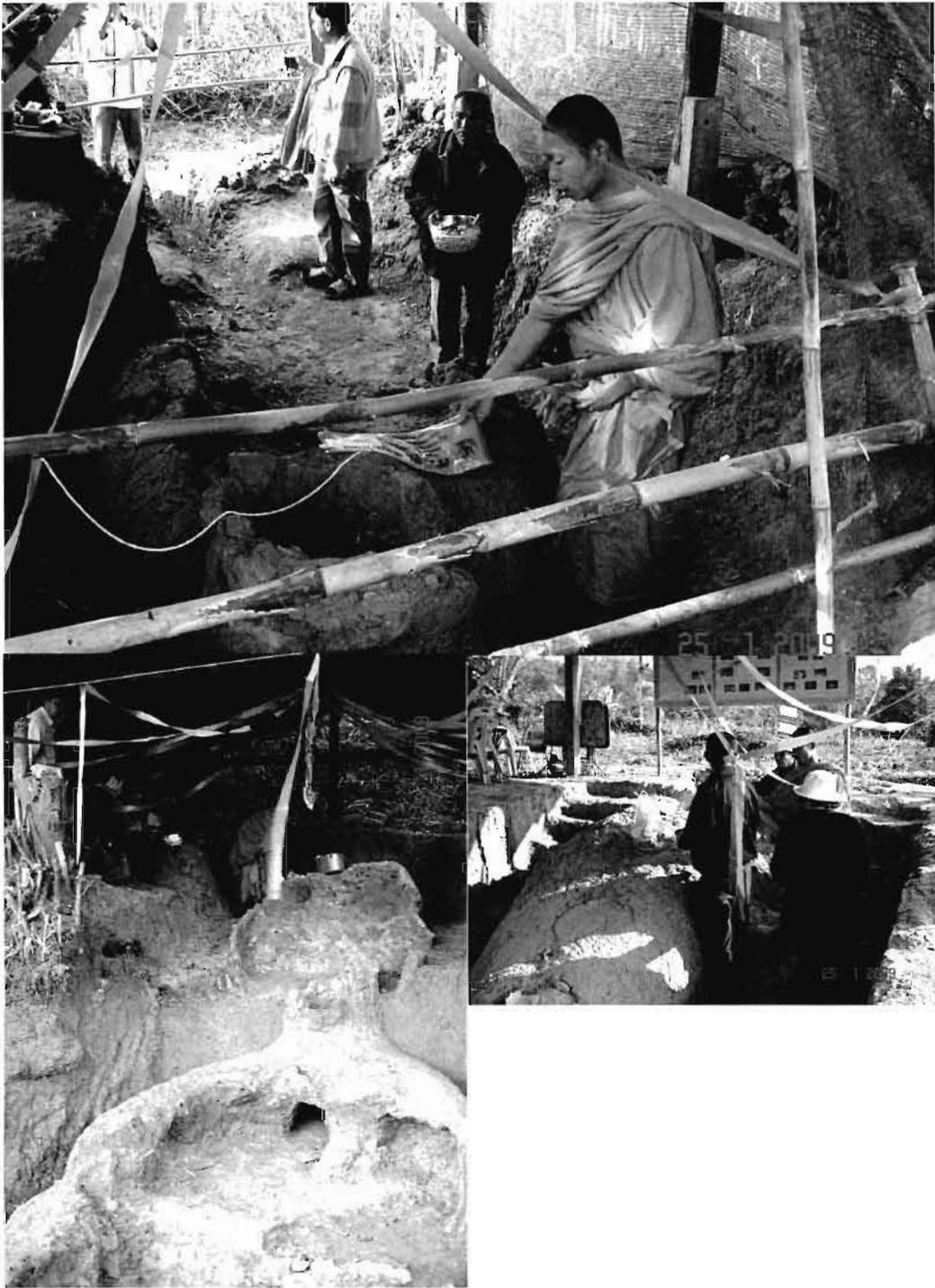
ภาพที่ 65 การสำรวจตาโบราณ และวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวทุ่งม่านภายในชุมชน

ในภาพเป็นการสำรวจที่ตั้งและสภาพตาโบราณในที่ทำกินของชาวบ้าน ของเยาวชนโบราณคดี (น้อย) อาสา โดยมีผู้ใหญ่ในกลุ่มอนุรักษ์ เป็นผู้คอยให้ความช่วยเหลือ และเป็นผู้นำการสำรวจ ในช่วงเดือนตุลาคม พ.ศ.2551

ภาพที่ 66 กระบวนการพิพิธภัณฑ์ของชุมชนทุ่งม่าน

ในกิจกรรมจัดทำพิพิธภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่น กลุ่มอนุรักษ์ฯ เป็นผู้ประสานงานให้ผู้หลักผู้ใหญ่รวมถึงผู้รู้ในชุมชน มาเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้เรื่องวัฒนธรรมชุมชนของชุมชนทุ่งม่าน รวมถึงลงมือช่วยในการจัดทำพิพิธภัณฑ์ในวัดบุญโยง ซึ่งเป็นวัดประจำชุมชน ในภาพด้านบนซ้าย ผู้ใหญ่ที่มีความรู้เรื่องอักษรธรรม มาช่วยกันรื้อฟื้นความรู้เมื่อสมัยที่ได้บวชเรียน มาอ่านและแปล คัมภีร์โบราณที่ถูกเก็บไว้ในวัดโดยไม่ได้ทำประโยชน์อะไร โดยมีเยาวชนโบราณคดี (น้อย) อาสาเป็นผู้จัดบันทึกข้อมูล และสมาชิกกลุ่มยังได้ช่วยเหลือกลุ่มเยาวชนในการศึกษาเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงที่มีผู้บริจาคเก็บไว้ที่วัด เพื่อจัดแสดงเป็นมุมพิพิธภัณฑ์ ในเดือนตุลาคม พ.ศ.2551และภาพล่าง พ่อโสภณ ก้อนแก้ว ประธานกลุ่มอนุรักษ์ฯ คนปัจจุบัน พ่อหนานบุญยืน ปวงอินจันทร์ และหลวงพี่ชาญ พระวัดบุญโยงกำลังสาธิตวิธีการใช้เครื่องมือทำการเกษตรในอดีต ในกิจกรรมจัดทำพิพิธภัณฑ์ ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2551

ภาพที่ 67 พิธีบวชเตาทุ่งม่านพ่อทา เตามแม่เฮี้ยวเสากแก้ว และเตาห้วยป่าหยมพ่อเย็น

ชาวบ้านในกลุ่มอนุรักษ์ได้เรียนรู้การประยุกต์ใช้ประเพณีที่ตนเองสร้างขึ้นมาเพื่อการอนุรักษ์ป่าไม้ มาใช้อนุรักษ์เตาโบราณ ในกิจกรรมบวชป่า บวชเตาเวียงกาหลงควบคู่กันไป เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ.2551

ชาวบ้านในกลุ่มอนุรักษ์ได้สนับสนุนให้เยาวชนในชุมชน ซึ่งเคยเป็นมัคคุเทศน์น้อยในพิธีเปิดสะพานข้ามห้วยป่าหุยม และเข้าร่วมทำกิจกรรมในโครงการโบราณคดีอาสา (พ.ศ.2551-2552) โดยตนเองทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา คอยให้ความช่วยเหลือในการจัดกิจกรรม รวมถึงเป็นวิทยากรให้ความรู้ในส่วนที่ตนเองมีประสบการณ์ ทำให้ได้ร่วมเรียนรู้ไปในการทำกิจกรรมด้วย โดยความรู้ที่สำคัญคือ รู้ว่าในชุมชนมีทรัพยากรทางโบราณคดี และทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทอื่นอะไรบ้าง ซึ่งนำไปสู่การวางแผนในการจัดการในอนาคต เช่นการจัดการท่องเที่ยว รวมถึงเกิดความตระหนักถึงความคุณค่าและความสำคัญของทรัพยากร ซึ่งมีความเป็นหนึ่งเดียวกัน ทั้งธรรมชาติและวัฒนธรรม และทั้งทรัพยากรทางโบราณคดี และทรัพยากรวัฒนธรรมของตนเอง ที่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน

3.2.3.3 การจัดการอนุรักษ์ และพัฒนาสภาพทางกายภาพของเตาโบราณตามกำลัง และความเหมาะสมของตนเอง

จากการสร้างความรู้เรื่องทรัพยากร และวิธีการจัดการข้างต้น ทำให้เกิดวิถีคิดเรื่องสิทธิ และหน้าที่ในการจัดการดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรทางโบราณคดี เพื่อที่จะใช้ประโยชน์ในอนาคต ชาวบ้านทุ่งม่านที่เป็นสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ได้ดำเนินการเพื่อรักษาสภาพทางกายภาพของทรัพยากร โดยร่วมกันหาทุน และทำการสร้างหลังคาคลุมเตาเวียงกาหลง ที่ได้ร่วมขุดค้นไว้แล้ว ได้แก่ เตามแม่เฮี้ยว-เสากแก้ว และเตาทุ่งม่าน-พ่อทา ซึ่งสมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ เรียกรวมดำเนินการนี้ว่า การอนุรักษ์ และการพัฒนา “กลุ่มคิดว่าต้องอนุรักษ์เตาโบราณไว้ให้คนรุ่นหลัง และเป็นแหล่งท่องเที่ยว ไม่ได้มีการประชุม มาช่วยกันพูดคุย เมื่อว่างงานก็ไปช่วยกันพัฒนา”

จะเห็นว่าการจัดการรูปแบบดังกล่าวไม่ได้มีเป็นลักษณะที่เป็นทางการ แต่สอดคล้องกับวิถีชีวิต คือเมื่อว่างจากงาน หรือเมื่อเห็นว่ามีเวลาจำเป็นก็ไปช่วยกันจัดการ ได้แก่ การทำความสะอาด การสร้างสิ่งป้องกันการเสียหายของทรัพยากรทางโบราณคดี เช่น หลังคา และทางระบายน้ำ การปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณใกล้เคียงให้เรียบร้อยสวยงาม เป็นต้น

“เตาเสาแก้ว เงินหมดแล้ว(เงินจากมูลนิธิกรุงเทพประกันภัย)
แต่ช่วยกันเอาไม้ในป่า โดยขออนุญาตจากป่าไม้ ส่วนกระเบื้องยืมมาจากโรงเรียน 140 แผ่น และ
โรงเรียนก็ไม่ทวงกระเบื้องคืน ไปสร้างลงแรงอย่างเดียว ไปเอาไม้ในป่าที่ล้มแล้ว ลงแรงเป็นวันๆ
การทำงานสับเปลี่ยนกันไป ทำงานส่วนตัว และไปสร้างหลังคา เช่น มีสิบกว่าคน ไม่ไปอัดกัน
ที่เดียวจะเสียเวลา เพราะไม่มีอะไรทำ ชาวบ้านดึงพวกที่เคยทำงานก่อสร้างมาสร้างตัวนี้ หลังคา
ทำ 2 วัน ไปเอาไม้ในป่า 1 วัน สร้าง 1 วัน” (โสภณ ก้อนแก้ว 2552)

ภาพที่ 68 หลังคาคลุมเตาห้วยป่าหยม พ่อเยื่อน สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ฯ ซึ่งสร้างขึ้นโดยใช้
งบประมาณของมูลนิธิกรุงเทพประกันภัย

ภาพที่ 69 หลังคาคลุมเตาแม่เี่ยวเสาแก้ว และเตาทุงม่านพ้อทา

เตาแม่เี่ยว เสาแก้ว และเตาทุงม่าน พ้อทา มีโครงสร้างหลังคาคลุมเตารูปแบบเรียบง่าย ที่ชาวบ้านในกลุ่มอนุรักษ์ฯ ได้ช่วยกันสร้าง จากวัสดุที่มีอยู่ในท้องถิ่น แต่ได้รับการดูแลทำความสะอาดจนมีสภาพเรียบร้อยอยู่เสมอ

รวมถึงช่วยกันทำการแผ้วถางวัชพืชขึ้นรกตามความเหมาะสม (เสาร์แก้ว ศรีหาล้า 2552) ด้วยความคิดที่ว่า เมื่อชุด (เตา) ขึ้นมาแล้ว ก็ต้องอนุรักษ์ไว้ไม่ให้เสียหาย โดยความเสียหาย นอกจากนี้นี้ยังประชาสัมพันธ์ หรือเป็นหูเป็นตาไม่ให้เกิดการจัดการที่ผิดกฎหมาย เช่นการขุดหาโบราณวัตถุขึ้นอีก ซึ่งทำให้เกิดความภูมิใจว่าเหตุที่การขุดหาโบราณวัตถุของชาวบ้านลดน้อยลง ก็เพราะทรัพยากรมีเจ้าของคอยดูแลรักษา คือพวกตนเอง

“นอกจากไปขุด ก็ไปทำความสะอาด ไปดูแล แต่ไม่มีการไปขุดหาของอีกแล้ว” (โสภณ ก้อนแก้ว 2552) ตัดหญ้าเรียบร้อย ช่วงหน้าฝนตัด 2-3 รอบ ทำกันเฉพาะในกลุ่ม กลุ่มอื่นไม่มาช่วยเลย” (สมาน วัจวงศ์ 2552)

การจัดการภายในกลุ่มอนุรักษ์ฯ ด้วยกันเอง มีลักษณะค่อนข้างมีความยืดหยุ่น และบางครั้งก็แยกกันจัดการตามความสะดวกและความเหมาะสม เช่น เตานในบริเวณแม่น้ำเี่ยว และห้วยป่าหยม ซึ่งเป็นพื้นที่ของกลุ่มอนุรักษ์ฯ กลุ่มอนุรักษ์ฯ ก็ตัดสินใจจัดการเอง แต่เตาพ้อทาเป็นหน้าที่ของพ่อศรี ลีมนेत्रในการจัดการดูแล อย่างไรก็ตามทุกฝ่ายต่างตระหนักดีว่าอยู่ในกลุ่มอนุรักษ์ฯ และเป็นชาวทุ่งม่าน ตำบลเวียงกาหลงเหมือนกัน จึงสามารถ

กลับมารวมกันเพื่อดำเนินการจัดการที่ต้องใช้ความร่วมมือกันไม่ได้ อย่างเช่นการไปช่วยพ่อศรีสร้างหลังคาคลุมเตาทุ้งมัน พ่อทา “กลุ่มนี้ไปช่วยน้องศรี เพราะไม่มีใครช่วยเลย พ่อศรีมาบอกกลุ่มอนุรักษ์ฯ ให้ไปช่วย” (โสภณ ก้อนแก้ว 2552)

3.2.3.4 ผลของการจัดการ

ผลสำเร็จของการจัดการโดยกลุ่มอนุรักษ์ฯ ได้แก่ การได้รับความรู้เกี่ยวกับทรัพยากรในเบื้องต้น ได้แก่ เรื่องสภาพ คุณลักษณะต่างๆ ของทรัพยากร คุณค่าของทรัพยากร รวมไปถึงสามารถจัดการอนุรักษ์ เตาโบราณเพื่อเตรียมพร้อมใช้ประโยชน์ในอนาคตได้เป็นผลสำเร็จ ทั้งการรักษาสภาพทางกายภาพของทรัพยากร และการยับยั้งการขุดหาโบราณวัตถุไปขายของสมาชิกกลุ่ม รวมไปถึงชาวบ้านคนอื่น ในชุมชน เห็นได้จากความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มที่ว่า

“กลุ่มที่ขุดหาของนี้ ถ้ามาขุด คนขุดไม่เยอะก็จะไม่ได้ของแต่ถ้าชาวบ้านทั้ง 3 หมู่บ้านขุดกันหมด นายทุนก็เหมือนถ้าจุดนี้ไม่ได้จุดอื่นก็ต้องได้ มันไม่คุ้มเพราะขุดแล้วไม่ได้ของ แต่ถ้าเป็นร้อย (คนขุดหา) เข้ามาขุดในป่านี้ต้องได้จุดหนึ่ง สองจุดแน่นอน พ่อชาวบ้านเล็กนี้ คนที่หากินก็ไม่พอใจเหมือนกัน ...ไม่มีการซื้อของอีกต่อไป เชื่อว่าของในดินยังมีอยู่ยังไม่หมด แต่ไม่มีชาวบ้านขุดออกขายแล้ว ไม่มีคนมาหาซื้อ เมื่อก่อนกลุ่มนี้เป็นคนขุด แต่เดี๋ยวนี้ไม่ทำแล้ว คนอื่นเขารู้ว่ากลุ่มนี้อนุรักษ์ กลุ่มแม่เหี่ยวทำทำหวงแหน เขาก็กลัวโดนแจ้งจับ” (โสภณ ก้อนแก้ว 2552)

ส่วนเรื่องการสร้างการมีส่วนร่วม หรือแนวร่วมการจัดการของคนในชุมชน คนอื่นยังไม่ประสบความสำเร็จมากนัก และเป็นสิ่งที่กลุ่มยังพยายามจัดการต่อไป นอกจากนี้ประโยชน์ชุมชนต้องการจะได้รับจากการจัดการอนุรักษ์นี้ ก็ยังไม่ได้เกิดขึ้น คือ ยังไม่เกิดการท่องเที่ยว ซึ่งยังเป็นเพียงรูปแบบที่เป็นความมุ่งหวังเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นการสร้างโฮม สเตย์ เส้นทางการท่องเที่ยว การสร้างพิพิธภัณฑ์ที่มีความถาวร รวมถึงยังไม่มีมีการสร้างระบบสาธารณูปการเพิ่มเติมจากเดิม หรืออาจกล่าวได้ว่าการดำเนินการจัดการอนุรักษ์เพื่อพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวของชาวบ้านทุ้งมันนั้น ยังคงอยู่ในขั้นของกระบวนการจัดการที่ยังไม่รู้ผลว่าจะประสบความสำเร็จหรือไม่

พัฒนาการการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของกลุ่มอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติ และโบราณคดี ป่าแม่เสียว เวียงกาหลง สรุปลงได้ตั้งแผนภูมิที่ 7

ภาพที่ 70 แสดงพัฒนาการการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและโบราณคดี ป่าแม่เสียว เวียงกาหลง ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2528-2552

จากแผนภูมิทำให้เห็นว่าการจัดการของชาวบ้านที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและโบราณคดี ป่าแม่เหี้ยว เวียงกาหลงตั้งแต่ พ.ศ. 2528 – 2552 มีพัฒนาการจากการจัดการที่ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรมาเป็นการใช้ประโยชน์ควบคู่กับการอนุรักษ์ จากการจัดการที่อยู่บนฐานของความไม่รู้ มาเป็นการจัดการที่คำนึงถึงทรัพยากรในฐานที่เป็นทรัพยากรมีคุณค่าเช่นเดียวกับป่าไม้ และวัฒนธรรมชุมชน

เริ่มต้นขึ้นจากการเห็นตัวอย่างของผลประโยชน์ที่เป็นตัวเงิน ที่ได้รับจากการขุดหาโบราณวัตถุขายของชาวบ้านที่ทำการขุดขายในช่วงเวลาประมาณ พ.ศ. 2525 เมื่อผนวกกับความ ยากจน และไม่รู้จักการใช้ประโยชน์รูปแบบอื่นทำให้ชาวบ้านในชุมชนโดยทั่วไปลงมือขุดหาโบราณวัตถุกันอย่างกว้างขวาง โดยไม่มีการศึกษาทำความเข้าใจทรัพยากรเลย ผลของการจัดการแม้ว่าจะทำให้ชาวบ้านได้รายตอบแทนตามที่หวังไว้ แต่ชาวบ้านก็ยอมรับว่าเป็นเหตุให้ทรัพยากรถูกทำลาย ในขณะที่เดียวกันก็รู้สึกเสียดายที่ตนเองน่าจะได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรมากกว่านี้ นำไปสู่การแสวงหารูปแบบการจัดการใหม่ เมื่อได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักวิชาการจากนอกชุมชน ทำให้เกิดการคัดเลือกแนวความคิดการจัดการที่ตนเองคิดว่าเหมาะสมมาปฏิบัติ ได้แก่การอนุรักษ์ทรัพยากรเพื่อที่จะจัดการท่องเที่ยวในอนาคต ซึ่งปัจจุบันอยู่ในกระบวนการจัดการอยู่

จากการศึกษาพบว่าการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนทุ่งม่าน สามารถสรุปตามลำดับเวลาได้ดังนี้ (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 แสดงลำดับเหตุการณ์การจัดการของชุมชนทุ่งม่าน

ช่วงเวลา	ผู้จัดการและการจัดการ
ก่อน พ.ศ. 2525	- ชาวทุ่งม่านไม่ได้จัดการกับแหล่งเตา และโบราณวัตถุอย่างจริงจัง ไม่มีเป้าหมายในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร (สัมภาษณ์นายศรี สีมเนตรพอ โสภณ ก้อนแก้ว)
พ.ศ.2525 - 2530	<p>- ช่วง พ.ศ.2525-2526 มีการลักลอบขุดโบราณวัตถุขาย เจ้าแรก คือ การร่วมมือกันของนักวิชาการ และนักสะสมเครื่องถ้วย โบราณต่างชาติ และพ่อศรี สีมเนตรชาวทุ่งม่าน บริเวณห้วยป่าหุยม และห้วยผีหลอก(แผนที่) ซึ่งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวง อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง และเคยเป็นที่ตั้งของชุมชนทุ่งม่านเมื่อร้อยกว่าปีก่อน นักสะสมจากภายนอกจะจ้างเหมาคนในชุมชน ต่อการขุดหนึ่งครั้ง คนในชุมชนเช่นพ่อศรี จะจ้างคนชุมชนมาขุดอีกที และของที่ขุดมาได้ทั้งหมดจะเป็นของคนที่มาจ้างเหมา นั้น ในช่วงนี้ชาวทุ่งม่านคนอื่น ๆ ก็ยังไม่ได้ให้ความสนใจกับการขุดหาของเก่ากันมากนัก</p> <p>- ช่วง พ.ศ.2528 เกิดกระแสการลักลอบขุดหาของเก่าในชุมชนทุ่งม่านอย่างมาก มีนายทุนเข้ามาหาซื้อโบราณวัตถุในชุมชนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะนายทุนในท้องถิ่นภาคเหนือ ซึ่งมาจากจังหวัดต่างๆ เช่น เชียงใหม่ เชียงราย เป็นต้น</p> <p>- ในระหว่างที่เกิดกระแสของการขุดโบราณวัตถุขาย และในช่วงท้ายๆ หลังจากกระแสเริ่มเบาลง ชาวทุ่งม่านกลับคิดว่า การทำธุรกิจบนฐานทรัพยากรที่มีในชุมชน เป็นการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ที่ไม่เท่าเทียม และรู้สึกเสียดายทรัพยากรกร จึงเริ่มหาวิธีการจัดการที่มีผลที่เป็นการชะลอการใช้ทรัพยากรโดยคนนอกให้ช้าลง หรือลดความเหลื่อมล้ำของผลประโยชน์ลง เช่น การพยายามเก็บโบราณวัตถุไว้ก่อน แกล้งว่าหาไม่พบบ้าง หรือขโมยของที่ขุดได้ แล้วนายทุนทิ้งเอาไว้ในชุมชนบ้าง</p>
ก่อน พ.ศ. 2534	- เกิดการจัดการทรัพยากรแบบการดำเนินธุรกิจรูปแบบใหม่ ซึ่งเป็นการสร้างทรัพยากรใหม่ ขึ้นมาขายแทนของเก่า คือการผลิตเครื่องเคลือบเลียนแบบของ

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ช่วงเวลา	ผู้จัดการและการจัดการ
ก่อน พ.ศ. 2534	<p>โบราณขายแทนของเก่า โดยการในรูปแบบนี้เริ่มแรก มีขึ้นนอกชุมชนทุ่งม่าน คือการทำของเลียนแบบของโบราณ ที่มีการผลิตบริเวณ หมู่บ้านแม่ชะจาน ตำบลแม่เจดีย์ อำเภอเดียวกัน ส่วนในชุมชนทุ่งม่านมีผู้ผลิตอยู่ 2 ราย ได้แก่</p> <ul style="list-style-type: none"> - การผลิตของพ่อศรี ลิ่มเนตร โดยเริ่มผลิตประมาณ พ.ศ.2530 และการผลิตจนถึง พ.ศ. 2534 เป็นการทำให้ของเลียนแบบขายให้กับนายหน้าชาวสุโขทัยใน ซึ่งจะนำไปขายต่อเศรษฐกิจ นักสะสมของเก่าในราคาโบราณวัตถุ ที่แพงขึ้นไปอีก - การผลิตของพ่อตัน ธิจิตตั้ง เป็นช่วงของการเรียนรู้ และทดลองผลิตเครื่องเคลือบจำลอง ยังไม่ได้ขาย
หลัง พ.ศ. 2534 ถึง ปัจจุบัน	<ul style="list-style-type: none"> - การผลิตเครื่องเคลือบเลียนแบบของโบราณ แล้วขายเป็นโบราณวัตถุนั้น สิ้นสุดลง การขายกลายเป็นการขายสินค้าศิลปหัตถกรรม ประจำท้องถิ่น มีผู้ผลิต 2 รายเช่นเดิม และได้รับการขึ้นบัญชีเป็นผลิตภัณฑ์ประจำตำบล ประมาณ ปี พ.ศ. 2546 และยังคงดำเนินการจัดการในรูปแบบนี้เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน - พ่อศรีเริ่มพยายามผลิต ผลิตภัณฑ์ด้วยเตาดิน โดยศึกษาจากหนังสือ และสังเกตจากเตาโบราณของจริง ประมาณ พ.ศ.2538 - พ่อตัน ผลิตเป็นผลสำเร็จและเริ่มขายในปี พ.ศ.2540 - ในระหว่างที่ทำการผลิต ซึ่งเป็นการทำธุรกิจบนพื้นฐานทรัพยากรนั้น ผู้จัดการทั้งสอง ไม่ได้จัดการแค่เพียงส่วนที่เป็นนามธรรม ได้แก่ คุณค่า ความหมาย ความรู้ที่แฝงมากับทรัพยากรเก่าเพื่อนำมาสร้างเป็นทรัพยากรใหม่เท่านั้น แต่ยังมีจัดการเชิงอนุรักษ์ทรัพยากรเก่าที่จับต้องมองเห็นได้ด้วย ในลักษณะของการใช้ทรัพยากรเก่า เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ ของความรู้ ที่ทั้งสองเสนอแก่ลูกค้า โดยการจัดให้ลูกค้าไปเที่ยวชมแหล่งเตาเก่า

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ช่วงเวลา	ผู้จัดการและการจัดการ
พ.ศ. 2550 จนถึงปัจจุบัน	<p data-bbox="424 479 1326 745">- การจัดการในช่วงนี้ เป็นรูปแบบของการจัดการเชิงอนุรักษ์ ซึ่งมีความสัมพันธ์หรือมีคนจากภายนอก เป็นบริบทที่สำคัญ ที่ทำให้ชุมชนรับวิถีคิด และวิธีการในการจัดการที่แตกต่างไปจากวิธีการของตนเองมาปฏิบัติ และก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมกันเ็นบางเวลา ได้แก่</p> <p data-bbox="424 752 1326 936">- ในปี พ.ศ. 2550 มีการจัดการเชิงอนุรักษ์ของกลุ่มอนุรักษ์ฯ กลุ่มชาวทุ่งม่านที่มีที่ทำกินในพื้นที่ชุมชนเก่า ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวง รวมไปถึงพ่อศรีลิ้มเนตร ซึ่งเป็นผู้รู้เรื่องเครื่องถ้วย และเตาเวียงกาหลง ของชุมชน</p> <p data-bbox="424 943 1326 1615">เริ่มการจัดการในรูปแบบของการอนุรักษ์สภาพกายภาพของเตาโบราณ บริเวณห้วยป่าหุยม อันเป็นผลพลอยได้จากการของบประมาณเพื่อสร้างสะพานข้ามห้วยป่าหุยม จากมูลนิธิกรุงเทพประกันภัย จากการแนะนำของอาจารย์ปัทมา สมิตศิริ ซึ่งชักชวนให้รองศาสตราจารย์สายันต์ ไพรัชชาญจิตร ผู้เชี่ยวชาญเรื่องเครื่องถ้วยไทย ที่เคยร่วมกับชาวบ้านเวียงบัวในการจัดการเตาเผาโบราณเชิงอนุรักษ์ ให้เข้ามาสำรวจแหล่งเตาในชุมชน และที่ทำกิน ทำให้การอนุรักษ์เตาเผาโบราณ จะทำให้เกิดการพัฒนา โครงสร้างพื้นฐานของชุมชนได้ นอกจากนี้ยังทำให้เริ่มมีการค้นคว้าความรู้เกี่ยวกับเตาเผาโบราณ เพื่อใช้ในการนำเสนอให้ผู้ให้การสนับสนุนฟังโดยกลุ่มเยาวชนในชุมชน ที่เรียกตนเองว่า มัคคุเทศน์น้อย</p> <p data-bbox="424 1621 1326 1816">ต่อมา พ่อศรี ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการเขียนโครงการเพื่อขออนุญาตขุดค้น แหล่งเตา ด้วยการแนะนำของอาจารย์ปัทมา สมิตศิริ โดยมีโครงการจัดการแหล่งเตาเวียงบัว อำเภอเมือง จังหวัดตะเยา เป็นตัวแบบ</p> <p data-bbox="424 1823 1326 2020">- ในปี พ.ศ.2551 เดือนพฤษภาคม-เมษายน ชาวทุ่งม่านกลุ่มอนุรักษ์ฯ ได้มีส่วนร่วมในการขุดค้นแหล่งเตาเวียงกาหลง 3 แหล่ง ได้แก่ แหล่งเตาป่าหุยม พ่อเอียด เตาแม่เฮียว เสาแก้ว และเตาทุ่งม่าน พ่อทา กับรองศาสตราจารย์สายันต์</p>

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ช่วงเวลา	ผู้จัดการและการจัดการ
พ.ศ. 2550 จนถึงปัจจุบัน	<p>ไพรัชญจิตร และในเวลาต่อมาได้ทำการอนุรักษ์สภาพเตาเผา ด้วยการสร้างหลังคาคลุมเตาทั้งสามแห่ง ด้วยแรงทุน และแรงกายของตนเอง</p> <p>- ในปี พ.ศ.2551-2552 กลุ่มอนุรักษ์ฯ ได้เข้าร่วม และผลักดันให้กลุ่มเยาวชน ที่เคยเป็นมัคคุเทศน์น้อยมาก่อน มาเข้าร่วมโครงการโบราณคดีอาสา ซึ่งมีลักษณะเป็นโครงการเพื่อการฝึกปฏิบัติการจัดการเชิงอนุรักษ์ทรัพยากรทางโบราณคดี ทั้งแหล่งเตา และโบราณวัตถุ ด้วยวิธีการสำรวจ ทำแผนที่ วัฒนธรรม และจัดทำพิพิธภัณฑ์ของชุมชน</p> <p>- ในปี พ.ศ.2552 กลุ่มอนุรักษ์ฯ ได้นำเอาแนวคิดเรื่องการบวชเตาเผาโบราณ จากการแนะนำของรองศาสตราจารย์สายันต์ มาบวชเตาเผาทั้งสามที่ซึ่งเคยขุดค้นไว้ก่อนหน้านี้</p> <p>- นอกจากในชื่อของกลุ่มอนุรักษ์ฯ แล้วพ่อศรี สิมเนตร ได้ทำการจัดการเชิงอนุรักษ์เตาเผาโบราณด้วยตนเอง อย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ ปี พ.ศ.2551 เป็นต้นมา ที่เตาท่งม่าน พ่อทา ในการประสานงานกับเจ้าของบ้านให้เข้าใจเรื่องการอนุรักษ์ ซึ่งเป็นที่ตั้งเตาเผา ชักชวนชาวบ้านมาสร้างหลังคาคลุม เป็นตัวตั้งตัวตี ในการบวชเตา และใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ และสื่อในการเล่าเรื่องเตาเวียงกาหลง และชุมชนทุ่งม่านให้กับคนนอก ทั้งที่เป็นลูกค้า ร้านเซรามิก และคนทั่วไป แทนแหล่งเตาที่อื่น ซึ่งอยู่ไกลกว่า</p>

บทที่ 6

สรุปการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

1.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษาการจัดการแหล่งโบราณคดีเตาเวียงกาหลง ในชุมชนทุ่งม่าน ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ตั้งแต่ช่วงประมาณปีพุทธศักราช 2520 จนถึง พ.ศ.2552 ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1.1.1 ศึกษาบริบทหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดการจัดการ ที่มีรูปแบบ หรือวิธีการที่แตกต่างกัน

1.1.2 ศึกษาวิถีคิดของผู้จัดการในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีแต่ละกลุ่ม และในการจัดการแต่ละครั้ง

1.1.3 ศึกษารูปแบบ หรือวิธีการของการจัดการแต่ละแนวคิด

1.1.4 ศึกษาผลได้ และผลต่อเนื่องของการจัดการแหล่งเตาเผาเวียงกาหลงแต่ละครั้ง รวมถึงพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของการจัดการทั้งหมดในภาพรวม

1.2 วิธีดำเนินการวิจัย

1.2.1 กลุ่มประชากรที่ทำการศึกษา ศึกษาการจัดการเตาเวียงกาหลง และโบราณวัตถุที่ตั้งอยู่ในชุมชนทุ่งม่าน ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย โดยเก็บข้อมูลจากผู้นำในการจัดการทรัพยากร ซึ่งเป็นชาวบ้านในชุมชน ได้แก่

1.2.1.1 ชาวชุมชนทุ่งม่าน กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และโบราณคดี ลุ่มน้ำเฮี้ยว

1.2.1.2 กลุ่มศิลปินผลิตเครื่องเคลือบดินเผาเลียนแบบของโบราณ ได้แก่ นายศรี ลิ้มเนตร และนายทัน ธิจิตต์

1.2.2 เครื่องมือ และวิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

แนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ได้แก่ การจัดการแหล่งโบราณคดี ที่ถูกนำมาสร้างเป็นกรอบ หรือแนวคำถามเพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประเด็นการจัดการ เพื่อตอบคำถามตามวัตถุประสงค์การวิจัย รวมไปถึงเครื่องมือในการบันทึกข้อมูล ได้แก่ แนวคำถาม และแบบบันทึกคำตอบ เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายภาพ เป็นต้น

1.2.3 การเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บข้อมูลจากผู้จัดการซึ่งเป็นคนในชุมชนด้วยวิธีการสัมภาษณ์ด้วยคำถามที่มีโครงสร้างตามแนวคิดการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม อย่างไม่เป็นทางการ

1.2.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

1.2.4.1 วิเคราะห์รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีในแต่ละโครงการจัดการ ในประเด็นต่างๆ ได้แก่

วิธีคิดของผู้จัดการในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีแต่ละครั้ง

บริบทหรือปัจจัยที่ทำให้เกิดการจัดการ ที่มีรูปแบบ หรือวิธีการที่แตกต่างกัน

รูปแบบ หรือวิธีการของการจัดการแต่ละแนวคิด

ผลได้ และผลต่อเนื่องของการจัดการแหล่งเตาเผาเวียงกาหลงแต่ละครั้ง

1.2.4.2 วิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของวิธีคิด และวิธีการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี และความสัมพันธ์ของการจัดการในแต่ละช่วงเวลา คือในช่วง พ.ศ.2520-2540 และช่วงเวลา หลังจาก พ.ศ.2540 ถึงปัจจุบัน ว่ามีความแตกต่างกันอย่างไร และความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันหรือไม่ อย่างไร

1.3 ผลการวิจัย การวิจัยในครั้งนี้ ได้ผลดังนี้

การศึกษาทำให้ทราบลักษณะการจัดการแหล่งโบราณคดีเตาเวียงกาหลง ในชุมชนทุ่งม่าน ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย ตั้งแต่ช่วงประมาณปีพุทธศักราช 2520 จนถึง พ.ศ.2552 ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1.3.1 บริบทของการจัดการ การจัดการ ของชุมชนทุ่งม่านมีปัจจัย 2 ด้านด้วยกัน ได้แก่

บริบทภายนอก ได้แก่ ปรากฏการณ์การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของผู้อื่น ทั้งคนนอกชุมชนซึ่งเข้ามาจัดการกับเตาและเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงที่มีอยู่ในชุมชนทุ่งม่าน ที่มีทั้งนักสะสมของเก่าที่เข้ามาแสวงหาโบราณวัตถุในชุมชนทุ่งม่านตามกระแสความนิยมในการสะสมเครื่องปั้นดินเผาโบราณ นักวิชาการ นักพัฒนา อาสาสมัครนักศึกษาที่เข้าศึกษา และจัดกิจกรรมการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี ร่วมกับชาวบ้านทุ่งม่าน นอกจากนี้การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของผู้จัดการในชุมชน คนอื่นๆ หรือคนในชุมชนใกล้เคียงก็เป็นบริบทสำคัญที่ทำให้เกิดวิถีดคิด หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีดคิดการจัดการ รวมถึงเป็นต้นแบบที่เกิดการจัดการในรูปแบบเดียวกันได้ด้วย

บริบทภายใน ได้แก่ ความยากจน ความเชื่อของชาวบ้านในแต่ละช่วงเวลา เช่น ความคิดว่าทรัพยากรเป็นสิ่งที่ ไม่มีเจ้าของ ความไม่พอใจเรื่องการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ในการจัดการทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียม ความรู้สึกเป็นเจ้าของ และการตระหนักถึงสิทธิในการดำเนินการจัดการทรัพยากร ความรู้เรื่องความหมายและคุณค่าของทรัพยากร รวมไปถึงความรู้เรื่องวิธีการในการจัดการ

1.3.2 **วิถีดคิดหรือชุดความคิดในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี** ของคนในชุมชนทุ่งม่านประกอบไปด้วยแนวคิดเรื่องความหมายของทรัพยากร แนวคิดเรื่องคุณค่า หรือคุณประโยชน์ของทรัพยากรที่เป็นเป้าหมายในการจัดการทรัพยากร และแนวคิดเรื่องวิธีการที่เหมาะสมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ซึ่งแบ่งออกได้ 2 รูปแบบความคิดใหญ่ๆ ได้แก่

1.3.2.1 **วิถีดคิดรูปแบบที่หนึ่ง** ประกอบด้วยแนวคิดที่ว่าทรัพยากรทางโบราณคดีเป็นสิ่งที่ไม่มีเจ้าของ มีคุณค่าในเชิงมูลค่าทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว วิธีการจัดการคือการนำโบราณวัตถุไปขายเพื่อแลกเป็นเงินใช้จ่ายในครอบครัว

1.3.2.2 **วิถีดคิดรูปแบบที่สอง** ประกอบด้วยแนวคิดที่ว่าทรัพยากรทางโบราณคดีเป็นสมบัติของคนในชุมชน มีคุณค่าในหลายแง่มุม ทั้งคุณค่าเชิงเศรษฐศาสตร์ คุณค่าทางจิตใจในการสร้างความภูมิใจที่เป็นเจ้าของ และผู้จัดการด้วยวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสม รวมถึงการสร้างแรงบันดาลใจในการสร้างผลงานศิลปะ คุณค่าในการให้ข้อมูลความรู้เรื่องวัฒนธรรมโบราณ และเป็นสื่อในการถ่ายทอดความรู้ นั้น คุณค่าในเชิงการเมือง และการเป็น

เครื่องมือที่ทำให้เกิดการพัฒนารวมชน วิธีการจัดการที่เหมาะสม คือการใช้ประโยชน์ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ ที่แบ่งออกเป็น 2 แนวทาง ตามความคิดเรื่องกลไกให้เกิดความสำเร็จในการจัดการ ได้แก่ ความสำเร็จที่เกิดขึ้นด้วยตัวผู้จัดการเอง เพียงบุคคลหรือกลุ่มเดียว และความคิดว่า ความสำเร็จของผู้ดำเนินการเกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมในการจัดการ และได้รับผลประโยชน์ในการจัดการของคนอื่นๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรด้วย

1.3.3 กระบวนการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี มีความสัมพันธ์กับวิธีคิด แบ่งออก 3 กระบวนการ ซึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และไม่ได้มีลำดับขั้นตอนว่า กระบวนการใดต้องดำเนินการก่อนหรือหลัง ดังนี้

1.3.3.1 กระบวนการศึกษา และสร้างความรู้เรื่องทรัพยากร และวิธีการจัดการทรัพยากร พร้อมกับการประเมินคุณค่าทรัพยากร

1.3.3.2 การใช้ประโยชน์จากคุณค่าด้านต่างๆ ของทรัพยากร หรือการนำความรู้จากการศึกษามาใช้ประโยชน์

1.3.3.3 การอนุรักษ์ หรือรักษาคุณค่าของทรัพยากร เพื่อให้สามารถให้ประโยชน์จากทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน

1.3.4 ผลของการจัดการ แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

1.3.4.1 ผลได้ตามเป้าหมายของการจัดการ ที่ได้ตั้งไว้

1.3.4.2 ผลต่อเนื้อที่ที่ทำให้เกิดการจัดการ ที่มีวิธีคิด และวิธีการจัดการที่แตกต่างไปจากเดิม

2. อภิปรายผล

2.1 บริบทของการจัดการ

2.1.1 บริบทภายนอก ได้แก่ปรากฏการณ์การจัดการแหล่งเตา และโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลงทั้งที่ได้เข้ามาดำเนินการจัดการในชุมชนและนอกชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิธีคิด วิธีการจัดการของคนในชุมชนทุ่งม่าน ซึ่งมีทั้งนักวิชาการทั้งจากภาครัฐ และเอกชน นักสะสมของเก่า และนายหน้าเข้ามาแสวงหาทรัพยากรไปขายให้คนนอกชุมชนอื่นๆ รวมถึงนักวิชาการ นักพัฒนาชุมชน รวมไปถึงอาสาสมัครที่เข้ามาจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีเชิงอนุรักษ์ร่วมกับคนในชุมชนทุ่งม่าน ซึ่งมีอยู่ 2 รูปแบบใหญ่ๆ

2.1.1.1 **รูปแบบแรกเป็นการเข้ามาแสวงหา หรือเก็บสะสมโบราณวัตถุ** จากเตาเวียงกาหลง ในช่วง พ.ศ.2520 – 2526 มีนักวิชาการเข้ามาในชุมชน มีการจ้างชาวบ้านในชุมชนใกล้เคียง และชาวบ้านในชุมชนทุ่งม่าน ให้ขุดหาโบราณวัตถุให้ตนเอง ทำให้เกิดกิจกรรมการรับจ้าง(ขายแรงงาน)ขุดหาโบราณวัตถุ และการขุดโบราณวัตถุมาขายให้นักวิชาการดังกล่าวเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งตัวอย่างของผลประโยชน์จากการจัดการในรูปแบบดังกล่าวผนวกเข้ากับกระแสความต้องการโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลงของนักสะสมชาวไทยและต่างชาติที่เข้มข้น ประมาณปี พ.ศ.2528-2530 ส่งผลให้นักสะสม และนายหน้าค้าโบราณวัตถุพากันเข้ามาแสวงหาโบราณวัตถุให้ชุมชน ทำให้กิจกรรมการขุดหาโบราณวัตถุในชุมชนขยายตัวเพิ่มอีกจนกลายเป็นการขุดหาโบราณวัตถุกันอย่างกว้างขวาง ซึ่งภาพของปรากฏการณ์ความสนใจนี้สะท้อนอยู่ในวรรณกรรมที่ถูกเขียนขึ้นจากการศึกษา และแสดงถึงการสะสมโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลงตั้งแต่ ปี พ.ศ.2524 เป็นต้นมา

จากการให้ข้อมูลของชาวชุมชนทุ่งม่าน การจัดการด้วยวิธีการขุดหาโบราณวัตถุขายในช่วง พ.ศ.2520-2552 นั้นมีสาเหตุสำคัญมาจากการที่คนนอกชุมชน ซึ่งเป็นนักวิชาการ นักสะสมโบราณวัตถุ นายหน้าค้าโบราณวัตถุทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่เข้ามาแสวงหา เก็บสะสมทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งกระแสของการค้นหา เพื่อครอบครองโบราณวัตถุในชุมชนทุ่งม่าน เริ่มต้นเกิดขึ้นอย่างจริงจังราว พ.ศ.2525 จนกระทั่งถึงปี พ.ศ.2530 ซึ่งเป็นปีที่ลุงศรี ซึ่งเคยมีส่วนร่วมอย่างมากในการขุดหาโบราณวัตถุขายให้กับนักวิชาการชาวต่างชาติ และนายหน้าหลายๆ คน เปลี่ยนวิธีการจัดการมาขายเครื่องปั้นดินเผา ที่ผลิตเลียนแบบของโบราณแทน ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากระแสดังกล่าวเริ่มเบาลง ถึงแม้ว่าจะยังมีการจัดการในรูปแบบนี้ต่อเนื่องมาจนถึง พ.ศ.2550 ก็ตาม

ความสนใจในเตาเวียงกาหลงและโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องนี้สะท้อนให้เห็นอยู่ในวรรณคดีเฉพาะตำรา และบทความทางวิชาการเกี่ยวกับเตาเผา และเครื่องปั้นดินเผาในประเทศไทยของบรรดานักวิชาการจากหน่วยงาน และภาคส่วนต่างๆ อย่างชัดเจน โดยเฉพาะในช่วง ประมาณ พ.ศ.2520 – 2530 พบวรรณกรรมนับสิบชิ้นที่เขียนขึ้นจากการทำการศึกษาแหล่งเตา และเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง โดยที่วรรณกรรมส่วนใหญ่เป็นวรรณกรรมที่เขียนขึ้นจากการทำการศึกษา และแสดงผลการศึกษาโบราณวัตถุจากเตาเวียง

กาหลง รวมไปถึงพบวรรณกรรมที่อ้างถึงโบราณวัตถุซึ่งเป็นทรัพยากรที่ใช้ศึกษา ซึ่งมีที่มาจากชุมชนทุ่งม่าน และที่ทำกินของชาวบ้าน เช่น บริเวณบ้านทุ่งม่าน จังหวัดเชียงราย และบริเวณห้วยป่าหุยม ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวง จังหวัดลำปาง เป็นต้น เป็นการยืนยันว่าในช่วงเวลาดังกล่าวมีนักวิชาการ ที่สนใจศึกษา และบางคนก็สนใจที่จะสะสมโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลงได้เข้าไปดำเนินการสำรวจ รวมถึงเก็บสะสมโบราณวัตถุจากชุมชนทุ่งม่าน และมีส่วนสำคัญที่ทำให้คนทุ่งม่านดำเนินการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีที่มีอยู่ในชุมชนด้วยการขุดหาไปขาย

นอกจากนี้ยังมีวรรณกรรมอีกหลายชิ้นจากการศึกษาของนักวิชาการจากกรมศิลปากร (สำนักศิลปากรที่ 4 เชียงใหม่) ที่ได้กล่าวถึงการขุดหาโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลงโดยชาวบ้านในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งเป็นปัญหาที่พวกเขาต้องการจะแก้ไข ซึ่งทำให้เห็นถึงกระแสการขุดหาโบราณวัตถุของชาวบ้านทุ่งม่าน ในช่วงเวลาดังกล่าวที่มีความสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้รู้จากชาวทุ่งม่านได้เป็นอย่างดี

2.1.1.2 รูปแบบที่สอง คือการเข้ามาจัดการเตาเวียงกาหลง และโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้การจัดการนั้นเป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้ และพัฒนาชุมชน ในช่วง พ.ศ. 2549 – 2552 คนนอกชุมชนที่มีบทบาทในการจัดการรูปแบบนี้ ได้แก่ นักวิชาการโบราณคดี และนักพัฒนาชุมชน รวมถึงอาสาสมัครนักศึกษา คนแรกที่เข้ามาในชุมชนทุ่งม่าน ได้แก่ อาจารย์ปัทมา สมิตศิริ จากมหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา ซึ่งเข้ามาพร้อมกับแนวคิดการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยววัฒนธรรมในชุมชน โดยมีตัวแบบคือการจัดการแหล่งเตาพะเยา ในชุมชนบ้านบัว เป็นแหล่งท่องเที่ยว ในช่วงปลายปี พ.ศ.2549 ถึงต้นปี พ.ศ.2550 แต่เนื่องจากท่านได้เสียชีวิตลงเสียก่อน จึงยังไม่ทันได้ทำกิจกรรมเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ดังกล่าว แต่ก็ได้สนับสนุนให้ชาวบ้านทุ่งม่านเริ่มต้นการศึกษาเตาเวียงกาหลง ร่วมกับรองศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะญจิตร ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องเครื่องถ้วยโบราณในประเทศไทย และเป็นนักโบราณคดีแนวพัฒนาชุมชน ซึ่งถือเป็นนักวิชาการคนที่สองที่เข้ามาในชุมชนทุ่งม่าน พร้อมกับแนวความคิดโบราณคดีชุมชน หรือโบราณคดีวิถีใหม่ ซึ่งสนับสนุนให้ชุมชนจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีอย่างมีความรู้ และมีศักดิ์ศรี ด้วยวิธีการที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องอื่นๆ ยอมรับได้ โดยการสร้างโอกาสให้ชาวบ้านร่วมทำงานโบราณคดีด้วย ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทั้งคุณค่า และความสำคัญของทรัพยากรทางโบราณคดี วิธีการจัดการในเชิงอนุรักษ์ควบคู่

กับการใช้ประโยชน์ หรือการบริการทรัพยากร รวมไปถึงการสร้างความคิดในการเป็นเจ้าของและเกิดความมั่นใจที่จะจัดการทรัพยากรด้วยตนเองไปพร้อมๆ กัน การเข้ามาของคนนอกในครั้งนี้ ก่อให้เกิดการร่วมกันชุดคั้นศึกษาเตาเวียงกาหลงในชุมชน และที่ทำกินของชาวบ้านจำนวน 3 เตา ซึ่งเมื่อชุดคั้นสำเร็จแล้ว มีชื่อว่า เตาห้วยป่าหุยม ลุงเยื่อน เตาแม่เฮี้ยว เตาแก้ว และเตาทุงม่าน พ้อทา

นอกจากนี้คนนอกที่บทบาทสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของคนในชุมชนทุ่งม่านไม่น้อยกว่านักวิชาการทั้งสองท่าน ในช่วงเวลาเดียวกัน คือ มูลนิธิกรุงเทพประกันภัยฯ ซึ่งเป็นหน่วยงานเอกชนที่ให้การสนับสนุนเงินทุนในการก่อสร้างสะพาน ซึ่งเป็นสิ่งที่ช่วยให้ชาวบ้านขนส่งพืชผลการเกษตรได้สะดวกขึ้น ควบคู่กับการอนุรักษ์สภาพทางกายภาพของเตาเวียงกาหลง ทำให้เกิดแนวความคิดในการใช้การจัดการเชิงอนุรักษ์ เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ด้านการพัฒนาชุมชน ใน ปี พ.ศ.2550

กลุ่มคนจากภายนอกชุมชนกลุ่มที่สี่ คือนักศึกษากลุ่มโบราณคดีอาสา ซึ่งเข้ามาทำกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี ต่อเนื่องมาจากการชุดคั้นศึกษาเตาเวียงกาหลง สามแห่ง ซึ่งทำให้เกิดกิจกรรมการจัดการในรูปแบบของการจัดพิพิธภัณฑ์แสดงโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลง วัตถุประสงค์ดั้งเดิมของชุมชน การสำรวจเตาเวียงกาหลงเพิ่มเติม และการจัดพิธีบวงสรวงเตาเพื่ออนุรักษ์เตาโบราณ โดยเชื่อมเข้ากับการบวชป่าต้นน้ำที่ชาวบ้านทำอยู่เดิม

นอกจากกลุ่มของนักวิชาการแล้วการจัดการของชาวบ้านในชุมชนเดียวกัน หรือชุมชนใกล้เคียงก็ส่งผลกระทบให้เกิดการจัดการในรูปแบบเดียวกัน หรือ ก่อให้เกิดการเปลี่ยนวิถีคิดและค่านิยมการดำเนินการจัดการในรูปแบบใหม่ ดังจะเห็นได้จากการที่ชาวบ้านในชุมชนทุ่งม่านพากันชุดหาโบราณวัตถุขายกันขนานใหญ่ส่วนหนึ่งมาจากการเห็นผลประโยชน์ที่ลุงได้รับจากการชุดหาโบราณวัตถุขายมาก่อน การที่ลุงศรี ลืมเนตรเปลี่ยนจากการชุดหาโบราณวัตถุขายมาทำการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงรุ่นสองแทน ส่วนหนึ่งก็เนื่องมาจากการเห็นความสำเร็จของลุงโหวงในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาจำหน่ายเป็นโบราณวัตถุ ลุงตัน ธิจิตต์อง สนใจศึกษาโบราณวัตถุและเตาเวียงกาหลง เพื่อผลิตเป็นสินค้าวัฒนธรรมขาย มีส่วนเกี่ยวข้องกับกรมมองเห็นความต้องการในการสะสมโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลง การไม่เห็น

ด้วยการขายโบราณวัตถุของชาวบ้าน ซึ่งเป็นการหยิบยื่นทรัพยากรของตนเองให้คนอื่น และการที่ลุงศรี ได้เริ่มจัดการเชิงอนุรักษ์ เพื่อใช้ประโยชน์จากเตาเผาโบราณ และโบราณวัตถุจริงอย่างเป็นรูปธรรมก็เกิดจากการที่กลุ่มอนุรักษ์ฯ ได้ชักชวนให้ลุงศรี เข้าร่วมกลุ่มในการดำเนินการจัดการเชิงอนุรักษ์ร่วมกับนักวิชาการจากภายนอก

2.1.2 **บริบทภายใน** เนื่องจากชาวทุ่งม่านดำเนินชีวิตอยู่ร่วม และปฏิสัมพันธ์กับทรัพยากรทางโบราณคดีมายาวนานทำให้ต้องลงมือดำเนินการจัดการกับทรัพยากรในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งอยู่เสมอ โดยวิถีคิดและรูปแบบการจัดการนั้นมีความสัมพันธ์กับสถานการณ์ของตัวผู้จัดการเอง ได้แก่ ช่วงเวลาที่ชาวบ้านมีฐานะยากจนเนื่องจากการทำการเกษตรไม่ได้ผล หรือราคาผลผลิตตกต่ำ ทำให้ต้องหาอาชีพเสริม เพิ่มรายได้ในครอบครัว รวมไปถึงสถานการณ์ความรู้ความเชื่อของชาวบ้านในแต่ละช่วงเวลา เช่น ความคิดว่าทรัพยากรเป็นสิ่งที่อยู่ในป่าในเขา ไม่มีเจ้าของ ความไม่พอใจเรื่องการแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ในการจัดการทรัพยากรที่ไม่เท่าเทียม ความรู้สึกเป็นเจ้าของ และตระหนักถึงสิทธิในการดำเนินการจัดการทรัพยากร ความรู้เรื่องความหมายและคุณค่าของทรัพยากร รวมไปถึงความรู้เรื่องวิธีการในการจัดการ

ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบของโบราณของลุงตัน ธิจิตต์งเกิดขึ้นได้เพราะมีความคิดที่จะใช้ประโยชน์จากสิ่งรอบตัวที่เคยเห็นจนชินตา การจัดการของลุงศรี ลิมเนตร รวมถึงชาวบ้านในกลุ่มอนุรักษ์ฯ (ก่อนจะมาเป็นกลุ่มอนุรักษ์ฯ) ในรูปแบบการขุดหาโบราณวัตถุขายส่วนหนึ่ง เกิดจากปัญหาความยากจน และความรู้ว่าทรัพยากรเหล่านี้จะมีประโยชน์อื่นใดนอกจากเอาไปขายแลกเงิน การจัดการที่เกิดจากการอยู่ร่วมกับทรัพยากรซึ่งเห็นได้ชัดเจนอีกกรณีหนึ่ง คือ ความพยายามในการเก็บรักษาโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลงของคุณสมบัติ ปวงคำ เนื่องจากความต้องการในการอนุรักษ์ทรัพยากรตั้งอยู่ในที่ดินทำกิน ซึ่งอาจเป็นอันตรายจากการปรับพื้นที่เพื่อทำการเกษตรได้ ไว้เป็นสมบัติของครอบครัวต่อไป

เมื่อบริบทภายนอก กับบริบทภายในมาประสานเข้าด้วยกันก็จะทำให้เกิด หรือความเปลี่ยนแปลงวิถีคิดและวิธีการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของคนในชุมชนทุ่งม่านแต่ละบุคคล หรือแต่ละกลุ่มที่ต่างกันในช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ.2520 จนถึง พ.ศ.2552

โดยในการศึกษาคั้งนี้พบว่า การจัดการส่วนใหญ่เกิดขึ้นมาจากปัจจัยทั้งภายนอกและภายในควบคู่กันไป ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดได้แก่ การจัดการเชิงอนุรักษ์ของกลุ่มอนุรักษ์

ฯ และลุงศรี ที่แม้ว่าจะได้รับอิทธิพลทางความคิดจากนักวิชาการจากภายนอก แต่ก็มาจากความต้องการในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรให้มีความยั่งยืน และได้รับการยอมรับจากสังคม และหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง และที่สำคัญ วิธีคิด และวิธีการจัดการที่ถูกนำเสนอให้โดยคนนอก ดังกล่าวตอบสนองของความไม่รู้ (คุณค่าอื่น และวิธีจัดการรูปแบบอื่น) ของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

2.2 วิธีคิดของการจัดการ

วิธีคิดในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชาวทุ่งม่าน มีความเกี่ยวข้องกับบริบทของการจัดการ ทั้งภายใน และภายนอกชุมชน จากการศึกษาพบว่าผู้จัดการชาวชุมชนทุ่งม่านมีวิธีคิดในการจัดการที่ประกอบขึ้นมาจาก แนวความคิดเรื่องความหมาย คุณค่า ความคาดหวังจะใช้ประโยชน์ และแนวคิดเรื่องรูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี

2 ชุดความคิดใหญ่ๆ ได้แก่

2.2.1 ชุดความคิดชุดแรก ประกอบด้วยแนวคิดที่ว่าทรัพยากรทางโบราณคดีเป็นทรัพยากรที่ไม่มีเจ้าของ เป็นของที่มีอยู่ทั่วไปไปตามป่าตามเขา แม้จะมีความเคยชินกับการเห็นทรัพยากรกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป แต่ไม่เห็นว่าเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าอื่นนอกจากมีมูลค่าเป็นตัวเงิน เป้าหมายของการจัดการจึงเป็นการใช้ประโยชน์จากคุณค่าทางเศรษฐกิจศาสตร์ของทรัพยากร ด้วยการทำให้เป็นสินค้า นำไปขายแลกเงิน เนื่องจากไม่มีความรู้ว่าจะทำรายได้จากทรัพยากรในแนวทางอื่นได้อย่างไร และเป็นการจัดการเพื่อผลประโยชน์เฉพาะตัว หรือครอบครัวของตนเองเท่านั้น ชุดความคิดนี้เกิดขึ้นภายใต้บริบทของการแสวงหา หรือสะสมโบราณวัตถุจากแหล่งเตาเวียงกาหลง ในช่วง ปี พ.ศ.2520 เป็นต้นมา ผนวกกับที่คนในชุมชนทุ่งม่านยังไม่มีการศึกษา ทำความรู้จักทรัพยากรมาก่อน ทำให้มีการประเมินคุณค่าของทรัพยากรอย่างรอบด้านเพียงพอ และทั้งชาวบ้านยังไม่มีความรู้เรื่องรูปแบบการจัดการที่เหมาะสมรูปแบบอื่นๆ

2.2.2 ชุดความคิดชุดที่สอง เกิดจากการประกอบกันของแนวคิดต่างๆ ได้แก่ แนวคิดที่ว่าทรัพยากรทางโบราณคดีเป็นของของคนในชุมชนทุ่งม่านทุกคน มีสิทธิและหน้าที่ในการสืบทอดทางวัฒนธรรม ปกป้องดูแล และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีคุณค่า หรือคุณประโยชน์ในหลายแนวทาง ได้แก่ คุณค่าในเชิงเศรษฐกิจศาสตร์ เช่น เป็นทรัพยากรที่ทำให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนได้ และเป็นแหล่งความรู้เพื่อใช้สร้างอาชีพที่มีความมั่นคงให้กับตนเองและคนในชุมชนได้ กรณีของลุงศรี ลืมเนตร และลุงตัน ธิจิตตั้ง ที่ใช้ลักษณะที่มีเอกลักษณ์

เฉพาะตัว และภูมิปัญญาสมัยโบราณของเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง มาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์เลียนแบบ(กลายเป็นทรัพย์สินวัฒนธรรมชิ้นใหม่) มาใช้ประโยชน์ทางเศรษฐศาสตร์ได้อย่างยั่งยืน

คุณค่าทางจิตใจ ในการสร้างแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ รวมถึงทำให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเองฐานที่ชาวบ้านเป็นเจ้าของทรัพยากร และเป็นผู้ดำเนินการจัดการด้วยวิธีการที่ถูกต้องเหมาะสม

คุณค่าในการเป็นสื่อถ่ายทอดความรู้ หรือข้อมูลทางวัฒนธรรมสมัยโบราณที่ผู้จัดการในชุมชนทุ่ม่มาสร้างขึ้น เช่นกรณีของลุงทัน ธิจิตตั้ง และลุงศรี ลิมเนตร ที่ใช้ความรู้จากการศึกษา รวมถึงตัวเตาโบราณ และโบราณวัตถุคือทำให้ตนเองมีความน่าเชื่อถือ และสร้างลูกค้าของผลิตภัณฑ์ตนเอง

มีคุณค่าในการเป็นเครื่องมือทางการเมือง เช่น ในกรณีกลุ่มอนุรักษ์ทำให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การยอมรับ และสามารถจัดการใช้ประโยชน์ด้วยตนเองต่อไปได้ รวมถึงสร้างชื่อเสียงให้กลุ่มซึ่งเป็นผู้ดำเนินการจัดการของชุมชน

นอกจากนี้ทรัพยากรทางโบราณคดียังเป็นเครื่องมือก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญในทางวัตถุเพิ่มขึ้น ทำให้ได้มาซึ่งงบประมาณในการสร้างสะพานเพื่อการขนส่งพืชผลการเกษตร เมื่อชุมชนสามารถอนุรักษ์ หรือปกป้องสภาพทางกายภาพของทรัพยากรไว้ได้

ส่วนวิธีการที่เหมาะสมในการจัดการเพื่อให้ได้ใช้ประโยชน์จากคุณค่าด้านต่างๆ ของทรัพยากรนั้น แบ่งย่อยออกเป็น 2 แนวความคิด ขึ้นอยู่กับวิธีคิดเรื่องความสำเร็จของการจัดการ ได้แก่

2.2.2.1 แนวความคิดแรกเชื่อว่าความสำเร็จของการจัดการ ขึ้นอยู่กับความสามารถของตัวผู้จัดการเองเพียงคนเดียว พบแนวความคิดนี้ในการจัดการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง ของลุงศรี ลิมเนตร และลุงทัน ธิจิตตั้ง ซึ่งทำให้การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีภายใต้วิธีคิดดังกล่าว มีลักษณะเป็นการจัดการเฉพาะบุคคลและได้ประโยชน์เฉพาะบุคคล อาจจะมีการขยายประโยชน์ให้ผู้อื่นได้รับด้วย เช่น ทำให้เกิด

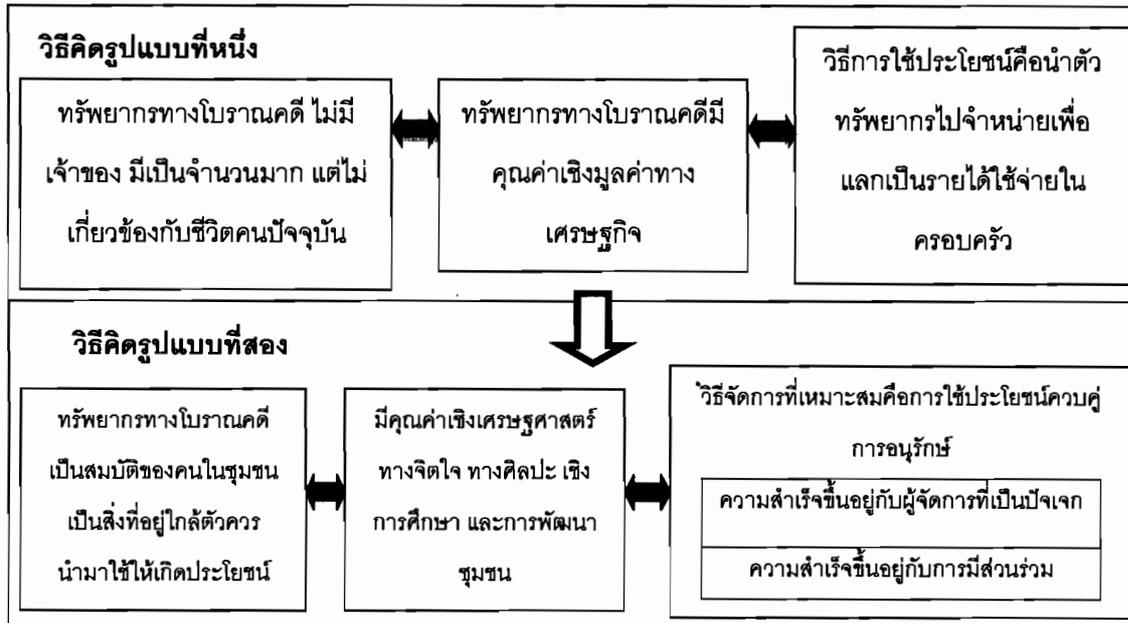
การจ้างงานชาวบ้านในชุมชนคนอื่นๆ แต่ไม่มีสิทธิ์ในการร่วมกันคิด ร่วมกันตัดสินใจ และแบ่งปันผลประโยชน์กัน

2.2.2.2 แนวความคิดที่สอง เชื่อว่าความสำเร็จของการจัดการมีความเกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ หรือการมีส่วนร่วมในการจัดการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางโบราณคดีคนอื่นๆ ในชุมชน ทำให้ในการจัดการนั้นผู้นำการจัดการจะต้องแสวงหาความร่วมมือ หรือทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องคนอื่นๆ ให้ได้มากที่สุด ได้แก่

การจัดการอนุรักษ์เตาเวียงกาหลงโบราณของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และโบราณคดีชุมชนป่าแม่เสียว เวียงกาหลง ซึ่งแม้ว่ากลุ่มจะมีกำลังความคิดและแรงงานจากสมาชิก ทำให้การจัดการมีโอกาสประสบความสำเร็จสูงอยู่แล้ว แต่ก็ต้องการให้ทั้งคนใน คือลุงศรี ซึ่งมีความรู้ในเรื่องเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงเข้าร่วมในการจัดการกับกลุ่ม ต้องทำให้ชาวบ้านในกลุ่มอนุรักษ์ฯ และชาวบ้านในชุมชนคนอื่นๆ เข้าร่วมการจัดการโดยการพยายามประชาสัมพันธ์ถึงความสำคัญของเตาโบราณ และการชักจูง โน้มน้าวใจให้มองเห็นประโยชน์จากการจัดการ รวมไปถึงการพยายามหาแนวร่วมที่เป็นนักวิชาการ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การสนับสนุนงบประมาณ ความรู้ และเข้าร่วมการจัดการกับกลุ่มด้วย เนื่องจากการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีเป็นเรื่องที่ชาวบ้านที่มีอาชีพทำการเกษตรไม่มีความชำนาญ

ส่วนการอนุรักษ์เตาทุงม่าน พ่อทา ของลุงศรี สีมเนตร ก็ต้องการให้เกิดการมีส่วนร่วมทั้งในระยะสั้น เพื่อดำเนินการจัดการที่ทำด้วยตนเองไม่ได้ เช่น การก่อสร้างหลังคาคลุมเตา การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ที่บ้านพ่อฮ้อยทา ถาด้อย และการจัดพิธีบวงสรวงเตา เป็นต้น และระยะยาว ลุงศรียังต้องการให้ชาวบ้านในชุมชน และหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นมีความตื่นตัว และตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรทางโบราณคดี เพื่อให้การอนุรักษ์เป็นไปอย่างยั่งยืน ทำให้ต้องพยายามหาหนทางที่จะทำให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเหล่านี้ได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางโบราณคดีด้วย อย่างน้อยที่สุดคือได้บุญกุศล เป็นต้น

อย่างไรก็ตามวิถีคิดในการจัดการรูปแบบที่สองนี้มีจุดร่วมกันอยู่ที่แนวคิดเรื่องรูปแบบการจัดการที่เหมาะสมว่าต้องเป็นการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ หรือการบริการทรัพยากร

ภาพที่ 71 วิธีคิดในการจัดการทรัพย์สินทางโบราณคดีของคนในชุมชนทุ่งม่าน

การศึกษาพบว่าวิธีคิดในการจัดการของคนในชุมชนทุ่งม่านจะมีความแตกต่างกันไปตามช่วงเวลา ซึ่งอาจแบ่งออกเป็น 3 ช่วง

ช่วงแรก คือช่วง พ.ศ.2525 ถึง พ.ศ.2530 การจัดการของชุมชนทุ่งม่านเกิดขึ้นภายใต้แนวคิดที่ว่าทรัพย์สินเป็นสิ่งที่ไม่มีเจ้าของ รวมถึงคนทุ่งม่านเองก็ไม่ใช่เจ้าของเตาโบราณหรือโบราณวัตถุ แต่เห็นว่าเป็นสิ่งที่มีมูลค่าสูง วิธีการจัดการเพียงอย่างเดียวคือการค้นหาเพื่อขายให้กับผู้ที่ต้องการเก็บสะสม สัมพันธ์กับปรากฏการณ์ การเข้ามาจัดการ สืบค้น และเก็บสะสมโบราณวัตถุของคนนอกชุมชนซึ่งเป็นนักวิชาการ นักสะสม และนายหน้าค้าเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง

ช่วงสอง คือช่วง พ.ศ.2530 เป็นต้นมา ลุงศรี และลุงตัน เริ่มมีวิธีคิดในการจัดการทรัพย์สินทางโบราณคดีที่แตกต่างออกไปจากคนในชุมชนคนอื่น ๆ คือแทนที่จะเห็นคุณค่าเชิงมูลค่าของโบราณวัตถุที่ทำให้เกิดการนำโบราณวัตถุไปขายให้คนนอกชุมชน ก็เริ่มมองเห็นว่าสามารถทำประโยชน์จากความรู้ทางวัฒนธรรมที่แฝงมากับลักษณะทางกายภาพที่มีความเฉพาะตัวของทรัพย์สินได้ การเปลี่ยนแปลงแนวคิดเรื่องคุณค่าในช่วงนี้เกิดขึ้นในช่วงปลายของการจัดการในช่วงแรก หรือต่อเนื่องกันมา โดยมีสาเหตุหลักมาจากได้เรียนรู้ในกระบวนการ

จัดการแบบชุดโบราณวัตถุไปขาย ที่ชาวบ้านจะมีบทบาทในการจัดการในรูปแบบของลูกมือ ที่ไม่ได้ตัดสินใจ หรือวางแผนการจัดการด้วยตนเอง รวมถึงไม่มีการศึกษา สร้างความรู้เกี่ยวกับทรัพยากร และไม่มี การประเมินคุณค่าทรัพยากรอย่างรอบคอบ แต่ก็ทำให้ลุงศรี ซึ่งร่วมลงมือจัดการ หรือลงทุนที่เฝ้าสังเกตการณ์จัดการในรูปแบบดังกล่าวได้เรียนรู้เรื่องทรัพยากรไปในตัว ทั้งในเรื่องของลักษณะทางกายภาพและคุณค่าของทรัพยากร ดังที่ลุงศรี และลงทุนได้ให้ข้อมูลไว้ว่า ความต้องการครอบครองโบราณวัตถุของคนนอกทำให้รู้ว่าทรัพยากรต้องมีคุณค่าอย่างมาก ทรัพยากรทางโบราณคดีน่าเป็นสมบัติของคนในชุมชนแทนที่จะเป็นคนนอก ในที่สุดก็นำไปสู่ความรู้สึกเสียดายสิ่งมีค่าที่ตนเองต้องสูญเสียไป รวมถึงรู้สึกไม่พอใจที่การแลกเปลี่ยนผลประโยชน์ไม่มีความเท่าเทียม ซึ่งคือการเรียนรู้ว่ารูปแบบการใช้ประโยชน์ทรัพยากรแบบนี้ไม่เหมาะสมสำหรับตนเอง ประกอบกับมีตัวอย่างของการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลง แล้วขายได้เท่ากับราคาโบราณวัตถุจริง ทำให้ทั้งสองท่านเปลี่ยนจากความคิดที่จะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีความเก๋แก่ของจริง มาเป็นการรื้อฟื้นความรู้เรื่องเทคโนโลยีสมัยโบราณ มาผสมผสานกับความคิดประสบการณ์ของตนเอง เพื่อที่จะสร้างสรรค์ทรัพยากรใหม่ขึ้นมาใช้ประโยชน์แทน ซึ่งคิดว่าน่าจะมีความยั่งยืนกว่ารูปแบบแรก โดยแนวคิดในการใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์ยังคงอยู่เหมือนเดิม แต่เป็นการใช้ประโยชน์พร้อมกับการอนุรักษ์ทรัพยากรเก่าและสืบสานภูมิปัญญาโบราณ

ช่วงที่สาม ประมาณ พ.ศ.2550 เป็นต้นมา พบว่าผู้จัดการชาวทุ่งม่าน คือชาวบ้านที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มอนุรักษ์มีวิถีคิดในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี เพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในรูปแบบใหม่ หรือพัฒนาเพิ่มเติมจากแนวความคิดเดิม คือมองเห็นว่าทรัพยากรเป็นสมบัติของคนในชุมชน ดังนั้นจึงมีสิทธิในการใช้ประโยชน์และมีหน้าที่ในการดูแลรักษาโดยตรง ทรัพยากรมีคุณค่าหลากหลายแง่มุม ทั้งในเชิงศาสตร์ ในฐานะของทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว คุณค่าในการเป็นเครื่องมือพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญในทางวัตถุ และคุณค่าในฐานะของสื่อในการให้ความรู้เรื่องทรัพยากรเองให้กับคนในชุมชน และคนนอกชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นสื่อในการแสดงถึงความรู้ ความสามารถของคนในชุมชนในการจัดการทรัพยากรเชิงอนุรักษ์ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง และความเลื่อมใสจากคนอื่น โดยมีสาเหตุสำคัญมาจากการเข้ามาของคนนอกชุมชนที่เป็นนักวิชาการ และนักพัฒนา ซึ่งนำแนวคิดของการพัฒนา

แหล่งเป็นทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว และแนวคิดโบราณคดีชุมชน ที่ใช้ทรัพยากรทางโบราณคดี เป็นเครื่องมือในการพัฒนาศักยภาพ และความมั่นใจในการจัดการทรัพยากรเชิงอนุรักษ์ด้วยตนเองเข้ามาในชุมชนทุ่งม่าน

ทั้งนี้ในการศึกษาพบว่าคนในชุมชนทุ่งม่านมีแนวคิดเรื่องวิธีที่เหมาะสมในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีที่แตกต่างกัน ทำให้เห็นว่าผู้จัดการในชุมชนไม่ได้รับแนวความคิดเรื่องคุณค่า และวิธีการจัดการจากคนนอกมาเหมือนกันหมด แต่จะเลือกวิธีคิดที่มีความเหมาะสมกับความต้องการในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร และศักยภาพ รวมถึงความถนัดของตนเองมากที่สุด เช่น ลุงศรี ลีมนेत्र ที่สามารถสร้างผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจจากทรัพยากรอยู่เดิมแล้ว ไม่นำแนวคิดเรื่องการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวมาใช้ แต่เลือกแนวคิดของการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้และการอนุรักษ์สภาพทางกายภาพเตาโบราณ เพื่อใช้ทรัพยากรเป็นสื่อในการถ่ายทอดความรู้ให้กับผู้สนใจ พร้อมกับการสร้างความภูมิใจในตัวเอง ในฐานะผู้รู้ และผู้ถ่ายทอดความรู้นั้น ทั้งยังช่วยเสริมให้สามารถขายผลิตภัณฑ์เวียงกาหลงรุ่น 2 ของตนเองได้ดียิ่งขึ้นด้วย สวณกลุ่มอนุรักษ์ฯ ซึ่งเป็นเกษตรกรนั้นเลือกวิธีการจัดการเป็นแหล่งท่องเที่ยว และเป็นเครื่องมือในการสื่อสารกับคนในชุมชน และคนนอก ว่าตนเองมีความชอบธรรมในการจัดการ และสามารถจัดการทรัพยากรในรูปแบบที่สังคมยอมรับได้ นำไปสู่การได้มาซึ่งชื่อเสียง และความภาคภูมิใจในตนเอง

2.3 วิธีการจัดการ

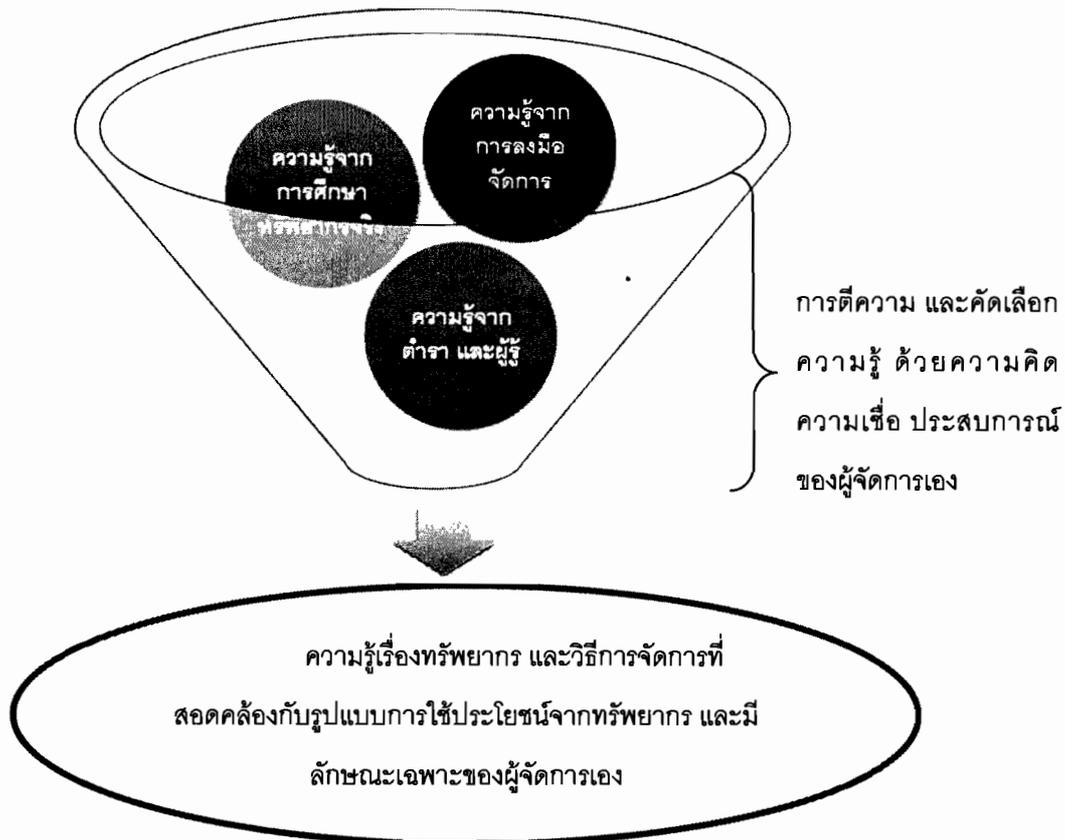
การลงมือปฏิบัติ สัมพันธ์กับการวิธีคิด เมื่อวิธีคิดเปลี่ยน การลงมือจัดการจัดการของคนทุ่งม่านก็เปลี่ยนตาม ในชุมชนทุ่งม่านผู้ศึกษาพบกิจกรรมการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมทุกกระบวนการ ตั้งแต่การเตรียมการจัดการ การแสวงหาความร่วมมือในการจัดการจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกลุ่มต่างๆ การศึกษา หรือสร้างความรู้เรื่องทรัพยากร การดำเนินการปกป้อง หรือรักษาคุณค่า และความหมายทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของทรัพยากร การพัฒนาทรัพยากรเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ภายใต้คุณค่าของสังคมปัจจุบัน และการดูแลสภาพการจัดการที่ดีให้ยั่งยืน ทั้งนี้กระบวนการดังกล่าวไม่ได้มีแบบแผนว่าต้องทำอะไรก่อนหลัง และสามารถจัดกลุ่มกิจกรรมการจัดการได้ 3 กระบวนการ ซึ่งมีความสัมพันธ์กัน และไม่ได้มีลำดับขั้นตอน ว่ากระบวนการใดต้อง

ดำเนินการก่อนหรือหลัง และบางครั้งก็เกิดขึ้นพร้อมๆ กัน รวมถึงเป็นกระบวนการที่ไม่เป็นทางการ ไม่มีแบบแผน แต่มีความยืดหยุ่นตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริงดังนี้

2.3.1 กระบวนการศึกษา และสร้างความรู้เรื่องทรัพยากร และวิธีการจัดการ ควบคู่กับการประเมินคุณค่าทรัพยากร ชาวบ้านทุ่งม่านมีวิธีการสร้างความรู้ด้วยการแสวงหาความรู้จากแหล่งความรู้ต่างๆ ทั้งการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงในการจัดการ การเรียนรู้จากตำราหรือผู้รู้ และการสังเกตจากทรัพยากรจริง จากนั้นจะทำการคัดเลือก หรือตีความความรู้นั้นอีกครั้งด้วยความคิด ความเชื่อ หรือประสบการณ์ของตนเอง จนได้เป็นความรู้ที่มีลักษณะเฉพาะของตนเอง ไม่ได้เน้นการค้นพบความจริงแท้ แต่เน้นความกลมกลืนสอดคล้องกับการจัดการ และความน่าเชื่อถือของข้อมูล ใช้ในการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี และใช้ในการถ่ายทอดให้กับผู้อื่นได้รับรู้ เช่น ลุงทัน กับลุงศรี ใช้คำว่าเซลาดอนในการเรียกผลิตภัณฑ์ที่ตนเองผลิตขึ้นมาใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นเครื่องปั้นดินเผาประเภทเขียนลายดำบนพื้นขาวได้เคลือบ เพื่อแสดงถึงการผลิตเครื่องปั้นดินเผาตามวิธีการสมัยโบราณ หรือการที่ลุงทันเพิ่มลายรูปสัตว์ เช่นลายเต่า เข้าไปในลวดลายตกแต่งเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงเพื่อให้สอดคล้องกับความเชื่อเรื่องมงคล 4 ประการที่ลุงทันใช้เป็นเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ของตนเอง เป็นต้น

2.3.1.1 การแสวงหาความรู้เรื่องทรัพยากร และวิธีการจัดการ ทรัพยากรทางโบราณคดี การเรียนรู้ 3 รูปแบบ ได้แก่ การเรียนรู้ในกระบวนการจัดการ หรือการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงทั้งในการจัดการของตนเอง และจากการร่วมดำเนินการจัดการกับผู้จัดการอื่น เช่น การเรียนรู้เรื่องลวดลาย และรูปทรงของเครื่องปั้นดิน รวมถึงตำแหน่งที่ตั้งของเตาเวียงกาหลงจากการขุดหาโบราณวัตถุของลุงศรี ลีมนेत्र และชาวบ้านในกลุ่มอนุรักษ์ การทดลองผลิตเครื่องปั้นดินเผาตามแบบวิธีการโบราณด้วยตนเอง ของลุงทัน ธิจิตต์ และลุงศรี ลีมนेत्र การเรียนรู้เรื่องลักษณะของเตาโบราณจากขุดค้นศึกษาเตาในชุมชน และในที่ทำกินร่วมกับรองศาสตราจารย์สายันต์ ไพเราะภูจิตร และการร่วมเรียนรู้การจัดทำพิพิธภัณฑ์ ร่วมกับกลุ่มโบราณคดีอาสา เป็นต้น การศึกษาจากตำรา ของผู้ที่ศึกษาไว้ก่อนหน้าแล้ว หรือการศึกษาจากผู้รู้ ได้แก่ การศึกษาเรื่องลวดลาย อุณหภูมิการเผาเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงของลุงทัน การศึกษาวิธีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาจากเพื่อนที่เป็นช่าง การสร้างเตาจากตำราของอาจารย์มหาวิทยาลัย แม่ฟ้าหลวง ของลุงศรี เป็นต้น และการเรียนรู้จากการสังเกตศึกษาจากทรัพยากรจริง เช่น การ

สำรวจที่ตั้งเนินดินเตาเวียงกาหลง ของลุงตัน การศึกษาลักษณะโครงสร้างเตาโบราณเพื่อนำมาใช้สร้างเตาดินสำหรับเผาเครื่องปั้นดินเผาของลุงศรี เป็นต้น

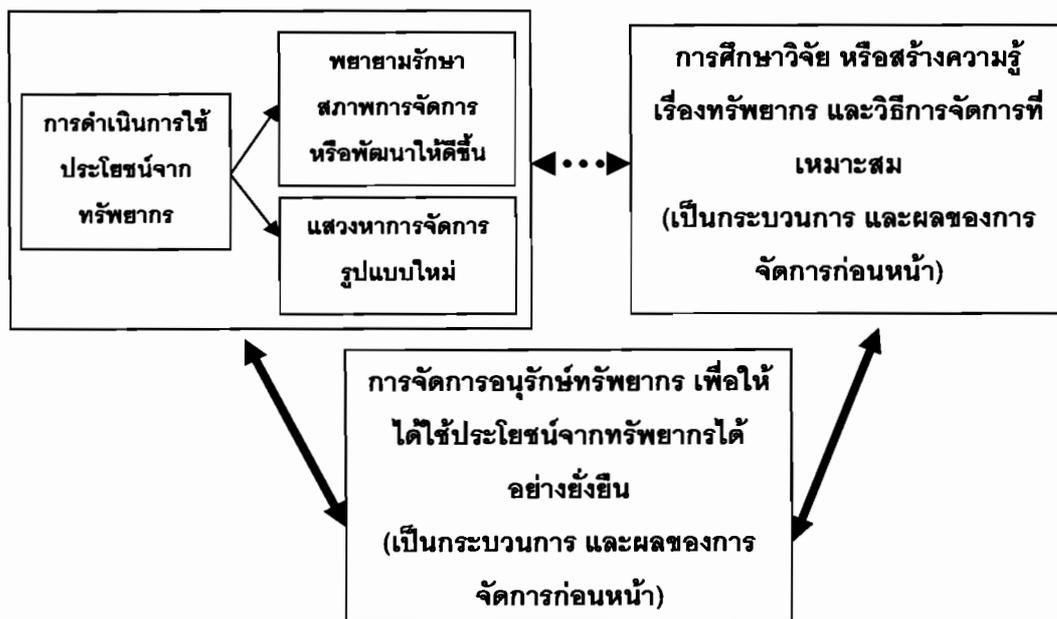

ภาพที่ 72 กระบวนการสร้างความรู้เรื่องทรัพยากร และวิธีการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี ของชาวบ้านทุ่งมาน

2.3.1.2 การใช้ประโยชน์จากคุณค่าด้านต่างๆ ของทรัพยากร หรือการนำความรู้จากการศึกษามาใช้ประโยชน์ มีหลายรูปแบบ ได้แก่ การใช้ประโยชน์จากความเก่าแก่ของทรัพยากรด้วยชุดหาขายให้กับนักสะสมเพื่อให้ได้รายได้ตอบแทน การใช้ความรู้เรื่องรูปแบบ และวิธีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบ จำหน่ายเป็นโบราณวัตถุ และสินค้าศิลปวัฒนธรรม การจัดการอนุรักษ์เตาเวียงกาหลง เพื่อรักษาไว้ให้คนรุ่นหลัง หรือคนในยุคปัจจุบันได้ศึกษา เรียนรู้ ชื่นชม เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง ในฐานะที่เป็นเจ้าของ และดูแลจัดการอย่างเหมาะสม เพื่อสร้างความชอบธรรมในการใช้ประโยชน์

และความชอบธรรมในการจัดการด้วยตนเอง ควบคุมการดูแลสภาพของการจัดการที่ประสบความสำเร็จให้ต่อเนื่องมั่นคง

2.3.1.3 การอนุรักษ์ หรือรักษาคุณค่าของทรัพยากร เพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน มีทั้งที่ตั้งใจดำเนินการในรูปแบบของการอนุรักษ์โดยตรง และการจัดการที่ทำให้เกิดต่อเนื่องเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรทางโบราณคดี ได้แก่ การปกป้องสภาพทางกายภาพของทรัพยากรในรูปแบบต่างๆ เช่น การสร้างหลังคาคลุมเตาเวียง กากหลงที่ถูกขุดค้นศึกษาเรียบร้อยแล้ว การดูแลทำความสะอาด และความพยายามในการสร้างแนวร่วมการจัดการในเชิงอนุรักษ์ เช่น การที่ลุงศรีพยายามอธิบายความสำคัญ และวิธีการดูแลเตาโบราณให้กับพ่ออู๋ยทา ถาดูยจนกระทั่งพ่ออู๋ยรู้สึกเป็นเจ้าของ และผูกพันกับเตาทุงม่าน พ่อทา และทำการดูแลทำความสะอาด รวมถึงสามารถนำชมเตาให้กับผู้สนใจที่มาเยี่ยมชมตามประสบการณ์ของตนเองได้ เป็นต้น

ภาพที่ 73 แสดงความสัมพันธ์ของกระบวนการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนทุ่งม่าน

เมื่อเรียงลำดับตามลำดับเวลา จะพบว่าการจัดการของชาวบ้านทุ่งม่านมีรูปแบบต่างๆ ดังนี้

ในช่วง พ.ศ.2525 ถึง 2530 ชาวทุ่งม่านดำเนินการจัดการต่อแหล่งเตาและโบราณวัตถุที่เกี่ยวข้องในรูปแบบของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร โดยการขุดหาโบราณวัตถุขายสนองความต้องการสะสมของนักสะสม และนักวิชาการจากภายนอกชุมชน แลกกับเงินที่นำมาใช้เสริมรายได้ของครอบครัวเพียงอย่างเดียว โดยไม่มีการทำการศึกษาทรัพยากรมาก่อน แต่เมื่อได้ดำเนินการจัดขุดลงได้ทำให้เกิดความพยายามหาวิธีการอนุรักษ์โบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลง ได้แก่ การจัดการของลุงศรี ลีมนेत्र และชาวบ้านในกลุ่มอนุรักษ์บางคน โดยชาวบ้านคนอื่น ยกเว้นลุงศรีจะยังคงจัดการด้วยวิธีการนี้ไปจนถึง ปี พ.ศ.2550

ช่วง พ.ศ.2530 จนถึงปัจจุบัน มีชาวทุ่งม่านบางคน ที่เปลี่ยนแปลงรูปแบบของการใช้ประโยชน์จากคุณค่าสังคมร่วมสมัย จากการขายทรัพยากรเก่าๆ มาผลิตทรัพยากรใหม่ขายแทน และเพื่อที่จะผลิตทรัพยากรใหม่ขึ้นได้ ทำให้เกิดสร้างความรู้เรื่องทรัพยากร ได้แก่ การศึกษารูปร่างลักษณะ และภูมิปัญญาโบราณที่ผลิตทรัพยากรนั้นขึ้นมา จนกระทั่งสามารถสร้างทรัพยากรใหม่ที่ลักษณะเฉพาะ เช่น “เครื่องเคลือบเวียงกาหลง” ของลุงตัน ธิจิตต์ และ “เครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงรุ่น 2 ของลุงศรี ลีมนेत्र” และเมื่อสร้างทรัพยากรใหม่ขึ้นมาใช้ประโยชน์ได้ ก็ทำให้ทำให้เกิดการจัดการเพื่อให้ผลของการจัดการนั้นยั่งยืน โดยเหตุที่ทำให้ผู้จัดการทั้งสองเปลี่ยนแปลงวิธีการจัดการดังกล่าว ก็เพราะการจัดในช่วงเวลาก่อนหน้าได้ทำให้ทั้งสองได้เรียนรู้ ทำความรู้จักทรัพยากรมากขึ้น และเกิดการประเมินคุณค่าของทรัพยากรใหม่ ทำให้พบว่าการจัดการในรูปแบบการขุดขายนั้นทำให้เกิดปัญหา คือเป็นการจัดการที่ไม่มีความยั่งยืน ทั้งผลของการจัดการ และทำให้ทรัพยากรหมดไปจากชุมชน จนตนเองอาจไม่สามารถใช้ประโยชน์ได้อีก จนทำให้เกิดการพัฒนาวิธีการจัดการที่เป็นการปกป้องทรัพยากรไปในตัว พร้อมกับทำประโยชน์จากทรัพยากรได้

โดยเฉพาะการจัดการของลุงศรี ลีมนेत्र มีความน่าสนใจตรงที่การจัดการเพื่อใช้ประโยชน์จากคุณค่าของสังคมร่วมสมัยนั้นในครั้งแรกยังเป็นการหาประโยชน์จากความต้องการในการสะสมโบราณวัตถุของบรรดานักสะสมโบราณวัตถุอยู่ ดังนั้นลุงจึงผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่ลักษณะเหมือนของเก่าทุกประการขึ้นมา แล้วขายในราคาโบราณวัตถุให้กับนายหน้าที่มารับซื้อ เพื่อนำไปขายต่อให้นักสะสมต่อไป แต่ก็ได้เรียนรู้ว่าการขายในรูปแบบนี้ไม่ยั่งยืน เมื่อถูกบรรดานักสะสมตรวจสอบว่าไม่เก่าจริง ในปี พ.ศ. 2543 ในที่สุดลุงจึงเปลี่ยนมาขาย

ทรัพยากรใหม่ ในฐานะที่เป็นผลิตภัณฑ์งานฝีมือสินค้าที่เป็นงานศิลปวัฒนธรรมที่สร้างขึ้นใหม่ แทน

ช่วง พ.ศ.2550-2552 ได้เกิดการพัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรใหม่ อีกครั้ง เนื่องจากวิธีคิด หรือเป้าหมายของการจัดการทรัพยากรมีความเปลี่ยนแปลง กล่าวคือคน ในชุมชนทุ่งม่านต้องการใช้ทรัพยากรเพื่อให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน เป็นเครื่องมือ พัฒนาชุมชนให้มีความเจริญ และเป็นสื่อในการให้ความรู้เรื่องทรัพยากรเองให้กับคนในชุมชน และคนนอกชุมชน รวมถึงเป็นการแสดงถึงความรู้ ความสามารถของคนในชุมชนในการจัดการ ทรัพยากรเชิงอนุรักษ์ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง และความเลื่อมใสจากคนอื่น จะเห็นว่า เป้าหมายของการจัดการไม่เพียงต้องการให้เกิดประโยชน์ต่อตัวของคนทุ่งม่าน ที่เป็นผู้จัดการ เท่านั้น แต่พวกเขายังต้องการให้การใช้ประโยชน์นั้นได้รับการยอมรับจากสังคมด้วย เพื่อให้การให้ สามารถจัดการเพื่อใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ทำให้เกิดรูปแบบของการจัดการเพื่อปกป้องคุณค่า ทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของทรัพยากร ได้แก่ หาวิธีการเพื่อรักษา ปกป้องสภาพทางกายภาพของ ทรัพยากรด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้ทางโบราณคดี และการสร้างหลังคา คลุมเตา การคอยดูแลรักษาภูมิทัศน์ใกล้ๆ เตาน้ำมอม เป็นต้น นอกจากนี้ยังเกิดการแสวงหา ความมีส่วนร่วมในการจัดการจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องคนอื่น

2.4 ผลของการจัดการ ผลของการจัดการโดยคนในชุมชน แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ ผลได้ตามเป้าหมายของของการจัดการ ที่ได้ตั้งไว้ ผลต่อเนื้อที่ทำให้เกิดการจัดการ ที่มีวิธี คิด และวิธีการจัดการที่แตกต่างไปจากเดิม

การจัดการของชาวทุ่งม่าน ทำให้ได้ผลลัพธ์ตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ การขุดหา โบราณวัตถุขาย ทำให้ผู้จัดการซึ่งเป็นชาวบ้านทุ่งม่านได้รับรายได้ ตั้งแต่ไม่ถึง 10 บาท จนกระทั่ง ถึงหลักหมื่น การผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบของโบราณ ไม่ว่าจะเป็นการขายเป็นโบราณวัตถุ หรือขายเป็นงานศิลปหัตถกรรม ทำให้ลุงศรี และลุงตันได้ผลตอบแทนมากมาย ทั้งรายได้และ ชื่อเสียง การจัดการเชิงอนุรักษ์ของกลุ่มอนุรักษ์ และลุงศรี ถึงแม้ว่ายังไม่ค่อยบรรลุเป้าหมายที่ตั้ง ไว้ เช่น เกิดการท่องเที่ยวในชุมชน หรือก่อให้เกิดการพัฒนาถนนหนทางในที่ดินทำกินให้ดีขึ้น แต่ กิจกรรมการจัดการที่เป็นการปกป้องทรัพยากร เช่น การช่วยกันสร้างหลังคาคลุมเตาเผาที่ถูกต้อง

คั้นแล้ว การคอยดูแล และความพยายามในหารประชาสัมพันธ์ไม่ให้มีการขูดหาโบราณวัตถุขาย ก็ทำให้ชาวทุ่งม่านสามารถสามารถปกป้องทรัพยากรที่ยังหลงเหลืออยู่ในชุมชนไว้ได้

นอกจากผลลัพธ์ของการจัดการแล้ว การจัดการเหล่านี้ยังทำให้เกิดผลสืบเนื่องหรือผลกระทบจากกระบวนการ และผลลัพธ์ของการจัดการดังกล่าวมาแล้วด้วย ซึ่งเป็นบทเรียนที่ทำให้ในที่สุดชุมชนทุ่งม่าน ได้ค้นพบวิธีการจัดการที่เหมาะสมสำหรับตนเอง ณ ขณะนี้

การจัดการในรูปแบบของการขูดหาโบราณวัตถุขาย แม้ว่าจะทำให้คนทุ่งม่านได้เงินเป็นสิ่งตอบแทน แต่ก็เป็นการที่ผิดกฎหมาย นั่นหมายความว่าในการจัดการในรูปแบบนี้เป็นสิ่งที่สังคมไม่ยอมรับ ซึ่งชาวบ้านก็รู้ดี ถึงแรงต่อต้านจากสังคมบางส่วน แต่ก็ไม่ใช่สาเหตุหลักที่ทำให้คนทุ่งม่านบางส่วน เช่น ลุงศรี ลีมนेत्र ลุงทัน ธิจิตต์ง เปลี่ยนแปลงวิธีคิด และวิธีการจัดการมาเป็นผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบ ขายแทนของเก๋ๆจริงๆ หรือทำให้ชาวบ้านซึ่งต่อมาได้รวมตัวกันเป็นกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม กลุ่มน้ำแม่เสียว (ต่อมาเปลี่ยนเป็น กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติ และโบราณคดี กลุ่มน้ำแม่เสียว) เปลี่ยนจากนักขูดหาโบราณวัตถุมาเป็นนักอนุรักษ์ แต่เป็นเพราะผลสืบเนื่องของการจัดการในรูปแบบแรก ที่ทำให้ได้เรียนรู้ทำความเข้าใจทรัพยากรมากขึ้น นำไปสู่การมองเห็นคุณค่าของทรัพยากรมากกว่าเรื่องเงินตรา (ถึงแม้ว่าจะยังไม่รู้ว่ามีคุณค่าอะไรกันแน่) ทำให้เกิดความเสียหายทรัพยากรที่อาจจะหมดไปจากบ้านของตนเอง และเริ่มไม่พอใจกับการที่คนนอกเจ้ามาช่วยประโยชน์ จนทำให้คนในชุมชนได้รับผลตอบแทนที่ไม่คุ้มค่ากับการเสียทรัพยากรไป การแอบขโมยโบราณวัตถุที่ถูกขูด และพักไว้ในชุมชน หรือการแอบเก็บโบราณวัตถุที่ขูดหาได้เก็บไว้เพื่อขายในราคาที่สูงขึ้นกว่าราคาที่ตั้งไว้ ได้พัฒนามาเป็นการผลิตของเลียนแบบขายเป็นโบราณวัตถุ ที่ทำให้ได้ทั้งเงิน และสามารถเก็บโบราณวัตถุไว้ในชุมชนของตนเองได้

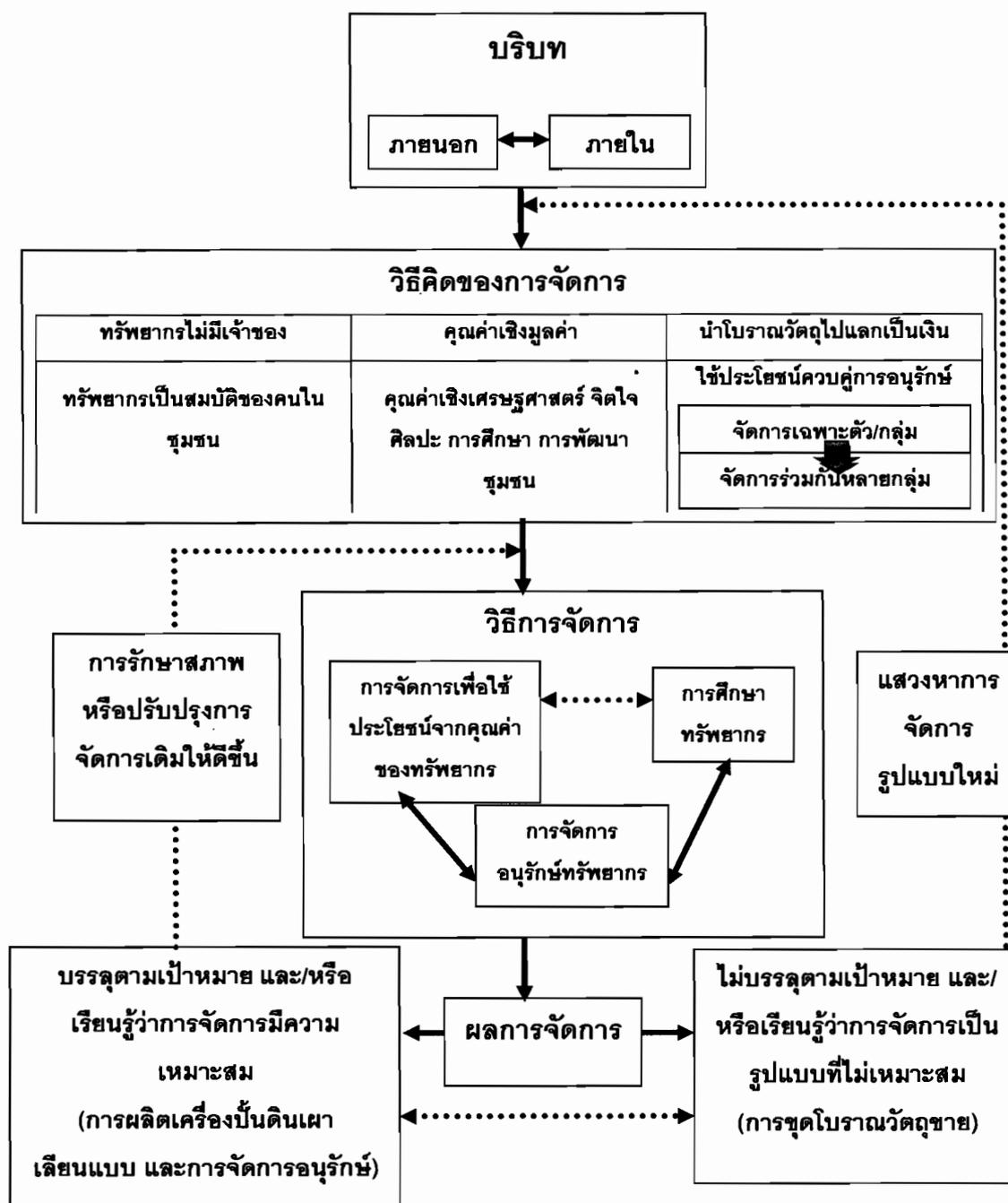
แต่การผลิตของเลียนแบบดังกล่าว ก็มีผลกระทบของมัน ไม่เพียงแต่ทำให้ลุงศรี มีเงินทองมากพอจะตั้งตัว หรือปกป้องโบราณวัตถุส่วนหนึ่งไว้ได้ การจัดการนี้ยังส่งผลให้ผลิตภัณฑ์ของลุงศรี ถูกตรวจสอบโดยนักวิชาการ และนักสะสมซึ่งสูญเสียมูลค่าไปได้ไปมาก แต่ก็มีอำนาจเพียงพอจะป่าวประกาศว่าผลิตภัณฑ์เหล่านี้ เป็นเรื่องของการหลอกลวง สิ่งนี้เองที่ทำให้การจัดการดังกล่าวของลุงศรีสะดุดลง (นายศรี ลีมนेत्र 2552) และส่งผลให้เกิดการจัดการรูปแบบใหม่ซึ่งมีความยั่งยืนกว่า ลุงศรี และลุงทันยังคงผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบของโบราณเช่นเดิม

แต่ขายในฐานะที่เป็นงานฝีมือของทั้งสองเอง การจัดการครั้งนี้อาจจะได้เงินตอบแทนน้อยกว่าแบบเก่า แต่มีความยั่งยืนกว่า และยังทำให้ทั้งสองได้รับการยอมรับจากคนในสังคม และหน่วยงานราชการว่าเป็นศิลปิน เป็นผู้รู้ และผู้สืบสานภูมิปัญญาโบราณอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม การจัดการในรูปแบบนี้ ทรัพยากรทางโบราณคดี หรือเตา และโบราณวัตถุของจริงยังคงมีบทบาทสำคัญในการยืนยันว่าสิ่งที่ทั้งสองได้ศึกษา และความรู้ที่สร้างขึ้นซึ่งเป็นจุดขายของผลิตภัณฑ์คือความจริง ในขณะที่ผลิตของเลียนแบบจำหน่าย ทั้งสองก็ต้องใช้เตาและโบราณวัตถุ เป็นสื่อในการถ่ายทอดความรู้นั้น และสิ่งนี้เป็นผลที่ก่อให้เกิดการจัดการในรูปแบบหนึ่ง เมื่อสภาวะการณ์มีความเหมาะสมที่จะทำได้

ในที่สุด ผลต่อเนื่องจากการขุดโบราณวัตถุขาย ที่ทำให้ชาวบ้านเริ่มรู้จักทรัพยากร และเห็นว่าทรัพยากรมีคุณค่ามากขึ้น รวมถึงผลสืบเนื่องของการทำธุรกิจที่มีทรัพยากรเป็นฐานที่ต้องมีการรื้อฟื้น และผลิตซ้ำความหมายทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของทรัพยากรขึ้นมา ก็ทำให้ชาวบ้านที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มอนุรักษ์ รวมไปถึงลุงศรีร่วมมือกับนักวิชาการจากภายนอกในการจัดการกับทรัพยากรด้วยแนวคิดโบราณคดีชุมชน รวมจัดการเพื่ออนุรักษ์ทรัพยากรเพื่อที่จะได้สิทธิ์ในการจัดการทรัพยากรอย่างเปิดเผย ในฐานะของผู้ที่มีความรู้ และศักยภาพเพียงพอที่จะจัดการได้

จากการศึกษาประเด็นในการจัดการทั้งบริบท วิธีคิด กระบวนการหรือวิธีการจัดการ และผลของการจัดการ ทำให้สามารถสรุปรูปแบบการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชาวทุ่งม่านในภาพรวม ตั้งแต่ พ.ศ.2520 ถึง พ.ศ.2552 ดังภาพที่ 74

ภาพที่ 74 รูปแบบการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของชุมชนทุ่งม่าน

การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของคนในชุมชนทุ่งม่านนั้น เป็นการจัดการที่ไม่ได้มีการวางแผนที่แน่นอน แต่เป็นการจัดการที่เป็นไปตามสถานการณ์ในช่วงเวลาหนึ่งๆ ทั้งสถานการณ์จากภายนอกที่ส่งผลกระทบ และสถานการณ์ภายในของคนในชุมชนโดยรวม และของ

ผู้จัดการแต่ละคน หรือแต่ละกลุ่มเอง โดยมีลักษณะเป็นการแก้ปัญหา และเรียนรู้โดยการลงมือปฏิบัติจริงจนกระทั่งค้นพบรูปแบบของการจัดการที่มีความเหมาะสม คือเป็นรูปแบบของการจัดการที่ทำให้ผู้จัดการได้รับผลประโยชน์ดังที่มุ่งหวังไว้ ในขณะเดียวกันก็เป็นการรักษาสภาพและคุณค่าของทรัพยากรไม่ให้เกิดการทำลาย ทำให้ผู้จัดการซึ่งเป็นคนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้อย่างยั่งยืน ยาวนาน

ด้วยเหตุที่การจัดการเตาโบราณ และโบราณวัตถุเวียงกาหลง ของคนในชุมชนทุ่งม่านมีความเกี่ยวข้องกับบริบทจากภายนอก และภายใน โดยเฉพาะบทเรียนที่ได้รับจากการในครั้งก่อนหน้า ทำให้การจัดการมีลักษณะเป็นพลวัตร มีความเปลี่ยนแปลงวิธีคิด และรูปแบบของการจัดการไปตามแต่กาลเวลาตลอดระยะเวลากว่า 30 ปี โดยมีทิศทางที่มุ่งไปสู่การจัดการที่อยู่ภายใต้วิธีคิดของการใช้ประโยชน์ หรือการพัฒนาทรัพยากรเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรที่เป็นของแท้ และมีความดั้งเดิมทางวัฒนธรรม โดยวิธีการจัดการที่ก่อให้เกิดการทำลายทรัพยากรนั้น แม้ว่าจะทำให้คนในชุมชนได้ผลประโยชน์ แต่ก็ไม่ยั่งยืนและไม่เป็นที่ยอมรับจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องคนอื่น ๆ จึงถูกยกเลิกการดำเนินการ และแสวงหารูปแบบการจัดการรูปแบบใหม่ เมื่อสถานการณ์เอื้ออำนวย ได้แก่ การขุดหาโบราณวัตถุจำหน่าย ส่วนการจัดการที่ทำให้คนในชุมชน ซึ่งเป็นผู้จัดการได้รับประโยชน์ สามารถรักษาทรัพยากรไว้ใช้ประโยชน์ได้ยาวนาน และเป็นที่ยอมรับนั้น ผู้จัดการก็จะยังคงรูปแบบการจัดการรูปแบบเดิมไว้ รวมถึงมีความพยายามปรับปรุงรูปแบบวิธีการจัดการเดิมให้ดีขึ้นอีกด้วย เช่น การผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบโบราณวัตถุเวียงกาหลงจำหน่ายเป็นผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมร่วมสมัย และการจัดการอนุรักษ์เตาโบราณ และโบราณวัตถุ เพื่อใช้ประโยชน์เป็นศูนย์การเรียนรู้ รวมถึงใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในอนาคต

กระบวนการ หรือวิธีการในการจัดการเปลี่ยนจากการจัดการเพื่อตอบสนองความต้องการใช้ประโยชน์จากคุณค่าร่วมสมัยเพียงอย่างเดียวมาเป็นการใช้ประโยชน์บนพื้นฐานของการศึกษาทำความเข้าใจความดั้งเดิมของทรัพยากร และการอนุรักษ์ปกป้องลักษณะดั้งเดิมทางวัฒนธรรมไว้ รวมถึงพยายามสืบต่อ ผลิตซ้ำ โดยการประยุกต์เอาภูมิปัญญาโบราณบางส่วนมาสร้างสรรค์ทรัพยากรขึ้นมาใหม่ เพื่อตอบสนองความต้องการใช้ประโยชน์ของคนปัจจุบันในรูปแบบของผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมร่วมสมัย รูปแบบของการจัดการมีความหลากหลายตามบริบทภายใน

ของผู้จัดการแต่ละคน หรือแต่ละกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นการอนุรักษ์เตาโบราณ การผลิตเลียนแบบโบราณวัตถุ การใช้เป็นศูนย์เรียนรู้ ความคาดหวังในการใช้เป็นทรัพยากรเพื่อการท่องเที่ยว เป็นต้น ขึ้นอยู่กับความสนใจ และศักยภาพของผู้จัดการแต่ละคน หรือแต่ละกลุ่ม ทั้งในแง่ความรู้ ทักษะ และทุนในด้านต่างๆ นอกจากนี้ลักษณะของการจัดการโดยคนในชุมชนยังมีหลายระดับทั้งที่เป็น การจัดการโดยหน่วยที่เป็นปัจเจกบุคคล ครอบครัว เช่น การผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบโบราณวัตถุจากเตาเวียงกาหลงของนายศรี ลีเมตร และนายทัน ธิจิตตั้ง ระดับกลุ่มที่เกิดจากการรวมตัวกันของชาวบ้านในชุมชนหลายครอบครัว เช่น การจัดการอนุรักษ์เตาเวียงกาหลงของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และโบราณคดี ป้าแม่เฮี้ยว เวียงกาหลง ส่วนการจัดการในระดับที่มีการทำงานร่วมกันของกลุ่มต่างๆ ในชุมชนซึ่งเกิดขึ้นในกิจกรรมที่คนจากภายนอกสร้างขึ้นเช่น การขุดค้นศึกษาเตาเวียงกาหลง การจัดทำพิพิธภัณฑ์ชุมชน รวมทั้งการจัดพิธีบวงสรวงเตาเวียงกาหลง

การจัดการรูปแบบที่ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนหลายกลุ่ม รวมถึงคนนอกชุมชนมีมากขึ้น ซึ่งการมีส่วนร่วม หรือการจัดการร่วมกันนั้นจะมีความยืดหยุ่น ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมในแต่ละกรณี ทำให้ในการจัดการรูปแบบเดียวกันบางครั้งชาวบ้านจะดำเนินการร่วมกัน โดยเฉพาะการจัดการที่ไม่สามารถทำด้วยตนเองได้สำเร็จ ต้องพึ่งพิงกันและกันในเรื่องของความรู้ ทุน และแรงงาน และในบางครั้งก็จะแยกกันดำเนินการโดยอยู่บนแนวคิดที่ว่าเป็นการทำงานส่วนของตนเองมีความรู้ หรือมีความสะดวก ที่เป็นส่วนหนึ่งของงานของกลุ่ม หรือของชุมชน ในภาพรวม โดยไม่มีการวางแผนร่วมกันเป็นทางการ แต่เป็นการรวมตัวกันเฉพาะกิจตามสถานการณ์ที่เผชิญในเวลานั้น และแม้ว่าจะไม่มีผู้นำในการจัดการที่ชัดเจน แต่กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และโบราณคดี ป้าแม่เฮี้ยว เวียงกาหลงมีพลังในการผลักดันให้การจัดการดำเนินไปได้ ด้วยการเป็นผู้ประสานงานกับทั้งคนในชุมชนกลุ่มต่างๆ และคนจากนอกชุมชนให้เข้ามาสนับสนุนการจัดการ อีกทั้งยังมีกำลังคนในการช่วยกันดำเนินการจัดการให้ประสบความสำเร็จได้ในระดับที่น่าพอใจ การมีส่วนร่วมใน

นอกจากนี้การจัดการในระดับชุมชนยังเกิดขึ้นจากการเผยแพร่แนวความคิดของคนในชุมชนสู่คนในชุมชนด้วยตนเอง เช่น กรณีที่ลุงศรีใช้ความเชื่อเรื่องวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่สิงสถิตย์ที่เตาโบราณ เรื่องการทำบุญ และความเป็นเจ้าของ ทำให้พ่อฮุยทา ถาดู๋ เป็นแนวร่วมในการอนุรักษ์เตาโบราณ เป็นต้น เป็นที่น่าสังเกตว่า การจัดการที่ประสบความสำเร็จของผู้จัดการใน

ชุมชนด้วยกัน จะทำให้เกิดผู้ที่สนใจเข้าร่วมด้วย เช่น การผลิตเครื่องปั้นดินเผาโบราณนั้นเริ่มจากการดำเนินการจัดการของปัจเจก หรือหน่วยครอบครัว ต่อมาเมื่อประสบความสำเร็จแล้วจึงมีคนในชุมชนเข้ามาร่วมผลิตด้วย จนการจัดการขยายขนาดขึ้นเป็นระดับกลุ่ม และความสำเร็จของการจัดการอาจทำให้มีการรับเอาแนววิถีคิดในการจัดการไปดำเนินการเอง ทำให้แม้ไม่ได้จัดการร่วมกัน แต่ก็เป็นการขยายระดับของการจัดการ จากคนๆ เดียว หรือกลุ่มเดี่ยวออกเป็นหลายกลุ่มที่มีวิถีคิดเหมือนกันทำให้เกิดผลของการจัดการที่ขยายวงกว้างออกไปด้วย เช่น การผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบโบราณวัตถุ รวมไปถึงกรณีการชุดโบราณวัตถุขาย ดังนั้นการจัดการทรัพยากรในระดับชุมชนจึงไม่ใช่สิ่งที่จะเกิดขึ้นมาได้โดยง่าย แต่ต้องทำให้คนในชุมชนเห็นถึงความสำเร็จของการจัดการเสียก่อน

ในปัจจุบันการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีบางรูปแบบประสบความสำเร็จไปแล้วโดยเฉพาะการจัดการที่ผู้จัดการใช้เวลาการเรียนรู้ และสั่งสมประสบการณ์มายาวนาน จนกระทั่งเกิดความเข้าใจทั้งทรัพยากร หลักการ และวิธีการของรูปแบบการจัดการ ได้แก่ การผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบโบราณวัตถุจำหน่ายเป็นผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมร่วมสมัย ส่วนการจัดการรูปแบบใหม่ๆ ที่ถูกเสนอจากนักวิชาการ หรืออาสาสมัครจากภายนอก ยังอยู่ในช่วงแรกเริ่มของการดำเนินการจัดการ แต่ก็ทำให้เห็นว่ารูปแบบบางรูปแบบได้รับการยอมรับ และนำไปปฏิบัติสืบต่อมา ในขณะที่บางรูปแบบแม้ว่าจะได้รับการยอมรับจากผู้จัดการในชุมชน แต่กลับไม่มีความยั่งยืน เช่น การจัดการโบราณวัตถุเวียงกาหลง และวัตถุทางวัฒนธรรมของคนในชุมชน ในรูปแบบพิพิธภัณฑ์ชุมชน ต่างจากรูปแบบของการพัฒนาทรัพยากรเป็นศูนย์การเรียนรู้ ซึ่งเป็นรูปแบบที่คนในชุมชนคุ้นเคยมาก่อน จากการใช้เตาโบราณเป็นที่ให้ความรู้เรื่องวัฒนธรรมโบราณ และถ่ายทอดความน่าสนใจของเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบของโบราณ ของกลุ่มผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบจำหน่าย รวมถึงการดูแลรักษา ทำความสะอาดเตาโบราณ ก็เป็นรูปแบบการจัดการที่ได้รับการยอมรับ มีการปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง และประสบผลสำเร็จเป็นอย่างดี คือสามารถปกป้องลักษณะดั้งเดิมของเตาเวียงกาหลงที่ถูกขุดค้นศึกษาไว้ได้ รวมถึงสามารถสร้างแนวร่วมในการจัดการที่เป็นคนในชุมชนได้ เพราะเป็นสิ่งที่ชาวบ้านทำได้ตามกำลัง ไม่ต้องปรับเปลี่ยนวิถีหรือทำความเข้าใจวิธีการเพิ่มเติมจากความรู้ที่มีอยู่ แสดงถึงศักยภาพและความเป็นตัวของตัวเองในการจัดการของคนใน

ชุมชน ทำให้เกิดการคัดเลือกแนวคิดจากคนนอกที่มีความเหมาะสมมาปฏิบัติบนฐานประสบการณ์ และความคิดเห็นของตนเอง

ข้อดีคือในแง่ของการจัดการของชุมชนทุ่งม่านคือ ทำให้มีการจัดการที่ค่อนข้างรอบด้านทั้งการอนุรักษ์และสร้างสรรค์ คือในขณะที่มีการจัดการอนุรักษ์เตา และโบราณวัตถุเวียงกาหลง ก็มีการนำความรู้เรื่องทรัพยากรของเก่ามาสร้างเป็นทรัพยากรใหม่ขึ้นมาใช้ ก่อให้เกิดผลดีของการจัดการ คือทำให้สามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้อย่างหลากหลาย ทั้งในเชิงเศรษฐศาสตร์ การศึกษา การพัฒนาชุมชน และในแง่ของจิตใจ (ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในชุมชน และตนเอง) นอกจากนี้ยังเป็นโอกาสที่คนในชุมชนที่มีความสนใจ และศักยภาพที่แตกต่างกันได้มีพื้นที่ในการจัดการที่เป็นตัวของตัวเอง อย่างไรก็ตามแม้ว่าในเบื้องต้นยังไม่พบปัญหาในการดำเนินการจัดการรูปแบบใหม่ กล่าวคือกระบวนการสามารถเคลื่อนไปได้ตามโอกาส แต่ผู้ศึกษาก็มองเห็นเค้าโครงของอุปสรรคสำคัญของการดำเนินการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในชุมชนทุ่งม่านบางประการ กล่าวคือเดิมทีคนในชุมชนมีการแบ่งออกเป็นกลุ่มย่อยๆ ตามความขัดแย้งและเรื่องผลประโยชน์บางประการอยู่แล้ว และการจัดการในปัจจุบันเป็นการจัดการที่ผูกติดอยู่กับชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ฯ เป็นอย่างมาก ซึ่งมักอ้างว่ากลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะกลุ่มผู้นำที่เป็นทางการเช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน รวมถึงองค์การบริหารส่วนตำบล หรือชาวบ้านกลุ่มอื่นที่มีที่ทำกินอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวงเหมือนกัน ไม่เห็นความสำคัญของทรัพยากร และบางคนก็ยังไม่เห็นด้วยกับแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรทั้ง ทรัพยากรธรรมชาติ และโบราณคดี ทำให้เป็นอุปสรรคในการขยายแนวร่วมในการจัดการอนุรักษ์ที่ผ่านมา รวมถึงอาจเกิดการกีดกันการจัดการที่จะเกิดขึ้นในอนาคต โดยเฉพาะถ้าหากการจัดการประสบความสำเร็จจนกลุ่มที่เป็นผู้ดำเนินการจัดการหลักได้รับประโยชน์จากการจัดการ หรือการสนับสนุนจากคนภายนอกแต่เพียงกลุ่มเดียว

จากการพิจารณารูปแบบการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีของคนในชุมชนทุ่งม่านตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2552) เป็นเวลากว่า 30 ปี ทำให้ผู้ศึกษามองเห็นศักยภาพของประชาชนคนธรรมดาในชุมชนทุ่งม่านในการพัฒนาวิธีการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี จนกระทั่งพบวิธีการที่จะใช้ทรัพยากรทางโบราณคดีให้เกิดประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตจริงควบคู่ไปกับการดูแลรักษาทรัพยากรให้ยั่งยืน รวมถึงความเป็นไปได้ในการพัฒนารูปแบบของการจัดการที่กำลังดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน ได้แก่ การอนุรักษ์เตา และโบราณวัตถุเวียงกาหลง ดังนี้

ความเป็นไปได้ในเชิงรูปแบบของการจัดการ กล่าวคือ การอนุรักษ์เตา และ โบราณวัตถุเวียงกาหลงเพื่อวัตถุประสงค์ ในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ที่บูรณาการเอา ทรัพยากรประเภทต่างๆ ที่ชุมชนมี ไม่ว่าจะเป็นเตาโบราณเวียงกาหลง ทรัพยากรธรรมชาติ และ วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชน มาเป็นแรงดึงดูดให้เกิดการท่องเที่ยว ซึ่งเมื่อรวมกับวัตถุประสงค์ใน การพัฒนาทรัพยากรทางโบราณคดี ให้เป็นแหล่งเรียนรู้ของผู้ที่มีความสนใจ จะทำให้เกิดแนวคิด ในการท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะ ได้แก่ การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่มี กลุ่มเป้าหมายเฉพาะกลุ่มเป็นผู้ที่สนใจจะเรียนรู้วัฒนธรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง โบราณ ที่ตั้งอยู่ในภูมิโนนที่มีลักษณะเฉพาะ และดำรงอยู่ได้ในวัฒนธรรม คือวิถีชีวิตของชาว ชุมชนทุ่งม่านมายาวนานเป็นร้อยปี จนมีความผูกพัน กระทั่งคนในชุมชนได้เชื่อมโยงตัวเองเข้ากับ อารยธรรมโบราณกลายเป็นผู้สืบทอดทางวัฒนธรรมแม้ว่าจะไม่ได้มีความเกี่ยวข้องกับผู้สร้าง วัฒนธรรมโบราณโดยตรง

ความเป็นไปได้ของการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในรูปแบบของการจัดการ ท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้นี้ ประกอบไปด้วยปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเหมาะสม 3 ประการด้วยกัน ได้แก่ ศักยภาพของทรัพยากรทางโบราณคดีในการเป็นสื่อการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และ โบราณคดี ศักยภาพของคนในชุมชนที่จะใช้ความรู้ที่ตนเองมีอยู่เดิม พัฒนาต่อยอดให้เป็นผู้มี ความรู้เรื่องทรัพยากรอย่างเพียงพอได้ในอนาคต และการที่รูปแบบของการจัดการไม่ขัดกับ กฎหมาย รวมถึงสมควรได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

ทรัพยากรทางโบราณคดีที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งเตาโบราณ และโบราณวัตถุเวียง กาหลง มีความเหมาะสมทั้งในด้านของสภาพ คือในชุมชนยังมีเตาโบราณที่อยู่ในสภาพสมบูรณ์ ซึ่งได้รับการขุดค้นศึกษาแล้ว และยังมีเนินดินเตาอีกเป็นจำนวนมากที่ยังไม่ได้ถูกขุดค้นซึ่งถูกรักษา ไว้ไม่ให้ถูกรบกวน รวมไปถึงมีศักยภาพสูงในการถ่ายทอดชุดความรู้เรื่องวัฒนธรรมในสมัยพุทธ ศตวรรษที่ 21-24 ที่ถูกศึกษาและสร้างขึ้นโดยนักวิชาการ และผู้สนใจในอดีตหลายชุด ได้แก่

ชุดความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างช่างผู้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงใน สมัยโบราณ อันก่อให้เกิดภูมิปัญญาในการเลือกทำเลที่ตั้งแหล่งผลิต ซึ่งอยู่ในชุมชนทุ่งม่าน และ พื้นที่ใกล้เคียง มีลักษณะภูมิประเทศที่มีความเหมาะสม เนื่องจากมีทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสม แก่การผลิตเครื่องปั้นดินเผาเนื่องจากอยู่ใกล้กับแหล่งวัตถุดิบ ทั้งดินและแร่ธาตุ น้ำ ป่าไม้ เนื่องจาก

อยู่บนที่ราบระหว่างทิวเขาผีปันน้ำ มีแม่น้ำลำห้วย ไหลผ่านได้แก่ แม่น้ำลาว และแม่น้ำวัง รวมถึงลำน้ำสาขา มีพืชพรรณหลายประเภททั้ง ป่าดิบ และป่าเบญจพรรณ

ภูมิปัญญาในการเปลี่ยนแปลงวัตถุดิบซึ่งเป็นทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ในการสร้างสรรค์วัตถุทางวัฒนธรรมเพื่อตอบสนองความต้องการในการดำรงชีวิต กลายเป็นเทคโนโลยีที่มีความซับซ้อน ได้แก่ การปั้น การเคลือบ การตกแต่งผิวผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผารูปแบบต่างๆ ทั้งภาชนะ ประติมากรรม และเครื่องมือเครื่องใช้อื่นๆ การสร้างเตาเผาแบบชนิดห้องเดี่ยวระบายความร้อนผ่านแนวนอน (Cross draught Kiln) ด้วยดินเหนียว และการเผาสร้างความคงทน แข็งแกร่งให้ด้วยอุณหภูมิสูง

นอกจากชุดความรู้ทางวิชาการโบราณคดีและประวัติศาสตร์แล้ว คนในชุมชนทุ่งม่านยังได้สร้างชุดความรู้ขึ้นมาด้วยตนเอง จากความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนปัจจุบันกับเตาและโบราณวัตถุที่มีมายาวนาน ทั้งจากการเป็นผู้อนุรักษ์ และเป็นผู้สืบทอดวัฒนธรรม จนสามารถค้นพบวิธีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่เหมือนกับเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงขึ้นมาใช้ใหม่ได้ ซึ่งชุดความรู้ที่ได้ มีลักษณะที่เฉพาะตัวเสริมสร้างให้เครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตขึ้นมาใหม่ และของโบราณมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น ทั้งยังเชื่อมโยงคนในชุมชนในปัจจุบันเข้ากับวัฒนธรรมในอดีตได้เป็นอย่างดี

นอกจากชุดความรู้ที่มีอยู่ ที่พร้อมจะนำมาใช้ในการให้ข้อมูลความรู้แก่ผู้สนใจแล้ว ก็ยังมีคำถามทางวิชาการอีกหลายประเด็นที่ยังรอการหาคำตอบเพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ เกี่ยวกับวัฒนธรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผาโบราณแห่งนี้ ทั้งคำถามเกี่ยวกับพัฒนาการของรูปแบบทางศิลปะ ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเตาในแหล่งเตาเวียงกาหลง คำถามเกี่ยวกับผู้ผลิตว่าเป็นใครมาจากไหน และความสัมพันธ์ของผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงกับผู้คนอื่นๆ ในสังคมเวลานั้น เช่น กิจการการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลงเป็นกิจการที่มีความเป็นอิสระ หรือถูกควบคุมของใคร รวมถึงคำถามเกี่ยวกับความคิด และความเชื่อของผู้คนในสมัยนั้นผ่านการสร้างสรรค์ และให้ความหมายทางวัฒนธรรมต่อรูปแบบผลิตภัณฑ์ และลวดลายตกแต่งบนผลิตภัณฑ์

ศักยภาพในการสร้างความสนใจ และถ่ายทอด หรือสร้างความรู้เรื่องวัฒนธรรมในอดีตของทรัพยากรทางโบราณคดีในชุมชนทุ่งม่าน เมื่อผสมผสานกับทรัพยากรอื่นของชุมชน ทั้ง

ทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนเอง ทำให้ชุมชนทุ่งม่านมีศักยภาพเพียงพอที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ที่น่าสนใจได้ ตราบใดที่ชาวบ้านสามารถดูแลปกป้องความดั้งเดิม และความสมบูรณ์ของทรัพยากรเอาไว้ได้

เมื่อพิจารณาไปที่ผู้จัดการที่เป็นคนในชุมชนเอง ก็พบว่ามีความศักยภาพเพียงพอที่จะพัฒนาตนเองเพื่อที่จะกลายเป็นผู้จัดการที่ดี โดยเฉพาะการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีเพื่อใช้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ เนื่องจากการดำเนินการจัดการที่ผ่านมาทำให้คนในชุมชนบางคน หรือบางกลุ่มมีความรู้เรื่องทรัพยากรทั้งความรู้พื้นฐาน เช่น เรื่องของที่ตั้ง สภาพ รูปร่าง ลักษณะของทรัพยากร ไปจนถึงที่มีความรู้เชิงลึก จากการศึกษา และสร้างความรู้ด้วยตนเอง ประกอบกับประสบการณ์ที่เคยสำรวจ และขุดค้นศึกษาเตาโบราณร่วมกับนักวิชาการทำให้เป็นผู้ที่มีความพร้อมที่จะร่วมศึกษาทรัพยากรกับนักวิชาการด้วยวิธีทางโบราณคดี ทั้งการสำรวจ ขุดค้น ไปจนถึงการวิเคราะห์ตีความ และสร้างองค์ความรู้ทางวิชาการโบราณคดีขึ้นมาใหม่ ในอนาคตและสุดท้ายคือคนในชุมชน สามารถที่จะประสานงานขอความร่วมมือ หรือสร้างการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชนด้วยกันเอง และคนภายนอกซึ่งมีความรู้ความเชี่ยวชาญเรื่องทรัพยากร เพื่อให้การดำเนินการจัดการประสบความสำเร็จได้

สุดท้ายผู้ศึกษาคิดว่ารูปแบบของการจัดการนี้มีความเป็นไปได้เนื่องจากไม่ขัดกับกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ซึ่งมีช่องทางให้ชุมชนสามารถจัดการเตาเวียงกาหลง ซึ่งเป็นทรัพยากรทางโบราณคดีที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายไปไว้ที่อื่นได้ และมีความสัมพันธ์กับสภาพภูมิโนเวศที่ตั้งแหล่งเตา และโบราณวัตถุที่เป็นผลิตภัณฑ์จากเตารวมถึงอุปกรณ์ที่ใช้ในเตาเผา มีจำนวนมาก และมีสภาพไม่สมบูรณ์สวยงาม แต่เมื่ออยู่ในติดกับที่ตั้งที่ถูกทิ้งในอดีตทำให้การถ่ายทอดเรื่องราวการผลิตเครื่องปั้นดินเผาสมัยโบราณมีความสมบูรณ์น่าสนใจ นอกจากนี้ยังมีพระราชบัญญัติกำหนดแผน และขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 ที่เปิดโอกาสให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้เข้ามาสนับสนุนชาวบ้านในชุมชนสามารถจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีซึ่งเป็นวัฒนธรรมอันดี ที่มีอยู่ในชุมชนในรูปแบบของพิพิธภัณฑสถานหรือแหล่งเรียนรู้ได้อีกด้วย

ความเป็นไปได้ในเชิงสิทธิ ของคนในชุมชนในการดำเนินการจัดการด้วยตนเอง หรือได้รับการสนับสนุนจากผู้ที่เกี่ยวข้องให้สามารถดำเนินการจัดการในรูปแบบที่เหมาะสม ใน ฐานะที่เป็นร่วมเป็นเจ้าของของทรัพยากรทางโบราณคดี เช่นเดียวกับหน่วยงานราชการ และประชาชน คนไทยคนอื่นๆ ตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ทั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 พระราชบัญญัติกำหนดแผน และขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์ปกครอง ส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 รวมถึงพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535

แม้ว่าพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 จะกำหนดไว้ว่าโบราณสถาน และโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ ซึ่งประชาชนทั่วไปไม่สามารถพิสูจน์สิทธิในการครอบครองที่มีความชอบธรรมตาม กฎหมายได้นั้น ถือเป็นทรัพย์สินสมบัติของแผ่นดิน ไม่ใช่ของใครคนใดคนหนึ่ง แต่จากการศึกษา พัฒนาการของการจัดการเตาและโบราณวัตถุของชุมชนทุ่งม่านพบว่า แนวความคิดเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับทรัพยากรทางโบราณคดี ที่ทำให้เกิดความพยายามในการ อนุรักษ์ทรัพยากร ควบคู่กับการใช้ประโยชน์นั้นคือ ความคิดที่ผู้จัดการในชุมชนมองว่าตนเอง และ คนอื่นๆ ในชุมชนเป็นเจ้าของทรัพยากร จนเกิดความหวงแหนไม่ยอมให้ทรัพยากรถูกทำลาย หรือ ถูกแย่งชิงออกไปจากชุมชน ดังนั้นแนวความคิด ความเชื่อในการเป็นเจ้าของทรัพยากรทาง โบราณคดีจึงเป็นความคิดที่สำคัญ ที่ช่วยทำให้เป้าหมายของหน่วยงานราชการในการปกป้อง คุ้มครองทรัพยากรทางโบราณคดี โดยใช้กฎหมายดังกล่าวเป็นเครื่องมือประสบความสำเร็จได้ เนื่องจากประชาชนที่เป็นส่วนหนึ่งของชาติไทย และมีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรโดยตรง เพราะ ใช้ชีวิตร่วมกับทรัพยากรอยู่แล้วเป็นแนวร่วมที่สำคัญเห็นคุณค่า และมีส่วนร่วมในการช่วยกัน อนุรักษ์ทรัพยากร

ดังนั้นคนในชุมชนที่อยู่ร่วมกับทรัพยากร ก็ควรจะถูกมองว่าเป็นเจ้าของทรัพยากร ร่วมกับคนในชาติภาคส่วนอื่นๆ ทั้งประชาชนด้วยกันเอง และหน่วยงานของรัฐ มีสิทธิในการใช้ ประโยชน์จากทรัพยากร แต่ในขณะเดียวกันก็มีหน้าที่ในการบำรุงรักษา อนุรักษ์และฟื้นฟู

ทรัพยากรให้มีความยั่งยืน สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ใน มาตรา 66 ที่ระบุว่า บุคคลซึ่งรวมตัวกันเป็นชุมชน หรือชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม ย่อมมีสิทธิ อนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น และของชาติ และมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมรวมทั้งความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุลและยั่งยืน อีกทั้งข้อกำหนดใน พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 แก้ไขเพิ่มเติม พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ในหมวดที่ 3 มาตรา 25 ที่กล่าวว่า การเก็บรักษาโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ซึ่งเป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน จะต้องเก็บไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติเท่านั้น ไม่อาจเก็บไว้ในสถานที่ อื่นได้ เว้นแต่ไม่อาจ หรือไม่สมควรจะนำไปไว้ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติได้ หรือกรณีที่มี โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุที่เหมือนกันหลายชิ้น จึงอาจขออนุญาตอธิบดีกรมศิลปากร ให้เก็บรักษาไว้ที่ พิพิธภัณฑสถานอื่น วัด หรือสถานที่ทางราชการก็ได้ และมาตรา 13 ทวิ ซึ่งกล่าวไว้ว่า เพื่อเป็น ประโยชน์ในการส่งเสริมการศึกษา และเผยแพร่ศิลปวัฒนธรรม อธิบดีมีอำนาจอนุญาตเป็น หนังสือให้บุคคลเข้าไปดำเนินกิจการใดๆ เพื่อหาผลประโยชน์ในบริเวณโบราณสถานที่ได้ขึ้น ทะเบียนแล้ว และมีใช่เป็นโบราณสถานที่มีเจ้าของหรือผู้ปกครองโดยชอบด้วยกฎหมาย โดยให้ ผู้รับอนุญาตออกค่าใช้จ่าย ค่าสิทธิ ค่าตอบแทน และค่าธรรมเนียมอื่นให้แก่กรมศิลปากรเพื่อ สมทบกองทุนโบราณคดี ทั้งนี้ตามระเบียบในราชกิจจานุเบกษา ที่เป็นโอกาสให้กรมศิลปากร สามารถเข้าไปมีบทบาทในการให้การสนับสนุนให้ชุมชนสามารถจัดการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร ทางโบราณคดี โดยเฉพาะเพื่อประโยชน์ในการการศึกษาและเผยแพร่ความรู้ และคุณค่าของ ทรัพยากร ควบคู่กับการเป็นแนวร่วมในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูทรัพยากรให้คนในชาติสามารถใช้ ประโยชน์ได้อย่างยั่งยืนต่อไป อีกทั้งยังเป็นโอกาสให้กรมศิลปากร รวมถึงผู้รู้เรื่องทรัพยากรทาง โบราณคดีจะได้เข้าไปกำกับดูแล ให้คำปรึกษา รวมถึงร่วมดำเนินงาน เพื่อให้ชุมชนสามารถจัดการ ทรัพยากรในรูปแบบที่เหมาะสม ตามศักยภาพของตนเองต่อไป

สุดท้ายคือความเป็นไปได้ที่จะเชื่อมโยงการจัดการเตาเวียงกาหลงของชุมชนทุ่ง ม่าน กับการจัดการแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาโดยชุมชน แหล่งอื่นๆ ที่ประสบความสำเร็จมาก่อน แล้ว หรือกำลังดำเนินการจัดการอยู่ เช่น แหล่งเตาเมืองน่าน บ้านเตาไหแซ่เลี้ยง แหล่งเตาพะเยา

ที่เวียงบัว เป็นต้น เพื่อสร้างเครือข่ายการจัดการแหล่งโบราณคดีประเภทแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาโบราณด้วยกัน ซึ่งจะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจเรื่องทรัพยากรวิธีการบริหารจัดการ รวมถึงเสริมสร้างให้ทรัพยากรมีความน่าสนใจมากยิ่งขึ้น ทำให้การจัดการโดยชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้น และไม่โดดเดี่ยว

อย่างไรก็ตามในขณะเดียวกันก็มองเห็นเค้าลางของปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยเฉพาะปัญหาการผูกขาดการจัดการทรัพยากรของผู้ที่ริเริ่มการจัดการก่อน และปัญหาเรื่องผลกระทบจากการจัดการที่อาจจะเกิดขึ้นจากการดำเนินการจัดการรูปแบบใหม่ ที่ชุมชนไม่คุ้นเคยมาก่อนเนื่องจากที่ไม่มีการระดมความคิดเห็น หรือวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นร่วมกันของคนในชุมชนฝ่ายต่างๆ

3. ข้อเสนอแนะแนวทางการจัดการของชุมชนทุ่งม่านในอนาคต

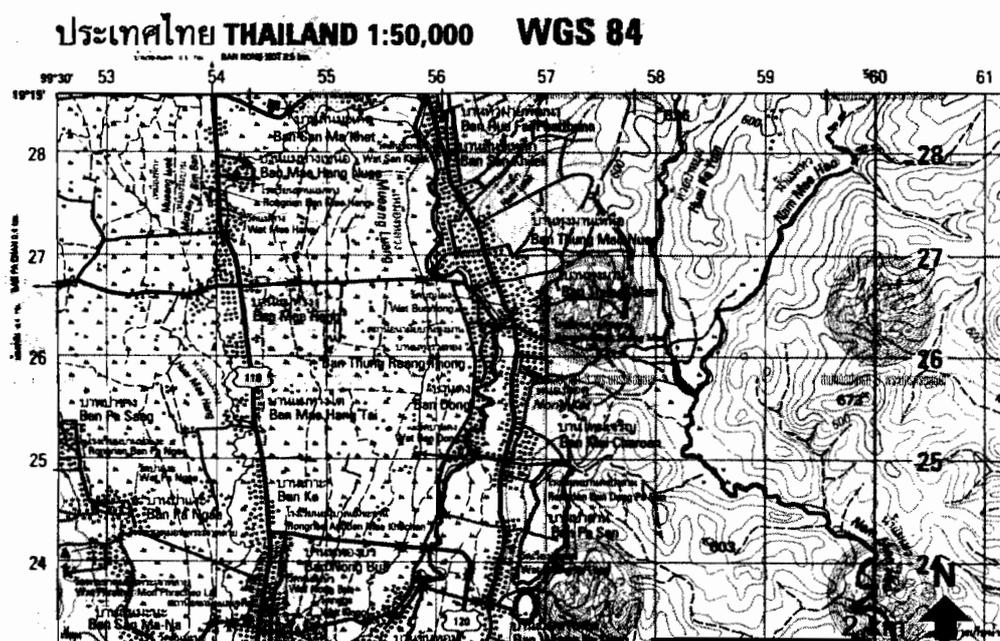
ในส่วนนี้จะเป็นการเสนอแนวทางการจัดการในอนาคตเพื่อตอบสนองความต้องการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี (ที่เชื่อมโยงเข้ากับทรัพยากรอื่น และวิถีชีวิตของคนในชุมชนทุ่งม่าน) เพื่อเป็นแหล่งเที่ยว และแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับความเป็นไปได้ในเชิงรูปแบบเชิงสถิติ เชิงศักยภาพทั้งของทรัพยากร และผู้จัดการซึ่งเป็นคนในชุมชนทุ่งม่าน และเป็นไปได้ที่จะเชื่อมโยงกับการจัดการแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาโบราณที่มีการจัดการโดยชุมชนแหล่งอื่น เพื่อให้การจัดการมีความเข้มแข็ง ในขณะที่เป็นการป้องกันปัญหาที่อาจจะเกิดขึ้นในอนาคตไปพร้อมๆ กันดังนี้

3.1 การสำรวจ และจัดการความรู้เรื่องเตาและโบราณวัตถุเวียงกาหลง และพัฒนารูปแบบการจัดการเตาโบราณและโบราณวัตถุเวียงกาหลงเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ เนื่องจากแหล่งเตาเวียงกาหลงมีผู้ทำการศึกษาจนได้องค์ความรู้โดยเฉพาะเรื่องของเทคโนโลยีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาโบราณมาพอสมควร เฉพาะในชุมชนทุ่งม่านเอง มีการขุดค้นเตา 3 แห่ง การสำรวจจึงเป็นรูปแบบของการสร้างความรู้ทางวิชาการที่มีความเหมาะสม เนื่องจากเป็นรูปแบบที่ไม่ซับซ้อน ไม่สร้างภาระในการดูแลรักษา ชุมชนสามารถร่วมดำเนินการร่วมกับนักวิชาการ รวมถึงสามารถลงมือปฏิบัติด้วยตนเองได้เมื่อมีความเข้าใจ ชาวบ้านสามารถใช้ความรู้ที่มีอยู่แต่เดิมมาช่วยให้การสำรวจง่ายขึ้น โดยไม่ต้องขออนุญาตจากกรมศิลปากร นอกจากนี้ยัง

เป็นรูปแบบที่ไม่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรมากนัก และสามารถเก็บข้อมูลทางวิชาการนำมาใช้ประโยชน์ต่อไปได้

เป้าหมายเพื่อพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนทุ่งม่าน ให้มีความรู้เรื่องเตา และโบราณวัตถุเวียงกาหลงเพียงพอ พร้อมกับการพัฒนารูปแบบการจัดการเตาโบราณและโบราณวัตถุ สร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

ในการสำรวจนั้น จะทำการสำรวจเตาเวียงกาหลง ที่ตั้งอยู่ในชุมชน และที่ทำกินของชาวบ้านซึ่งแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ตามบริเวณลำน้ำสายสำคัญ ดังภาพที่ 66 ได้แก่ กลุ่มเตาที่ตั้งอยู่บริเวณแม่น้ำลาว (เส้นสีแดง) ในชุมชนทุ่งม่านทั้งสามหมู่บ้าน ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 4 ตารางกิโลเมตร บริเวณห้วยป่าหยม (สายสีส้ม) และน้ำแม่เฮี้ยว (สายสีน้ำเงิน) ที่ตั้งอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติดอยหลวง จังหวัดลำปาง พื้นที่ประมาณ 4 ตารางกิโลเมตร โดยในช่วงแรกจะต้องมีนักวิชาการเข้าสร้างกิจกรรมการสำรวจร่วมกับคนในชุมชนก่อน เพื่อชักชวนให้ชาวบ้านเข้าร่วมการสำรวจหลากหลายกลุ่มมากที่สุด

ภาพที่ 75 ตัดส่วนจากแผนที่ทหารพิกัด L7018 4947 iii แสดงพื้นที่ ซึ่งควรทำการสำรวจเตาและโบราณวัตถุเวียงกาหลง ในบริเวณ 3 ลำน้ำ ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชน และที่ทำกิน ของชาวบ้านทุ่งม่าน ได้แก่ น้ำแม่ลาว ห้วยป่าหยม และน้ำแม่เฮี้ยว

โบราณกับระบบนิเวศ ความแตกต่างของผลิตภัณฑ์จากเตาเวียงกาหลงแต่ละกลุ่ม ลักษณะของผลิตภัณฑ์ ทั้งรูปทรง ลวดลาย เป็นต้น โดยนักวิชาการที่เข้าไปทำงานร่วมกับชุมชนควรศึกษา ทบทวนประเด็นทางวิชาการที่ได้มีการศึกษามาแล้ว เพื่อนำเสนอเป็นโจทย์ให้คนในชุมชนรู้ว่าจะไปสำรวจอะไร ค้นหอะไร ต้องสังเกตเรื่องอะไรบ้าง เมื่อสำรวจแล้วต้องมีการบันทึกข้อมูลความรู้ที่ได้จากการสำรวจ เช่น การบันทึกตำแหน่งของเตา และบริเวณที่พบโบราณวัตถุ ลงบนแผนที่แหล่งโบราณคดีชุมชน รวมถึงการบันทึกข้อมูลในรูปแบบต่างๆ แล้วแต่ความเหมาะสมกับศักยภาพของชุมชน เช่น บันทึกในรูปแบบของเอกสาร ฐานข้อมูลในคอมพิวเตอร์ หรือบันทึกเป็นรูปภาพ ทั้งภาพนิ่ง ภาพเคลื่อนไหว เป็นต้น

เมื่อศึกษาจนได้ข้อมูลมาแล้ว ต้องทำการจัดการความรู้ที่ได้ เพื่อให้คนในชุมชนสามารถนำความรู้ที่ได้มาใช้เอง หรือถ่ายทอดให้ผู้ที่มาเยี่ยมชมรับรู้ได้โดยสะดวก (ทั้งรูปแบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง และการเรียนรู้จากวิทยากร หรือมัคคุเทศ) ด้วยการทำสื่อความรู้รูปแบบต่างๆ เพิ่มเติมจากการจัดแสดงเตาเวียงกาหลงที่ถูกขุดศึกษาแล้ว เช่น ป้ายสื่อความหมาย สื่อสิ่งพิมพ์ต่างๆ รวมถึงการถ่ายทอดความรู้โดยคนในชุมชนเอง ทั้งนี้รูปแบบของการนำเสนอขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของคนในชุมชน โดยอาศัยความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ที่มีอยู่เดิม และความรู้จากการศึกษาทรัพยากรในเชิงลึกในการนำเสนอ รวมถึงเชื่อมโยงความรู้ทางโบราณคดีกับความรู้ที่ได้จากความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับทรัพยากรทางโบราณคดี เช่น การค้นหาทรัพยากรในอดีต ซึ่งก่อให้เกิดเรื่องเล่าที่น่าสนใจมากมาย บางเรื่องก็มีลักษณะคล้ายตำนานการแสวงหาขุมทรัพย์ ความรู้เรื่องการผลิตเครื่องปั้นดินเผาขึ้นมาใหม่ ด้วยเทคโนโลยีที่ผสมผสานระหว่างของโบราณกับของใหม่ หรือความรู้แบบในตำรา กับความรู้จากการทดลองปฏิบัติจริง เป็นต้น การนำเสนอในรูปแบบดังกล่าวจะทำให้การสื่อความหมายเรื่องทรัพยากรมีมิติที่น่าสนใจ และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างอดีตเข้ากับปัจจุบัน นอกจากนี้ข้าพเจ้าคิดว่าสิ่งที่สำคัญที่สุดไม่ใช่รูปแบบ แต่คือความเข้าใจของผู้ทำสื่อ และผู้สื่อความหมายซึ่งเป็นคนในชุมชนเอง

3.2 การประเมินผลได้ และผลกระทบของการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ และพัฒนาวิธีการในการคุ้มครอง หรืออนุรักษ์ความดั้งเดิมทางวัฒนธรรมของทรัพยากร มีความจำเป็นเนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้นั้นเป็นวิธีการจัดการรูปแบบใหม่ที่คนในชุมชนยังไม่คุ้นเคย และต้องก่อให้เกิดผลกระทบทั้งแง่ลบ และบวก ต่อชุมชนทั้งในส่วนของ

ชาวบ้านในวงกว้างไม่เฉพาะแต่ผู้ที่เป็นการจัดการเท่านั้น และวัฒนธรรมชุมชน รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติประเภทต่างๆ อย่างแน่นอน โดยผู้จัดการที่เป็นผู้นำในการจัดการยังไม่มีวางรูปแบบของการปกป้องทรัพยากร รวมถึงการป้องกันผลกระทบในทางลบที่อาจเกิดขึ้นเลย อาจนำมาซึ่งปัญหาทั้งเรื่องความเสื่อมโทรมของทรัพยากร และความขัดแย้งในชุมชนได้ในอนาคต

ความเปลี่ยนแปลงที่ชุมชนอาจได้รับเมื่อมีการ อาจแบ่งออกเป็น 3 ประเด็นด้วยกัน ได้แก่ เรื่องทรัพยากรทางโบราณคดี ทรัพยากรจะได้รับผลกระทบมากขึ้น จากเดิมที่อยู่ในป่าเขา อยู่ในดินก็จะมีผู้มาเยี่ยมชมมากขึ้น ในขณะที่ผู้มาเยี่ยมชมเกิดความรู้ความเข้าใจ รวมถึงเกิดขึ้นชม และสำนึกในการดูแลรักษา แต่ก็มีกรเหยียบย่ำ หยิบจับทรัพยากร รวมถึงอาจมีการนำทรัพยากรออกนอกพื้นที่ได้ เรื่องทรัพยากรธรรมชาติ มีความเกี่ยวข้องกับทรัพยากรทางโบราณคดีโดยตรง เพราะเป็นสิ่งแวดล้อมของทรัพยากรทางโบราณคดี เมื่อมีผู้เข้าไปเยี่ยมชมแหล่งโบราณคดี ก็เท่ากับเข้าไปเยี่ยมชมทรัพยากรธรรมชาติด้วย ดังนั้นสิ่งที่นักท่องเที่ยวเข้าไป หรือทิ้งไว้ในป่าต้นน้ำของชาวทุ่งม่าน ก็ย่อมส่งผลกระทบต่อทั้งดิน น้ำ และป่าของคนในชุมชนโดยตรง และสุดท้ายคือเรื่องคนในชุมชน เนื่องจากการจัดการท่องเที่ยวซึ่งทำให้มีผู้คนจากภายนอกเข้ามาในชุมชนย่อมก่อให้เกิดผลกระทบทั้งในเชิงผลประโยชน์ เช่น การที่ได้เป็นผู้นำชม ถ่ายทอดความรู้ให้คนนอกฟัง การสร้างรายได้จากบริการอาหาร ที่พัก ในขณะที่เดียวกันเมื่อคนเข้ามาในชุมมากขึ้น ก็เกิดการใช้ทรัพยากรมากขึ้น เกิดการทิ้งของเสียมากขึ้น เสียงดังมากขึ้น เป็นต้น รวมถึงเกิดการปฏิสัมพันธ์กัน อาจก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมได้ เป็นต้น

ดังนั้นการประเมินผลกระทบ การวางแผน และคิดค้นมาตรการ เพื่ออนุรักษ์ทรัพยากร และปกป้องชุมชนจากผลกระทบทางลบที่อาจเกิดขึ้น จึงมีความจำเป็นต้องทำก่อนจะใช้ประโยชน์จากทรัพยากรในรูปแบบของการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ โดยคนในชุมชน และผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากร คือ เต่าและโบราณวัตถุเวียงกาหลง ต้องจัดให้เกิดการระดมความคิดเห็นของคนในชุมชนที่มีความหลากหลายกว่าเดิม เพื่อให้ได้รูปแบบที่ฝ่ายพอใจ และร่วมรับผิดชอบไปด้วยกัน ทำโดยการช่วยกันหาคำตอบในประเด็นต่างๆ ได้แก่ รูปแบบของการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเมื่อถูกพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้แล้ว ผลกระทบต่อชุมชนและสภาพแวดล้อม คือ การจัดการจะส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมของชุมชน หรือธรรมชาติกายภาพอย่างไร ผลกระทบต่อทรัพยากร ทั้งเต่าโบราณและโบราณวัตถุเวียงกาหลง

ขนาดของการท่องเที่ยวควรเป็นขนาดไหน นักท่องเที่ยวที่เข้ามาควรมีลักษณะเป็นอย่างไร ทบพจนมาตรการที่เคยนำมาใช้ปกป้องทรัพยากรแล้วได้ผล เช่น การใช้พิธีกรรมทางศาสนา หรือความเชื่อทำให้เกิดความคิดว่าทรัพยากรเป็นที่ลึกลับของวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ การประชาสัมพันธ์ทำความเข้าใจ ซึ่งให้เห็นประโยชน์ของการอนุรักษ์ การเป็นหูเป็นตาช่วยกันดูแล ว่าถ้าจะนำมาใช้ต่อได้หรือไม่ หรือควรปรับปรุงรูปแบบให้ดีขึ้นได้อย่างไร เป็นต้น โดยรูปแบบของแผนหรือมาตรการจะออกมาในลักษณะใดขึ้นอยู่กับการระดมความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง แต่อยู่บนฐานของการใช้ประโยชน์ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ เพื่อจะได้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรอย่างยั่งยืน ซึ่งเป็นแนวความคิดที่ผู้จัดการในชุมชนสร้างขึ้นจากการจัดการที่ผ่านมาของตนเอง

นอกจากนี้ชุมชนยังต้องช่วยกันวางบทบาทในการจัดการว่าใครทำอะไรบ้าง เช่น การพัฒนาแหล่งทรัพยากร การดูแลรักษาทรัพยากร การนำชม การประสานงานกับส่วนต่างๆ เป็นต้น

3.3 การทดลองจัดการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ ผู้ศึกษาคิดว่าสิ่งสำคัญที่จะทำให้การจัดการในรูปแบบนี้สำเร็จคือการผลักดันให้เกิดการจัดการที่ครบวงจรเหมือนกับการจัดการที่สมบูรณ์ที่ผู้จัดการในชุมชนเคยดำเนินไปแล้ว นั่นคือเมื่อมีการศึกษาทำความเข้าใจทั้งเรื่องทรัพยากรเอง และวิธีการจัดการที่เหมาะสมในการสื่อความหมายเรื่องทรัพยากร รวมถึงมีการประเมินผลกระทบ และวางแผนการอนุรักษ์ทรัพยากร ก็น่าจะมีการดำเนินการเพื่อใช้ประโยชน์จากทรัพยากรตามเป้าหมายที่วางไว้ ไม่เช่นนั้นความรู้ที่สร้างขึ้นมาก็จะหมดคุณประโยชน์และสุดท้ายก็จะเลือนหายไปตามกาลเวลา

ผู้ศึกษาคิดว่าการจัดการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้แหล่งเตาเวียงกาหลง พร้อมกับทรัพยากรธรรมชาติ และวัฒนธรรมชุมชนทุ่งม่านนั้นอาจจัดขึ้นมา โดยการจัดตั้งกลุ่มนักท่องเที่ยวขึ้นมาเองก่อน ซึ่งมีทั้งกลุ่มที่เป็นคนในชุมชนทุ่งม่านเอง และชุมชนใกล้เคียง โดยเฉพาะกลุ่มนักเรียน รวมถึงเป็นชาวบ้านที่มีความสนใจ รวมถึงคนนอกชุมชน เช่น กลุ่มลูกค้าผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบโบราณวัดตุจากเตาเวียงกาหลง หรือกลุ่มผู้ที่สนใจศึกษาเครื่องปั้นดินเผาเวียงกาหลง โดยอาจจัดขึ้นในเทศกาล หรืองานบุญที่ชาวบ้านจัดอยู่เป็นประจำ เช่น งานบวชป่าต้นน้ำแม่เฮี้ยว ทดลองท่องเที่ยวเรียนรู้ตามเส้นทางของทรัพยากรที่ได้ทำไว้ ทดลองให้ความรู้โดยใช้สื่อในรูปแบบต่างๆ และสุดท้ายให้กลุ่มนักท่องเที่ยวช่วยกันแสดงความคิดเห็นว่ารูปแบบของ

การท่องเที่ยวเป็นอย่างไบบ้าง ชาติเหลืออะไร ต้องมีอะไรเพิ่มเติม รวมถึงช่วยวิเคราะห์ผลกระทบที่ตนเองทำให้เกิดขึ้นในการท่องเที่ยว หรือคิดค้นวิธีการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนสะท้อนให้ผู้จัดการในชุมชนได้รับฟังอีกที

3.4 การสร้างเครือข่ายการจัดการแหล่งโบราณคดีประเภทแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้วยกัน เนื่องจากในปัจจุบันมีแหล่งโบราณคดีประเภทแหล่งผลิตเครื่องปั้นดินเผาในประเทศไทยหลายแห่ง ที่ได้ถูกขุดค้นศึกษา และจัดแสดงไว้เป็นแหล่งเรียนรู้รูปแบบต่างๆ หลายแห่งมีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเลียนแบบจำหน่ายด้วย การเชื่อมโยงการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้แหล่งต่างๆ เข้าด้วยกันก่อให้เกิดความน่าสนใจในประเด็นทางวิชาการ เนื่องจากเป็นการต่อเติมภาพของวัฒนธรรมการผลิตเครื่องปั้นดินเผาในประเทศไทยในภาพรวมในมีความชัดเจนมากขึ้น ทั้งในแต่ละช่วงเวลา และในแต่ละพื้นที่ ช่วยให้ผู้ที่มาศึกษาเรียนรู้เกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น เนื่องจากได้เปรียบเทียบความเหมือนความแตกต่าง และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งผลิตแหล่งต่างๆ เข้าด้วยกัน นอกจากนี้ในเชิงผลประโยชน์ยังทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากร ความรู้ และนักท่องเที่ยวระหว่างกันได้อีกด้วย

บรรณานุกรม

- กฎบัตรเพื่อการปกป้องคุ้มครองและการจัดการมรดกทางโบราณคดี ค.ศ. 1990 [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อวันที่ 12 December 2009. เข้าถึงได้จาก [http://www.icomosthai.org/charters/Archaeo %20Heritage.pdf](http://www.icomosthai.org/charters/Archaeo%20Heritage.pdf).
- กรมศิลปากร. พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ.2504 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2535 พร้อมด้วยกฎหมายที่เกี่ยวข้อง. ม.ป.ท. : สำนักโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, 2544.
- _____. รายงานการขุดแต่ง และการศึกษาเตาเผาห้วยลึก หมายเลข 1 อำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง ปีที่ 1 เล่มที่ 1. ม.ป.ท., 2525.
- _____. แหล่งเตาล้านนา. กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิชาการ กองโบราณคดี กรมศิลปากร, 2533.
- กานต์ จักษ์เมธา. "การศึกษารูปแบบเตาและอุปกรณ์ประกอบการเผาภาชนะ แหล่งเตาเวียงกาหลง ตำบลเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย". เอกสารการค้นคว้าเฉพาะบุคคล ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดี ภาควิชาโบราณคดี คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552.
- กรุงเทพประกันภัย. พิพิธภัณฑท์กรุงเทพประกันภัย(Bangkok Insurance Museum). กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2549.
- ชนิษฐา แคนศิลป์. "หลงในเวียงกาหลง." โฮม แอนด์ เดคอร์. 16, 181 (มิถุนายน 2546) : 116 - 117.
- โครงการโบราณคดีชุมชนบ้านนาตอง พ.ศ.2549 [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อวันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ. 2552. เข้าถึงได้จาก <http://a-natong.blogspot.com/>
- โครงการสำรวจขุดค้นด้วยขามเวียงกาหลง ปีพ.ศ.2522 ตำบลหัวฝาย อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย.ม.ป.ท., 2522.

จอห์น ซอว์. เครื่องปั้นดินเผาไทย = Introducing Thai ceramics แปลโดย สมพร วาร์นาโด เอเมอร์
 ตรูวิเชียร อุษณีย์ ธงไชย. กรุงเทพฯ : โครงการศึกษาเครื่องปั้นดินเผา ศูนย์ส่งเสริม
 ศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2531.

เจลีเยว ปิยะชน. มรดกเครื่องปั้นดินเผาไทย ตึกตา และประติมากรรม. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ,
 2544.

ธนิช เลิศชาญฤทธิ. "การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม" เอกสารประกอบวิชา 357511 Concepts
 and Theories in Cultural Resource Management คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัย
 ศิลปากร, 2550. (อัดสำเนา)

นครพระราม, พระยา (สวัสดิ์ มหาภายี). เครื่องถ้วยไทย. พระนคร : โรงพิมพ์กรุงเทพบรรณาการ,
 2480.

พ่ายัพ บุญมาก . "เครื่องถ้วยและเตาเผาในภาคเหนือ." ใน เครื่องถ้วยในประเทศไทย, 105 - 125.
 กรมศิลปากร. กรุงเทพฯ : สำนักศิลปากรที่ 4 กองโบราณคดี, 2523.

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550, กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน
 แห่งชาติ, 2551.

ยุวดี วัชรางกูร ชุมชนหนองราชวัตร ร่วมพิทักษ์ โครงกระดูกมนุษย์ 4,000 ปี [ออนไลน์], เข้าถึงเมื่อ
 วันที่ 8 พฤษภาคม 2552. เข้าถึงได้จาก [www. Bangkokbiznews.com/home/detail
 /life-style/culture/](http://www.Bangkokbiznews.com/home/detail/life-style/culture/)

วิสิฐ ติรัตนวัฒนากุล. "การศึกษาเครื่องปั้นดินเผาจากแหล่งเตาเผากลุ่มเวียงกาหลง," วิทยานิพนธ์
 ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์ บัณฑิต
 วิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2531.

"เวียงกาหลง เครื่องปั้นดินเผาถิ่นล้านนา." อนุสาร อสท. 43, 7 (กุมภาพันธ์ 2546) : 170 -171.

ศิริพร ศรีสินธุ์โร บรรณาธิการ. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ ประสพการณ์จากคนลงทำ กรุงเทพฯ :
 ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2551.

ศรีศักร วัลลิโภดม. พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน.
 กรุงเทพฯ : มูลนิธิเล็ก-ประไพ วิริยะพันธุ์, 2551.

- สุมิตร ปิติพัฒน์. ปริวรรต ธรรมาปริชากร และสมพจน์ สุชาบูลย์. เวียงกาหลง : มหัศจรรย์เครื่อง
ถ้วยล้านนา กรุงเทพฯ : แคมป์ พรินติ้ง, 2544.
- สว่าง เลิศฤทธิ์. "การจัดการทรัพยากรโบราณคดี: ภาพรวมความคิด," ใน การจัดการทรัพยากรทาง
วัฒนธรรม เพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, 1-24. ชาญ วงษ์วิภาค และคนอื่นๆ
กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2547.
- สายันต์ ไพเราะญจิตร. การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในงานพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ :
โครงการหนังสือโบราณคดีชุมชน, 2552.
- สายันต์ ไพเราะญจิตร. โบราณคดีเครื่องถ้วยสยาม แหล่งเตาเมืองน่าน และพะเยา. นครปฐม :
สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2551.
- _____ . โบราณคดีชุมชน : การจัดการอดีตของชาวบ้านกับการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ :
โครงการโบราณคดีชุมชน, 2546.
- _____ . รายการการศึกษาทางโบราณคดีเพื่อสังเคราะห์ความรู้เรื่องวิทยาการผลิต แบบแผน
ทางศิลปะ และความหมายทางวัฒนธรรมของเครื่องถ้วยเคลือบในแหล่งเตาเมืองน่าน
บ้านเตาไหแช่เลี้ยง จังหวัดน่าน และแหล่งเตาพะเยาที่เวียงบัว จังหวัดพะเยา.
กรุงเทพฯ : กองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.
- สายันต์ ไพเราะญจิตร และคณะ. โบราณคดีอาสาที่แหล่งเตาเวียงกาหลง. กรุงเทพฯ : คณะ
โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2552.
- เสรี พงศ์พิศ. "วัฒนธรรมพื้นบ้าน : รากฐานการพัฒนา." ใน ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนา
ชนบท เล่ม 1, 35 – 101. เสรี พงศ์พิศ บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พรินติ้ง แอนด์
พับลิชชิ่ง, 2536.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. "เครื่องถ้วยเคลือบเตาเวียงกาหลง ใครหลง? ใครหลอก?" ศิลปวัฒนธรรม 23, 2
(ธันวาคม 2544) : 10-16.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. มิติชุมชน วิถีคิดท้องถิ่น ว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร.
กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544.

Federal Historic Preservation Laws 139 : Archaeological Resources Protection Act of 1979 [Online], accessed 10 April 2010. Available from http://www.nps.gov/history/local-law/fhpl_ArchRsrcsProt.pdf.

King, Thomas F. Cultural Resources Laws and Practice: An Introductory Guide. U.S.A.: Altamira Press, 1998.

Shaw, J.C. Northern Thai Ceramics. Kuala Lumpur: Oxford University Press, 1981.

Shaw, J.C. "Potters Marks and Other Writing on Northern Thai or Lan Na Ceramics"
Journal of Siam Society 75 (1987) : 229-248.

United Nation Educational, Scientific and Cultural Organization Convention on Concerning The Protection of The World Cultural and Natural Heritage Adopted by the General Conference at its seventeenth session Paris, 16 November 1972 English Text 1 [Online], accessed 10 April 2010. Available from <http://whc.unesco.org/en/conventiontext>.

การสัมภาษณ์

ทัน ธิจิตตั้ง. เจ้าของกิจการศูนย์ผลิตเครื่องเคลือบเวียงกาหลง. สัมภาษณ์, 30 ธันวาคม 2552.

ทา ถาดู้อย. เจ้าของบ้านที่ตั้งเตาทุ้งม่านพ้อทา. สัมภาษณ์, 27 ธันวาคม 2552.

นิตยา ตามวงศ์. ศิลปินอิสระ ชาวบ้านทุ้งม่าน. สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม 2552.

พยุง พุฒิโสภา. สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและโบราณคดี ป่าแม่เหี้ยว เวียงกาหลง.
สัมภาษณ์, 30 ธันวาคม 2552.

รุญ ก้อนแก้ว. สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและโบราณคดี ป่าแม่เหี้ยว เวียงกาหลง.
สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม 2552.

สง่า พิจอมบุตร. สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและโบราณคดี ป่าแม่เหี้ยว เวียงกาหลง.
สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม 2552.

สมบัติ ปวงคำ. สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและโบราณคดี ป่าแม่เหี้ยว เวียงกาหลง.
สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม 2552.

สมาน วังวงศ์. สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและโบราณคดี ป่าแม่เหี้ยว เวียงกาหลง. สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม 2552.

เสาร์แก้ว ศรีหาล้า. สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและโบราณคดี ป่าแม่เหี้ยว เวียงกาหลง และเจ้าของที่ดินที่ตั้งเตาแม่เหี้ยวเสาแก้ว. สัมภาษณ์, 30 ธันวาคม 2552.

สุทัศน์ ปากหวาน. รองประธานกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและโบราณคดี ป่าแม่เหี้ยว เวียงกาหลง. สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม 2552.

โสภณ ก้อนแก้ว. ประธานกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและโบราณคดี ป่าแม่เหี้ยว เวียงกาหลง. สัมภาษณ์, 25 ธันวาคม 2552.

ศรี สีมเนตร. เจ้าของกิจการศูนย์ผลิตเครื่องเคลือบดินเผา เตาลุงศรี. สัมภาษณ์, 26 ธันวาคม 2552.

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ - ชื่อสกุล	เพ็ญรุ่ง สุริยกานต์
วัน เดือน ปี เกิด	7 มิถุนายน 2528
ที่อยู่ปัจจุบัน	90/330 หมู่ 5 ตำบลท่าอิฐ อำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี 11120
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2550	ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (โบราณคดี) เกียรตินิยมอันดับสอง มหาวิทยาลัยศิลปากร
	กำลังศึกษาสาขาการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร